ЕЛИН ПЕЛИН

съчинения

6

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

ЕЛИН ПЕЛИН

Съчинения
в шест тома

ПОД РЕДАКЦИЯТА НА
ТОДОР БОРОВ, КРЪСТЬО ГЕНОВ,
ПЕНЬО РУСЕВ

Български писател

ЕЛИН ПЕЛИН

Том шести

СТАТИИ, ОЧЕРЦИ, БЕСЕДИ,
ИЗКАЗВАНИЯ, ПИСМА
1902—1949

София • 1978

РЕДАКЦИЯ И СЪСТАВИТЕЛСТВО
ПЕНЬО РУСЕВ

Статии

ЗА ЕДНИ МАЙКА, ЗА ДРУГИ МАЩЕХА

Думата ми е за държавата.

Навред — по царски тържества, в народни събрания, в закони и в беззакония, по вестници и по митинги — се говори за държавата, за нейните велики задачи, за нейните широки интереси, за нейните заветни желания и надежди. Министърът надуто и гордо се перчи на червената маса, самоуверен, че той е първият служител, в ръцете на когото са дадени държавните съдбини. И когато, както често се случва, общественото мнение го посочи с пръст и му викне: «Ти окраде хазната, ти изяде толкова и толкова хиляди безусловни фондове, ти беше пачавра в ръцете на краля, на царя или на княза, ти опропасти със законите си, с данъците си, с партията си целия народ!», тогава министърът, скрит зад създадените от него закони, ще тупне с крак и ще извика: «Аз върших всичко в името на държавните интереси и не се боя.» И народът — угоеният народ от хора с големи, сити търбуси и пълни кесии — ще зяпне в устата му и ще каже: «Той има право, ура, да живей, утре и нас може да ни обвинят в същото. На народа не може да се угоди.»

Офицеринът, най-галеното дете на държавата, навред се изпъчва и като тупа блесналите си от медали гърди, говори: «Аз я браня тая държава от вътрешни и от

външни врагове.» И съзнавайки тая своя велика заслуга, кара вестовоя си, сина на народа, да пере пелените на детето му и да мие нощното му гърне. . .

Ако попиташ разсилния, който пази пред вратата на министерството, какво прави, той веднага ще ти отговори, че служи на държавата. Полицейският стражар, който по заповед на началника изтезава хората в участъците, се оправдава с това, че службата го изисквала, държавната служба.

Държавата, държавата, все държавата!

А дали всичко туй, което понася на държавата, понася и на народа? Дали всички тия интереси, за които ни пее държавата, ползуват с нещо народа? Дали всички тия суми, които пръска наляво и надясно, хващат своето място и при щастието на народа ежедневно притурят по малко благоденствие? Дали всичката тая кръв и силата, която държавата смуче из живото народно тяло, употребява за негово добро? За негово добро ли държавата продава чергите и взима храната из хамбаря на земеделеца?

На тоя въпрос може да ви отговори всякой, който вижда, че от ден на ден държавният бюджет се увеличава заедно с народната сиромашия и хорското нещастие. А това виждат всички. Еснафлията, занаятчията, богатият и доволен в турско време занаятчия, с пълна къща, с весело сърце, с чохено контошче върху гърба на жена му, сега окъсан и дрипав се поще пред прага на схлупения си дюкян и въздиша: «Лоши времена настанаха, пѐчал няма», или пък виси пред вратата на някой големец, или се бие със своите братя по изборите и митингите, за да вземе някоя служба, например метач в софийската Градска градина.

Земеделецът, който едно време, кажи-речи, живееше щастливо и в хамбаря му се намираше от ново до

ново, сега доях
жда до Коледа и като се чеше по врата край кофтора в механата, говори: «Тежко се живее!» И наистина е тежко: кръчмарят иска, лихварят иска, попът иска, касата иска, бирникът иска, за къща трябва. . . А пък тая пуста пара отнийде не иде. Нито работа има, ни пѐчал има. Ако се опита да открадне една кола дърва от гората, за да вземе някой и друг грош за тях, ето че горският му съставя акт, дето се казва, че тоя човек нарушил член еди-кой си от закона за горите, като отсякъл в еди-коя си държавна гора толко и толко дървета с такава и такава дебелина, и затова му се пада такава и такава глоба. . .

Па защо и какво е сякъл, това никой не пита.

Еснафите и занаятчиите пропаднаха, защото им надви фабриката. Това, което някога произлизаше от ръцете на занаятчията за два дена, днес фабриката, машината го прави три пъти по-здраво и по-хубаво само за два часа. Освен това фабриката разполага с капитали от милиони и затова е сила, която бясно като хала тъпче в тържественото си шествие всеки дребен занаят.

Земеделците пък пропаднаха, защото върху техните плещи се качи държавата със своите учреждения, със своята армия, със своите салтанати, със своите галени деца — чиновници и офицери, — които храни богато и пребогато само и само да я крепят и поддържат. . . И днес, когато се каже държава, трябва да се разбира царството на богатите, които в името на законите, които си пишат сами, взимат хляба от ръцете на това голямо болшинство от прост, невеж, беден и работлив народ.

И тая царщина, това правителство, тая граблива държава се обръща към тоя народ хитро, както лисицата се обърнала към гарвана, който държал в устата си буца сирене, и му казва: «Дай своя здрав, млад и си-

лен син да бъде войник, да го научим да може да брани своето хубаво, честито и славно отечество.» А пък в това хубаво и славно отечество войникът и неговият баща едва ли имат едно парче земя, което да лъже надеждите им и да ги държи гладни от коледни пости до свети Илия. Държавата с камшик в ръцете му казва: «Дай пари или ще ти продадем чергата, вола ще ти продадем, нам пари трябват, държава сме. Нали е срамота да нямаме генерали, нали е срамота да не може с кьорфишеци да правиме джумбюш на големи празници? Нали трябва да дадем на Харон, Моше и Си-е да си направят фабрика за кожи, на Соломон да направи фабрика за шекер, на Драган да си отвори склад и пр.? Нали трябва да пратим на г-н Васил дъщеря му в странство да се научи да пее? Утре да ти се додреме, няма кой да ти запее и да те приспи. Дай пари да направим болници, да ти турнем съдии да раздават правосъдие, полиция да брани законите.»

И народът дава. Дава, че има и друго, ако не дава. Дава мило и драго. Па ако поиска правосъдие, държавата му казва: «Купи си от мене марка да те пусна при съдията.»

— Ами нали данък плащам. . .

— Не, без марка не може.

Ако в село завърлува лоша болест по хора или по добитък, докторите бягат да не гледат. Жаловити са човеците, защо да им изтекат очите от сълзи. Ех, та само това ли е?

Държавата прилича на един бакалин, когото народът поддържа с труда си и с парите си, а той вместо истина и справедливост му продава скъпо и прескъпо развалена туршия от всевъзможни закони и закончета.

Лъже държавата.

Мащеха е тя.

Мащеха за едни, а за други най-млечна майка.

НАШАТА «СЕЛСКА РАЗГОВОРКА»

На последната страница, в писмото си до народните учители, ний ясно говорим за причините, които ни карат да предприемем това издание.

Тъмен облак от невежество затуля лъчите на просвещението от добрата душа на нашия селянин, пази ума му от дълбокото съзнание и разбиране на неговото положение и го държи учуден и изумен пред мъчните и неизбежни обществени въпроси, които животът му поставя. Потънал в неволи, отрупан с данъци и дългове, той се върти като заблуден из мъглата на нашия обществен живот, не знае къде е изток, къде е запад и напразно търси в дълбокото небе на тая тъмна нощ пътеводна звезда.

Държавата прибира около своята маса интелигентните синове на тоя народ и го осиротява съвършено. Защото тия негови деца, веднаж избягали из средата му, не живеят вече за него, не милеят го, не се трогват от неволите му и не мислят за съдбата му.

Само народният учител стои буден страж между своя народ и се сили да пробуди заспалото съзнание на своя брат, ала обществото не му идва на помощ с нищо, за да го подкрепи и ободри, да усили енергията му.

Само учителят знае какви и колко мъчнотии среща при уреждането на една селска вечеринка, на едно за-

бавление или представление. Почти никъде в нашите списания и книжки той не може да намери нещо късичко и съдържателно, което да прочете или да препоръча за прочит. Почти никъде не може да намери за декламиране някое стихотворение, чиито думи да хващат място в сърцето на селяка, в чиито редове да звучи неговата скръб, да трепти неговият хумор, да гори неговото желание. На селската сцена вечно се повтаря «Руска» и блудкавите драми на г-н Станчов. И нямаме сносно драматическо произведение, което да хвърли между народа от простия негов театър слова с пророческо одухотворение, нови, силни и ободрителни.

Старите песни омръзнаха вече и звуковете им замират, преди да стигнат до слуха.

Животът, кипящият нов живот, иска силни, свежи и ободрителни слова.

Ний, с нашето малко списанийце, не ще съмнение, че не можем да удовлетворим тая голяма нужда, но ние нямаме и тия претенции. Ний само идем на скромна помощ.

Във всяка от тия малки книжки ний ще даваме къси и сладки разказчета и статийки и годни за декламиране по вечеринки и забавления стихове, като мислим, че ще принесем една истинска услуга в делото на нашите народни учители и ще увеличим малкия брой на ония книжки, които са предназначени изключително за народа. Редакцията храни надежда, че учителите, просветителните дружества и всички ония, които милеят за народната просвета, ще ѝ се притекат на помощ.

ПАЗЕТЕ СЕ ОТ ЛИХВАРИ

През месец юни т. г. селяните от Дайрам и Меше-махле, Тутраканска околия, се оплакали, че от няколко години насам в селата им се загнездили двама лихвари, които заробили населението. Русенският окръжен управител изследвал работата и открил възмутителни неща, вършени от тия кърлежи лихвари. Единият от тях преди 6 години бил слуга в Тутракан, а сега е владелец на повече от 3000 декара земя в с. Дайрам благодарение на безбожното скубачество, което упражнявал. С помощта на кмета и писаря той фалшифицирал записи, съдил хората и скривал призовките от съдията до длъжниците, та по тоя начин те всички бивали осъждани задочно и само когато дохождал съдебният пристав да им продава имота, те узнавали за страшните и стократно увеличени свои дългове към лихваря. На селянина турчин Мехмед Х. Мустафов тоя паяк за 250 оки жито успял да вземе 240 декараниви и 5 колиби.

Друг един лихвар, роднина на първия, също тъй оголил и опропастил сума свят в с. Меше-махле. Между безбройните негови жертви турчинът Юсеин Х. Махмудов е най-злочестият: за 30 лева, взети назаем преди 8 години, издавал на грабливеца досега зааре за около 475 лева.

Много, някога цветущи села в Източна България са опустошени като от скакалци от разни евреи, гърци, арменци и българи, които са се загнездили там. Хиляди семейства са останали без добитък, без земи, без къщи, без покъщнина, без парче хляб. Хора, които са имали и стока, и къща, и имот, сега благодарение на лихварите са станали просяци.

И държавата, която уж пази своите данъкоплатци, не е направила досега нищо за ограничение на това зло.

НАРОДНО СЪБРАНИЕ

Ето вече два месеца заседава Народното събрание, толкова, колкото обикновено трябва да заседава, и ние не можем да съобщим на нашите читатели нищо такова, което да развесели техните сърца. Два месеца се минаха в едно съвършено безплодно дърдорене, без да се вземе какво-годе полезно и добро решение за всички, та и за нашия обеднял земеделец. Само някои изменения на закона за селските общини се приеха, но те отиват съвсем другаде и гонят съвършено друга цел, което ще отбележим по-нататъка.

При все това не можем да отречем един факт. В разискванията по всички въпроси, разгледани досега, се забелязва едно по-голямо внимание към исканията и нуждите на народа, главно на селската маса, която образува голямото болшинство. Народното представителство почва вече да се вслушва в скърбите и охканията на работника орач. Но не за това, че народните представители са почнали да милеят и да обичат своите избиратели и техните интереси, а за това, защото виждат, че народът под натиска на своята тежка неволя почва да си отваря очите, да се пробужда и да вижда работите тъй, както си са, и от ден на ден все повече да губи доверие в своите чорбаджии-избраници, което може да изстуди местата на мнозина от тях.

Те виждат своето фалшиво положение между народа, когото са лъгали, и за да замажат очи, бързат тук-там с пламенни думи да заявят своята уж обич към работния народ и към земеделеца. Но когато се касае работата да натъпчат джобовете си и да охранят партията си, те забравят милия народ и от фашата, която дерат от гърба му, режат цървули и кому трябва и кому не трябва, и отпущат пенсии и помощи на чужденци, които и насън не са видели България, пръскат огромни суми за тържества и заседават, без да вършат работа, по цяла година.

Хвалят народа тия господа и пеят песни до небето за неговото добро сърце,за неговата скромност и гостолюбие, за това, «че той носи», «че той е издръжлив», а зад гърба на тоя народ се подсмиват с неговата простотия.

А народът си остава все тоя сиромашки народ и всичките тия хиляди закони, които са написани от освобождението на България, не са повдигнали нито на минутка народното щастие и народните нужди стократно са се увеличили.

Сменяваха се едно след друго нови правителства с големи програми и с още по-големи обещания свикваха своите народни представители, а работите все тъй си вървят. Намаляват окръзи, околии и съдилища, правят преобразования в разни министерства, меняваха формата на стражари и на офицери, правиха шипченски тържества, заеми сключваха, а народът си все там остана и не усети нито през една зима да му са метнали кожухче на гърба. И както вървят работите, всеки може да разбере, че нито едно народно събрание, нито едно правителство не ще да могат да намерят лек за народната сиромашия, да намерят работа за останалия

без земя селянин, да осигурят поминъка на тоя, който е запазил още по няколко ниви и ливади, да се погрижат за онова обедняло население по градовете, което няма нито ниви, нито ливади, което не може да се храни от западналия занаят, което има здрави ръце, за които няма работа, и което нуждата тъй често праща в затворите.

След свършването на сесията, ако тя се свърши някога, нека нашите селяни поискат сметка от своите избраници и нека ги попитат какво направиха за тяк, като в продължение на толкова дни обираха грешните им пари — погрижиха ли се за бедните, за нещастните работници.

КАКВО СТАВА В МАКЕДОНИЯ

Откак миналото лято през поробена Македония кръстосаха чети смели юнаци с пушки в ръце да отмъщават за покрусената чест на своята татковина и с кръв да откупят нейната свобода, оттогава в целия свят македонският въпрос по-живо почна да занимава умовете на дипломатите, на учените и на всички ония, които обичат човечеството и не искат да има на света робство.

Ний българите твърде добре знаем какво нещо е турско управление и турски зулуми, та лесно е да си представим какво става сега отвъд, зад хубавата Рила планина, в братската наша страна Македония. От няколко години насам там положението е станало трижд по-страшно и нетърпимо. Господарят турчин е надушил, че неговата рая, неговият роб-народ работи тайно и трескаво се готви да вдигне знаме за въстание и да поиска човешка свобода, която през цели пет века му е била отнета. Това трескаво приготовление, що става там, тия пламенни проповеди за въстание са съживили и ободрили македонския народ. Сърцата там треперят в очакване на славния ден, когато те ще заявят пред целия свят, че като всички жадуват за свобода. Турчинът усеща тия приготовления и прави всичко възможно да ги потуши, да смаже бедните души, за изчисти смелите борци и да помири раята. Вестниците по целия свят всеки ден ни донасят известия за ужасните средства, с които турчинът гони своята цел. Сега се горят и разрушават села, жени и деца се безчестят. Всеки ден убийства и арести се извършват над по-събудените и по-съвестните младежи. Косата на човек неволно настръхва, като чете тия страшни и верни от край до край известия.

Но колко повече се увеличават зулумите и насилията, толко по-силно се разпаля в Македония желанието за свобода. Тая пролет още не бе дала първа шумка, още кукувица не бе кукнала, по планините още лежаха дебели снегове и горските усои на хубава и плодородна Македония заехтяха от въстанически пушки. Днес горите са пълни с чети, които целият македонски народ среща като братя, помага им, радва им се, пази ги и се готви целокупно да ги последи.

Не преди много време правителствата почти на всички държави в Европа, за да предварят Македония от кърваво въстание, заявиха на султана чрез своите консули в Цариград, че той трябва да въведе по-добро управление в страната, да направи равни пред закона и турци, и християни и да се тури по-добра и по-голяма сигурност навсякъде. А правителствата на Русия и Австро-Унгария, поддържани от Франция, изработиха един правилник за по-справедливо управление и поискаха от Турция да въведе в своята държава управление, което тоя правилник изисква. Турското правителство, за да замаже очи, прие с най-голяма готовност предложението на Русия и Австрия и почна да въвежда преобразование в управлението. Ала това преобразование става чисто по турски. И в името на реда, който иска да въведе, нейните башибозуци, заптии и всевъз-

можни бабаити затварят пак, безчестят пак, горят пак села и пак, озлобени на комитите, продължават да вършат най-големи насилия.

Това кара целия свят да не вярва, че Турция може да въведе реформите, и европейските вестници вече настоятелно отбележват това. Македонският народ не се полъга от грижите на европейската дипломация, не се вярва в доброжелателството на своите господари и съзнавайки, че само с кръв ще изкупи свободата си, продължава да се готви за славния ден.

Никой не се съмнява в това, че бъдещето ще бъде в полза на македонския народ, защото всички виждат, че той е здрав, смел и бодър народ, че има хиляди пъти по-високи човешки достойнства от турчина, че най-после на негова страна е правото, че неговият жесток господар е чужденец в неговата хубава родина, подложена на тежки изпитания.

ПЕТЪР РАКОВ

Далече на поетичния остров Родос, в някой кът, тих и необитаем, в гроб, непосетен от никого, неизвестен никому, спи вечен сън бедният Раков.

Моето въображение често ме пренася там, далече през морята, към тоя благ и топъл юг, пред тоя неизвестен и печален гроб, и мили спомени оживяват в паметта ми.

Има на света хора, които човек обиква при първо запознаване и към които сърцето никога се не лъже в чувствата си. Тия хора, за жалост твърде редки, приличат на нежни полски цветя със скромни краски, с дъх леко и приятно усещан, но вечно траен. От тия хора с нежни сърца, могъщи и непридирчиви към хорските слабости, доверчиви до наивност, беше и Петър Раков.

Човек среден ръст, със слабо лице, с черна мастилена брада, с черни очи, които светеха зад очилата му приятно, доверчиво и безгрижно. Малката му приведеност, слабата и болезнена червенина на лицето му и честите сухи покашлювания издаваха явно недъга, който носеше в гърдите си и за който той с такава безгрижност и неприкритост говореше понякога.

Раков беше свършил Историко-филологически факултет, живял беше дълго време в странство, владееше езици и като дълбоко начетен човек, неговите беседи

увличаха всички, още повече че той имаше ум и дух, свободен от оковите на официалните лъжи и еснафски условности.

Човек, който обичаше свободата за себе си, проповядваше я на другите и я желаеше на всички. С какъв жар и с какво детинско увлечение той ни четеше и превеждаше от немски някои глави от книгата на Макс Щирнера «Едничкият и неговата собственост». Той учителствува малко, служи малко в бюрото на пресата, но тоя чиновнишки живот, тъп, безличен и безидеен, беше почти отвратителен за него и той от едното и от второто място, дето можеше да има добра кариера и дето всички го обичаха за неговия честен характер и безукоризнена служба, доброволно си даде оставката.

Когато го назначиха за учител в Солун, той ликуваше от радост. Една от причините за това беше, че там на юг топлият и благ климат щеше да подействува благотворно върху болните му гърди. Но него го вълнуваше и една скрита радост, че той отива в една страна, дето кипи трескава, ту явна, ту глуха борба за свобода, че там трескаво расте едно гигантско дело, което зове и увлича.

Неговите писма, дълги и подробни, които получавах често оттам, тъй много говореха, че той е доволен от мястото си и че средата не го задушава, както тук.

Когато на другата година се върна, аз го видях вече отслабнал и малко замислен. Южният въздух не бе му подействувал никак. Но той вече не мислеше за здравето си. С още по-голямо безгрижие говореше за болестта си и с помирение за смъртта. Той беше вече човек, посветен на делото. Като знаеха разклатеното му здраве, неговите близки и неговите другари го съветваха и молеха да не отива вече в Солун, а да остане в родния

си град Пещера малко на спокойствие и почивка. Но той не ги послуша, той бе се посветил на освободителното дело и цял беше погълнат от това. С какъв възторг разправяше той за хората, с които работи и с които се среща.

Как се учудваше на безстрашието и самопожертвуванието им. Много пъти ми е разправял как ръка до ръка и твърде често е минавал през сред Солун край конака, под носа на полицията, с един известен войвода и как го развеселявала тая опасна работа.

Той замина наново. Аз го изпратих дружески на гарата без сянка от предчувствие, че няма да се видим вече.

Наскоро след неговото заминаване той биде хвърлен в Солунския затвор, дето лежа дълго време болен и измъчен.

И пак колко добри и безгрижни бяха писмата му оттам!

Измъчен в затвора, с гърди вече зле проядени от туберкулозата, той посрещна с радост изпращането си на вечно заточение в Родос. Тук имаше поне чист въздух, слънце и свободна гледка на безконечното лазурно пространство. Надежда бе стоплила измъчената му душа и последните му писма, кратки и сърдечни, подгрети с хумор, радваха всички, които го познаваха. Той ме помоли да му пратя някои книги, леки, приятни книги, над които душата може да си почине и да се забрави в по-други блянове.

Аз му ги изпратих, но уви, той надали ги е получил.

Смъртта беше го грабнала ненадейно, според както научих после.

Тя не го е мъчила, а го е приспала тихо и неусетно

е взела тая блага душа, взела я е с любов, без да я терзае с мъките на агонията.

Далече на поетичния остров Родос, в някой гроб тих и непосетен от никого, неизвестен никому, спи вечен сън бедният Раков, унисан от свободната песен на волната морска стихия.

АЛЕКСАНДЪР БОЖИНОВ

Над кипящия и панаирджийски наш обществен живот, тоя празношумен карнавал от важни и надменни фигури на парвенюта-големци, на надути авторитети, на простодушна и наивна селяния, на хитри демагози, на дребнопродавачи на големи идеи,над тая шашардисана маса, изпълнена с практичните муцунки на «байганьовци», над тоя пъстър и весел карнавал, нагазил в широко разлятата и плитка река на също широка интелигенция, от години насам свети усмивката на Александър Божинов — усмивка ту блага и добра, ту иронична, а най-често жестока и обидна.

Неговото изящно перо всеки ден ни чертае тънко и духовито по една от тия разнообразни фигури и ни открива със всегдашната си усмивка онова, което ние виждаме, но не забелязваме; осветява потаените, пустите душевни кътчета, дето крием себе си такива, каквито сме. Като поет с отзивчиво и страдащо сърце, всяка негова рисунка е едно стихотворение, проникнато от тъга и насмешка, и сърдечна болка:

И често пъти ази калема кат държа,
готов резил да сторя калпака на Цанкова,
или кога се взирам в някоя лъжа,
по-стара от потопа, а пусната нова,
или пък нощем късно, часът по два — по три,

когато се възвръщам от своите обиколки,
аз впущам се тогава в нерадостни мечти
и почвам да се ровя в душевните си болки. . .

И неговите душевни болки тикат калема му безпощадно във всички обществени рани. В рисунката му е смехът на духовита легенда, под нея — душевната му болка.

Рисунката на Божинова е винаги нервна, набърже нахвърляна импровизация. В неговите карикатури-портрети, сцени, типове и пр., и пр., макар и прекомерно шаржирани, неотменното и типичното личат до суровост и със своята силна художествена индивидуалност действуват силно и неотразимо. Неговите карикатури на видните политически лица, на писатели, на княза и пр., неговите символни работи «Глад» и «Цинизъм», «Царят се забавлява», картината «Пижо и Пендо», скицата «В кръчмата» — всички тия шедьоври на неговия талант правят неизгладимо впечатление.

Аз прелиствам всички ония вестници, стари и нови, в които той е пръснал с неизчерпаема жизненост и духовитост своите малки рисунки — тия своего рода стихотворения, художествени рожби на една чувствителна душа, тънки хронологически отпечатъци на повседневния културен и обществен живот в нашето малко отечество. Прелиствам «Българан», тоя малък вестник, в страниците на който плачеха, смяха се и растяха толкова млади обещаващи таланти, които бяха една прясна и сочна ядка сред нашия опошлял живот. Навсъде виждам неизчерпаемия карикатурист с неговата нервна зоркост и все си мисля: каква голяма пустота би било без него.

ОТЕЧЕСТВО

Всеки има една майка, която го е родила, и една страна, където се е родил.

Тая чудна страна е нашето отечество — нашата втора майка.

Това е светата земя, под чието небе пръв път е залюляна нашата люлка, в чиито недра желаем да бъде нашият вечен покой.

Отечество! Това е вълшебната страна, дето е ударил първият пулс на нашето сърце. То живее в нас, в нашата кръв, в цялото наше същество. То се ражда в нас, както ние се раждаме в него. Затова неговото име е неотразимо и любовта към него стои над всичко. Чувството за отечеството е по-силно от нас, по-високо от всичко и въпреки най-свободния разум, то живее в нас магическо и свето.

Попитайте странника в чужбина, къде го носи неговата мисъл, къде го влекат желанията на неговото сърце? Той ще ви отговори:

— Аз мисля за моето отечество. Към тоя хубав вълшебен край ме тегли моето сърце.

И често, когато погледне реещите се облаци, той се пита дали не идат оттам, дали не отиват там. . . Там — за неговото отечество! И той дълго ги гледа. . .

Идеята за отечеството, с чувствата, които тя ни вдъх-

новява, и с длъжностите, които ни внушава, е по-силна и по-активна от всички идеи на днешната цивилизация.

Любовта към отечеството ни се вижда естествена и необходима, тъй както противното на нея чувство ни се вижда като нещо чудовищно, което ни повече възмущава и отвращава, отколкото учудва.

Любовта към отечеството е най-мощната сила, способна да накара, когато трябва, да замлъкнат и най-големите страсти, които разделят гражданите на едно отечество на разни политически партии. Никое друго чувство не е в състояние да ѝ се противи. Само тя е способна, когато отечеството е в опасност, да тури сабя в ръката даже на най-мирния човек. Всички длъжности, които имат за цел съхранението на семейството или запазването на някои религиозни заповеди, отстъпват пред дълга към отечеството.

Само любовта към отечеството е способна да накара човека на най-голямо лично самопожертвувание.

Любовта към отечеството е едно чувство, един висок инстинкт, който върви в унисон с разума.

Отделната личност е продукт на обществото, всред което се е родила. Разпределението на работата, което заедно с културата прониква в сегашното общество, внася една все по-тясна и по-тясна солидарност между неговите членове и все повече и повече ги прави зависещи един от друг. В тая смисъл нашето отечество става наша духовна майка. В нашата люлка, в нашия роден край, то предварително е приготвило всички средства за нашето издигане. С неговите традиции и паметници, с неговата история, с неговия език, с неговите книги ние сме станали такива, каквито сме. Следователно ние трябва да му бъдем признателни за всичко, което то ни е дало. В нас трябва да има едно

свето задължение да запазим и увеличим за потомството благата, които сме добили от нашите прадеди.

Непризнателен и несправедлив е оня, който не изпълни дълга към отечеството си.

Някои поставят отделната личност по-горе от всичко и турят нейното развитие за върховна цел на обществото.

Но за осъществяването на тая цел националната организация, поне засега, е най-сигурното условие. Човек не може да живее и да се развива без помощта на своите околни и близки. Той не може да бъде свободен вън от обществото, което да гарантира неговите права. Всяка икономическа, юридическа и политическа организация е необходимо оръдие за индивидуално развитие. Днес такава организация е държавата, която се събира в по-високото понятие — отечество, което е разултат на една дълга история.

Да разтурим нациите значи да разтурим огнищата на различната светлина, да съборим центровете на всяка светкавична деятелност. Това значи да унищожим всяка свобода, защото човечеството, като не състява своята деятелност в автономни нации, би потърсило единство в някакъв обширен азиатски деспотизъм. Следователно отечеството е необходимо както за отделния човек, така и за обществото. Вън от него нищо не може да се постигне.

Затова отечеството е велико нещо. То е мерило на всички социални ценности.

Пред нашия дълг, пред нашата човешка земна цел само отечеството говори на смисъла и на чувствата за великото и вечното. Над нашите борби и противоречиви усилия то стои високо и могъщо като бог. Пред преходния и слаб индивидуалитет идеята за отечеството е по-съвършен израз на човешкото върху земята.

И ако ние се стремим да запазим националните блага, то е, защото те са една постигната от човечеството форма, една определена част от интелектуално и правово дело, което човешкият род е предназначен да извърши.

Ето защо любовта към отечеството ни се налага. Нашите обязаности спрямо него произтичат от това общо чувство, което иска да се издигнем над нашите лични интереси, за да осъществим — в кръга на нашите средства — една известна форма на човешки идеал.

ЧИЧОВЦИТЕ

Тая дума ние знаехме, но през двете последни войни тя доби особено значение. Тя характеризира войниците от по-старите набори и опълчението. Вече не наричат другояче тия здрави, калени в борбите войници. От фронта до последната затънтена колибка във вътрешността това е името на добрите храбри стари войници. Но тая дума не е едно студено, сухо определено понятие. Тя е гальовно име, тя се произнася винаги с известна нежност, тя съдържа в себе си много ласкания и много скромност. В нея няма присмех, няма ирония. Тя е измислена от сърцето за ония, с които се гордеем и които милеем.

Говорят за боеве, за спечелени победи и кажат: «Там са взели участие и чичовците.» Това българинът винаги казва с известна гордост. В тая война чичовците са навред. Те се мяркат като тежки бронзови фигури, бдящи със стара пушка в ръка край железопътната линия. Те карат безкрайните върволици коли от обози. Мълчаливо, с чибучка в устата, той маха остена и д воловете, подвиква им дружески и върви из калните пътища, по безкрайно дългите пътища, бавно, спокойно, сигурно, никога не закъснял, никога не отчаен, никога не изгубил философическа веселост. «Ч и ч о» съпровожда пленниците. Той в ъ р в и край тях, поприве-

ден, облечен как да е, строг по изражение, но добър по сърце. Неговата душа е милостива към тия нещастници. Той не ги гледа като врагове. Той ги утешава и дели братски с тях своя хляб. Наблюдавал съм пленници, когато работят. «Чичо» стои безучастно и гиварди. Той не е стар човек, едвам четиридесетгодишен. Но неговото небръснато лице, дългите му провиснали мустаци, които рядко поприглажда с ръка, сухото му лице с изпъкнали и издълбани грубо, силно, изваяни сякаш от варварска ръка черти го правят съвсем стар. Той седи на един камък. Но какво е това седене? Той се отпуснал съвсем и прилича на тръшнат с трици чувал. Той видимо е замислен. Той «не е тук». Кой знае къде лети умът му в тоя час. Навярно в село. Далеч от него, той не мисли за друго. За къщата, за нивата, за децата, за стоката. . . Това са неговите мисли. Той тъне в тях. Вие наблюдавате тоя въоръжен добър човек и мислите, че нищо не вижда, че тия пленници, които му са поверени, могат да избягат всички до един, без да ги забележи. Не, тоя човек, на тоя камък, с тая пушка има странно свойство. Неговата дълбока замисленост не му пречи да вижда всичко наоколо. Той вижда пленниците до един и всеки час ги брои. Той вижда мързеливите и работливите, той вижда слабите, които вдигат с мъка лопатата, и ги съжалява, той не им подвиква, когато някой от тях сложи настрана копача и седне да си почине. Той разбира от «човещина». Тая дума е народна. В нея се крие висока морална смисъл, която за него има мистично религиозно значение.

Тоя тежък повече от камъка, на който стои, човек, тоя стоварен чувал има и друго едно свойство. Той може да скокне с пъргавината на дивак и ако е потребно, да тича бързо като дете. Неговата видимо тежка фигура се движи от една особена сила, която я прави неузнаваемо лека. Тая сила е съставена от смелост, от страх пред отговорност, от чувството на дълг, което в неговата душа едвам при тая война доби едно по-ясно и разумно осветление, и от чувството на лична сила.

В страшните сражения при Дрянова глава, дето взеха участие някои от нашите млади полкове, са взели участие без заповед и старите чичовци. Една малка тяхна част била наблизо по охрана, по друга някоя работа, във всеки случай никак не за бой. Но те видели страшното сражение пред себе си и не се сдържали, грабнали пушките и се нахвърлили в атаката с вика: «Скоро удряйте, че ще ни изтрепят децата!» Техните деца бяха в ония млади полкове, които се сражаваха там.

Чичовците взеха участие и в отбиването на влашкия десант при Рахово. Те се държаха мъжествено като младите и дадоха жертви. Къде ли не взеха участие те! Нали от тях са съставени много от нашите резервни полкове.

Чичовците, които сега стоят под знамената, не са стари. Това име, което им е дадено и което е характерно повече за по-стари хора, те са добили благодарение на своя външен стар изглед. Тоя тежък мечи ход, тая натрупаност в облеклото, тия дълги пояси, тия качулки и башлъци, с които увиват главите си, тия странни ямурлуци, тия бронзови, небръснати четинести лица, тая разбъркана растителност под носа, която почва от дълбоките ъгли на носа, затуля устата и половина от брадата, ту нажежено щръкнала, ту мека като слама, дава старешки изглед на тия инак млади сърца.

ИВАН ВАЗОВ

На 24 октомври тая година по цяла България ще се празнува 50-годишната литературна дейност на нашия любим поет Иван Вазов.

Иван Вазов е почнал да пише няколко години преди Освобождението. Неговото първо стихотворение е «Борът». В него поетът описва как един могъщ бор, който дълги години расте прав и силен, като устремява върха към небесата, пада една нощ, поразен от мълния. Това стихотворение е напечатано в «Периодическо списание», което излизало в град Браила — Румъния — през 1870 г.

От тоя ден Иван Вазов не е изпущал перото и непрекъснато е работил. Той е написал много сбирки стихотворения, много разкази, комедии, драми и романи. Едно от най-прекрасните негови произведения е романът «Под игото». В него поетът описва как българският народ под турското иго копнее за свобода, с каква вяра и енергия се готви да я постигне, как повдига въстанието и как несполучливо излиза то.

Няма образован българин, няма грамотен човек, който да не знае името на Иван Вазов, който да не е прочел нещо от него. Много песни, които пеем, без да знаем авторите им, са негови. В своите чудно хубави, прекрасни песни той е възпял страданията на българина, неговите тъги, блянове, копнежи за свободен живот. Той е възпял с голяма обич българските поля и балкани, българската плодородна земя, напоена със сълзите на робството и с кръвта на хиляди борци, паднали за свободата.

Иван Вазов е здрав и бодър. Той доживя да види как България порасна и се разви. Макар тя и да не успя в своите борби за обща свобода на българския род, поетът вярва в силата на българина, в мощта и бодростта на неговия дух и в правдата, която е на страната на неговия народ. Той доживя да види цяла България осеяна с училища, в които днес се стичат за наука всички деца от градове, села и колиби; училища, където звучи прекрасният, силният, изразителният роден език, който поетът с такава любов чистѝ, обработва̀ и възвисява̀.

Нека всички деца от села и градове не забравят да изпратят сърдечен привет на първия наш поет и учител по случай празника на неговата петдесетгодишна литературна дейност.

ЗАЩО НЕ МИ СЕ ХОДИ В НАРОДНИЯ ТЕАТЪР

Често пъти, в разговор, интелигентни хора, литератори, хора, които се интересуват от изкуствата, като стане дума за Народния театър, свиват рамене и казват: «Не знам защо, не ми се ходи в театъра. Ако от време на време отивам, то е да видя някоя нова пиеса — не играта, а съдържанието ѝ.»

И наистина, от няколко време насам за пишущите братя и за по-интелигентните среди, за хората, които имат необходима нужда да отидат в театъра, Народният театър е станал чужд. Интимната връзка, която би трябвало да свързва тия хора с театъра, не съществува. Духовният облик на тая голяма сграда е угаснал. Някаква фатална метла като че ли е избърсала лъчите му и той стои сух, безжизнен скелет без светлина и топлина. Животът, който се усеща в него, е чужд — това е животът на червеите, които дояждат тлъстия безжизнен труп.

Любопитен бях да науча защо това е така. От разговори с много хора — и такива, на които е мъчно, че това е така, и такива, на които е все едно, но хора, които имат вкус, които разбират от театър, които обичат театъра — аз взех някои бележки. От разговора с предвзети театрали, които наричат театъра храм, дето горял божествен огън, светилище на Мелпомена, дето

трябвало да се влиза на пръсти, с душа, потънала в мълчание, аз също взех няколко бележки.

Отговорите на въпроса, защо не им се отива в театъра, могат да се разпределят така:

1. На всички почти е омръзнало в продължение на толкова години във всички пиеси да гледат все едни и същи артисти.

2. Театърът не представлява вече едно авторитетно учреждение и хората не отиват в него с доверие и убеждение, че това, което ще видят, ще бъде действително хубаво.

3. Хора с чувство към езика не могат да търпят лошата дикция и лошото произнасяне на думите. Например там често ще чуеш от един доста изпечен артист да произнася, да речем, думите: «Трябва да ти разправя» — «Тряа ти разпраа». . .

4. Аман от суфльора. Какво е това нещо! И в стари заучени пиеси, и в нови господин суфльорът неуморно ще ти шушука на ухото всички роли и реплики и цялото това театрално разположение пропада.

5. Като гледаш български пиеси, които и да са и каквито и да са, става ти жал и за актьори, и за публика, и за електрическото осветление, и за суфльора, и за автора, и за самия себе си, и за нашата бедна България. Наистина, толкова ли сме нищи духом, о господи!

6. Лошата режисировка.

7. Няколкото бездарни артисти, които се търпят и покровителствуват и които нищо не са научили. Мнозина от тях, понеже са мераклии, биха могли да се шлифоват оттук-оттам и да станат сносни и търпими. Но такъв майстор в театъра няма.

8. Игрите на г-н Торцов за «выходны».

9. Липса на млади хубави артистки, които да привличат с глас, младост и грация.

10. Остарелият репертоар.

Ето тия са по-главните причини, които карат мнозина да казват, когато ги питат ходили ли са на театър: «А бе не знам защо не ми се ходи в Народния театър. В «Ренесанс» човек поне се забавлява, пък тука ни се учиш, ни се забавляваш. По-добре е да слушам една лоша певица, отколкото един добър суфльор.»

НАШИТЕ ЛИТЕРАТУРНИ СПИСАНИЯ

«Златорог», «Зеница», «Златно руно», «Възход», «Везни», «Пан», «Буря», «Голгота», «Комедия», «Листопад», «Обществена обнова», «Слънце», «Огнище», «Наши дни», «Демократически преглед» и пр., и пр. — това са имената на литературни списания, месечни, полумесечни и неделни, които излизат в София и във всяко по-голямо градче на майка България. Списъкът при това не е пълен. В него не влизат някои от новите списания, за които има известия и покани. В него би могло да се поместят още имената на две-три илюстровани и хумористични списания, които имат литературен характер.

Като чете човек тоя дълъг списък и като знае трудностите, свързани с издаването и редактирането на едно списание, и баснословната скъпотия на хартия и печат, не може да не се чуди кой е и какъв е тоя български читател, който плаща пари за съществуването на тая многобройна периодична литература, като се има пред вид, че покрай тия списания излизат и два пъти повече чисто специални — икономически, педагогически, земеделски, медицински, духовни, детски и пр., и пр.

Странно наистина! Отгде черпят поддръжка тия малки и големи списания с тия громки, загадъчни, понякога глупави и всякога претенциозни имена? За да

се поддържа едно какво да е списание в сегашно време, необходимо е да има поне 1500 души предплатени абонати. Ако, да кажем, в България излизат 50 периодични списания, то са необходими 75 000 абонати, за да ги поддържат. Като изключим от тях 1000 читалища, учреждения и библиотеки, които при сегашните си бюджети биха могли да плащат скъпи абонаменти за някои необходими там списания, то ще остане едно число от 65 000 живи души абонати, които броят пари за тая периодична литература.

Ако предположим, че има едно такова внушително число любители на периодичната литература, трябва да допуснем, че поне половината от тях са купувачи и на отделни книги. За жалост това не е така. Една хубава оригинална книга от по-известен и по-популярен автор едва може да се продаде в две, най-много три хиляди екземпляра, и то в продължение на една и две години.

Това е така не защото у нас няма читатели. При наличността на такава голяма интелигенция и многобройни училища читатели има, но купувачи на книги няма. Съвсем малко са лицата и семействата, които могат да се похвалят с една що-годе пълна и ценна домашна библиотека.

Многобройността на нашите литературни списания не се дължи на някои дълбоки причини и на необходими нужди, наложени от живота. Това по-скоро е едно болезнено явление. Това се дължи на разпокъсаността на писателските сили, на недружелюбието им, на болните амбиции, на дребните тщеславия, на неизцерима грандомания и графомания. Всеки, който не намери място за произведенията си в някое от съществующите списания, създава ново. Други се заемат за тая работа от една крива сметка за печалби. Трети искат да създадат нещо ново, нещо особено. Всички обикновено кроят обширни планове, всички се готвят да изненадат, да стреснат литературния свят и да възродят вкуса и духа на обществото. Обаче всичко остава празна работа. Списанията влачат по някой и друг месец жълтите си корички и изчезват, защото не могат да намерят нито сътрудници, нито абонати.

Ако погледнем списъка на сътрудниците на по-добрите и по-сериозните списания, ще видим едни и същи имена. Защо тогава излизат тия три-четири списания, когато и трите имат за сътрудници едни и същи хора?

Днес за днес едно литературно списание може да има истинско значение и влияние, може да добие средства и право на съществувание или ако стои зад него авторитетна литературна личност, която да ръководи и упътва младите и чиято дума по литературни въпроси да хваща място и да се чува; или пък то да бъде дело на хора идейно и лично близки, които да се борят и да работят в името на едно и също нещо.

А така, както съществуват излизащите сега списания, те не могат да имат някакво значение, не могат да дадат тласък на нашата литература, нито насока, вдъхновение и име на младите таланти.

БЪЛГАРСКИЯТ ПИСАТЕЛ

Отгласът от шумния юбилей, който заслужено се отпразнува по случай петдесетгодишната литературна дейност на Ив. Вазов, още не е заглъхнал. Съдовете от банкетите, на които пиха и ядоха хиляди хора, които нямаха нищо общо ни с литература, ни с наука, ни с народа, ни с духовния наш живот, ни с идеалите на поета, ни със самия него — още не са измити. Поетът може би още усеща в душата си блудкавостта от дългите речи, пищнофразите адреси и баналните честитки на официалния свят, който празнува, шумя, вика, фалшиво пя фалшиви оди и за когото при все това литературата си остава нещо като сланина за правоверния мюсюлманин. Писателската личност на Вазов се яви като една случайна и благодарна причина да правим нещо, когато няма или не знаем какво да правим. Утре, когато празникът мине, когато шумът утихне и цветята, увехнали вече, се хвърлят на улицата, поетът ще остане пак сам и не може да не усети студената пустота, сред която е работил, живял и празнувал. И чужд, и далечен ще му се види хвалебният вик на хилядите празнуващи, които никога не са разбрали неговия голям поетически идеал, нито някога са се доближавали до него.

Защото писателят, българският писател, е нещо ненужно, нещо безполезно за нашия народ изцяло, за

нашето общество, за това многобройно нищо, което се нарича българска интелигенция, и даже за самата малка среда, сред която се движи. Него го отричат всички, които са го чели, които не са го ни чели, ни чули, ни видели. Апостол на мисълта, певец на прекрасното, той си остава неразбран, необкръжен от внимание, от тиха, предана и радостна обич. Писателството у нас е смешно занятие, писателят — анахронизъм, на когото гледат със съжаление.

Когато се намери някой да пусне ракета в негова чест, тогава от снобизъм публиката ще поръкопляска, докато ракетата угасне. След това пак самота и пак тъмнина, пак мъчен път, без насърчение и без ласка.

Потърсете на книжния пазар книгите, с които колкогоде би трябвало да се гордеем, няма да ги намерите. Те не се издават вече, те са забравени. «Записките» на Захари Стоянов, съчиненията на Петко Славейков, на Пенчо Славейков, на Яворов, на Любен Каравелов не се намират никъде. Разгърнете каталозите на нашите големи издателства. Там ще видите сума преводи на малки и големи чужди писатели, ще видите разни книги по половия въпрос за деца, за мъже, за момичета и дори за бабите, но ценните, хубавите, благородните наши книги, които би трябвало да красят полицата у всяка българска къща, няма да намерите. Кой би трябвало да ги издаде? Министерството на просветата ли, Академията ли, Съюзът на българските писатели, или кой?

Посетете гроба на Алеко. И той е забравен. Никой се не зае да дигне върху него един траен знак, който да напомня не че тук лежи мъртъв един заслужил човек, а че той е оставил зад себе си един жив народ.

Всичко това отчайва младите таланти. Всички живеят с чувството, че е безполезно да се работи, и тяхната борба се свежда към едно — борба за съществуване.

ПИСМОТО НА ИВ. ВАЗОВ

По повод поместените бележки в «Развигор» за Народния театър г-н И. Вазов с писмо до вестника се опитва да направи една защита на театъра. Той не привежда никакви аргументи за своята защита. Той дава само някои въпроси, които оставя без отговор.

Не можем да откажем, че Народният театър не е имал своя разцвет. Много пъти през младото си още съществуване той е правил усилия, за да оправдае своето високо предназначение. В него действително има даровити артисти. Това не може да се отрече. Ив. Попов, Кирков, Сарафов, Огнянов, Г. Киров, К. Стоянов, Г. Стоянов, Снежина, Будевска и пр., както и Стойчев, Бъчваров и покойните Кирчев и Ганчев, са негова истинска гордост. Против тях никой никога не е бил. Тяхната заслуга всички ценим.

Онова, което е спъвало живота на театъра, което е отчуждавало от него интелигенцията и хората на литературата, което е убивало интереса към него, което е отчайвало и самите добри артисти, то е мъртвешкият дух, който вее в него, бюрократическата рутина. Това е, което уби неговия авторитет, което вместо високи пориви у артистите буди дребнави честолюбия и интриги, които бързо излизат на пазара иззад кулисите и уронват престижа на целия институт.

Благодарение на тоя дух Народният театър стои без определена задача, без цел. Той дава пиеси коя както попадне и откъдето попадне. Всичките класически произведения на Шекспир се дават в неверни и недостойни почти преводи. Това не е ли осъдително?

Колкото за това, че Народният театър е спомогнал да се зароди и развие нашата домашна драма, това съвсем не е истина. Нашият театър в това отношение е хвърлил най-голямата обида върху българската литература, като е давал и продължава да дава най-бездарни пиеси от бездарни писатели-графомани. Имена не желая да споменавам.

Народният театър съществува още при старите си артисти, готови таланти, които го създадоха. Напливът на всички, които споменах по-горе, бе едновременен и триумфален. Но след тях между стените на това ново здание не порасна нито един по-млад талант, не се издигна никой. За създаване на нови сили театърът нищо не е направил. А негова длъжност е да подмладява рояка, за да има бушуване на нови вълни на живота и изкуството.

Липсата на режисьорство е също една от големите причини, които спъват живота на театъра. След Мандрович и Шмаха ние вече не сме имали режисьор, чиято магическа пръчка да раздвижи духовете, да запали огъня в душите на артистите, да им създаде простор и идеали за изкуството.

От години вече на сцената се повтарят и потретят пиеси, омръзнали на публика и на артисти.

Изключения правят като нещо по-свежо и по-ново пиесите «Три сестри», «Мъртвешкият танц» и «В ноктите на живота».

А ето че г-н Вазов, най-големият човек и най-вид-

ният книжовник и поет в България, прави укор на Народния театър именно- зарад тия пиеси, като особено жлъчно се нахвърля върху символизма.

Да се говори така значи да се отрича литературният живот на цяла Европа, може да се каже, на целия свят от четвърт век насам, да не се разбират новите идеи, мъката и трагедията на ридаващата душа на съвременния човек.

Старото, родено при други условия, при други настроения, при други философически съзерцания, омръзна. Вечно стрелящият се към загадката на живота творчески дух, вечно младият гений на изкуството върви напред. Той рови в дълбините, чопли, търси. Силата на интуицията и необузданата стихия на фантазията му дават образите и символите, за да предаде тайната, непокорна на науката, недостъпна за сухия разум. Животът не е ли един символ? Бог, за когото жадува душата, не е ли символ? Словото не е ли символ? Целият живот е осмислен с многобройни обреди, знаци и служения, които почти не виждаме, които не ни занимават, но които при все това са необходими символи на тая страшна загадка. Религията и идеите, сами символи, не могат да съществуват и да се налагат без символи. Ето защо да се отрича символизма, да се клейми едно изкуство, което е подчертало с мъка и страдание всичко това, значи да не познаваме живота и да не даваме на изкуството онова велико значение, което то има.

Произведенията на символистите омагьосаха всички. Верлен, Метерлинк, Пшибишевски, Хамсун, Ибсен, Верхарен се превеждат на всички езици и се посрещат с възторг и учудване като дълбоки мислители от всички образовани хора по света.

Цяла китайщина ще бъде да ги гоним ние и да ги хулим.

Символизмът дойде с поривостта на млад и сладък вятър, който пролети развива гората, да освежи душата, да даде подтик за търсене по-новото, по-визвишеното, по-дълбокото. Той не отрече старото. Той го замина с благословия и отиде напред, проповядвайки пълна индивидуална свобода на човека и на изкуството. Той обнови формите, облагороди речта, даде мистичност на думата и освежи сюжетите.

Да. И господин Вазов от върха на своята писателска слава не трябваше да клейми новото, а да му прати радостен привет.

ДАЛИЛА

В Народния театър се даде пиесата на Вл. Мусаков «Далила». Прочетох книжката «Кървави петна» от тоя рано загинал и непроявен талант. Това е един кратък дневник от войната, написан свежо, живо, искрено и в това отношение не може да се сравни с «Далила», която е една пиеса от ненужни образи, без драматическа сила, без дълбочина и оригиналност.

Театърът е положил всичко старание за постановката на тая пиеса. Това старание обаче се отнася до външната страна. Неподходящото разпределение на ролите и лошото изпълнение не можаха да дадат и малкото от онова, което има в пиесата. Г-жа Николова и Будевска не бяха съвсем в ролите си. Това причинява известна мъка у зрителите.

Артистите тоя път знаеха ролите си прекрасно и суфльорът почти не съществуваше.

КАК ГИ ПОЧИТАМЕ

Когато пристигна печалната новина за смъртта на П. Ю. Тодоров, няколко души писатели, които работехме мобилизирани в редакцията на «Военни известия» и «Отечество», поискахме да поместим в списанието една литературна характеристика и портрета на писателя. Аз написах една биографична бележка и поръчах клише от портрета. Когато всичко бе свършено и предстоящата книжка почна да се реди, началникът на редакцията г-н капитан В. Ю. отказа да помести портрета и каквато и да е бележка. Поисках да узная поне по каква причина не позволява това.

— Тѐ така, не позволявам, и туйто — отвърна троснато той.

Ние, понеже бяхме нижни чинове, трябваше да мълчим.

Аз се постарах после да изуча причините на това. За жалост те бяха много лични и много маловажни.

Понеже през това време други списания не излизаха, ние не можахме да поменем починалия писател с чест, като кажем хубавите думи, които той заслужава.

ЕХО НА «КАК ГИ ПОЧИТАМЕ»

Във вестник «Зора» от 17 т. м. г-н запасният капитан Васил Юруков, засегнат от бележката ми, печатана в 6-и брой на «Развигор» «Как ги почитаме», по един подигравателен начин, който оставям на негова сметка, иска да каже, че не е вярно това, което съобщих. Понеже изглежда, че той има лоша памет за собствените си грешки, то нека попита Добри Немиров, Подвързачов и Кирил Христов, които тогава работеха в редакцията на «Отечество». Те, вярвам, не знаят да лъжат като мене и ще му кажат самата истина.

Но понеже г-н Юруков не си премълча, както подобава, аз накратко ще съобщя и причините, по които той не иска да помести в «Отечество» портрета на покойния П. Ю. Тодоров.

Преди да замине в странство на лечение, П. Ю. Тодоров редактираше литературния отдел на «Демократически преглед». В тоя отдел бе поместена една остра критика от Боян Пенев върху превода на романа «Без догма» от Х. Сенкевич, издаден от г-да Юрукови в библиотека «Мозайка от избрани романи».

За тоя грях на П. Ю. Тодоров г-н Юруков намери тая отплата.

Той също отплати и на г-н Боян Пенев, като не иска да помести в «Отечество» една похвална рецензия от

Ст. Чилингиров за брошурата му «Сръбският шовинизъм».

Когато пишех бележката «Как ги почитаме», мене никак не интересуваше личността на г-н Юруков, затова го споменах с инициали. Аз исках да изтъкна само един обществен недъг, дето г-н Юруков играе само една случайна роля.

ЛИТЕРАТУРНИ БРОЖЕНИЯ

Примитивният дух, който цареше в нашата литература допреди войната, беше тъй равен и спокоен, че малките брожения на повърхността оставаха почти незабележими. В европейската литература съществуваха и се бореха разни течения и школи. Символизмът бързо се разви, цъфна и вятърът разпръсна като пукнатото цветче на глухарчето неговите сухи, странни, хвъркати семена. Една след друга никнеха разноцветни декадентски школи. Техните възторжени представители искаха да наложат своето със стръвност и лудешка плодовитост, като учудваха и дразнеха с дързостта си спокойните пътници по утъпканите друмища.

Всички тия малки и частични въстания на творческата мисъл в чужбина не бяха успели да разтревожат еднообразието на нашата литература. Тя продължаваше да пее старите си блажени тропари и да се моли за дъжд в безнадеждната суша.

Българският писател, саморасъл, лишен от по-високо образование, непознаващ чужди езици, черпеше духовна храна и литературни познания изключително от руската книжнина, каквато можеше да се намери в Народната библиотека и в читалищата на по-големите провинциални градове. А там по традиция стояха старите руски писатели от времето на Жуковски, Пушкин, Го-

гол, Тургенев и Достоевски. Българският писател нямаше средства да си достави някои нови книги и автори и за новото можеше да получи бегли и откъслечни познания само от тлъстите руски журнали.

Върху белетриста влияеха главно Успенски, Тургенев, Гогол и после Чехов. Но белетристиката като по-мъчен и по-сложен род произведение, остана почти неразвита у нас.

Разказът и романът и до днес почти нямат видни представители.

Обаче влиянието на великите руски поети върху формата, съдържанието и сюжета и донейде върху настроението в нашата поезия беше решително. Първите стъпки на всички наши поети, даже и на тия, за които може да се каже, че имаха своя по-силна индивидуалност и оригиналност, бяха сè по това класическо изработено направление.

Малките отклонения и привидната опозиция, която проявиха по-после някои от по-силните наши поети, се явиха повече като кокетство в поетическия жанр на тия писатели. Това бе по-скоро механическо, отколкото духовно влияние от брожението на Запад, отдето те бяха се върнали след по-дълготрайно пребиване там и носеха още свежи впечатления. Но това влияние у тях остана чуждо, книжно, лишено от живот и непосредственост, формата и виртуозността замениха вдъхновението и топлината и полученото впечатление говореше за фалшивост.

Ала това бързо и рязко отскачане беше един явен признак, че бунтът на творческия дух, съзерцаващ непрогледните дълбини на нови хоризонти, беше размътил душата на българския писател. И той, възпитан в друго направление, вървял равно и безбурно, насла-

ждавайки се не на одобрение от страна на публика, която нямаше по-други разбирания от неговите, трябваше да изпита страха пред мъката на ново прераждане, при което имаше риск да се яви изкалечен.

Наистина, не може да се откаже, че се проявиха слабо и подражателно някои млади поети, които вече стояха съвсем под влиянието на по-големите западни модернисти. Беше се породило в нашата литература едно леко брожение, което голямата световна война завари без име и без значение.

Днес обаче, след великата трагедия, която преживя светът, човешкият дух, сътресен и недоволен, кипи неудовлетворен и иска друго нещо. Макар и неясни, желанията му, блужденията му са тревожни. Той вика, крещи, проклина и сочи напред. Революционният вихър, който вълнува масите, еднакво вълнува мисълта на учения и на поета. Изкуството търси като никога пътища на обновление и рови навсякъде, за да намери източника на живата вода, та отново да се кръсти.

Тоя лудешки порив отива до страстност и чудачество. В големите европейски центрове Берлин, Париж, престолните градове на науката и мисълта, тия чудачества изпъкват особено рязко. В тия милионни центрове, дето хората живеят като в някои стихийни водовъртежи, които ежеминутно засилват бясното си въртение, дето дните и нощите се сливат в една змиеобразна лента от най-остри и пъстри впечатления, там всеки ден изпъкват в изкуството нови секти ту от фанатизирани маниаци, които свещенодействуват като дервиши, ту от спекуланти на сензацията, ту от благородни и вдъхновени съзерцатели в лазурните глъбини на поезията.

Тоя кипеж праща вълните си като безжичен теле-

граф по всички страни и посоки и те докосват сърцата и на предопределените, и на отречените.

Шумът на тия живи вълни от няколко години насам трепти и у нас, но при тия почти примитивни условия на нашия живот, при провинциалния дух на нашата столица, около която идилично пасат овцете, прикротени от цафарата на пастиря, резонансът от тоя шум звучи много фалшиво.

На това ново брожение в изкуството и литературата у нас липсва изблйкът на непосредственост. Негова характерна особеност е сляпата подражателност, която от увлечение някъде избива на плагиат.

Между тия нови пропагандисти, на които във всеки случай липсва фанатизъм, има несъмнени таланти, но те, оковани от чаровете на големите маги, нямат сили да освободят себе си и да се явят под светлината на новото такива, каквито са по своята корава българска природа.

Те не са се проявили още с нещо оригинално, крупно. Тяхната литература има микроскопичен и брошурен вид и носи повечето пропагандистичен характер.

Това ново течение, още много младо, не рои и няма своите анатомически подразделения като на Запад. В неговата борба оръжието не му е продуктивността на неговия гений, а отрицанието. Чрез отрицанието на всичко то иска да наложи себе си и тука то е избрало най-лошия метод. При все това, то не е без влияние. Подрастващите поколения го аплодират. То отговаря на техните настроения и прави форми от мъглата на тяхната неустановеност. Отрицанието, присъщо на времето. което преживяваме, им се нрави, защото това отрицание е странно — то е изобилно с надежди.

ЛИТЕРАТУРНИ ПРЕМИИ

В културните страни, дето на литературата и изкуствата се гледа не така, както у нас, академиите, държавата и културните дружества ежегодно дават субсидии и награди за насърчение на млади писатели и художници или за особено отличие на някое ценно произведение. Във Франция, Германия и Скандинавските държави има по няколко такива премии. Даже в Румъния държавата всеки няколко години дава по една крупна премия за най-доброто произведение на художествената литература. Скандинавските държави са били особено щедри, когато е трябвало да насърчат един млад писател или художник. Повечето от големите северни писатели са се ползували от субсидии на държавата,за да прекарат няколко от младите си години в странство.

Нашата страна не стои по-долу. И ние имаме два фонда за литературни премии. Тия премии са послужили по-скоро за обида и унижение на нашата художествена книжнина, отколкото за награда и насърчение. Една от тия премии се дава почти всяка година от Акедемията на науките. Тая премия достига найнмного до мизерната сума 300—400 лева и досегашното ѝ раздаване говори твърде зле за литературния вкус на нашите академици.

Другата премия от 500 лева годишно се дава от Филологическия факултет при Университета. Фондът на тая премия е образуван при празнуването 25-годишния юбилей на Вазов и носи неговото име. Имало е случай, когато тая колосална цифра от 500 лева не се е давала цяла, а пред вид на многото достойни за награда произведения е била разделяна на две — по 250 лева.

Мнозина очакваха, че комитетът, който празнува с такъв блясък Вазовия петдесетгодишен юбилей, покрай суетните работи трябваше да извърши и работи от обща полза, именно да увеличи фонда «Вазов» при Филологическия факултет. Това хубаво дело, създадено преди 25 години по същия случай, трябваше да бъде направено още по-хубаво. Чрез народна подписка, вечеринки и представления комитетът можеше да увеличи много повече фонда. И премиите тогава можеха да бъдат повече от една и по-големи от тая смешна сума, която сега се дава.

По тоя начин комитетът щеше да направи голяма услуга на българската литература и щеше да вдигне най-прекрасния паметник на нашия пръв поет.

МАЛКИЯТ РАЗКАЗ

В нашата художествена литература романът, както и неговият предшественик малкият разказ са слабо постигнати. Младите писатели се отдават повече на лириката в нейната стихотворна форма, която като че ли се явява по-лесен род произведение, защото нейните елементи са по-прости и изворът на вдъхновението не стои много дълбоко под повърхността. Любовта, небето, звездите, луната, сърцето, природните картинки — това са вечните, едни и същи теми, които се явяват разноцветно боядисани или опушени, или омъглени, или опоени, окървавени, изкалечени, или изящно изконтени. Достатъчно са повидимому няколко куплета, едно-две сполучливи сравнения, малко настроение, мекота или твърд удар и ние имаме готово цяло нещо. Даже за красотата на едно малко лирическо произведение днес не се изисква дълбочина или искреност на чувствата. Без тия работи то пак може да мине и да бъде прекрасно.

Малкият разказ обаче трябва да има преди всичко съдържание,трябва да има ковната в него една идея, безразлично каква. Всяко произведение от тоя род неминуемо трябва да отговаря на въпроса, защо е написано.

Ръководното начало при написването на разказа е идеята, а не образът, както е в стихотворението. Ето

защо неговият край трябва да бъде логичен. Да те влече и да те спре там, дето трябва.

Най-хубавите разкази са ненаписани.

Лиричността разваля разказа.

Всеки сюжет за разказ носи и формата си. Ако не я виждаш или ако я промениш, разказът е изгубен.

Малкият разказ не търпи възвишен тон.

Авторът всякога трябва да стои на едно по-голямо и по-почтено разстояние пред събитието. Той не трябва да вижда излишните неща, нито да прави подробност от важните.

Идеята на разказа расте като дръвчето. Тя има корен, стебло и връх. Когато се пресажда, не трябва да се забива с върха надолу.

Простота в израза, честност в мислите и чувство на мярка — това са най-добрите качества на белетриста.

Лъжата в разказа е по-грозно нещо от лъжата в разговора, казва Чехов.

ГРИМАСИ В СТРАНИЦИТЕ НА «ЗЛАТОРОГ»

«Златорог», който провлече цяла година едно скучно съществуване, тържествено празен, като вегетариански магазин в касапска махала, беше на умиране. Издателството «Ал. Паскалев», което с името на фирмата си придаваше известно значение на списанието, след дълги молби на редакторите му по милост реши да продължи издаването му с условие, че то ще се отърси от дремливия дух и ще стане по-живо, по-бойко и по темпераментно ще засяга злободневни литературни въпроси.

И след като прочетохме една дълга нескромна покана да се пишеме спомоществователи, направена във вид на циркова реклама за «дресирани свински прасета», можахме да видим чак в края на април януарската и февруарската книжка на «Златорог», излезли заедно.

Освен литературния отдел тук вече може да се види и началото на новата програма, която редакцията е заставена да води — да оживи литературния дух и с будност да следи злободневни литературни въпроси.

Главното командуване на тая работа е подел редакторът на списанието Владимир Василев, почитан като голям литератор в юридическия свят.

От тясното кръжило на своята рамка, неподвижно

закована на сцената, той прави няколко смешни автоматични гримаси с плезене, блещене и многозначително повдигане на вежди към публиката, която остана много равнодушна към списанието му, към писателите, които нарича безхарактерни, към «Развигор» и главно към Ал. Балабанов, който го осмя за неговата предвзета статия, с която откри появата на «Златорог».

Владимир Василев прави тия гримаси с жълтозелен цвят на лицето, което показва, че жлъчката му е прекомерно увеличена.

Сръднята му срещу публиката е справедлива, защото тя остана много индиферентна към неговото списание, както може би ще остане и занапред.

Каква проклета публика наистина! Каква несериозна сбирщина! Как могат да съществуват на земята такива хора! Вместо да се заключат в стаите си и да заровят главите си в «Златорог» с усилие, с мъка да почерпят знание и духовна светлина, те ходят по кафенетата и купуват съвсем други книги, които нямат нищо общо с високото изкуство на литературните йезуити.

Онова, което е култивирало «безхарактерността» на писателите да излизат по всички «литературни естради», не се дължи на «голямата продуктивност»(?), нито на «хитрия практицизъм» — «да бъда добре с всички, защото не се знае какво може да излезе». Тая безхарактерност се диктува от по-голямата безхарактерност на редакторите, които са повечето хора не на мястото си, които, за да спечелят име, търсят чужди фирми, та да спечелят сътрудници. За пусталите си списания си служат с нечестни похвали, с неискрени реклами, с високопарни критики, със самозабрава провъзгласяват от скромните дарования гении, равни на Толстой, на До-

стоевски и пр., и пр. Защото списанията се уреждат с чисто спекулативни намерения. А какво общо има нашият писател със спекулацията? Той не може да спечели пари. Той живее малко гузен сред нашето общество. За него остава една чест — да го пишат между постоянните сътрудници на едно списание, което почва обикновено с голям апломб за чисти литературни намерения.

За професор Балабанов Владимир Василев пише: «Най-типичен пример на тая специална българска приспособимост в областта на литературата, на това подло лавиране между «стари» и «млади» «генерации», на плахо стоене между два стола е — на мнозина може би неизвестната статия на наш професор (името му не иска да спомене) «Списания и списатели».

Балабанов написа тая статия по повод появата на «Златорог». В нея той изтъкна фалшивата и неискрена статия на Владимир Василев за разказите на Йордан Йовков «Маршът на победата и на смъртта». Това беше една статия «универз». Тя може да се приспособи за всички гении в световната литература, стига името на Йовкова да се смени с друго някое. Балабанов изобличи фалшивия тон, безграмотността, незнанието и неразбирането на известни чужди изрази и липсата на литературен вкус и разбиране у автора.

Тая статия не остана неизвестна, както казва Владимир Василев, нещо повече, тя направи известна неговата статия и донякъде възбуди у публиката интерес към «Златорог», за което Владимир Василев трябва не да го ругае, а да му благодари.

ЗЛОБОДНЕВКИ

Под горното заглавие Ал. Божинов е издал своите хумористични и саркастични стихове, писани на разни злободневни теми и печатани в «Българан». Печатница «Гутенберг» е направила грижливо издание и е поставила сравнително ниската цена 6 лева.

Тия стихове на Божинов са написани изключително на политически сюжети. Лекият, изящен и своеобразен стих, тънкият хумор, остроумните и духовити изрази — така светкавично изненадано римувани — правят книгата ценна като литературно дело.

В предговора авторът е направил следната скромна бележка:

«Писани за злобите на деня, имащи делничен характер, тия стихове нямат претенция на художественост. Те са леки римувани бележки, където поетичната жар е загубена в грамадата прозаична пепел. Това са по-скоро епиграми за лица и събития у нас и извън нас. Те са карикатурни скици, предадени не чрез формите и колорита на живописта, а чрез тия на стиха.»

Засягат се много имена, които през тия събития са играли политическа или обществена рол. Някои от тях са покойници. Обаче въпреки желанието на автора да избегне тяхното вмъкване в книгата не можа да стори това поради интереса, който представя злободневката.

Живите нека не се обиждат, че им се повтарят работи, остарели вече: нищо ново няма под небето!

Всички поместени тук «Злободневки» са печатани по-рано в «Смях» и «Българан» под псевдонима Lumpacius, а ония на македонско наречие — под псевдонима Унче Автономлиев, съдържател на емишчийницата «Спорна зона».

Вярваме, че тая интересна книжка ще намери широко разпространение между многобройните почитатели на всестранния талант на Ал. Божинов.

«СВАТБАТА НА КРЕЧИНСКИ»

Тия дни в Свободния театър руската трупа даде «Сватбата на Кречински» с участието на г-н Кузнецов. Пиесата е доста известна на софийската публика. Стара работа, написана по стария терк. В нея особено нещо няма. Но тя от отдавна се държи на руската сцена, поради щастливо създадения тип на Разплюев — една благородна роля за артисти, които искат да пробват таланта си или да покажат неговия блясък.

Пиесата бе изнесена добре. Благодарение на г-жа Днепрова, Дуван Торцов, Елски и Яковлев можа да се постигне един ансамбъл без грапавини и без празнини.

Г-н Кузнецов, разбира се, изнесе на плещите си цялата пиеса и понеже публиката бе отишла повече за него, то и цялото внимание бе съсредоточено в него.

Особеността на ролята му поддържаше това основание, а силата на играта му го разпалваше.

Макар че много често той шаржираше и минаваше границата на художествената сдържаност, той пак беше чудесен. Той даде един Разплюев, влязъл вече в години човек, с пропаднала воля, ироничен към света и към себе си, покорен на съдбата, с добро сърце и наивна благородност.

Пияната зачервена физиономия, малките подути от бой и безсъници очи подкупуваха публиката и тя се отнасяше със симпатии към пропадналия герой.

В монолозите му, в жеста му, в цялата му игра се виждаше таланта, художника, съзнателния артист, господар на сцената и владетел на публиката.

«ЗЛАТНА КНИГА ЗА НАШИТЕ ДЕЦА»

От няколко години насам детската литература почна един по-интензивен живот. Няколко книгоиздателства вече имат специален отдел за книги, предназначени изключително за малките читатели. Благодарно нещо е да се работи за тоя многоброен свят от читатели, чиито непокварени души са отворени за всичко хубаво, ново, странно, фантастично, което да пълни и закръгля очарователния мир, в който живеят.

За жалост книжките, които се дават на децата, са повече преводи, най-често лоши и тежки. Система в избора се не прави. Преводачите и издателите се ръководят повече от илюстрациите и кориците на книжката, която ще се превежда. На съдържанието и на художествената стойност не се обръща внимание.

Преводите се правят от случайни хора, които не знаят добре нашия жив език и знаят лошо оня, от който превеждат.

Пък книги от наши автори, специално писани за деца, почти няма. Онова, което е дадено, също тъй не може да бъде много похвално.

«Златна книга за нашите деца», нарисувана от Ал. Божинов, се явява като нещо съвсем ново и първо по рода си в нашата детска литература.

В нея са поместени отбрани стихове и народни песни, които Ал. Божинов е илюстрирал със свойствения нему благороден хумор и с една пленителна духовитост, като е използувал майсторски мотиви от народните носии.

По изящното си издание това е единствената и първа книга, с която може да се гордее нашето младо издателско дело.

ЕЖБИ И ЗЛОБИ

Между четещата и нечетещата публика и навсякъде в нашето общество, в столицата и в провинцията, е разпространено преувеличеното мнение за ежби, злоби и недостойни борби в средата на писателските кръгове. Чудно е къде намира опора това разпространено мнение, за да може да вирее, да се шири в преувеличени размери и да взима често пъти вида на басня. В нашия всекидневен печат и в малокръвните наши списания съществуването на такива борби и ежби едвам се подозира.

Ежби, борби, гонения, в малки и големи размери, са съществували всякога и във всички страни между писателските и артистични кръгове. Колкото и да са възвишени идеалите за изкуството и красотата, техните носители и проповедници са пак хора, с всички слабости на човешката раса. Разбира се че колкото повече литературният и духовен живот на една страна или на една епоха е по-висок, толкова и тия литературни борби имат по-основателни причини, макар и да не са лишени от крясъка на низки и дребнави чувства.

Банално е да се приказва за вражди и злоби в литературата. Често пъти, даже при най-голямо мъртвило в нея, се е говорило за ежби и злоби, а в епохите на разцвета и разгара на литературния живот на най-великите

народи са кипели най-големи и най-страшни литературни ежби и злоби.

В Германия, когато Лесинг създаваше немската литература, като бесни бяха се нахвърлили всички против него, с всички унизителни за човека клюки и интриги. И той трябваше да върви и да се брани като пътник, нападнат от глутница кучета.

Във времето на Гьоте и Шилер, когато германската литература достигна най-високия връх, не злоби и ежби, а умопомрачителна ярост бе обладала тогавашните литератори. Работата дойде дотам, щото Гьоте и Шилер трябваше да се сдружат и да отблъсват всички нападки с прочутите съвместно написани ксении.

В Англия, страната на най-голямата литература, във времето на Байрона и Шелли озлобението бе стигнало дотам, щото двамата тия елмази на английската литература бяха клеветени най-мръсно и в обществото, и в университета, и те трябваше да напуснат отечеството си, да се скитат и да умрат в чужбина.

Същото е било в Италия, Франция, Испания, същото ще бъде всякога и всякъде, дето расте литературен живот.

У нас и в наше време тия борби и ежби, доколкото ги има, се дължат на общото духовно безсилие и на слабото и безпомощно състояние на нашата литература. От години насам не се е появило нищо крупно, нищо силно, нищо силно и дълбоко, нищо светло и оригинално, което да възбуди и предизвика повече живот и дребнавите ежби да се превърнат в благородно съревнование.

Гладните наши списания чакат да погълнат каквото им попадне в празната уста. Високомъдрите критици чешат главите си в очакване да кажат високото си мнение по повод на някоя важна книга, но такава не се явява и

тяхното високо мнение отива за сметка на някоя дребна работа или се превръща в глупава закачка.

Липса на силни таланти и на честна критика даде възможност на маниаците и графоманите да вземат връх като бурена над класовете в нивата. Безсилни да дадат нещо, озлобени от неуспеха си, те се явяват силни в кръчмарските интриги, крясъци, в самохвалство, в нахалство, в презрително отрицание на всички, в развяване на шарени книжни байрачета и във викове: «Началото на света почва от мене!»

Тия маниаци се насърчават от един друг вид хора, които си живеят никому нужни и никому невредни, но обичат, като видят безцелно насъбрала се тълпа, да излизат напред като ония деца, които с книжна шапка на глава маршируват с военната или сватбарската музика и се мъчат всякак да обърнат внимание.

Така немного отдавна един приятел от провинцията, чиято възвишена душа стояла неудовлетворена от литературата, излезе и с един масалджийски език наруга всички писатели, и то не за това, което са направили, а за това, което не са направили.

Разджавкаха се тогава де да е си палета, заприглашаха му от всички страни. Доколкото си спомням, никой не излезе да защити българския писател. Той навсякъде срещаше злорадост, навсякъде виждаше засмени лица, които със съжаление му обръщаха внимание върху въпросната статия.

След това във вестник «Трибуна» се появи като подлистник най-мръсната и най-подлата статия, която е писана някога по адрес на българския писател. С пищен език и високомерен тон българският писател се унищожаваше, отричаше и сринваше до земята. Макар че тоя подлистник не бе подписан и макар че редакцията

запази в тайна името му, той биде открит от негови близки приятели. Оказа се, че това е един от младите писатели с големи амбиции и с големи претенции за морал.

Един друг писател, също така с големи претенции, който обикаля провинцията да чете сказки, като говори за «развалата» на българската интелигенция, не пропуща случая да иронизира срещу ненавистни нему писатели и да говори за тях с високомерна снизходителност. Тоя господин писател, който се мисли за титан в нашия литературен и обществен живот, види се, забравя онова, което го отличава като гений от простите смъртни, именно да не бъде злобен и завистлив. Когато осъжда другите, той забравя, че от тридесет години насам пише денонощно и че никой досега не е написал един благоприятен отзив за неговите съчинения, че всички големи похвали, които са писани за него, писани са от неговата собствена ръка, че антрефилетата по вестниците, които са давани за неговите сказки под заглавия «Един светъл час» и пр., и пр., пак са негови собствени произведения, че интервютата със смешните възклицания пак са правени от самия него си и че всички подобни работи биха унизили не един гений, а и един най-обикновен човек.

Литературните ежби и злоби се култивират и в университета между студентите, и то за жалост от професорската катедра. Интригите се пущат от високото място хитро и им се приготвят всички условия, за да виреят и да се разпространяват. В ненавистта си към известни литератори-писатели някои от тия «хора на науката», благодарение на особеното си положение, използуват всички дребни честолюбия на приятелите си и по тоя начин, без да излизат налице, сеят злоба и омраза.

Покрай тия дребнави разправии, ежби и злоби всички като че ли са забравили истинското си призвание и главните свои задачи.

Тия ежби парализират литературния живот и нерадостната картина, която се представлява на младите таланти, на истинските таланти, отчайва ги и убива у тях куража за работа.

За очистване на закадения литературен хоризонт тия злоби и дребнави ежби и тия празни интриги трябва да се превърнат в идейни и благородни борби и писателският труд и човешката личност да се ценят повече.

ЛИТЕРАТУРНО ВЪЗПИТАНИЕ

Литературата и изкуствата — това е, което характеризира и говори за духовната култура на един народ и сочи степента на неговото развитие, силата на неговия гений. Литературата и изкуствата изясняват физиономията на епохата, защото в тях най-силно се отразява духовното състояние на един народ и на цялото човечество изобщо. Нравите, обичаите, борбите, предразсъдъците, идеите и погледът към неизвестното бъдеще — всичко това добива вечност под печата на творческия гений, който съзерцава дълбините на живота.

Макар че литературата е станала много демократическа и разпространението на книгата много лесно, на литературата, говоря за изящната литература, се гледа като на лукс, като на нещо излишно, без което би могло. И понеже изучаването ѝ не е свързано с материална полза и няма практично приложение, тя още държи положение на нещо, което служи само за разкош.

Помирена с това гледище, публиката купува книги и романи и ги чете само за пикантни емоции, за сензационно възбуждане и за прекарване на времето. Съзнанието за сериозно и по-систематично изучаване на литературата не е развито и, да кажем другояче, не е разпространено.

По тая причина сред нашата публика не са могли да

се разпространят по-избрани книги, особено преводни, а издателствата, в последно време особено, се старают да дават колкото се може книги по-съблазнителни по заглавие и съдържание, с по-пикантни илюстрации, по-сензационни и забавни. А съчиненията на великите писатели, факленосците на човешките възвишени стремежи и идеи, дълбоките мислители са забравени и в каталозите на нашите издателства ще срещнете имената им рядко, и то пред по-незначителни и случайни техни работи.

В училищата и даже в университета изучаването на литературата, агитацията за изучаването ѝ, е оставено на последен план и се води формално, колкото да се изпълнят програмните нареждания. Не се прави нищо за събуждане на по-голям интерес към високата литература, да се вдъхне любов към изучаването ѝ и да се внуши на младежта мисълта, че покрай другите науки, потребни за практичния живот, изящната литература е също така полезна за вътрешния живот на човека.

От няколко години сред нашето общество се забелязва особена ревност към музиката и музикалното възпитание. Мечтата на всяко семейство от всички почти съсловия е щото техните деца, особено момичетата, да научат да свирят на нещо, да обикнат музиката и да добият повече знания по нея.

Младите хора, които лесно се поддават на внушения и подражания, се увличат лесно. Днес всички момичета с малка или голяма дарба бързат да учат музика. Музикалното училище, многобройните концерти, гастроли, опери и оперетки разпалят и усилват това увлечение и по тоя начин в продължение само на няколко години нашата публика, макар и не широката, може да се похвали с една музикална култура, която ѝ прави чест.

Трябвало би да се вдъхне на младите хора същата ревност и любов за изучаване на изящната литература, защото тя освен че възвишава душата като музиката, но буди ума към възвишени мисли, към по-високи идеи и морални устреми, към по-широко и по-дълбоко съзерцание на живота и неговата тайнствена красота, крепи и поддържа вярата на човека към това, което наричаме идеал.

Литературата е сбор от най-хубавите човешки мисли, е казал Емерсон. Литературата е сбор от класически съчинения в истинската смисъл на думата. А Сент-Бьов определя класика или истинския писател така: «Класикът е автор, който е обогатил човешкия ум, който е притурил нещо към неговите съкровища, който му е дал възможност да направи една стъпка по-напред. Той е писател, който е открил някоя съществена морална истина или е проникнал в някое ново вечно чувство в човешкото сърце, дето ни се струва, че всичко е изучено и издирено. Той облича своята мисъл или откровение във форма каквато и да е, но велика, обширна, внушителна, разумна, солидна и хубава сама по себе си. Той говори на всички в своеобразен стил, но такъв, който се вижда на всекиго негов собствен, такъв, който е нов и античен, и всякога съвременен.»

В неразборията, която царува в областта на литературното възпитание в училищата и обществото, трябва да се внесе яснота и преснота. Нашите книгоиздателства трябва да направят всичко възможно, за да пуснат сред публиката на достъпна цена произведенията на великите писатели и ония книги, които се знаят като вечни, трябва да намерят по-широко разпространение, като им се дадат най-изискани преводи. В училищата трябва да се почне една по-широка агитация за изучаване на литературата и изучаването на тоя предмет да стои на едно от първите места.

Нека към ревността за изучаване на музиката, например у момичетата, се притури и ревността за изучаване на литературата. Майки, които обичат и познават литературата, не могат да не внушат това и на децата си. Там, дето жената има литературни познания и литературните въпроси я занимават по-живо, мъжът не може да остане по-долу.

За закрепване и за развитие на нашата родна литература не се иска никаква друга пропаганда освен тая за изучаване на всемирната класическа литература и за любов и интерес към литературните въпроси.

ИЗЛОЖБАТА НА П. МОРОЗОВ

Морозов прави вече петнадесетата си изложба. Всички негови изложби са били интересни и са се отличавали по многобройността на картините, което говори за трудолюбие и силна воля. При всяка изложба ние виждаме художника да се бори неуморно с всички видове техники на изкуството и с всички капризи на боята и светлината. Той вечно търси. Неговата художническа душа е немирна, тя не се задоволява никога от това, което е постигнала, а постоянно рови и опитва.

Изворът на неговото художествено творчество е природата. Тя му дава изобилно сюжети. Тъмни и светли кътчета, идилични места, ручеи, дървета, мирни и тихи реки. Неговата фантазия им дава слънце, чисти ги, облагородява ги, одухотворява ги и ги населява. Рядко ще видите пуст неговия пейзаж. Навсякъде се мярка живо същество — влюбени двойки, самотници, мечтатели или отрудени полски работници.

Сегашната негова изложба също така е интересна. Тук ще видите пак тая борба на техниките, тая игра с боите, това старателно откриване на пейзажи, лишени от баналност — дадени като частици от живия дух на природата.

Тоя път в изложбата покрай акварели и маслени пейзажи изпъкват главно офортите и портретите, от които женските особено силно се подчертават. «Мечта», «Гърлицата», «Черното шапче», «Зелената шапка» и «Дамата във виолетово» са отлични работи. Те говорят, че Морозов в последните години е силно пораснал и напълно узрял като художник.

От маслените картини правят особено впечатление «Мъртвият град», «Залез» и «На пазар».

В офорта Морозов е достигнал една артистична и чиста техника, в която има много разбиране и вникване в работата. Той особено обича цветния офорт. По-главни негови офорти са: «На говежди пазар», «Пловдив надвечер», «Търново», «Идилия», «Фонтан» и пр.

Морозовата изложба заслужава вниманието на всички, които обичат и ценят нашето възраждащо се изкуство.

ЕДНО СЪРЦЕ МЛАДО ИЗГОРЯЛО

Като ровите литературните списания отпреди десетина-двайсет години, особено «Летописи» и «Българска сбирка», твърде начесто ще срещнете из страниците стихове, които не могат да не обърнат вниманието ви, подписани от инициалите Д. И. Б., Д. Б., Димитър Ивчов, а някои даже и неподписани.

Името на тоя млад поет, чието деликатно чувство и тънък вкус личат във всеки ред на тия малки стихотворения, е Димитър Бояджиев. Между младите поети и литератори неговото име и неговите произведения, макар и пръснати из страниците на отдавна спрели списания, се знае и се споменува с почит. Новата читаеща публика обаче не го познава и изгубените бисери на неговата префинена поезия не ѝ са известни.

Ония години на нашето литературно развитие са характерни по своя идеализъм. Тогава природата, любовта и животът се съзерцаваха с чисти очи, с бистра душа и непосредствено вдъхновение. Тогава фразата не беше още взела надмощие над чувството и над мисълта. И тогава нямаше силни таланти, но при все това нямаше съвременното нахалство и маниачество, нямаше тая литературна предвзетост и непочтеност. Тая душевна поквара, която донесоха войните, тогава не съществуваше. Тогава например едно плагиатство се считаше за

позор като всяка кражба и нямаше хора, които да го защищават и насърчават като сега. Тогава литературата беше чист занаят и не беше станала още спекулантство и шарлатания.

И от всички произведения от оная тъй близка епоха лъха един възвишен идеализъм, едно прекрасно младенческо вдъхновение, което окрилява.

Димитър Бояджиев с малкото си стихове е един истински талантлив представител на онова време.

Неговите стихове — мечтателни, тъжни и вдъхновени — са едни малки перли в нашата млада лирика.

Съвършени по форма, изящни по израз, в тяхната звучност плаче и ликува една душа самотна, скрита и поетично страдаща.

Той умря млад, недостигнал още тридесетата си година, поразен от мистерията на една фатална любов, за чиято власт, блясък и демоничност ни говорят последните негови стихове.

Пиша тия редове за човека, който ми бе толкова близък приятел, и с тъга виждам пред мене неговата прекрасна външност, телесния образ на неговата също така прекрасна душа. Тънка, изящна, слаба фигура, малко приведен, с меки кестеняви бляскави коси, така хубаво къдрави, с чисто фино лице, с бадемови огнени очи, с мека брада на светец, миловидно, кротко изражение. Нямаше жена или момиче, които да не му се любуваха, когато го виждаха. Всички го оприличаваха на Исуса.

Погребахме го през една лятна юнска привечер. Когато го пускаха в гроба, отнякъде, през облак ли, през клоните на някое дърво ли, върху хубавото му светло чело, точно на средата, падна един лъч и за секунда се застоя. Това бе последната целувка върху това чело, под което завинаги бяха угаснали толкова хубави мисли и чувства, толкова възвишени поетически въжделения.

«ПАРНАС»

МЕСЕЧНО ЛИТЕРАТУРНО СПИСАНИЕ — РЕДАКТОР ИВ. КАРАНОВСКИ, КН. I.

Види се, под напора на голямо литературно напращяване се ражда това ново списание с такова тежко и многозначително име. Иначе не може да се обясни неговото появление в най-лошия сезон на литературния пазар — лятото, и то такова горещо лято.

Покрай съществуващите литературни списания «Златорог», «Слънце», «Листопад» и «Демократически преглед» и при голямата оскъдица на писателски сили и на литературни идеи, появяването на това списание учудва. Защото едно истинско литературно списание се разбира или като носител на някоя идея, или като орган на някоя група с програма и направление. Само в такъв случай то може да има право на съществуване, може да играе известна роля, може да разчита на известен кръг читатели и следователно може да има едно законно място в дадено време.

Обаче, като преровите първата книжка, вие няма да изпитате никаква литературна радост, никаква изненада и неволно ще си кажете: «Пък това сега защо е?» Защото в страниците на това списание ще видите пак имена, които гледате от няколко години по всички литературни списания, които и утре, и други ден ще видите пак всякъде другаде и които тук изглеждат случайно гости, дошли за по едно кафе в новото ресторантче.

Т. Траянов, Людмил Стоянов, Минко Неволин, Ив. Карановски и неговите два-три псевдонима. Тия хора не са и не могат да бъдат душата на това списание, те са гости. Стаматов също така е вездесъщ. Той се е отзовал като другите на любезната покана, дал е разказче и си отишъл другаде. Кой ще кърми прочее това новородено с литературна пища през тия сухи литературни години?

И с какво се отличава това ново списание от повечето други, в които срещаме имената на същите писатели? С какво ново нещо ще търси абонати? Те вече получават по едно подобно списание — да им се даде още едно, дохажда тежко. Или «Парнас» мисли да краде полека-полека от абонатите на другите и да завладее мястото им? През много лошо време се е сетил да прави това.

Тия мисли идват на човек, като прелиства това ново списание, родено с чисти намерения, обаче за безцелен живот.

Читателите и абонатите вече гледат с недоверие на нашите сè нови и нови литературни списания. И по-сериозните хора, и истинските любители на нашата художествена литература не се абонират вече за тия смешни издания.

Добре е писателите да погледнат по-сериозно на това и да се погрижат да запазят престижа на литературата, интереса и симпатиите на малкото наши читатели и поддръжници на родната книжнина, като се групират в по-сигурните и сериозни списания и като престанат да дават подкрепа на всяко несериозно и нетрайно дело. Няма защо да оприличаваме себе си на ония бедняци, които за чашка ракия ходят на всяка сватба, на всяко погребение.

СЛЕД МЪРТВИЯ СЕЗОН

Прието е, щото летните два-три месеца, като почнете от юни, да се считат за мъртъв сезон за литературата. През това време не излизат почти никакви нови книги, списанията правят ваканция и книжната търговия замира. Книжарите се оплакват, че никой нищо не купува за четене, а в редакциите на литературните списания не постъпват никакви абонаменти.

Не зная как е в другите страни, но че летните месеци у нас са мъртъв сезон за литературата, е вярно. Със завършване на учебната година замира литературният живот. От това може да се извади донейде заключение, че училището спомага доста на литературата и че между училищните стени се крият много от читателите на българските автори. Колкото напоследък спортът да е увлякъл учащата се младеж, сѐ пак у нея интересът към литературата остава жив и голяма част от крепителите на българската книга се намира между тях.

Другите читатели, които са пръснати като зърна из разните обществени съсловия, през ваканцията се пръскат насам-нататък и горещините и общата духовна неподвижност, която настъпва със затваряне на училищата, прекъсва временно интереса към книгата.

Но мъртвият сезон се вече привърши. Училищата наново са открити, разпръснатата през лятото интелигенция пак се групира. Театрите се откриват. Списанията пущат нови броеве, читалищата навред се оживяват. Книжарниците, благодарение на изобилното търсене на учебници, се пълнят от ученици, учители и родители. Пред техните очи наново се изпречва книгата. Чудноватите заглавия или познатите автори дразнят интереса. Литературните интрижки изпълзяват и книгата малко по малко слиза от прашните рафтове и отива по ръцете на разни читатели.

Настъпва, значи, живият сезон за литературата. И пазарят може би ще пошавне. Това не е лошо. Но дали ще припне българският дух, дали ще видим нещо ново, нещо свежо, радостно, нещо, което да възбуди с оригиналността си?

Дали ще видим на сцената някое живо, истинско художествено българско произведение, дали ще чуеме някой нов талант? Или сѐ ще продължават старите песни, вечните оплаквания, дребните интриги, надутите фрази, бездарните маниашки бръщолевения?

ИВАН ВАЗОВ

Иван Вазов умря.

Грандиозният мраморен стълб, който крепеше кръстния купол на цяла една епоха, рухна.

Можем ли да си представим какво би било без Вазов от Освобождението насам? Какво празно щеше да бъде цялото това време, колко просто и безсъдържателно! Защото оттогава и до днес не се роди друг мъж по-силен, по-характерен, по-светъл и по-талантлив, който да носи и запечата така неуклонно, така ритмично и така завършено всички борби и идеали на тая епоха, всичката ѝ гордост от сенките на миналото, всичката ѝ вяра в бъдещето, всичката ѝ наивна радост и трагична скръб в настоящето.

Неговото име бе символ. Той беше гигант и блясъкът на неговото чело се виждаше от всички поломени граници на нашето отечество, от всички кътове на българското племе.

Той беше и велик образ на литератор с труда си, с моралната сила на личността си и на произведенията си.

С неговата смърт нашата бедна литература остава без лик.

ПООЩРЕНИЕ НА ЛИТЕРАТУРАТА

Наскоро в Народното събрание мина и се прие закон за поощрение на литературата и изкуствата.

Наистина, може да се каже, че досега държавата не е направила почти нищо, за да подкрепи литературата и да подпомогне на писателя. Министерството на народното просвещение всякога е помагало и отпущало средства за подкрепа на театър, опера, рисувално и музикално училище, отпущало е големи суми за откупуване на картини, но за подкрепа на литературата, която се развива при най-мъчни условия, нищо не е направено. Нито една държавна стотинка не е отишла за тая цел. Преровете всички правилници, закони и окръжни в министерството, никъде няма да намерите един ред, който да ви говори, че там се е положило поне най-малка грижа за насърчаване на писателя, за подкрепа на изящната литература.

Наистина, всяка година в бюджета се предвиждат суми за откупуване на книги, но начинът на откупуването не е могъл никога да ползува писателя.

Попрището на писателя е едно от най-трудните при нашите условия. Една добра книга, която има шанс на популярност, не може да разчита на разпространение в повече от 2—3 хиляди екземпляра, и то като се продава в продължение на няколко години.

За второ и трето издание не може и да се мисли. Хонорарите са малки, почти нищожни, и писателят не може да живее от литературен труд. Това го обезсърчава и често пъти отклонява от неговото истинско призвание.

Днес може да се каже за художниците, че са добре поставени. Особено преди една-две години изложбите имаха колосален успех. Купувачи на картини имаше доста. Министерството не ги забравяше и откупуваше постоянно картини за музея.

Артистите от оперите и театрите са вече добре възнаградени. Многобройните частни вечеринки и концерти също тъй им дават приходи.

Не искам да кажа, че художниците и артистите са много добре поставени, но че са по-добре от писателите — това е ясно. Те поне могат да живеят изключително от своята професия, когато писателят, ако се ослони само на своя литературен труд, рискува да умре в мизерия. Затова писателите са принудени да оставят прекия път на своето призвание, като взимат разни дребни службици, стават коректори, цензори на вестници, превеждат, вместо да творят.

Сега законът за поддържане на литературата и изкуствата иде на помощ на работниците в областта на духовната култура. Дали ще даде някои реални резултати, бъдещето ще покаже. Но фактът, че държавата за пръв път отделя от грижите си и за подкрепа на литературата, трябва да се отбележи като начало на нещо добро.

ЛИТЕРАТУРНА КАРТИНА

Външният изглед на времето, което преживяваме, ни се рисува страшно безотраден. Човешкият ум се лута без посока и търси спасение от пустотата и безнадеждността. Силата на ежедневните нужди поглъща всяка жизнена енергия. Пред взора на човечеството не свети нито една велика и съблазнителна надежда.

Ако съдим по литературата, която е най-яркият израз на съвременното състояние на човешката душа, бихме дошли до заключение, че тая душа е твърде болна и твърде немощна и суха. Защото от няколко години насам не се вижда блясъкът на нито един гений, който да посочи път, да стопли, да повика и поведе, който да даде утеха, радост и успокоение. Страшните спекулантни крясъци, гримасите, лъжите на много таланти, отчаяни от пустотата на времето, погълнати всецяло от тая пустота, само дразнят, бодат, затъпяват и още повече обезкуражават.

Душевната пустота особено ясно се чувствува в нашия живот. Отпадъкът на интерес към наука, изкуство и литература се вижда на всяка стъпка. Напразно се мъчат да го съживят бледите списания, бедните изложби, глупавите разкази и романи, безсолните и бездушни стихове. Тия средства са доста слаби да повикат към живот един по-дълбок интерес. Сега думата имат леки-

те неща, жълтата и измислена сензация, кинематографът, уличната пъстрота, пикантната и лека оперетка.

Тая пъстрота, която представлява нашата интелигентна публика, това смешение от парвенюта, профани, еснафи не представлява никак добра почва за създаването на един благороден вкус и на една по-висока почит към изкуството. Липсата на крупни таланти я прави съвсем безпътна в това отношение.

Една французка, английска или германска публика, колкото и повлияна от кинематографическото надмощие на изкуството, всякога знае какво да купи, когато иде в книжарницата, всякога знае защо отива там. Тя всякога знае театъра и знае защо търси тоя или оня, защо предпочита драмата, операта или оперетката. Нейните мисли, идеи и настроения се ръководят от писателите или по-право тя охотно ги отдава на тях. Тя си има любимци, тя може да си ги избира. Тя не гледа кой е пръв, кой стои най-високо.

Нашата публика е лишена от възможност да има това удоволствие, защото няма кой нищо да ѝ даде. И тя тича там, където случайният вятър на деня я заведе.

Къде ще намери младата мечтателка отзвук на своите настроения, на своята първа и чиста любов? Къде е прекрасната книга със стихове, които ще отвори с трепет и много, много пъти ще препрочита?

Къде е романът, къде е разказът, който да ни отвори вратите на един живот, над който свети слънцето на истината на един велик и избран дух? Къде е комедията, дето да видим това от нашите недостатъци, което не виждаме, което не искаме да виждаме, на което бихме се смели? Къде е драмата, дето да видим нашите страшни борби с тежкия случай на живота?. . .

Всякога говорим, спорим за всички тия неща, но когато ги потърсим, виждаме, че ги няма, че липсват.

Нашият живот, минал и съвременен, почти не е засегнат от литературата. Безценното за белетристиката еснафство и неговите малки градовце с градските кули-часовници изчезват. Изчезват толкова прекрасни типове, толкова романтични любови, толкова рицарски добродетели. Кой ще ги възкреси? В кои книги и тефтери ще намериш записан техния мирен и труженически живот. Никъде. Говоря за едно крупно и значително съсловие, което е давало характер на цяла епоха, което се е мътило в робство и чието настроение по атавизъм минава и днес в живота. Разбира се, че е пропуснато още много, почти всичко от нашия живот, така интересен за белетриста.

Аз съм противник на битовата белетристика, но животът не е само това, което на обикновен език наричаме бит. Той има по-дълбоки и по-скрити ценности.

Ние сме толкова бедни, щото нямаме даже песни. Много малко са песните, които нашите поети са дали като песни. По-често ще чуете да се пеят у нас руски, румънски, сръбски песни или развалени просташки съчинения, отколкото хубава поетическа песен.

Даже нямаме стихове за декламация. Нали сте ходили по вечеринките, нали сте чули нашите артисти да декламират? От двадесет и пет години насам ще чуете едно и също — няколко стихотворения от Вазов, няколко от Пенчо Славейков и няколко преведени.

Ако преровиш поетите, едвам ще можеш и да избереш нещо.

Такава е общата литературна картина, пред която стоим днес.

ПИСАТЕЛИТЕ И ВОЙНАТА

Тежката кървава война се свърши. Страшните последици от нея угнетяват и измъчват народите, но миризмата на барута и изпаренията на кървите, мизерията на войника, гробовете и раните се отдалечават малко от спомените. Ала тоя кървав ураган, който мина като проклятие над човечеството, тая физическа и душевна беснота при утихването си вместо да избистри духовете, да пречисти идеите и да изясни мислите, създаде още по-голяма тъма и мътнота. Тоя човечески катаклизъм опустоши и разбърка нестабилизираните психични пластове и образува една разбъркана купчина без върхове и без пропасти, дето не можеш да видиш ни старото, ни новото.

Съвременният човек, който преживя това, изгуби всички морални начала, обърка понятието за добро и зло, изгуби душевна мощ и днес не се чува нищо освен викове и крясъци на изгубени в хаоса хора, които взимат за път всяка случайна чертица по безрадостната видима повърхност.

Голямата руска революция даде надежда на половината от човечеството, на всички угнетени от несправедливия мир народи, на всички отчаяни класи и човеци, но и тя не обнови, и тя не излекува, и тя не донесе мир, не успокои човешката душа и не даде щастие на руския

народ. И над света расте и набъбва страшната въпросителна и при всеобщия вик за път всеки сочи нататък, накъдето му прилегне.

Светът издребня. Душата на човечеството намали обема си. И останала без великите пориви за красота и чистота, не може да храни моралните зародиши в нея и те гният безплодни. Под обширния хоризонт на земята никъде не се вижда ни светлият образ на Христа, ни вдъхновената фигура на Дон Кихот. Пигмеите и къртиците, които търсят дупки под земята, скриха и почупиха жезъла на бога и търгуват с тресчиците от него.

При такова едно положение всички, търсейки причината на това нещастие и виновниците на тая мизерия, сочим бясно един на други и викаме — тоз, тоз!. . .

От тоя упрек не са пощадени и скромните български писатели, които през войната не бяха друго освен едни войници под заповедта и контролата на военните началници.

Българските писатели обикновено не се числят под знамената на разните партии, защото самите водители на партиите отбягват да имат в редовете си мислещи хора, а мислещите хора отбягват да влизат там, дето няма нищо друго освен една демагогия, в повечето случаи най-долнопробна. По тая причина нашият писател не е активна личност в партийните борби. Стоящ настрана от тия борби и отдаден изключително на своето изкуство и на чиновнишкото си занятие (защото всички почти писатели са и чиновници), той не се бърка в политиката, не е в течение на нейното подземно развитие и като чужд не може да има нито въздействие, нито авторитетно мнение по въпросите, които никнат и се менят ежеминутно.

По тая причина той не може да използува за обществени и политически борби своите богати наблюдения

и над живота във всички слоеве на нашето общество.

Не възпитан в социалните борби, не отраснал в политическите среди, угнетяван всякога от мизерия и житейски несгоди, от които не може да го отърве недоходната литература, той става чиновник и изгубва съвсем възможността да бъде общественик.

В такова положение завари войната българските писатели.

Още в началото мнозина от тях получиха назначение в главната квартира към редакцията на «Военни известия», а други бяха назначени като военни кореспонденти към щабовете на дивизиите.

Обаче всички те бяха с вързани ръце от цензурата и от строгите заповеди за редактирането на вестника, в което впрочем те взеха съвсем малко участие, защото там хитро бяха се наместили едно-две лица, алчни за богати хонорари, които се плащаха, и ревнуваха всяка думица, написана от други.

При това не се допущаше във военните, па и в другите издания да се печата нищо, което и най-малко да напомня мизерията на войната. Думите «гроб», «смърт» «глад», «майчин плач», «сирачета» и пр., и пр. се преследваха най-строго.

Кореспонденциите от фронта се преглеждаха щателно. Редакторите нямаха свободата сами да ръководят вестника, а за всичко се допитваха до главната квартира, като прикриваха всеки съмнителен случай на свобода. Затова кореспондентите от фронта не можеха да дадат нито една истинска картина от ужаса на войната.

Списанието «Отечество» беше станало сборник от портрети на убити войници и офицери, от снимки на генерали, щабове и «славни» войнишки сцени и по съдържание беше съвсем слабо.

Писателите в редакцията се третираха като долни чинове, постоянно се заплашваха с изпращане на фронта, а за месечното възнаграждение, което получаваха, трябваше да се подписват в една и съща ведомост с един сръбски предател на родината си, майор Лазаревич, който играеше мръсна рол спрямо отечеството си, за което му плащаха тройно и четворно повече, отколкото на нещастните редактори на вестника.

Въпреки неколкократните протести и молби на един от писателите, който работеше там, да се направи друга ведомост и да не се унижават така толкова души, никой не обърна внимание и работата си вървя така до края.

Особената жажда за книги на фронта и големите кредити, които се отпускаха за откупване, не спомогнаха на писателите да спечелят пари, както мнозина мислят. Главната квартира отпечати срещу нищожен хонорар десетки хиляди от техните по-добри работи и безвъзмездно ги разпращаше по всички части. Повече от тия големи връзки не достигаха до местопредназначението си и лежаха по гарите и по пощите до деня, когато всичко рухна и се разкапа.

Изобщо българският писател през войната беше изчезнал. Той почиваше с вързани ръце и запечатан мозък. Той нямаше сила и авторитет да се освободи.

Може да има отделни писатели, които, използувайки това особено състояние, се опитаха да поизвикат в унисон с топовните гърмежи, но това бяха жалки опити и когато хвърляме обвинения, нека ги хвърляме само върху виновните, а не изобщо върху всички писатели.

САВА ОГНЯНОВ

ПО СЛУЧАЙ 20-ГОДИШНАТА МУ СЦЕНИЧНА ДЕЙНОСТ

Нашият Народен театър, при всевъзможните игри с него, ако е могъл да запази едно достойно реноме, ако е могъл да пази една висота, да привлича любителите на сериозно драматическо изкуство, да види непрекъснато борба за художествено издигане, да бъде училище за по-младите таланти, то се дължи изключително на няколкото само истински талантливи артисти. Колкото и малцина да са, техните имена са били красота на Народния театър, те лежат крепко в неговите основи и върху тях се е съзидало всичко хубаво, което може да се каже за него.

Между тия малцина един от първите е Сава Огнянов.

От двадесет години насам сме го гледали непрекъснато на сцената. Всякога той е давал нещо силно, характерно. Изнасяйки първите роли, във всяка една той е теглил по една ярка черта, която осветява лицето и ни кара да виждаме всякога типа между безбройните фигури на драматическата фантазия. Барона в «На дне» — тоя пропаднал барон, у когото освен спомена за миналото е останал навикът да издърпва колосаните си ръкави; д-р Ранк в «Нора» — тоя мистичен тип, който в живота на хората се явява като една черна мисъл; Наполеон с неговите резки, бързи и отсечени движения; Цезар в «Цезàр и Клеопатра» — изящен, театрален любовник; Франц Мор в «Разбойници», Петрунио в «Опърничавата жена», Хамлет, Вурм в «Коварство и любов», д-р Щокман в «Народен враг»; цар Асен в «Борислав»; Дончо в «Зидари»; Шейлок във «Венецианският търговец»; Вершинин в «Три сестри» и пр., и пр.

Всички тия роли Огнянов е изнасял талантливо и оригинално. Той не се е ръководил никога от другите. Той не копира, макар че е видял много силни артисти по европейските сцени. Той е създавал тия роли по своему. Той внася всякога свое собствено схващане и разбиране. Във всяка негова игра има смисленост, която донякъде вреди на темперамента му в класическите роли, като в Хамлет и някои други, но която придава поголямо съдържание в модерните пиеси, като в д-р Ранк («Нора»).

Ценейки всякога своето изкуство, той детайлно и със страст разработва всяка роля в нейните едри пунктове и незабележими запетайки и затова всички негови роли са хармонично завършени и всеки създаден от него тип е изкусно закръглен.

НЕЩО ЗА СЕБЕ СИ

МОЯТ ПСЕВДОНИМ

На млади години мечтаех да стана художник, затова на стиховете и разказите, които пишех, не давах никакво значение и ги подписвах с всевъзможни псевдоними, инициали или пък никак ги не подписвах. По това време пишеше г-н Т. Влайков под псевдоним Веселин. Тоя псевдоним ми се много харесваше и аз търсех да намеря някое подобно име, което да окончава на «ин». По тоя начин се натъкнах на израза «Елин пелин» от народната песен:

Елин пелин, зелен пелин,
що се, пелин, олюляваш
от вършеца до корена

и пр., и пр.

Тоя израз ми хареса по своята звучност и оригиналност, още повече че съдържаше дори две окончания на «ин», «Пелин» вече знаех какво е, но това «елин», колкото и да съм питал хора от народа и учени филолози, не можах да науча що значи. Навярно това е един безсмислен речитатив, който ритъмът на езика често предизвиква в народните наши приказки и песни — нещо

като изразите «гаванка-маванка», «пипер-мипер» и други подобни.

С тоя псевдоним почнах да се подписвам, когато, поради стечение на обстоятелствата, престанах да мечтая да бъда художник. Тоя псевдоним се хареса на публиката като оригинален и понеже лесно се запомня, стана бързо популярен.

И аз мисля, че широката популярност, която някои ме уверяват, че имам, се дължи изключително на тоя щастливо избран и всъщност глупав псевдоним.

Наистина, каква ли съдба щяха да имат моите писания, ако под тях се мъдреше моето човешко име Димитър Иванов?

ЕДИН СЪИМЕННИК

След като претърпях хиляди нещастни опити да си «пробия път в живота», принудих се най-после да търся някоя каква да е служба. То беше 1902 и 3 година. Ценз, слава богу, нямам, речи го, за нищо и бих бил доволен да заема каквато и да е работа. Най-много в случая тогава ми помогна г-н Марин Пундев, който беше редактор на сп. «Просвета» и комуто тук изказвам дълбока благодарност. Той бе говорил за мене на тогавашния министър на просветата г-н Шишманов. Министърът обещал да ме назначи и поръчал да отида при него. Цяла седмица се въртях из чакалнята на министерството, дано бъда приет. Моето листче хартия, подадено за аудиенция с името Димитър Иванов, не бе обърнало внимание на министъра.

Веднъж, след като чаках безполезно и гузно заедно с много други учители до един часа, министърът изле-

зе от кабинета си и се спря в чакалнята. Като видя колко хора го чакат, той почна един по един и на бърза ръка да ги разпитва кой какво иска и защо чака. Дойде и до мен ред:

— Вие какво чакате?

— Чакам служба, г-н министре. Г-н Марин Пундев Ви е говорил за мене.

Министърът не можа отведнаж да си припомни и ме попита как се казвам.

— Аз съм Елин Пелин — осмелих се, въпреки грозния срам, който ме изгори, да му кажа.

Тогава той ме хвана за ръка и макар да беше тръгнал за дома си, повърна се и ме въведе в кабинета си.

— Най-после — каза той — имам честта да видя истинския Елин Пелин.

И като изсипа куп похвали и насърчения, той ми разправи как някой си млад човек се представил пред него, препоръчал се за Елин Пелин и цели три месеца го лъгал, ходил в къщата му, искал му пари, препоръки, служби и пр., докато един ден му откраднал палтото от закачалката и изчезнал.

И още на часа той издаде заповед да бъда назначен волнонаемен учител в III м. прогимназия и командирован на работа в Университетската библиотека.

ДРУГ ПОДОБЕН

Веднаж, пак по онова време, пътувах за Варна. В съседното отделение на третокласния вагон, в който бях, се трупаха няколко по-интелигентни хора и някой разправяше нещо с висок глас. Като всички полюбопитствувах и аз да видя какво има там. Един млад, русичък и симпатичен момък, с изтъркани дрешки разправяше възторжено нещо.

— Това е Елин Пелин — каза ми многозначително един от слушачите.

— Така ли? — рекох аз. — Чакай да се запознаем.

Аз седнах срещу моя приятел, казах му похвала за хубавите работи, които е писал, особено за «Ветрената мелница». Той се посмути, изглеждаше, че тоя разказ беше му неизвестен, но бързо се съвзе и продължи да разказва какво мисли да пише, как пише и с какви големи хора се познава. Той дълго и с едни красиви подробности разправяше за Вазов, Величков, Пенчо Славейков, Михайловски, как се запознал с тях, как го канили на чай и го карали да им чете произведенията си.

Той разправяше с увлечение и наслада, вярваше си сам и слушателите го вярваха също. И толкова убедителен беше той, че аз, макар и наранен в честолюбието си, го слушах свит и не смеех да го изоблича, за да ме не вземат околните за лъжец. На поповската гара щастливият Елин Пелин слезе, а нещастният продължи за Варна.

ПАРАВАН

На вратата на моята стая в Народната библиотека леко се почука. Влезе една млада, елегантна, стройна дама с воал, натруфена, набелена и начервена и напълни стаята с миризмата на скъп парфюм.

— А, пардон — рече тя и се повърна да излезе.

— Какво обичате, госпожице?

— Търся Елин Пелин.

— Елин Пелин съм аз.

Тя се обърна учудена, изгледа ме подозрително, засмя се и внезапно попита:

— В Америка ходили ли сте?

— Не, не съм ходил.

— Да, навярно не сте вие — каза тя малко засрамено. — Аз познавам много добре Елин Пелин, той е личен приятел на Достоевски и Толстой, ходил е в Америка, обеща да ме упъти и да уреди работата, за да ида в Америка. Аз искам да отида в Америка.

— Познавате ли добре тоя Елин Пелин?

— Много добре. Една вечер беше тъмно. Запознахме се при халите.

Дамата изглеждаше да е от «мекия бакър».

— Приличаше ли на мене?

Тя се засмя.

— Не. . . Да. . . Той беше по-млад. Каза ми, че работи в библиотеката и, значи, тук да го търся.

— Изглежда, госпожице, че тоя Елин Пелин не съм бил аз.

— Да, не сте Вие, не сте Вие. Друг Елин Пелин нали няма? — попита наивно тя.

— Не знам.

Тя си отиде засрамена.

НЕОСНОВАТЕЛНА ПОДОЗРИТЕЛНОСТ

КОМУНИСТ ЛИ Е ГЕРОЯТ НА МОЯ РАЗКАЗ «СИН?»

В брой 261 на «Работнически вестник» г-н Г. Бакалов е написал една статия под заглавие «Художествена неправда против комунизма» по повод на моя разказ «Син», печатан в 52 брой на «Развигор».

Или моят разказ е неясен, или г-н Бакалов го е зле разбрал, или просто, като отявлен партизанин на комунизма, прекомерно е изнасилил една литературна идея, за да я постави срещу комунизма. Много от отявлените защитници на крайни идеи нямат свободата да схващат нещата такива, каквито са, и стават крайно чувствителни, да не кажем подозрителни, към някои работи, които не съответствуват напълно с техните разбирания.

Същото се е случило и с г-н Бакалов. Понеже моят герой носи червена връзка, «работи» във фабрика и говори за «правдата», той, значи, е комунист. За да бъде логичен, г-н Бакалов трябваше да продължи по-нататък и да каже, че не е комунист, щом извършва едно злодеяние, и тогава нямаше да пише тая си статия.

Моят герой не е комунист. Той е един чист вагабонтин, който се е търкалял много насам-нататък, който «лъже» и се «преструва», за да спечели доверието на наивния си баща и да му се хареса. Той не е ходил нито в Америка, нито е работил във фабрика — той чисто и просто е живял на случая, лежал е в затвора и към

труда храни отвращение. Той често пъти е красноречив, той говори за правдата, той днес носи червена връзка, утре може да тури оранжева. Той е декласиран човек и неговият занаят е вагабонтство, къде изтънчено, къде грубо и вулгарно. Той е от ония отрицателни типове, които си служат с идеите, тъй както и с револверите, които ходят по партиите и по участъците. Той използува всичко с престъпна наклонност.

Преди няколко дена минавам край пощата около 3 часа подир обяд. Там по това време бяха се струпали и задръстяха стълбите всевъзможни разсилни от разните учреждения и други слуги. Те чакаха там да получат пощата. Повечето от тях говореха грубости, псуваха и гледаха сластно към жените. В това време мина едно чудно хубаво младо и развито момиче, облечено разкошно и съблазнително, със спусната на лъскави фитили коса, с копринени чорапи, с прозрачна блуза. Неговата тържествена походка накара всички да млъкнат. Когато то отмина, един от тия хора се обади високо:

— Ето затова ще стана комунист. Като дойдем на власт, барем десет такива ще ми минат през ръцете.

Тоя човек очевидно не е комунист, той не е никакъв, но ето какво очаква от комунизма.

И блазнен от това, той може би утре ще се запише в партията.

Почти подобни думи чух при строежа на една къща от един млад работник-зидар, който псуваше земеделците, които минаваха със зеленото знаме, и се заканваше да беси всички по улица «Гурко», които имаха къщи. Той казваше:

— Когато дойдем на власт ние комунистите — и т. н.

Значи, той вече бе комунист.

Комунизма като идеал за обнова на човечеството и

на човека аз уважавам. Аз се покланям пред черните попукани от труд ръце, пред истинските вдъхновени борци за правда, обнова. Но грубата демагогия, престъпното използуване на високи принципи и идеи ме отвращава.

Отвратителен е и моят герой. Аз не го съдя. Господин Бакалов не трябваше да скърби, че той извършва едно престъпление с червена връзка на шията, защото един външен знак не прави човека човек. Човекът има една друга стойност — моралната — и задачата на комунизма е преди всичко нея да използува и нея да издигне. Защото човек без висши морални качества, какъвто ще да бъде, под което знаме и да стои, той не може да бъде друго освен една отрицателна сила.

Моят човек, г-н Бакалов, не е комунист и Вашата подозрителност е напразна. Моят герой е чист вагабонтин.

КОГА СЕ СМЕЯТ БОГОВЕТЕ

Даваха за четвърти път пиесата на Ст. Михайловски «Кога се смеят боговете». Не зная дали нашата театрална публика все така продължава да иде късно, или изобщо нямаше публика, но в началото на представлението много от редовете бяха празни. При второто действие обаче театърът се напълни. Дали дойдоха закъснелите, или се намъкнаха «гратисчии» по благоволение на пазачите разсилни — не можах да разбера.

Пиесата почва с един скучен пролог. По-нататък действията, ако могат да се нарекат действия сцените, които следват една по друга, малко нещо се оживяват. Сюжетът е интересен — старата легенда за Пигмалион и Галатея. Само че тука вместо страсти и чувства има безкрайно изобилие на думи, които съсипват и отегчават. Всичките познати парадокси на Михайловски, силни и резки, се преповтарят хиляди пъти и убиват интереса към сюжета. Думите «доброчестина», «благодушие», «благодушествува», «добродетел», «щастие» набъбват страшно скуката. Защото се преповтарят безчислено множество пъти и, струва ми се, много неправилно нанякъде. При все това между игранитe български пиеси пиесата на г. Михайловски е една от най-смислените и най-литературните. Тя заслужава да се види. Може би отегчението, което изпитва публиката

при нея, да се дължи на това, че тая публика много се разглези от леките пикантни и сензационни работи, които последните години така изобилно ѝ се поднасят,

Народният театър има традицията и тенденцията да дава по-сериозни и по-дълбоки неща. В това отношение той рядко е отстъпял и трябва да се насърчава и подкрепя. Сега особено, когато има известна криза в него, той заслужава защита и подкрепа, защото е единственият театър, който има предначертани литературно-художествени идеи и се държи далече от спекулата.

Жалко е, че някои от отличните негови сили го напуснаха. Вярвам, че когато и да е, те ще се върнат пак в него, защото, каквото ще да се говори, там има поголяма висота и по-голям устрем за художника-артист.

Преди всичко Народният театър държи най-силно вниманието на всички хора на изкуството и на всички негови по-лични представители. Там следователно талантът ще се види най-ясно и най-добре ще бъде преценен. Каквото е положението на нашите театри, сега само чрез Народния театър публиката стои в контакт с по-високите представители на театралното изкуство и на театралния интерес, а това не може да не въздействува на нейното възпитание.

Народният театър най-добре може да развие един артистичен талант, макар че досега той не се е стремил към това, като по-младите сили са били пренебрегвани.

В пиесата на Михайловски изненадват с играта си няколко млади сили, които виждаме за пръв път и чиито имена срещаме за пръв път: Ив. Георгиев, Борозанов, Савов, Кр. Илиев, Ив. Бакалов и др. Макар и в незначителни роли, те се проявяват като свободни и способни артисти. Те са съвсем млади хора, тям липсва

школа, те може би не са видели големи артисти освен нашите, но те заслужават всяка похвала. Всички тия млади хора, изглежда, имат любов към изкуството. Ив. Георгиев в ролята на Доодор заслужава повече аплодисменти. Той има всички качества на готов артист — мимика, отмерен и свободен жест, ръководен правилно от чувствата, приятен глас и поглед, чисто произношение, чист литературен език, без фонетичните недостатъци на родното му място. Нека поздравим тоя млад артист и му пожелаем пълен триумф на сцената.

Пиесата се играе добре и с малки изключения бе издържана напълно.

КАРТИННА ИЗЛОЖБА НА М. КЮРКЧИЙСКИ И Н. ВЪЛЧЕВ

В салона на Академията на изкуството е открита картинна изложба на М. Кюркчийски и Н. Вълчев — още несвършили ученици от Академията. При влизането още вас ви изненадва обстоятелството, че в тая изложба няма или почти няма пейзажи, които от години насам гледаме във всички изложби на нашите художници. Не, тук са наредени малки табла, светещи със своя чист и оригинален колорит, свободни композиции без превземки и без громки странни заглавия.

Картините на Кюркчийски — «Циганка», «Шопче», «На чешмата», «Трудолюбивата пастирка», «Майчина любов», «Черешовото топче» —и картините на Вълчев — «Нетърпение», «Коне», «Врачуване», «Отчаяние», «Разбойници», «Молитва над болния», «Момиче на вода», «Седянка», «Приятели», «Стринка» — свидетелствуват ясно за силата и разнообразието на таланта на тия млади момчета и художници.

В творчеството и на двамата, които — колкото и да са различни — схождат си по техника, има една прелестна свежест, свобода и простота, която подкупва, има нещо родно, което ви говори чисто на нашенски език.

Ето защо тая малка изложба трябва да бъде посетена от всички, на които е омръзнало да гледат пейзажи и са жадни да видят нещо от живота. Всички, които могат да купят картини, нека идат да подкрепят тия двама млади художници.

ГРИЖА ЗА ИЗКУСТВОТО И ЛИТЕРАТУРАТА

ГЛАС ЗА ЛИТЕРАТУРА И ИЗКУСТВО

От три-четири години насам литературата и изкуството у нас преживяват страшна криза, а в последно време е заглъхнал почти всякакъв интерес към тях. Никой вече не влиза в книжарниците да потърси прочитна българска книга. Литературните списания, които излизат, едвам се крепят. Ако не са благородните лични амбиции на някои редактори и сътрудници, тия списания биха си безшумно умрели. Издателите се боят да издадат каква и да е по-сериозна преводна или оригинална книга. Пишущите братя издребняха и почнаха да се занимават с несериозни разпри, интриги и злоби. Особено след даването на литературните награди от Министерството на просвещението. До издребняване падна и целият Съюз на българските писатели, който, като прибра покрай другите и много незначителни и още непроходили писатели и писателствующи, се помъчи да създаде дух на примирение, да развие търпима дружба и да усили интереса към литературата в нашето индиферентно общество.

Литературните критици, като няма кого и какво да критикуват, почнаха да развенчават и венчават и да се

мъчат да убеждават някого, че еди-кой си бил надминат от еди-кого си и пр., и пр. безполезни разсъждения.

Интересът към литература и изкуство е пресъхнал даже и у ония, които по дълг и в интереса на културното повдигане на народа и реномето на държавата трябваше най-живо да се интересуват.

След 9-и юни се създадоха много политически платформи за изграждане на българската държава, държаха се много агитационни речи, говориха много видни хора, но отникъде се не чу една-едничка дума: литература и изкуство. Не искам да кажа, че не се полагат, отдето трябва, известни грижи и за изкуството, и за литературата, но това се води като канцеларска работа. Не се издига като един от най-важните лозунги на просвета и духовна култура.

Всичко, що се каза в това отношение, беше: училището и учителят. Добре, много добре, но училището като образователен и възпитателен институт е мъртво, ако няма един възвишен духовен идеал, какъвто за него не може да бъде друг освен изкуството и литературата.

Ето защо, когато толкова много се говори за обнова, преди всичко или между всичко, което се казва, трябваше да се каже, и то с по-висок глас:

Литература и изкуство!

Във Франция и в други културни страни, когато се развиват платформи, когато дохождат етапи на обнова, когато се вика към народа, покрай политическите и стопански въпроси всички политически партии вдигат високо и по една друга плакарда:

Литература и изкуство!

БИЛЕТИ ЗА БЕЗПЛАТНО ПЪТУВАНЕ НА ПИСАТЕЛИ ВЕЧЕ НЯМА

При всички минали режими всеки по-известен писател можеше да се ползува от време на време с някой безплатен билет за пътуване донякъде. Министрите на железниците ги даваха с готовност и на драго сърце, като се радваха, че могат да услужат на един писател да види тоя и оня край на мъчнодостъпното отечество.

Във най-новия правилник за безплатно пътуване по българските държавни железници не се споменава никъде думата писател. Журналисти, журналисти и журналисти — на всяка страница.

Сигурно това не е станало умишлено, ами забравените са забравени и от министъра. При сегашните скъпи такси за пътуване на българския писател не му е възможно да отиде до Вакарел, а камо ли някъде по-далече.

Добре е Министерството на железниците да поправи това опущение.

В НАНСИ

Един месец прекарах с Яворова заедно. То беше септември месец 1905 г. Ние се срещахме ежедневно на обяд и вечеря в малкия ресторант «Фезан», известен на много българи. Често ходехме на разходка из околността на града, из неговите улици и големи магазини. Любимите ни разходки бяха из полето, към железните пещи, прилични на грамадни огнени кратери, които денонощно горяха, фантастично осветяваха вечерното небе и го метяха с грамадни черни ветрила.

Яворов имаше душа затворена, прикрита. Тя рядко излизаше из своето потайно скривалище, но и тогава се боеше широко да се отвори. Най-много той обичаше да разправя спомени от детинството си. За жалост, той не умееше добре да разправя, туряше много литература и неумело съшиваше частите, като солеше с един банален хумор. Нека ми е грях на душата, но това ме страшно отегчаваше.

За своите литературни работи говореше рядко. Той бе се заел яката да учи френски език, купуваше от антикварите всевъзможни френски модерни поети и разправяше съдържанието на отделни стихове.

Една вечер, като обикаляхме огнедишащите железни пещи, той извади от джоба си една малка тетрадка и ми каза:

— Искаш ли да ти прочета едно стихотворение?

Той почна да чете бавно, театрално.

Стихотворението бе за огнените пещи. Доста дълго, около десетина стиха, в размера на «Калиопа». Съдържанието не помня. Знам, че беше хубава работа, и мисля, че беше предназначено за писмо до някого.

Това стихотворение не е печатано нито в една от неговите сбирки. Не си спомням дали е печатано някъде в списанията.

Ако някои от неговите близки приятели притежават това стихотворение, добре е да го публикуват.

ДЕТСКАТА ЛИТЕРАТУРА

Децата в училището живеят в една особена атмосфера, дето книгата им се налага сама по себе си. От читанките и христоматиите те се запознават с откъслеци от разни автори, които будят техния интерес. В училището те добиват знания за животни, земи, столици, морета, което дразни и възбужда детската фантазия и предизвиква интерес към нещо по-ново, по-неизвестно, по-любопитно и увлекателно.

Тоя интерес на детето може да бъде задоволен само с четене на книги вън от училището.

* * *

Най-много пленява и увлича децата фантастичното, героичното и комичното. Ето защо народните приказки толкова много харесват на децата. В тия приказки се преплитат почти феерично и трите горни елемента.

* * *

С нищо не могат да се заменят като четиво на децата народните приказки и легенди из стария завет.

* * *

Народните приказки, така както се разправят от самия народ, имат форма кристализирана и съвършена като стих. Така взети, приказките са най-добри за децата. По разните сборници с народни приказки обаче рядко се срещат приказки, записани в тяхната идеална форма. Те или са разправени от някой неумел разказвач, който я е развалил, или пък са развалени от литературния вкус на самия записвач.

* * *

Преработени от писатели приказки са винаги развалени приказки, още повече ако авторът е предвзет литератор или маниерен писач.

* * *

Стиховете за децата трябва да бъдат леки, звучни и главно богати с образи прости, но силни.

Народните песни-поговорки за деца са често безсмислени, но са богати със звучност и преплитане на думи, образни и внезапни.

* * *

Стиховете за по-възрастни деца трябва да имат тон декламаторски.

* * *

В последните две-три години повечето от нашите писатели се впуснаха и в полето на детската литература. Преценката на техните работи досега е дадена само от приятелите им.

* * *

Любовта към книгата и интерес към литературата, ако не се развие у човека още когато той е дете, не може да се развие никога.

* * *

За по-малките деца книгата трябва да бъде едновременно и книга, и играчка.

* * *

Министерството на народното просвещение досега не е полагало особено грижи за детската литература, а то би трябвало да съзнае, че най-големи негови помагачи са ония, които пишат за децата.

* * *

При днешните скъпи цени на книгата трябва да се направи нещо, та и най-бедното дете, което ходи на учи-

лице, да има освен учебниците и други свои, лично негови си книги.

* * *

Държавата дава субсидии за насадени дръвчета, за фурни за печене на сливи, за отгледани породисти свини и прасета, а за ония, които садят най-хубавите цветя в човешката душа, няма никаква грижа.

БЪЛГАРАНОВЦИТЕ

Хумористическият вестник «Българан» бе основан от Хр. Силянов и Ал. Кипров и първите му няколко броя се пишеха изключително в стихове. Тогава нямаше хумористически вестници и появяването на «Българан» бе едно литературно събитие. Още повече че се списваше от известни вече писатели.

Още от първите броеве в него почна да сътрудничи Ал. Божинов, който по-после стана душата на вестника и близък негов ръководител. Около Божинова се групираха тогавашните млади току-що започнали литературната си кариера писатели, които станаха и неразделни приятели, наречени от тогавашната публика «българановци». Това име се установи след първата вечеринка, която тая група даде в «Славянска беседа» и която има небивал успех. Цяла интелигентна София бе се стекла. Станаха сбивания за места. Мнозина се моléха да бъдат допуснати на сцената като зрители иззад кулисите. А една публика от около 200 души, която не можа да влезе в битком набития салон, стоя на улицата пред Беседата през цялото време, докато трае вечеринката.

Популярността на тая група растеше постоянно не само поради вестника, който се списваше добре и бойко, не само поради излизането на «Сборника на бълга-

рановците», а и поради шумния живот, който водеше тая група от млади хора, художници и писатели.

Душата на тая група бе Божинов. Той изпъкваше между всички като най-оригинален, най-духовит, най-весел и ненадминат виртуоз в интимните забави на групата.

В тая група влизаха Силянов, Кипров, покойният Владимир п. Анастасов (Пепо), Петър Нейков, покойният Петър Паспалев, Ал. Балабанов, Андрей Протич, П. Морозов, Сава Огнянов, Васил Кирков, моя милост и пр. А като дори и неразделни приятели, които не взимаха участие във вестника, но затова бяха едни от първите през непрекъснатите нощни гуляи и забавления, бяха архитектите Пенчо Койчев и покойният Маричков, Коста Батолов и много други.

Свърталището на тая компания беше гостилница «Средна гора» на ул. «Раковски» срещу «Славянска беседа», която се държеше от сега вече не между живите оригинален и весел човек Георги Атанасов от Панагюрище или както го наричахме ние, бае Георги.

Там всички се хранехме на юнашка вересия и пиехме знаменитите «фирмиляни» — така бяха наречени шишетата с вино, защото по това време много шум се вдигаше около сръбския владика Фирмилян, който бе назначен в Скопие.

Бае Георги, като весел човек, взимаше направо участие с нас почти всяка вечер.

По цели нощи се прекарваше в смях и веселие в неговото заведение. Програмите на тия интимни забавления бяха разнообразни и нескончаеми. Главният изпълнител беше Божинов. Голяма роля в тия забавления играеше един стар цилиндър, който принадлежеше на компанията и който бае Георги грижливо пазеше.

Наричаше се «Такевия цилиндър». С него Божинов правеше фокуси, като чупеше яйца в него или го разиграваше из въздуха.

На стената при масата, на която се хранехме, имаше закована грамадна небоядисана дъска, на която се записваха най-знаменитите глупости, които някой от компанията кажеше случайно. И за голяма похвала на «българановците» дъската бе изписана цялата. Там още се намираха всевъзможни карикатури и рисунки от Божиновата ръка, които мисля, че и до днес се пазят у едного от тогавашната компания.

Там също се намираше едно италианско шише, от ония, както в Италия го наричат «фияско». Така го наричахме и ние.

Аз и Божинов през едно лято направихме пътешествие из Италия, една страна, която Божинов тъй много обичаше и за която и до днес му копнее душата. При заминаването бяхме изпратени на гарата от цялата компания и, разбира се, от нашия «бае Георги». Той ни даде един фирмилян вино да пием по пътя и да го не забравяме. Не зная какво стана обаче, дали от силните впечатления през нашето пътуване, или за това, че тъй ни хареса италианското вино — фирмилянът на бае Георги остана неизпит и ние го върнахме пълен, така както бяхме го и занели. Във «фияското», за което стана дума, беше наляно това вино, останало по чудо неизпито. Това «фияско» беше един от свещените предмети на компанията. Други предмети от тоя род бяха «Грамотата» на бае Георги, която му се поднесе на един негов имен ден. Тя беше нарисувана от Божинов, с печат на трикольорен шнур с портрета-карикатура на бае Георги и имаше следното съдържание и подкрепено с надписите на всички ни:

Дивний бае Георги,
хранителю наши!
Ти, който ни храниш
с люти паприкаши
ти, свидетел вечен
на нашето бдение,
водено редовно
в твойто заведение,
където се носят
песни фирмилянски,
весели и тъжни,
и малко пиянски. . .

Освен тая грамота имаше в рамка и популярната тогава песен «Отец Ной», която се смята като марш на тия, които обичат да посръбват.

С «фияското», грамотата и тая песен се извършваха обредите при приемане на всеки нов член в групата. Лампите в заведението се угасваха, «фияското» се опасваше на шията на тоя, когото кръщавахме, грамотата му се полагаше на главата, която се покриваше с чаршаф от масата, а песента се изпяваше тържествено и лампите светваха при последния куплет.

И всички тия гуляи и «тържества», както ги наричахме от време на време, не минаха безплодни. Мнозина от тия млади хора написаха най-хубавите си работи, а и Божинов се окриляше и живееше в непрекъсната работа, с непрекъснати мечти за своето изкуство.

Хубави млади години, с каква тъга си спомням за вас!

СЪДБАТА НА КНИГАТА

Днешният век на техниката, на бързината, на жаждата за богатство, на киното, на грамофона, на радиото, на спорта и туризма отнема съвсем възможността за висши духовни съзерцания и макар че книгата не е още отречена, тя не е вече належаща необходимост на хората. Трескавият живот е създал и специализация на духа, което също е отнело значението на възвишената творческа мисъл за много категории от хора, посветили живота само на едно нещо.

Човекът днес е в движение. Разстоянието няма значение. Времето е съкратено. Няма дълъг ден. Няма дълга нощ. Часовете са потъмнени.За четене няма време. А книгата е за покой и самота. Процесът на нейното раждане се извършва в покой и самота. Тя, нашият, единственият, най-близкият и най-искреният «някой друг», когото ние вечно търсиме за душата си, но с когото нямаме време да останем в интимна, самотна приятелска беседа.

И ние полека-лека отвикваме от тоя приятел, дошъл из духовните дълбини на избраните между нас, изоставяме да чувствуваме живота необходимост. Той напълно е заменен. Великият мъдрец си е отишъл и в негово отсъствие нам ни е леко и приятно. В негово присъствие в днешно време би ни било даже скучно.

От вихрената бързина, от бясното движение мозъкът — огненото вещество в нашите глави — полека-лека изстива със затвърдяла кора, както земята от бързото въртение се е покрила със суха изстинала повърхност. През тая застинала част на мозъчното вещество едва ли може да премине и да докосне центъра нежното дихание на поезията. Той ще усеща само чука, длетото, удара на машината и топлината на физическите дяволски лъчи.

На книгата предстои прераждане и ново приспособление. След век тя може би вече няма да бъде такава, каквато я знаеме ние, откак свят светува. Нейното преображение ще бъде мъчително и ще има периоди на криза, когато тя ще изглежда мъртва.

Но възвишеният човешки дух няма да угасне. Колкото приказна и магична да стане действителността, тя няма да спре вечното томление за по-високото, за по-чистото, за по-светлото, за най-красивата измама, която може да ни даде само поезията. И затова огънят на духовното творчество няма да угасне, докато съществува последният човек на земята.

«ЗЛАТНО СЪРЦЕ»

Справедливо е да се гордеем с развитието на нашата детска литература, която в последните няколко години доби изведнъж такъв силен разцвет и ангажира твърде сериозно и писатели, и художници, и книгоиздатели. Това засилване наруши мярката и ако така продължава, може да се дойде до големи грешки и до разочарования. Защото много от преведените книги, които се трупнаха така бързо, се дават на един лош български език и в не дотам грижлив превод, а и в оригиналните работи на нашите писатели няма нещо по-ново и по-интересно. Всички маршируваме по еднакви пътеки, измъчваме еднакви теми, по еднакъв начин тананикаме едни и същи мотиви и мъката ни да разсмеем и учудим децата като че дотегна вече.

Непосредственост и свежест липсват в повечето от тия книжки за деца, както и в много от книгите за възрастни.

И наистина много мъчно е да се намерят теми за деца, незасегнати досега. Тато, мама, зайчета, лисичета, мечета, буболечици— всичко това се движи на рояци и глутници из нашите писания за деца. (Като казвам «нашите», разбирам и моите.) Микробите, бактериите и още някои нисши същества, по чудо, сме оставили не-

засегнати в тия книжки. Ами какво направихме с цветята, с птичките, с годишните времена!

Съзнавам, уви, че е твърде мъчно да се излезе из тоя омагьосан кръг, в който самите деца ни заставят да се движим.

Юношите в това отношение са по-щастливи. Те са спасени от кякането на жабите в стиховете и от невъзможните фантасмагории. Затова и книги, предназначени за юноши, са по-малко, затова може би и нашите писатели още не са нагазили там, затова и по-малобройни са книгите, издадени у нас за юноши.

Едно щастливо начало обаче се заражда с току-що излязлата книга на Калина Малина «Златно сърце». Темата е универсална, но тя оригинално и свежо е ушита върху канавата на българския живот, с наши бои, с наши орнаменти и цветя, с вдъхновение и с чувство за мярка. Книгата интересува и увлича. Трогателното не е сантиментално, доброто не е преднамерено, животът не е насилен. Ако героят тъй много и тъй често не беше изтъквал самонаблюдението си, книгата щеше да бъде още по-добра. Но и такава, каквато е, тя е една хубава книга за юноши и за преходната към юношество възраст.

ЦАНКО ЦЕРКОВСКИ

Цанко Церковски, който несъмнено притежаваше един истински чист и благороден поетически талант, един жив дух и разбиране на народното творчество и на душевните народни ценности, още в ранните години на младостта си даде на нашата книжнина, която тогава живееше в един наивен идеализъм, много хубави песни, изпети с непосредствено и звънко вдъхновение.

Много от страниците на почти всички списания отпреди двадесет-тридесет години са пълни с неговото име, което бързо стана популярно и симпатично.

Неговите песни, монотонни, но все пак държащи живо вниманието, като песните на полски щурец, са найценното нещо, което той даде за литературата ни. Преизпълнени с наивна простота, с мека и тъжна самоирония, изплетени от благоуханни народни думи, свежи и изразни, с лека ритмика в стила на народните песни и ситноцвета римовка, в тях звучи цялата тиха гама на равното българско поле, дето работи денонощно селяка, дето среща любимата си, дето бере цветята си, дето пои кончето си, дето пасе стадото си и свири с кавала, дето люлее детето си.

ЛИТЕРАТУРНИЯТ ВЕСТНИК

След «Развигор» литературните вестници станаха мода. Месечните списания, които едно време играеха голяма роля за литературно възпитание и наука, за създаване вкус у читателя, за издигане на таланти, сега, може да се каже, напълно са заменени от литературните вестници. Така го изискват условията на днешното време. Светът днес е в бърз и непрекъснат контакт. Ежедневно изпъкват нови въпроси, налагат се нови проблеми, раждат се нови идеи и сякаш има един поток от поколения, които живеят в ежедневна смяна, без да могат да властвуват по-дълго. Вечното и дълготрайното, бавното и сигурното отстъпи място на ежедневното и ефимерното. Това е във всички области и затова само ежедневната преса е в състояние да се справи с тая електрическа бързина на живота, на идеите и на прогреса. Това и с литературния живот. И за него пресата стана необходима ос. Бавността на месечните списания не удовлетворява и къса нервите на днешния човек. Така се родиха литературните вестници и така добиха своето право в живота. Вестникът лесно се разпространява, лесно обхваща по-голям кръг от читатели, лесно и бързо се списва. Списанието, в сравнение с него, е както файтонът спрямо автомобила.

Там, където литературният живот е в сила, където

има широк, обществен интерес към литературните въпроси, където се раждат по-често талантливи хора, където се явяват по-често интересни книги, литературният вестник е една необходимост. При това той може да живее и да бъде силен, защото ежедневно му се хвърля богата храна.

У нас той рискува да бъде вече неинтересен. Българската литература не дава така богат материал, за да го занимава по-дълго, нито е един свеж и непрестанен извор, от който той да черпи живителна струя. Ето защо той често прави мили очи за подкрепа ту към една, ту към друга част на интелигенцията, без да може да задоволи нейните духовни потребности, без да спомогне за разрешението на някои наложили се въпроси.

Създадени от известни групи или от идейни течения, на литературните вестници липсва възможност на по-свободно и по-широко виждане на нещата. Те създават ежби и гонения и спомагат на посредствени хора да спекулират с литературата, отричат и признават, водими от симпатии или ненавист, понякога с език, който не прави чест на хора, които се самоуважават.

За българската литература най-често се пише отвлечено, без конкретни примери, като се преувеличава и доброто, и злото, като се премълчава същественото. Рядко се пише с любов, с подготовка и с вкус. Всеки иска да прокара морето в своята чешма.

Но нека останем с вярата, че всички тия недостатъци на литературния печат ще изчезнат, че дребнавото и лошото ще се изгуби, че нашите критици и писатели ще станат по-свободни и по-силни, че работата и времето ще помогнат за едно възраждане на българската литература, за едно подобрение и изчистване на тона, за едно порастване на вкуса и за едно истинско художествено превъзмогване.

«ЕЛЕНОВО ЦАРСТВО» В НАРОДНИЯ ТЕАТЪР

В Народния театър се играе «Еленово царство» — легенда в стихове, втората поред българска пиеса през сезона, постановка на Юрий Яковлев. Авторът г-н Георги Райчев с дълбоко чувство и широк замах създава Еленовото царство — царство на чудесата, бляновете и елените-човеци. Сърцата, които туптят тук, тъй малко се различават от онези там горе, на хората от страната на слънцето! Редят се непринудени сцени и характери, съвсем правдоподобни, съвсем човечни и сѐ пак с оттенък на фантастика. Сюжетът е зает изцяло от нашата митология. Ето ви Алгара, годеница на Алкмен и дъщеря на царя на еленовия свят. Някакъв незнаен, чудесен сън ѝ прокобява нейната орис: тя трябва да отиде в страната на слънцето, да се пренесе в жертва и да спаси своите близки от страшната клетва на боговете. Напразно Алкмен я моли да остане, напразно неговите вопли разкъсват тъмните подземия. Подпомогната от гледачката, Алгара стига в тайнствения лес на другия свят, където среща цар Кардан. Тя става негова съпруга само през деня, а вечер самотно скита като кошута из гората. Една нощ, в определен от съдбата час, Алгара пада, пронизана от стрелата на своя мъж. В миг само — спасени са всички елени от подземното царство и като истински човеци скърбят около безжизнения труп на тяхната Алгара.

Пиесата разкрива живота на хората от подземния и надземния свят с техните малки радости и безкрайни скърби.

И режисьор, и артисти не са пестили средства и усилия за изнасяне на тая мистично-религиозна легенда, на която не липсват сценични и литературни достойнства. Герганова леко и изразително очертава привлекателния образ на Алгара. Вещо изпълнение на влюбен дава Кирчев в ролята на годеника Алкмен. Кисимов тоя път разкрива нещо ново със своята игра — повече импулс и по-голяма естественост. Играта на почти всички артисти е безукорна.

НОВИЯТ

През времето, когато растеше поколението, към което и аз принадлежа, когато се готвеше то да стъпи в живота и когато стъпи, книгата се търсеше с жадност и се ползуваше с почит. Тогава българската книга, хубавата българска книга беше рядкост, а писателите се брояха на пръсти. Любен Каравелов, Ботев, Захари Стоянов не бяха вече живи, но техните книги още не бяха изчезнали от витрините на малките няколко софийски книжарници, търсеха се и се четяха почти с религиозно благоговение. Вазов беше в разцвета на творчеството си и идол на учащата се младеж.

По ония времена, когато аз бях в гимназията, Чипевата книжарница беше в една будка в Градската градина. С какъв трепет се трупахме около тая будка да следим появяването на всяка нова книга. Това за нас беше колосално събитие и със завист гледахме на всеки, който имаше възможност да се снабди с новите произведения на Вазова.

В ония оскъдни откъм българската книга времена, когато Вазов беше единственият белетрист, се появи името Влайков.

Беше излязла в отделна книга «Дядовата Славчова унука», а в списанията се появиха отделни малки разкази, от които «Леля Гена» направи силно впечатление като нов сюжет и като художествено написана работа.

«Дядовата Славчова унука» съм чел като юноша. Чел и препрочитал много пъти. Чел съм я в къщи пред домашните, на момците в село, на момите по седенките и в кръчмата на по-старите.

Влайков беше ново име. След Вазов като белетрист-художник се появи той и тесният хоризонт на българската литература се поразшири.

Тогава, наскоро след Освобождението, градът нямаше още своя собствена физиономия, нямаше градски облик, нямаше градска душа. В града имаше нещо безлично. Градът приличаше на квартира, която се изпразваше от наематели, които си отиват завинаги, чистеше се и се приготовляваше за непознатия, който трябваше да дойде. А селото живееше с носията си, с традицията си, хванало здраво корен за земята. И естествено, тогава нямаше граждански интелигент. В душите господстваше селското, народното.

И затова сюжетите на Влайков идеха от тоя чист народен извор. Само че неговият поглед, покрай идиличното и битовото, виждаше и ни излагаше, изпърво като загадка, а после ясно и оформено, известни социални положения.

Талантливо, грижливо, с дълбок художествен усет, с един чист народен език, с една изваяна и безгрешна фраза Влайков даде нов литературен път на нашата белетристика.

Сега, когато отново чета неговите работи, когато чета прекрасните му късове от неговата нова книга «Преживяното», колко съжалявам, че времето, което изискваше тогава друга служба от всеки събуден българин, за дълго ни отне един прекрасен белетрист, за да го направи така също прекрасен общественик.

СВЕТА ГОРА ИМА, СВЕТО ПОЛЕ НЯМА

Един зимен ден се намирах на път сред полето, сред едно голо поле. Тук-там някъде се мяркаше някоя трънка по слоговете или някоя самотна, обрулена, помръзнала дива круша по нивите. Тънък сняг покриваше вкочанясалата земя. Времето беше мрачно и тежко. Силен и студен вятър духаше насреща ми. Вървях пешком и се борех срещу него. Той се засили повече, посрещнаха ме ситни, остри снежинки, които шибаха по лицето като игли. Отведнъж излезе друг вятър от друга посока. Двата се сбориха въз мене. Притъмня, снежинките наедряха, сгъстиха се и заиграха лудешко хоро. Сипеха се въз очите ми, пълнеха устата ми, шията ми, ушите.

По пътя настигнах един стар селянин. Той беше си увил главата с дълъг шал. Не виждах лицето му. Само заледените мустаци се подаваха.

— В такова време се гине, побратиме — каза ми той, като ме възчака. — Ела да се спасяваме. . .

— Къде?

— В гората, наляво.

Погледнах нататък. През виелицата едвам съзрях в далечината гористи баири.

— Далеко е — казах.

— Далеко, близо — там е спасението — казва той, отби се от пътя и тръгна през нивите.

Тръгнах след него. Бурята се усилваше. Ний се борехме мълчаливо, хванати един за друг.

След голяма мъка, капнали от умора, ние влязохме в едра, гъста гора.

Тук вече беше друг господ. Бурята нямаше сила. Поехме си дъх и седнахме да починем. Селянинът размота шала, който скриваше главата му, и като че развърза мислите си, каза отведнъж:

— Света гора има, свето поле няма.

Тая народна мъдрост чух за пръв път.

И нейния дълбок смисъл и нейната символна красота съм разбрал не само по тоя случай.

«Света гора има, свето поле няма.»

ЗА БЪЛГАРСКАТА КНИГА

От няколко години насам всички сме навикнали да се оплакваме, че книгата не върви, че българската книга никак не върви. Оплакват се писатели, оплакват се книгоиздатели, оплакват се прости и интелигентни, оплакват се общественици. Оплакват се също, и може би с най-голямо съчувствие към писателите, всички ония, които не желаят, не купуват и не четат.

С мърдост и проникновение всички търсим причините на това зло. Пишат се много статии, с които се установява действителността. Но начините за отстранение на тия причини не са друго освен апели и благородни пожелания, които се отправят главно към държавата. Писателят получава отвсякъде съжаления, съчувствия топли, сърдечни, от всички страни, от всички среди, от управници, от министри. Но всичко това звучи като съболезнование към близките на някой далечен покойник. И работите си вървят така, както са вървели.

А всъщност оплакванията са преувеличени, съжаленията неискрени. Това се потвърждава от факта ,че книгоиздателствата от две-три години насам хвърлят на пазара едно изобилие на книги, кое от кое по-красиво издание. На що разчитат тия хора, които са повечето интелигентни хора, като хвърлят капиталите си в тия издания?

Естествено, те разчитат на печалби.

Често пъти обвиняваме спорта, киното, радиото, автомобила, че убиват интереса към книгата, че отнемат читателя. В това има може би известна истина, но главната причина да нямаме читатели не е там. Всички тия обвиняеми «вредители» може би понякога са полезни.

Киното, радиото, спортът, лесното пътуване създават интерес, откриват по-широк хоризонт за ума и за душата и създават по-издигнат и по-културен човек, който покрай всички тия работи ще потърси и книгата.

Но ще потърси по-хубавата книга, по-изящната, по-дълбоката.

Никакви оплаквания, никакви апели, никакви съчувствия няма да помогнат за успеха на българската книга. Самата тя трябва да си помогне.

Задачата на всеки, който работи за българската книга, е да повдигне истинската книга, да я отличи, да я отдели от полицата, на която се хвърлят всички непотребни книжлета, и да я постави на по-почетно място, за да предизвика по-изисканите вкусове и да привлече погледите на ония, които ежедневно се отчайват от нея и които постоянно корим, че не четат.

Днешният век е наречен нервен век. Последните няколко години са най-нервните от него. Отделният човек, измъчен, изморен от ежедневните съобщения за войни, от трескавите приготовления на смъртоносни оръжия, остава без надежда, без перспективи, без вяра в доброто. Той търси почивка, забрава, спокойствие. А най-тихото, най-висшето, най-топлото душевно спокойствие ще му даде книгата. Тя ще укрепи вярата му в доброто и хубавото, тя ще го накара да повярва в човека, значи, в себе си.

Да, това чудо може да направи книгата, истинската, талантливата, художествената, дълбоката и мъдрата книга.

НАШАТА ЗЕМЯ

Питат ли ме де зората
ме й огряла първи път,
питат ли ме де й земята,
що най любя на света —
тамо, аз ще отговоря:
де се бели Дунав лей,
де на изток Черно море
се бунтува и светлей.
Там роден съм, там деди ми
днес почиват във земя,
там гърмяло тяхно име
в мир и в бранните поля. . .

Тая проста песен, чийто автор не зная, пеехме като деца в нашето старо училище в село. Пеехме я с тръпки и свещенодействие. Всяка дума се произнасяше с почит и умиление. Всяка дума будеше въображението и ни носеше по светлата наша земя, която беше толкова мила, толкова близка до сърцето ни. Гордост изпълваше нашите гърди, когато произнасяхме магическите слова: «Де се бели Дунав лей, де на изток Черно море се бунтува и светлей.»

Обичах тая непозната страна на моето въображение. Обикнах я и когато я познах като реална, като действителна. Наистина, съдбата е заселила българина върху най-хубавото място на земята. Той я е спечелил, запазил, създал и отгледал с много мъки, с много труд, с много пот и кръв. Но тя му е благодарна и го радва. Той я обича. С какви хубави и звучни думи са я наричали и я наричат нейните синове-поети! Тя е «България мила майка», тя е «рай земя», тя е «благодатна страна»,

«слънчев рай», «мила родина», «кът на розите». Нейните реки са «сребърни», нейните житни полета са «златни». В нейните гори е «скътана свободата». В тъмни усои «войводи ходят», «юнаци водят». «Под всяка бука и юнак, под всяко дърво и байряк.» Нейните планини преграждат вековете. Бели стада кротко пасат край сребърните реки. Мирен труд кипи в широките равнини.

И тук, в тая прекрасна страна, живее един народ с огромни физически и духовни сили. Къщите му са пълни с деца, с вяра и надежда.

От векове тоя народ работи с черни ръце и с криви дървени орала тая благодатна земя и бива през век роб, през век титан и борец.

За мир, за свобода и спокойствие е жадувал всякога той, за мир, за свобода и спокойствие е воювал.

И днес пак е настъпил неговият век. На борба за мир, за напредък и спокойствие. Той се пробужда за просвета. Той не иска вече да чегърта с кривото орало нивата си, намаляла като чергата, с която покрива децата си. Брат на брата си подават ръка и искат със задружни сили, с мощни машини да разорат целината и тревясалата угар. И песента, която той днес пее, започва с думите: «Стига нищета!. . .»

КАК СЪМ СЕ УЧИЛ ДА ПИША

50 ГОДИНИ В ЛИТЕРАТУРАТА

Роден съм в селско семейство, добро семейство, но бедно. Баща ми беше прост, но твърде ученолюбив човек, сам бе се научил на грамотност. Нещо повече — още през турско време отворил в собствената си къща някакво примитивно училище, което се помещавало в сутерена. В това «училище» се е учел и най-големият ми брат. Учител им бил някой си дядо Стоян, доведен от Камарци. Аз го помня добре, защото съм го виждал, когато не бях съвсем малък. Той беше едър българин, със здрав и юначен изглед. Хубав човек. Майка ми готвела на момчетата. Те били у нас, така да се каже, на пансион.

Аз раснах в една къща, в която имаше образовани хора, каквито по това време бяха голяма рядкост. Братята ми бяха твърде ученолюбиви и любознателни. В нашата къща се получаваха различни списания и книги. У дома се намираха «Рибният буквар», съчиненията на Любен Каравелов и Христо Ботев, които аз разглеждах и четях с жив интерес. Баща ми имаше варница. Той често ходеше на пазара и продаде ли варта, все ще ни донесе по някоя книжка. Аз четях безразборно каквото ми попаднеше. Домашните често ме караха да им чета. Понякога четях и на селяните. Този духовен мир поглъщаше цялото ми същество. Като малък с особена

страст обичах да рисувам. Рисунките и картинките, които намирах по разните книжки, рисувах и прекопирвах с особена страст. Всички разправяха, че ще стана художник. Заговори се да ме пратят при един мой далечен роднина, който по това време се бе прочул като голям зограф и иконописец по черквите. Наричаха го Йото Зографина. Родителите ми искаха да ме оставят при него да работя. Но, разбира се, от мен не можа да стане зограф.

Аз вече бях прочел някои книжки от Любен Каравелов, Христо Ботев и една песнопойка, която ми беше станала като настолна книга. Стихотворенията в тази песнопойка бях научил почти наизуст. В нея имаше народни песни, бунтовнически песни, които аз много обичах да чета. По подражание на тия стихотворения в мен се събуди желанието да пиша и аз почнах наум да си съчинявам стихчета. С тях осмивах било някой съсед, било някой познат другар. Когато се записах да уча в гимназията, почнах често да ходя в Софийската градска библиотека и от сутрин до вечер четях и се занимавах с литература. Понеже рисуването ми се отдаваше, реших да се явя на изпит в тогавашното Рисувално училище. Изпита издържах благополучно, но нямах абсолютно никакви препоръки и не можах да вляза в числото на приетите 40 души. Тогава започнах да се опитвам да пиша. Написах някои малки работи, които за моя голяма изненада взеха да се появяват тук и там. Така вместо художник станах писател.

Първите ми сериозни работи бяха посрещнати много добре и дори мога да кажа изключително добре. Тогава нямаше у нас много писатели. Известни писатели бяха Вазов, Влайков и Страшимиров, който се беше появил вече. Още първите ми печатани работи направиха

силно впечатление, особено на учителските среди. Това ми създаде неочаквана за мене популярност. В тия години България беше пълна с нови млади хора, които се бяха заловили да просветят и образоват народа ни. Отваряха се различни училища, вечерни гимназии и др. Нямаше вечеринка, на която да не се декламират или четат мои работи.

След като напуснах гимназията, аз останах без издръжка.

Баща ми не можеше много да ми помага. Помощ съм получавал от моите братя. Не мога да кажа, че те не са ме подкрепяли и не са ми помагали в живота. Но аз си казах: няма да се връщам в село, докато не стана човек. Тогава именно изкарах близо две години в голяма мизерия. Дори беше се пръснал слух, че съм търсел служба за горски стражар, което, разбира се, не е вярно. През тия «гладни години» с помощта на Васил Стоин излезе в Самоков първата ми книжка «Селска разговорка». Това мое младежко начинание не беше нещо особено. Малко по-късно попаднах в така наречената среда на «българановците». Вестникът беше много опозиционен: тук бяха Христо Силянов, Божинов и др. Чрез тях аз постепенно се сдружих и с други хора, които по това време пишеха. Така аз започнах да се движа в една по-друга среда — все между хора на перото. Започнах да печатам и някои свои разкази. Тези, които решавах да печатам, пращах в списанието «Общо дело» на Янко Сакъзов. В една от книжките на списанието бе напечатан разказът «Изкушение», където се говори за изкушението на един поп. По това време не се пишеха такива работи и това дойде като нещо ново, малко по-различно от това, което пишеха другите, и затова много се хареса на читателите. Тогава вече бях про-

чел и някои «летописи» на Величков и стиховете на Димитър Бояджиев. По това време аз напечатах най-хубавите си работи като «Ветрената мелница» и около десетина други разказа. Тези мои напечатани работи ми създадоха добро име и аз влязох, така да се каже, в средата на писателите от онова време. Оттогава започна и моята литературна кариера. Твърде често пишех в учителския вестник «Съзнание», и то специално за учители и училищна работа. Тогава написах и някои хумористи, които станаха много популярни и се декламираха почти на всяка вечеринка. Все по същото време написах «Гераците», творба, над която съм работил дълго време и с много грижа. Единственият ръкопис, който аз старателно пазех, бе унищожен с изгарянето музея на Вазова.

Що се отнася за това, от кои автори, наши и чужди, съм се учил, мога да кажа, че Вазов, Ботев, Любен Каравелов са първите мои учители. Руска литература започнах да чета като чиновник в Народната библиотека. Трябва да кажа, че от нея научих много неща. От нея се запознах с Чехов, Тургенев, Максим Горки и много други писатели. На руски език бяха преведени, и то много сполучливо, творби като тези на Алфонс Доде, Виктор Юго и много други. Мога да кажа, че от руски аз добре се ползувах още тогава, макар в повечето случаи да прибягвах до помощта на речника. Познанията, които получих от руската литература, ме накараха сериозно да се замисля. Разбрах, че да бъде човек писател, не е лека работа. Да си призная, малко се поотчаях. Започнах със страх да се отнасям към всяка своя работа. Стараех се да пиша разказите си по-задълбочено и внимателно. Спомням си, че по това време писах един разказ, който бях нарекъл «Шарената торбичка».

Ръкописа на този разказ и до днес не мога да намеря.

Аз бях често канен да изнасям пред работнически събрания лекции върху изкуството да се говори.

Моите най-любими герои, като Андрешко, се оказаха близки до народа, защото бях живял и опознал отблизо тия бедни хора, за които пишех. Трябва да призная, че те ми бяха близки до сърцето, тези сюжети аз познавах най-добре, ето защо те винаги са ми били близки, близки ми са и днес.

За да напиша един разказ, аз трябва първо добре да съм обмислил сюжета на разказа. Това е все едно да знаеш къде отиваш. Това значи да знаеш много добре края на разказа и какво искаш да кажеш на читателя с този край. Има например някои мои стари познати, като Петко Тодоров, стига да им хареса някое заглавие, мъчат се да пишат под това заглавие. Преди да почна да пиша, аз винаги съм търсил един познат сюжет. Той трябва да бъде напълно узрял в главата ми и с този сюжет, вече така познат и изяснен за мене, аз търся да кажа нещо. Според мене обаче, за да кажеш нещо, трябва да знаеш заключението на това, което искаш да кажеш, инак се получава така: прочетеш разказа и тогава в тебе изниква въпросът: разказът свърши. Е добре де, че какво от това?

Един истински разказ, според мене, е едно завършено дело. Когато го прочетеш, ти вече ще знаеш, че в него има нещо завършено, нещо казано. Аз често съм казвал на някои наши млади писатели, че да не знаеш, преди да си почнал да пишеш още, какъв ще бъде краят на твоя разказ, е все едно да тръгнеш някъде и да не знаеш къде ще пристигнеш. Разбира се, че за написването на един разказ от голямо значение е и това, кой ще напише разказа. Безспорно, на една и съща тема един ще напише по един начин разказа, друг по друг начин. Всеки има свой начин на писане. Това зависи и от доброто познаване на нашия език, а, от друга страна, и от обработката, преписването и препечатването на една творба. Аз съм се отнасял много грижливо към моите разкази. Имало е случаи, само за една зачеркната дума съм преписвал по 4 или 5 пъти разказа, защото не мога да търпя каквито и да било зачерквания в ръкописа, те ме дразнят. И трябва да кажа, че при всяко преписване се получаваше по-добра поправка на самия разказ. Иска се, значи, малко повече обработка, повече труд. Не може човек да се осланя само на своята дарба. Хубавите неща не се пишат лесно, те излизат и са резултат на много труд.

Препоръката, която искам да дам на нашите млади писатели, е, че те трябва винаги да знаят, че пишат за живи хора. Ние не сме могли и да мечтаем за такива условия, каквито имат нашите млади писатели сега. Аз вярвам, че в нашата литература ще израснат и ще се развият много добри таланти. Сега книгата е народно достояние и богатство. В наше време науката и литературата бяха привилегия само на едно малцинство. Масите бяха оставени в невежество. Буржоазията се отнасяше с пренебрежение към народа. На писателя гледаха с пренебрежение и насмешка.

Сегашните писатели живеят в едно ново време. Сега писателят се цени и уважава, той е поставен, така да се каже, на първо място в живота. Той не се бори с ония трудности в живота, които ние сме преживели. Не ще съмнение, че при тия условия писателят има по-голяма възможност за самостоятелна работа и за по-добро развитие.

ВАЗОВ ОТДАЛЕЧЕ

ПЪРВА СРЕЩА

Името на Вазов бе ми известно още от ранните детски години, като ученик в село. Негови работи четяхме в училището и в големите песнопойки, които по онова време заместваха литературните антологии и които ни запознаваха с Ботев, Вазов, Любен Каравелов и други. От тия песнопойки бях научил «Не плачи, майко» от Ботев, «Тих бял Дунав се вълнува» от Вазов, «Хубава си, моя горо» от Любен Каравелов. Ботев и Любен Каравелов не бяха вече живи, но Вазов живееше и моето детско въображение го виждаше като чуден, хубав, далечен и непостижим великан. Когато дойдох в София да се уча и постъпих в първи клас на гимназията (тогава още нямаше прогимназия), веднъж чух, че някой от другарите викаше високо: «Тая заран пак срещнах Вазов с кученцето.» Знаех вече наизуст някои Вазови стихотворения и някакво особено вълнение ме хвана, като чух, че тоя непостижим далечен човек живее в същия град, където съм и аз. Любопитството и желанието да го видя порасна още повече у мене. Столицата беше още малък, стар град. Улиците бяха прашни, кални, непавирани. Но за мене той беше нов, чуден, особен и аз често скитах по улиците да разглеждам къщите, хората, дюкянчетата, войниците, въртележките и странните бараки на цирка, където ежечасно се чуваше страшният рев на лъв.

Веднъж, като минавах пред Народното събрание, видях един минувач, че посочи някого на другаря си и каза:

— Гледай, гледай, оня там с кученцето по него е Иван Вазов.

Изтръпнах, душата ми премаля от вълнение и аз тръгнах по човека с кученцето. Моето въображение не беше много излъгано. Действително, Вазов със своята висока стройна фигура беше сходен с това, което аз си представлявах, само че нямаше буйна рошава коса и голяма брада, не беше стар, а — млад, здрав и силен. Той беше сам. Вървеше сам, бавно, с наметнато на ръка пардесю, с бомбе на глава. Подире му тичаше малко ръждиво кученце, към което от време на време се обръщаше, казваше му нещо и подсвиркваше.

Моето сладко вълнение бързо премина и една особена горда радост изпълни душата ми. Една мечта ми се осъществи. Видях Вазов. И тръгнах издалече подир него, боейки се да не забележи, че го следя. Той вървеше спокойно по пътя, който сега се казва булевард «Цар Освободител» и който от Народното събрание към реката беше една немного чиста поляна. Мина по дървения мост и навлезе в градината, която бе още нова, безразборно препълнена, като дива гора, с храсти и млади дръвчета. Нямаше наоколо никакви хора. Той тръгна по единствената пътека през тая млада гора и вървя чак до височината, която още бе гола. Аз вървях по него. Искаше ми се да го настигна и замина, за да видя лицето му, но беше ме срам и страх. На височината той се спря, обърна се към града и дълго го гледа. После се загледа във Витоша. Нейната тогава малка гориста

повърхност беше прошарена вече от есента, но цялата блестеше под синьото небе, красива със своя бял снежен белег на челото.

Подпрян до едно дърво, аз го възчаках да се върне, за да видя лицето, и отдалече видях, че той извади от жилетката часовника си, погледна го и тръгна обратно, като подсвирна на кученцето си. За пръв път видях лицето и завинаги го запомних. Младо, здраво. Гъсти балкански вежди. Дебели мустаци. Млади очи. Сини (мисля). Грижливо подстригана брада, обхващаща цялото му лице и малко заострена. Млад, строен, хубав, пленителен. Той мина покрай мене, хвана ме страх и срам. Не посмях повече да го следя. Скрих се в горичката и се върнах премного горд, премного щастлив.

ЛИЧНА СРЕЩА

Минаха години. По неведомите повеления свише и аз станах писател. Всяко поколение си има катедрите, както всеки квартал си има кръчмата. Подпечатаните от съдбата лица от моето поколение се групираха около малкото другарско огнище на «Българан». Центърът беше високо надареният наш художник Александър Божинов — духовит, умен и превъзхождащ всички ни. Няколко години, почти до Балканската война, ние живяхме, растяхме, мечтаехме, работехме, учехме се да виждаме света и да гуляем с младежко безгрижие около това жизнерадостно огнище. Сборният пункт беше тогавашната популярна гостилница «Средна гора», с нейния прочут на времето съдържател бай Георги. Тая гостилница се посещаваше от видни хора. Нашата маса заемаше един личен ъгъл, ние — младежи, проявили се вече,

добили име в нашата скромна тогава литература — бяхме всякога предмет на любопитството и вниманието на всички посетители. Тук се хранеха народни представители, партийни лидери, дипломати, висши чиновници от министерствата и прочее. Тук се запознах със Стамболийски, който сядаше и на нашата маса — с Драгиев, Цанко Церковски. Тук идеше прочутият оригинал, народен представител от Панагюрска околия, Вълко Нейчев. Тук понякога идеше Яворов, Пенчо Славейков. П. Ю. Тодоров и рядко д-р К. Кръстев.

Тук идеше и Вазов. Правеше ни впечатление, че той идеше винаги сам. Сядаше на някоя празна маса, нахранваше се бързо и си отиваше. Никога не бяхме го видели с другар или с компания. Той не обръщаше като че ли никакво внимание на нас, не поглеждаше настрани. На нашите поздрави отговаряше с кимване на глава, студено. По улиците го срещахме винаги сам. Правеше впечатление на самотник, на недружелюбец. Неговият сериозен вид, неговата спокойна и важна походка, неговият съсредоточен поглед убиваше всяка мечта да се приближиш и запознаеш с него. Смеха му никога не съм виждал. Работех в Народната библиотека, близо до неговата къща, и често го срещах. Той сигурно не ме познаваше. Поздравявах го малко смутен и честолюбиво търсех неговия благосклонен поздрав, но той отговаряше «официално», почти неприветно. Бях издал вече две томчета с разкази. Писа се за мен. Писа за мен Величков, неговият близък приятел, и аз се ласкаех от надеждата, че моето име му е познато. Реших да му направя «удоволствие» и да му поднеса моите книги лично. Изучил бях точния час, когато той излиза да обядва в «Юнион клуб» срещу неговата къща и след колко време излиза оттам за у дома си. Близостта на На-

родната библиотека ми позволяваше да го наблюдавам.

Приготвих моите скромни две книги и го срещнах пред дома му, когато се връщаше от «Юнион клуб».

— Извинете, че ви спирам, господин Вазов, и ми позволете да предам на вниманието ви тия две мои книги — изказах много смутен предварително обмислената си фраза, като прибавих малко по-силничко, — аз съм Елин Пелин.

— Ах, да, благодаря — рече той студено, надвеси дебелите си вежди над книгите и добави, — добре, много добре. Благодаря.

Той се обърна и влезе в къщата си. Аз тръгнах по улицата без посока, много смутен и някак си обиден от самия себе си, като че бях сторил най-неуместната нелепица.

СДЪРЖАНА ПОХВАЛА

Коя година беше, не помня. Софийското учителско дружество по случай годишния си празник даваше литературна забава в салона на «Славянска беседа». Бях близък на учителските среди, затова ме поканиха да участвувам в това утро с «моя творба».

Салонът беше пълен, препълнен. Програмата бе подбрана. Участвуваха артисти от театъра, певици, цигулари. Прав отстрани, чаках своя ред. Когато се качих на естрадата, поставена пред сцената, видях на първия ред между публиката личната фигура на Иван Вазов. Той седеше важен, спокоен и все така непроницаем. Беше, както го знаех, винаги сам. Искам да кажа, без другари, без компания. Хората от двете му страни бяха

му непознати. Чувствуваха се свити и стеснени при тоя славен, виден човек, за когото всички говореха, когото всички знаеха и почитаха, но до когото като че никой нямаше достъп.

Бях приготвил нещо «специално» за случая. Заглавието му беше «Самотна гора». Чета лошо, декламирам слабо и пред публика се смущавам, но пред лицето на Вазов събрах целия си кураж и зачетох:

«В самотна земя, в самотна гора, на самотно дърво, самотна птица, самотно седи, самотно мълчи.»

Публиката се потаи. Настъпи задъхваща се тишина. Това ме окуражи повече и аз изкарах номера си с художествено самодоволство. Разбира се, буря от ръкопляскания последва. Следях от естрадата доволен и засрамен. Но преди да тръгна за ъгъла, гдето се прикривах от по-рано, от мястото си се вдигна Вазов в целия си голям и величествен ръст, подаде ми ръка и каза:

— Много хубаво, много хубаво! Кой е авторът на това оригинално нещо?

— Аз.

— А, да, да! Кой бяхте?

— Елин Пелин.

— А, да, да! Хубаво, много хубаво! — повтори той и седна пак на стола си.

Колкото и официална, колкото и неинтимна и колкото да беше строга тая похвала, тя беше ми казана от един велик човек, когото толко много почитах, и тя сгря сърцето ми.

РАЗГНЕВЕНИЯТ ИДОЛ

Не съм видял Вазов да се смее, но съм го видял силно разгневен.

Пловдив чествуваше големия юбилей на Вазов. Той бе поканен там и по строгата заповед на министъра на просветата Омарчевски няколко души писатели трябваше да го придружат. Тая заповед, макар и строга, имаше и своята смешна страна. Тя гласеше, че всички трябваше да бъдем с цилиндри. Тия писатели бяха Кирил Христов, Стилиян Чилингиров, Дерижан, Борина и други. Та взимахме оттук-оттам цилиндри. Кое от бивши министри, кое от дипломати — издокарахме се и важно, важно слязохме в Пловдив и в дъжд и лапавица тръгнахме по разкаляната тогава улица с тия цилиндри, които будеха смях и учудване.

Както и да е, след официалната част Вазов с антуража си и с министър Омарчевски бяхме поканени «на чай» в дома на видния тогавашен тютюнофабрикант Митев. В едно тясно антре наредихме на една подвижна закачалка цилиндрите и палтата и се пръснахме в две-три богато наредени стаи, с широко отворени врати. Големците с домакините бяха в салона, а ние, няколко нижни чинове, бяхме в една малка staичка. Ядохме и пихме до късно и дойде време да тръгваме. Натъпкахме се в тясното антре и награбихме цилиндрите. Вазов, най-висок между всичките, залисан в разговор с домакина, посегна последен за цилиндъра си. Но отведнъж се намръщи. Свали пак цилиндъра, разгледа го, обърна го отсам-оттам, турна го пак на главата си и викна сърдито:

— Тоя цилиндър не е моят.

После извика силно разгневен, като че някой му нанесе непоносима обида:

— Кой ми взе цилиндъра?

Настана смут.

— Кой ми взе цилиндъра? — кресна високо Вазов.

Лицето му почервеня, очите му светнаха и веждите му смръщено се сбраха.

— Кой ми взе цилиндъра? — закрещя той.

Неприятен момент бе тоя. Станало беше нещо грозно и нелепо. Грозно и нелепо е да видиш идол, на който някое нищожество бишна венеца от главата.

Отведнъж той посегна и грабна цилиндъра от главата на един от нашите другари.

— Да, ето моя цилиндър. Ти нарочно си го взел и си ми оставил тая вехтория! — викна Вазов, целият зачервен и още повече разгневен.

— Не, господин Вазов, тоя цилиндър е моят, имате грешка.

— Твоят — изкрещя Вазов. — Че ти кога си имал цилиндър. Аз с тоя съм министерствувал и добре си го познавам.

И той турна цилиндъра на главата си и излезе сърдито, като не каза дори сбогом на домакините.

ВЕЛИКО ИМЕ — ВЕЛИК ПРИМЕР

Почина Георги Димитров. Почина един голям българин. Голяма е загубата на българския народ. Ние скърбим, но трябва и да се гордеем, че нашата страна е родила и откърмила един такъв забележителен син. Днес трудещите се от всички страни, по всички точки на земното кълбо, ще споменават с тъга неговото име и покрай него и името на нашата хубава родина.

Животът на Георги Димитров е изпълнен с труд и борба за един от най-високите идеали на човечеството — социализма, социалната правда. Неговото име ще пребъде във вековете и неговият живот ще служи за поука и пример на поколенията, призовани от него за създаване нов и по-хубав живот в нашата страна и в целия свят.

Той гледаше с радост и надежда на тия поколения, на тая бодра смяна, в първите редове на които стоят септемврийчетата. Затова тях той обичаше най-много.

НЯКОЛКО КЪСИ РАЗГОВОРА С ДР. ГЕОРГИ ДИМИТРОВ

Великият водач на работничеството, упоритият борец за социална правда, създателят на република България, творецът на новия живот в нашата страна, другарят Георги Димитров почина! Последната страница от голямата и дълбоко съдържателна книга на неговия живот е приключена.

Историята ще запише рязко подчертано неговото забележително име, което ще расте заедно с вековете.

Намирам в бележника си някои къси разговори при случайни срещи с него, които искам да поделя с читателите.

С него се познавахме от млади години. От онова време, когато се създаваше работническото движение у нас, когато социалистическите идеи още ферментираха, когато Дядото беше още млад и Янко Сакъзов твърде много запален, когато трибуната в дъсчения цирк «България» (на мястото на сегашните хали) често трепереше от горещи спорове, които дохождаха понякога и до сбиване.

* * *

При завръщането на другаря Георги Димитров след Девети септември имах случай да го видя и да говоря с него няколко пъти. Случайно и набързо.

При първата среща той горещо ми стисна ръка, учудено и внимателно ме загледа и каза:

— Елин Пелин! Ти си още същият! Ти никак не си остарял! Колко години направи?

— Към седемдесет.

— А пък не изглеждаш на толкова.

— Аз съм недоразвит старец — казах шеговито.

Той доста се посмя и внезапно каза:

— Повечето от познатите от нашето поколение, които срещнах след завръщането си, изглеждат много запазени. Изглежда, че ние сме били яко поколение. . . Как се чувствуваш? — попита.

— Не особено добре. Сърцето ми не ме слуша. Повредени са му сачмените лагери. . .

— Знам. Научих за това, но. . . дръж се. Да изкараме още по четири петилетки. — И като се вгледа в лицето ми, добави: — Ако ти понася морски климат, ще те пратим на един отличен курорт, където ще бъдеш гледан много добре и ще се подмладиш още повече.

Казах му, че лекарите не ми препоръчват море.

— Във всеки случай сондирай ги пак и ми обади. Обади ми какъв климат ти препоръчват.

Неговото внимание ме трогна, но знаех колко е зает и какви други грижи си има, затова не счетох за нужно да го безпокоя по тоя въпрос.

* * *

При една друга среща заговорихме за новата съветска литература. Запита ме запознат ли съм с нея.

— Не много добре — казах.

— Тя е в небивал разцвет. Има интересни и дълбоки писатели. Патриоти, всецяло отдадени на творчество. Новият живот е увлякъл всички. Ако искаш да видиш действително един съвсем нов, съвсем друг свят, с удоволствие бихме те пратили за някое време в Съветския съюз. . .

— Моето болно сърце не ми позволява дълги пътешествия — казах му със съжаление.

— А би било толкова хубаво за тебе. . .

* * *

Веднаж стана дума за новата българска литература. Попита ме следя ли я.

— Доста усърдно. Растат нови таланти.

— Какво нещо ти прави по-особено впечатление?

— Харесва ми задружният живот, който има сега между писателите, и сериозността, с която се отнасят към работата си. Има едно красиво и благородно съревнование.

— Това е добре — каза той. — Тъй трябва да бъде. Честното другарско съревнование е гаранция за по-добра и по-качествена продукция. Това е от голяма полза за литературата и за самите творци. Няма спекула, няма завист. Това трябва да научат всички, от всички творчески отрасли.

* * *

Видял беше новото издание на моите книги за деца. От разговора си по тоя въпрос съм запомнил следната

мисъл: «Всички писатели, даже и най-големите, не трябва да смятат, че писането на книги за деца е маловажна работа. Напротив, това е едно високо и от огромно значение дело. Всеки писател трябва да отдели най-хубавото си време и най-хубавото си настроение, за да напише някоя книга за децата. В Съветите писането на детски книги е священодействие.»

* * *

Веднаж ме попита твърде деликатно как живея, какво ми е положението и как се справям с ежедневието.

Казах му, че съм добре, че моите книги се преиздават често и че съм доволен от това, което имам срещу тях. Оплаках му се от едно ново нареждане за хонорара, за което по онова време се говореше. Предвиждаше се за всяко ново преиздаване на книги процентно намаление на хонорара.

— Мисля, че такова нещо се практикува и в Съветите — каза той.

— Да — казах. — Но нашите тиражи са много малки, при това книгите бавно се пласират и смятам, че е абсурдно да се подценява една книга, когато е хубава и се търси повече. Съветският мащаб е голяма мярка за нашите условия.

— Е да — каза той, като се замисли. — Ние трябва да имаме всякога пред вид нашите условия. Подобни ограничения при преиздаването на наши книги не би трябвало да има.

* * *

Той не е вече между живите. Но неговото дело ще остане в развитието на нашия нов живот като светло начало и незаменим подтик към напредък.

Очерци и скици

НА ВРЪХ ЧЕРНИ ВРЪХ

(БЕЗПЪТНИ БЕЛЕЖКИ ИЗ ПЪТЯ)

Душа огромна
смути тревога,
в тоя миг, помня,
видях аз бога! . . .
Вазов

Вмирисахме се в София бре, хора! Поле, въздух, гора, светлина, простор и свобода, защо сте създадени! Ох, ще бягам!

Другари, към планинските височини!

И тръгнахме, двеста души тръгнахме за Черни връх. Часът е вече седем. Тънки разпокъсани облачета са наизскачали по вечерното небе. Дали времето не ще се развали?

Поврага! Нали сме тръгнали, да вървим! С мен е най-милото момиче на света. Аз го гледам — пъргаво, весело, приказливо и леко като птичка. Утре ще ѝ набера китка от диви планински цветя, расли близо до небето, ще ѝ накича гърдите и ще ѝ кажа: «О, мило, пъргаво момиче, още ли не искаш да знаеш, че те обичам!» Тя ще се усмихне, ще наведе засрамено очи и може би ще премълчи. . .

Дългата върволица от туристи и туристки на групи на групи минава храсталаците на Корубаглар и полазва из нанадолнището към Драгалевци. Витоша

става се по-голяма, по-сурова и по-недостъпна; аз ставам се по-весел, по-пъргав и по-смел.

Слънцето, огненочервено, засяда зад сини далечни планини на кръгозора в едно море от златнокърваво сияние. Леките облачета се пръскат и бавно пътуват като нас към планините.

Лека вечерна дрезгавина мята тъмен плащ въз Витоша и пада над полето.

Влизаме в Драгалевци, сгушено в полите на планината, потънало в зеленината на сливи, орехи и брести. Вечерното селско настроение ободрително ни посреща. Селските кръчми светят пътеводно към тъмнината. Сядаме на почивка.

— Умори ли се? — питам аз момичето, на което се готвя да дам планинска китка утре.

— Не — отговаря тя.

Тъмната ѝ коса се слива с мрачината. Само лицето ѝ се белее мъничко и меланхолично.

Слабо и монотонно шуми селската река и кара на мечтане.

Почвам да мечтая пак за нея и ми е драго, и ми е приятно, че съм до нея. Какво да ѝ кажа, за да чуя звучния ѝ смях, какво, какво?

— Момиче, ще настинеш. . .

— Не ща — отговаря сухо тя и замислено се обляга на лакътя.

От Витоша вее преснота и влага, а нейните думи са тъй сухи и отсечени. . .

О, боже, нима тръгнах да нося тежък кръст до върха!

По мъчна, каменлива стръмнина излязохме на манастира. В 11 часа през нощта тръгнахме за върха.

Сбогом, мило дете!

И аз тръгвам самичък с двестатех души.

Exelsior!

Гората се изпълни с песен, шум, провиквания и подсвирквания. Ний вървим по една стръмна пътека, а под нас долу страхотно гърми реката. Всички вървят бързо и бодро един след други. Излязохме след едночасова мъка на една поляна. Тук ентусиазмът беше вече угаснал. Горска чувствителна хладина вееше по планинските плещи, тревата беше мокра от роса. Пълнолик месец бе избързал на небето, устремен към върха на планината. Къде отиваш ти, влюбен небесен турист, самичък посред тръпкавите звезди?

В тъмното поле долу светеше столицата. Хиляди лампички като звезди, наредени в стройни редове, бързо и радостно мигаха. По върховете на Стара планина се белееха мъгли.

Exelsior!

Пътят става по-стръмен и по-тежък. Почивките — по-чести.

А пълнолик месечко бърза напревар.

Минаваме гората и напредваме по тревистите височини. Студът става по-чувствителен, краката ни са мокри от роса. Умората и безсънието тежат.

Диви и пустинни са тревистите висини на Витоша. Сега, осветени от месеца, изглеждат по-диви и по-пустинни. Наоколо стърчат скали, грамадни и тъмни, сякаш някакви сказочни зверове, готови да завият срещу луната.

Нейде лавнаха пастирски псета и дрезгав говедарски глас се обади.

— Ето го Черни връх!

— Не е той.

Exelsior!

Минаваме през някакви скалисти урви, опасни и студени, падаме, ставаме. Минаваме някакви грозни реки от грамадни обли камъни, осветени странно от месечината. Дълбоко под тях шуми вода.

Ето го и Черни връх! Още малко. Ала краката тежат, тялото е уморено, пътят трижд по-стръмен. Крачнеш еднаж-дваж и почиваш.

Един смел момък е избързал и се е качил върху най-високите скали на върха. Неговият силует фантастично се откроява под лунния блясък. Той пее. Гласът се носи странно и чудно в пустотата, всяка дума звучи и се отсича ясно.

Дружината, пръсната по стръмнината, лази бавно, почива, става и пак върви нагоре.

По-нагоре.

Най-после ето ни на Черни връх. Морни, с мокри крака, с изстинали кости, изнемощели от път и безсъние.

На няколко места се запалват димливи огньове.

Часът е четири. Въздухът е студен. В полето наоколо лежат мъгли, та се нищо не види. . .

Насядахме около огньовете да се сушим и да чакаме.

Небето полека-лека побеляваше. Месецът бе избързал над върха и лицето му бе побеляло. Звездите чезнеха една след друга.

Най-после из тъмните мъгли на изток изплува слънцето, червено и голямо, посрещнато с поздрав и възклицания. Витоша бе обградена с море от бели и рохави мъгли, които не даваха да видим полето. Ний стояхме над тия мъгли под ясното небе. Слънцето печеше приветливо и силно. Росата се вдигна. Въздухът се сгря. Огньовете изгаснаха и дружината се разшава по върха.

По нажежените купове от грамадни скали накацахме като орли и почнахме да дремем. По поляните сънно и уморено се разхождаха някои от жените.

И след като се фотографирахме на скалите, тръгнахме си.

Белите мъгли над Перник и над Сливнишко се вдигаха и се късаха над полето на големи бели вълни, сякаш стадо от грамадни бели овци, излязло на паша.

Дружината забяга из стръмнината надолу бързо и стремително. Аз тръгнах последен. Гледах мъглите, плували в слънчев блясък. Гледах тъмните облаци, що се вдигаха на югоизток като пушеци от грамадни огньове и застрашително растяха. И дълго брах цветя за най-милото момиче на света.

Когато се спуснах надолу, мъглите над Софийското поле бяха изчезнали. То се виждаше равно и безкрайно. Никакви възвишения. Даже Стара планина се сливаше в равнината. Окото гледаше от птичи полет.

Душа огромна
смути тревога,
в тоя миг, помня,
видях аз бога!. . .

Аз не видях бога като поета, но видях очарователната гледка на Софийското поле, пожълтяло и пожънато вече, осеяно с тъмните пейзажи на села и речища, равно и мило.

И много работи видях още.

А вие що видяхте, господа?

Сигурно нищо не сте видели.

Язък!

ФЛОРЕНТИЙСКА ВЕЧЕР

По една крива уличка между сиви маслинени градини, оградени с високи зидове, ний се качваме на терасата, дето е паметникът на Микеланжело. Горещият августовски ден е вече в агония и флорентийците оживено пълнят улиците и бързат да видят как прохладното дихание в нощта ще го угаси. Из градините и парковете лъха упоително пролетна преснота и свежест. Това е вечний лъх на зелена Италия, от който, упоен, великий дух на тая земя, е излял от мед, изковал от камък могъществото на човешкото стремление.

Ето ни на широката тереса. Под нея остава Флоренция с черквите си, с паметниците си, с дворците си, с монументите си — цялата като един грамаден и неизгладим скрижал, върху който съдбата на човечеството е написала своята древна и вечно млада летопис.

Флоренция, обиколена с разкошен венец от апенински върхове, в своята средновековна надменност е чудесна. От терасата, на която сме ний, тя се вижда цялата. Тук е поставен паметникът на Микаланжело. Той е нов. Но художникът, който го е въздигнал, сякаш се е боял да запечата с въображението на краевековната мисъл паметта на тоя светъл дух. Той със страхопочитание и смиреност е поставил само върху каменен пиедестал бронзови отливки от най-хубавите работи на стария

майстор. На средата стои нечувано дръзкият по своята потресающа реалност и божествено съвършеният по своята класическа простота Давид. С прашка през рамото, с камък в ръка,в неговите бронзови очи аз чета загадъчна мисъл. Той сякаш се готви да хвърли тоя камък не срещу филистимянина Голиат, а срещу тъмната врата на бъдещето.

От четирите страни до краката на тоя колос лежат прочутите четири символически фигури: Утрото, Денят, Вечерта и Нощта. Денят — великан мъж, небрежно кръстосал крака, с наведена към гърди глава, със суров поглед. Великият майстор сякаш нарочно е оставил недовършено лицето му, за да изглежда още по-суров срещу безсрамно голата Нощ, изящна, сладострастна и замислена.

Слънцето вече засяда. В неподвижните очи на тая бронзова Нощ сякаш блясва живот. Струва ми се, че ей сега тя ще се събуди, ще се изправи към града с отворени ръце и металическото ѝ сърце ще затрепери от любов.

Аз седя на една каменна пейка срещу тая дивна фигура, унесен от мислите си в ония далечни минали времена, когато е живял нейният творец, когато геният на Флоренция е давал разкошни цветове на духовна радост и просветление.

Какви чудни времена! Какви жестоки религиозни борби, в които едно след друго е възтържествувала ту плътта, ту душата. Савонарола обърна цяла Италия в божи храм. Към него тичаше народът да слуша евангелието на себеотречението, да чуе за сладостите на рая. Той се мъчеше със своя огнен аскетически меч да изгони от Италия пороците.

Но когато тоя ненавистник на земното изгоря на

площта сред хубавата Флоренция, всичко, което той проклинаше — чувствеността и наслаждението от живота, — като феникс се възроди от неговата пепел. Поколението, което доде след Савонарола, бе обхванато от жажда да се изпият всички наслаждения на живота. Италия се обърна на рай и най-прекрасното от тоя рай беше грехопадението. Всичко беше отишло дотам, щото един от кардиналите при двора на папа Лъв Х изписал стените на банята си с любовни приключения из живота на античните богове. Друг един намирал единствения недостатък на папския двор в това, че бил лишен от женската красота. А един папа на смъртния си час казал на духовника, който му описвал прелестите на задгробния живот:

— Небесните прелести са повече, отколкото земните желания за тях.

Ако това е ставало в Рим,града на светия отец, какво е било в други градове! Във Венеция числото на развратните жени е достигнало до 11 хиляди. В манастирите се е преживявал «Декамерона» на Бокачо. . . В света пак се породило жизнерадостното езичество като някога в Атина и Александрия.

Във вечерната дрезгавина се открояват силуетите на високите кипариси, които ограждат откъм юг терасата. Колко обичам тия тъмни, тия мечтателни кипариси! Изправени гъсто един до друг, плътни, неподвижни и високи, те създават в душата тъжно настроение и те разполагат да мечтаеш за небето и за най-тиха любов, очистена от плътта. Не знам защо, но като видя кипариси, особено при вечерно настроение, аз си ги представлявам като някои фантастически, вкаменени от дълбока скръб плачущи жени.

На терасата става по-тъмно. Нейде свири весела му-

зика. Дъжд от звукове сякаш се посипа по печалните кипариси и зашумя из листата им. Внезапно мелодията стана тъжна. Тоя дъжд от звукове заваля кротко и тихо като есенен дъжд. Стори ми се, че се намирам в някой храм. Не разбирам много от музика, но за мен тя е най-върховното изкуство, което човекът е постигнал.

На тоя свят нищо, нищо не е постижимо и нищо от постижимото не задоволява.

Поезията и пластическото изкуство не са друго освен трептенията на най-съкровените човешки желания, които никога не се постигат, и най-дълбокото разочароване от постигнатото. А музиката стои над всичко това, като великата земна скръб на душата, която постоянно говори: «Аз искам да живея на небето.» Музиката е най-тънкото средство да се изкаже всичко, което не може да постигне нито науката, нито живописта, нито поезията, нито скулптурата. Те са отделни схващания на живота, а музиката е целокупното негово изражение.

Терасата се пълни с хора.Влюбени двойки, тясно прилепени, бавно се разхождат по площада и сладостни любовни шушукания се поглъщат във вълните на музиката.

По пътя,който свива зад тъмната кипарисова горичка, се мярна женска фигура, облечена в бяло.

Ний-станахме и тръгнахме натам. Тая бяла и стройна женска фигура приказваше с друга на една чешмичка. Приближихме ги.Това бяха две млади хубави момичета. Едната черноока, с пламенни очи, с широко голи гърди и плещи, както вечер излизат флорентийките. На мраморния ѝ врат беше кацнал като черна птица топ разкошна коса, превързана с лека синя панделка.Тя приказваше нещо тихо на другарката си и се смееше високо и сладко.

— Добра вечер, Беатриче! — поздравих я аз на италиански.

Тя се обърна бързо и грациозно се поклони. Тя разбра, че съм чужденец, и по учудения ѝ поглед аз догадих, че тя се питаше отде знам името ѝ.

О, можеше ли тая прелестна италианка, облечена в бяло, във вечерната дрезгавина да ходи под кипарисите и да се не казва Беатриче?

Спуснахме се към града по тясна уличка, цялата една чиста каменна стълба, заградена пак с каменни перила. От двете страни се вдигат един до друг кипариси.

Ний вървим полека, умълчани, като че влизаме в храма на някой магьоснически град. Мислех за Беатриче и ми се струва, ще видя из кипарисите мрачния Данте, усукан в тогата си, че отива да я посрещне, да получи поклона ѝ.

Каква чиста, каква божествена любов! Дали съществува и дали е съществувала такава любов? Или това, което е възпял Данте, е било само мечта, само съновидение. Кой знае? Но аз съм уверен, че и тогава, както и сега, нито една жена не е давала целувките си без сметка.

НАСЛАДА

Всред разлатото поле, далече от села и от пътища, край брега на голямо блато, в скрита подземна колиба светят две цигари. Двама души, току-що пробудени, лежат и пушат. Вътре е тъмно, задушно. Една малка желязна печка хвърля грейка от ъгъла. Единият се обърна, посегна на посока и в ръката му зашумя сламена възглавничка. От стената погледна малко, колкото устата на чаша, прозорче и през него се наля мътна дрезгавина.

— Съмва — рече тихо ловецът и залепи лице на малкия отвор.

Другарят му бързо и пъргаво се обърна, откри друго прозорче и също залепи лице на него.

* * *

Зимно утро раздира студените мъгляви покривки на нощта и куршуменото небе полека-лека лъсва като дълбоко бисерно огледало, по което остават големи петна пара от застиналото дихание на тежко идещия ден. Обширното поле, посипано със ситни диаманти от скреж, се губи на изток в една тъмна, опушена далечина, отрязана от небето с тънка, кървава черта. Над нея гори

нажежен върхът на един облак като върха на гигантски нож, който се накалява по-силно, по-силно.

От тая сияеща далечина се показват две черни точки, които се движат равно и успоредно със светлата алена линия на хоризонта, и играят в лазура между нея и разкаления нож на титана-ден. После те се губят, сякаш потъват в опушения край на полето и след малко отново се явяват и тяхната лека игра чертае криви наклони по меките прозрачни, морави облаци, които кой знае откъде се явяват и застават над нетърпимо закаления нож.

И ето, над леко зелените тъмни върби, които упътват реката през полето, се явяват близко една до друга две диви патици.

Те хвъркат равно с проточени напред шии и тоя полет в студения свеж простор на утрото им е тъй приятен. При всяко махане на крилете те чуват крехък звън от чупливостта на помръзналия въздух и обръщат красивите си шии една към друга. По сивите лъскави пера на крилете им играят неуловими отблясъци от всички езера и небеса, където те са били.

Мъжката върви по-напред. Тя води женската. Тя оглежда с внимание всяко петно по русталното поле. Над всяко помръзнало вирче тя вижда сянката на своята другарка и леко се извива, за да ѝ се мерне още веднъж.

Те се изравняват, спускат се ниско и отведнаж поривисто се извият, издигнат и пак устремят. Те виждат вече края на слънцето. Първите му розови лъчи са паднали по върха на снежната далечна планина.

Двете птици политат нататък. Право нататък. Те сякаш искат да минат през невидимите струи на лъчите и да кацнат на спокойния и блестящ врън на планината, но отведнъж се обръщат пак към изток.

Слънцето изгрява. Страшният нож, който стоеше над хоризонта, се е стопил и го няма. Кървавите потоци по облаците са претекли. Цялото небе сияе.

Птиците чуват от земята радостно приятелски привети. Те правят широки кръгове над полето, оглеждат възбудено навсякъде, спущат се, издигат се и виждат далеко, далеко през бляскавото поле две черни тънки ивици, над които се дига лека пара.

Двете патици се устремяват нататъка. Мъжката отива доста напред, прави кръг, повръща се, пресреща другарката си и тръгват пак заедно към двете черни ивици, които са като две кадифени пиявици, легнали на сребърното легло.

Какво е това там?

Две малки рекички.

Топлици! По-нататък? Голямо блато, обрасло с гъсто налегнала тъмнозлата тръстика, цъфнала в скреж. Между тръстиката — обширни ледени огледала.

Оттам до птиците долитат другарски привети, радостен зов на техни другарки, който се носи далеко из помръзналия въздух.

В блатото, там, дето се сливат димящите топлици, пляскат крила десетина техни другарки, протягат радостно шии и се къпят.

Двете птици са тъй радостни. Те се извиват широко спущат се леко и падат във водата.

* * *

Двамата ловци, които стръвно гледаха през очите на малкото подземие, трепнаха. Викът и веселото гулкане на птиците ги оживи и пробуди. Лицата им се опънаха и зарумениха от слънцето, което беше заляло всичко със светлина. Очите им се зацелиха в блатото като гърлата на пълни пушки.

Двете диви патици спокойно се спуснаха в топлата вода и се спряха далеко една от друга. Мъжката бе близо към брега, почти до вързаните патки,които така коварно ги извикаха. Женската бе по-навътре. Няколко минути те останаха неподвижно. Полето блещеше белоцветно. Небето се проясняваше и неговият лазур ставаше по-дълбок. Дългата редица големи синкави върби зад блатото тънеха в розови воали.

Мъжката погледна небето, погледна водата, постоя и тихо отплува към женската. След това се обърна към слънцето и почна бързо да гурка във водата зелената си глава, като че му правеше поклон. По перата ѝ се преливаха и играеха златисти отблясъци. Женската беше неспокойна. Тя може би предчувстваше злото. Тя като че ли се готвеше да хвръкне, но безгрижието на нейния другар я задържа.

Глух гръм плесна над водата. Женската се вдигна. Едното ѝ крило тежеше. Тя с мъка се изви над блатото и видя, че другарят ѝ лежеше неподвижно и спокойно във водата. Тя се спусна към него и усети, че я попари някакъв тежък, страшен шум. Тялото ѝ падна до тялото на нейния най-близък.

* * *

В миг от земята израснаха двама души, развълнувани, оживени. Те нададоха радостни звукове, лицата им бяха прекрасни и млади. Единият нагази в блатото и още отдалече простря ръце към двете застреляни птици, които лежаха една до друга с разперени крила, с окървавени гърди.

Наоколо беше тъй тихо, тъй свежо, тъй прекрасно, тъй спокойно и мъдро.

ПЪТУВАЙ

Като видиш, че си поомръзнал на хората и те на тебе, като видиш, че няма нищо интересно ни в политиката, ни в литературата, като ти дотегне безсилният, дребнавият ежедневен живот и те налегне скука или те завладее желанието да се махнеш оттам, където си — вземи трена и пътувай.

Какъвто и да е денят, каквото и да е времето, по пътя сѐ ще срещнеш неща по-интересни от всички тия, които виждаш и преживяваш всеки празен ден. Ако си политик, властвуващ или опозиционер, ще намериш среда да кажеш болката си, ще срещнеш други подобни на тебе и сладките разговори и сладчайшите политически прения с комуниста, със земеделеца, с демократа, с народняка, с радикала и широкия ще ти доставят удоволствие,каквото не можеш го намери никъде.

Тренът върви сред разкошната природа на нашата обща родина, която вие, макар и различни по убеждения, еднакво спасявате и еднакво ненавиждате за нещастието ѝ. Вие седите на купчина един срещу друг, пушите цигара след цигара и си приказвате.

А пък тия дни да пътувате, сега, в разгара на правописния въпрос, е чисто и просто нещо повече от удоволствие — всички за него говорят и ти ще видиш как махването на еровете е отпушило свободата на мисълта, като махването на канелката отпушва бъчвата. Една права, една свободна мисъл — лежала мъртва и затворена — сега свободно лети и леко отскача от устата на всички: «Тия наши професори филолози, що толко години бръщолевят, трябва да са големи серсеми. . .»

Като чуеш това, дохожда ти на ум оная всеизвестна мисъл на философа, който казал: «Истините са вкусни като плодове, когато ги ядеш добре узрели.»

Ако пък сте чист литератор или общественик-народовед, ще имате възможност да срещнете в трена една знаменита българска личност, която непрекъснато обикаля «страната си», за да поживее между «народа си» и влачи и вълнува тълпите и умовете, като приснопаметната Куртеза.

От него всеки пет минути ще чуеш мисли, противоречещи си една на друга, и ще можеш да си съставиш по-ясно понятие за дълбината на българския писател-мислител.

Ако си любоморничав и страдащ от слабостта, която порядъчните хора смятат за презряна, то пак ще намериш отрада за душата си, защото в трена сѐ ще се намери жена, която можеш да съзерцаваш непрекъснато, както не се прекъсва телеграфната жица, която върви успоредно с трена. Ти няма да сгрешиш, на която и да спреш погледа си. При пътуване всички жени са хубави и интересни.

Освободени от ежедневното, отивайки към неизвестното, към морето или към балкана, душата им просиява и от лицето им пада баналното.

Ако си пък любител на куриозни случки, на приключенийца от живота на малките човечета, на смешни положения; ако си наблюдателен и искаш да видиш душата на народа, духовното труфило на прости, на ин-

телигентни и на полуинтелигентни, при пътуване ще имаш най-голяма възможност да сториш това.

Спираш на една гара например. Гледаш на малкия перон куп стражари с изплашени лица, засуетени, изпотени, тласкат пътниците, викат, крещят. Какво се е случило? След малко други десетина стражари се появяват с тежка носилка на ръце. Между множеството пухови възглавници на носилката лежи някакво младо красиво лице в мундир.

— Полека, внимателно — вика той и пъшка високо.

Но по лицето му не се чете никакво страдание, то е живо, хубаво.

Стражарите тържествено го донасят до трена.

— Стояне — вика заповеднишки един селянин с червен пояс, който придружава шествието, — иди виж има ли някой вагон с гумени колелета.

Стоян повдига калъча да го не бие по петите и тича с широките си ботуши от край до край на трена да търси вагон с гумени колелета.

Носилката няколко минути стои неподвижна върху треперещите ръце на стражарите. . .

Скъпият товар, който лежи там, е най-високата личност в градчето — околийският началник, ранен в крака от някой неизвестен противник на законите. Раненият, съмняващ се във вещината и познанията на местния лекар, отива на лечение в София. Носилката с възглавниците и със стражарите потъва в един вагон. Тренът понася всички.

Пътувайте, господа, които скучаете. България е любопитна, весела и интересна страна. Много работи ще видите, ще срещнете и ще научите кръстом по нея.

ЗА ПРОЛЕТТА

В другите страни, когато дойде пролетта, хората я посрещат, както се посреща една любима, покоряюща сърцата царица. Вестниците ѝ посвещават уводни статии, поетите ѝ пишат стихове, момичетата отиват в полето да усетят първата ѝ топла, многообещаваща целувка. Фотографическа снимка от първия скорец, който известява нейното пристигане, украсява най-хубавите страници на илюстрованите списания; първият минзухар и първият кукуряк отиват за спомен по хербариите или между листата на любимите книги. Първите лъчи, първият цвят на зарзалата, първият зелен лист, изскочил из пъпката, говори на сърцата, радва всички. Телеграми от провинцията известяват първия признак, че великото тържество на природата започва и се приготовлява празничното шествие на пролетта.

У нас тая магьосница дохожда тихо, от никого непосрещната, от никого невъзпята. Нашите многобройни поети-плагиатори не си правят труд да потърсят нещо у някой чужд автор и да откраднат нещо в нейна чест. Никой у нас не чува първото подсвиркване на скореца, никой не донася първия кукуряк и първия минзухар. За нейното настъпване ние се уведомяваме по спанака, баклата, лука и марулята, които се появяват в халите, тя ни радва с цвета на първите репички, с

първото агнешко печено и с първото развалено кисело зеле.

Тя е вече дошла. Скорците вече имат гнезда, по Тракийското поле цъфтят овошките и по мочурите гази щъркелът. Но вие чули ли сте нещо за това? Нашите вестници дадоха ли ви тая сензация? Прочетохте ли някоя възторжена ода? Не, ние пренебрегнахме обновителката на земята, както пренебрегваме всеки авторитет. Не ѝ оказахме заслужените почести, не пометохме пътищата за нейната божествена походка.

Тя, макар да е един велик символ, биде пренебрегната даже и от агентите на «международния символизъм». В поезията чуваме само тракането на безценните камъни, на раковините, шума на подводната растителност, отскубната от дъното на чуждата литература, нас ни шашардисват с астрономическите названия на звездите, със студените северни сияния, които нито сме виждали, нито някога ще видим. Новите картини са хора, удавени в локви, морета с дъното нагоре. Нашите съвести се заплашват с герои от платното на кинематографа. Нам ни се проповядва, че миризмата на испанското сено, което ядат само магаретата, е по-приятна от миризмата на сеното, което ядат нашите работливи крави. От нашия живот изчезна вече добрият и мъдър Кольо, както изчезнаха самодивите от горите, и се замени с Николай, пред когото винаги стои думата великий.

И тъй, пролетта настъпи. Нова пролет! Пъпките, напоени от земната сила, набъбват и се пукат. Из зеления букак скоро що се чуе загадъчният глас на кукувицата, тая странна, тъмна и самотна птица, приятелка на горския дух, който си мие зеленото лице на потоците и почива на сянка под самородните колиби от павит. Ще запее славеят в мечтателните майски нощи, зелени тръстики ще се надвисят над водите и в ароматен цвят ще натежат сливите и ябълките. Тънка вихрушка ще запътува по тесните пътеки из вретенилите ниви.

Дали тогава поне, в нейния разгар, ще се зарадва и разтупти българското сърце, което е тъй равнодушно при нейното пристигане? Дали ще се зарадва от тази пленителна дивна картина, която е толкова хубава, защото е родна, защото е наша, защото само нашите сърца могат да я разберат и почувствуват.

Или равнодушно и прозаично ще я преживеем, без да я забележим, затрупани от дребни грижи, дребни мисли и дребни сметки.

Беседи и изказвания

БЛАГОДАРСТВЕНО СЛОВО НА ЕЛИН ПЕЛИН НА ЮБИЛЕЙНАТА ВЕЧЕР ПО СЛУЧАЙ 25-ГОДИШНАТА МУ ПИСАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

Напоследък се зaредиха много юбилеи. Те дойдоха твърде естествено. Младият наш държавен и културен живот след дейците от Освобождението и ония, които туриха основа на нашето самостоятелно съществуване, се пое от едно поколение на интелигентни хора, дошло непосредствено и изцяло ангажирано да продължи, да организира и стабилизира новия живот, така внезапно настъпил. Това поколение почна своята работа преди 20—30 години. Нему предстоеше трудна задача. То направи това, което можеше. Нека му отдадем всичката похвала и почит, които то заслужава. Това поколение нямаше празници в живота си. То беше много заето и условията не му позволяваха да си почива. След 30 и 20 години нека му простим човешката слабост да се погордее с това, което е направило, и да попразнува между своите. Тия празници имат и своята хубава страна, защото ни повръщат назад и ние с позрял ум можем да видим грешките, които сме направили, и да предпазим от тях грядущите.

Аз принадлежа, заедно с толкова други, към тия именно поколения.

Моята дейност е малка и скромна. И сега, изправен пред вас, пред цялото българско общество, горя от срам. Покрай мене и около мене има по-достойни, по-

заслужили в литературата и изкуствата. Имена нека не споменавам, защото вие добре ги знаете; и днес в тоя час ми се струва, че аз несправедливо ги изпреварвам.

Изправен пред вас, аплодиран, обсипан с похвали и подаръци, аз не зная как да ви благодаря. Нямам възможност на всекиго поотделно да стисна ръка и лично да му изкажа чувствата на признателност, които ме вълнуват. Защото вие, виждам и чувствувам, сте дошли тая вечер само за мене. Тук не ви е довел интересът към някое зрелище, към някоя сензационна и интересна драма, а едно добро чувство към един скромен писател, чието име сте чували ето вече 25 години.

От всичкото си сърце ви благодаря. Вашият интерес и вашата добрина да дойдете тая вечер тук топлят душата ми, аз съм смутен и не зная как да ви кажа моето «благодаря», та да можете да го почувствувате всички колко сърдечно и искрено е то.

Когато празнувахме юбилей на колоса в нашата литература, на нашия учител, на най-светлата звезда на нашето народно небе — Иван Вазов, — аз тръпнех и се гордеех, но никога не мислех, че сянката от подобна слава ще мине и покрай мене.

Днес аз съм обсипан с телеграми и поздрави от цяла България, от всички краища, и от най-затънтените. Аз стоя учуден. Питам се какво направих и заслужавам ли тая чест.

И макар че смятам моето дело много скромно, днес душата ми се пълни с чувство на гордост, че все пак покрай другите и аз съм направил нещо. В това ме убеждават топлите и сърдечни поздрави на интелигенцията, особено на учителството, а най-много на учениците, на децата — на тия, които са бъдещето на нашия народ. Техните сърца са искрени, техните чувства са непри-

сторени, техните писъмца — прости и сърдечни — дишат такава топлота и са пълни с такава наивна и умилителна обич, че много пъти аз не съм могъл да удържа сълзите си над тях.

На тия мили деца, на това младо многочислено войнство, което пълни училищата на цяла България и иде след нас като спасителна културна армия, да ни умие от грешките, да очисти и освети имената ни, аз гледам пълен с надежда и възторг, благодаря му безкрайно за обичта към мене и моите работи и го поздравявам пред широкото море на живота, което се разстила пред него.

Ние бяхме слаби и неподготвени. Ние бяхме саморасли, те идат силни, те се готвят юнашки. Поздравявам още веднъж тяхното тържествено шествие.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Приятели от комитета и представители на всички дружества и учреждения, които ме поздравихте, благодаря ви от сърце за вниманието и честта, която ми направихте.

Вие ми помагате и ме насърчавате.

Благодаря ви много.

ЕЛИН ПЕЛИН Е ПЕСИМИСТ

— Право да си кажа, омрзнахме с тия въпроси. Няколко пъти, по неволя, давах интервю и само си навлякох беля. Не върви, не върви на българската книга, а и писателят не може да живее с перото си. Това е абсолютно вярно. Обедняла страна, малко читатели — това е причината. В нашето село започнаха училище, не го покриха дори. Няма пари!

— Какво бихте ми казали за средата, от която произлизате?

— Нищо хубаво, нищо радостно. Аз съм от бедно селско семейство. Тамошните хора са добри, оригинални, духовити хора, но страшно са обеднели. Жал ми е да ги видя. Един нещастен край.

— Вие сте на служба, г-н Елин Пелин?

— Да, уредник съм на музея «Вазов». Земам заплата, колкото да мога да правя борчове.

Той пуши и се смее:

— Семеен съм, имам две деца, едва издържам семейството си. Годишни хонорари почти нямам. Па и кой писател у нас може да се похвали с добри годишни хонорари, когато публиката не търси книгите? Това е естествено при нашия ръст и нашата култура. За да бъде добре един писател, да получи приход и да живее сносно, необходимо е неговата книга да се разпространява за 6 месеца в 10 000 екземпляра. А у нас най-добрата книга, най-шумната дори, при цена 50 лв., ще се похарчи за две години в 2000 екземпляра. Какъв годишен хонорар тогава? Затова писателя у нас е вечно загрижен и все се оплаква.

— При това положение на книгата можете ли да се решавате на собствени издания?

Елин Пелин ми се чуди:

— Да правя собствени издания, за да си навличам само беля на главата и борчове да трупам — не мога. Кой ще ги купи? Най-много държавата да откупи стотина екземпляра или да даде на писателя някоя жалка служба, за да живее. Иначе стигаме до ония унизителни помощи, които да те е срам да вземеш. На мен лично досега ми са издавани книгите от голямото издателство «Хемус», което благодарение на своя директор г-н Хаджиев ми е заплащало винаги, и то повече от задоволително.

— Имате ли случаи да работите без хонорар?

Той ме гледа, става, разхожда се и се превива от смях:

— Вие лично като че ли не знаете какво правят редакциите у нас! Дойде някой господин и казва: «Г-н Елин Пелин, искаме от вас разказ за списанието си. За хонорара все ще видим, ще се помъчим да дадем нещичко.» Толкова. Ама че това е твой труд, който те е занимавал с дни и недели — хич не питат. Мислят или че това е дребна работа, или пък, още по-глупаво, че е чест за писателя. Ето защо писателят не печели нищо.

— Какво е влиянието на околната среда върху вашето творчество?

— Безспорно това влияние го има. Но то е повече върху настроението ми, върху моето разположение. Когато обаче пиша, влияе ми само сигурният сюжет и

желанието да пиша. Затова пък и аз повечето ходя по лов, по риболов, така природата ми влияе, учи ме повече от всички книги и «среди». Затова така много обичам природата ни. Дори ако искаш — смее се Елин Пелин, — ще ти дам един портрет, свой, като «авджия», стига са ни гледали като писатели. . . То много и не уважават писателя у нас. «Кой е тоя бе?» — «А бе писателят Х.» — «О, така ли, я гледай!»

Тук Елин Пелин ми разказва някои случаи с него. Среща го приятел, уж културен човек, иска му книга. И след като я прочел, поздравява го: «А бе ти си бил написал много джумбушлия работи бе!»

— Това е публика — продължава писателят с присмех.

Смехът, с който ми разказва тия горчиви неща, ми позволи да го запитам:

— Защо пишете тогава?

— Защо ли — свива рамена той — пиша? Непреодолими, таинствени нужди карат човека да се издигне като личност, да прояви духовната си сила, да се отличи от другите и им даде това, което бушува в душата, в мисълта му.

Тук писателят ме поглежда с присвити, шеговити очи и добавя:

— Без съмнение тия импулси се подтикват и от миража на славата, честолюбието и други суетни чувства, които има всеки смъртен на земята и без които той не може да хване корен на нея. Така е, защо само ще позираме?

— Кога пишете?

— Всякога, когато има какво да пиша. Обикновено работя сутрин. Тогава пиша най-добре, пък и аз колко пиша! Не ща да спекулирам с литературата. Нима имаме толкова много читатели, които да ни търсят, да ни импулсират, та да пиша само книги? Не, ние нямаме масов интерес в народа.

Стигам до последния въпрос — въпрос, който не зная защо, не мога изведнъж да задам на Елин Пелин. Все ми се струва, че ще свие очи, ще махне ръка, без да продума. Но. . .

— За кого пишете?

Той се разсмя:

— Какво да ти кажа: да отговоря като някои други — за народа, ще те излъжа. Защото и те правят това или от нежелание да си признаят истината, или от недовиждане положението и на народ, и на литература.

Той се разхожда с цигара в ръка, ръкомаха и се смее:

— Пиша — казват — за народа. А пък народът хич и не чете. Дори читалищата, особено селските, така са обеднели, че ако намерят книги «на кило» — купуват. И не мисли, че членовете им веднага ще се затичат да прочетат новите книги. Вятър!

— Но все пак вие пишете за някого в тая страна?

— Имам ли здрав сюжет и импулс, пиша за живите хора. Аз зная, че пиша за някого, без да го познавам. Но той сигурно е един жив българин, който случайно или нарочно се е заинтересувал за моята книга. За тоя българин пиша.

На края г-н Елин Пелин ми каза:

— Слушай, при все това се работи. Трябва да се работи. Литературата ни се развива. Има плоски, бездарни работи, но явяват се и нови таланти, които пишат художествено, дълбоко замислено и които се стремят, борят се. На тях бих пожелал да си намерят някоя работа, която, ако не ги смаже, да ги закрепи в тоя живот. Защото в нашата страна няма да настане онова хубаво време, когато писателят ще живее само от своя дар, от перото си.

ЕЛИН ПЕЛИН ПРЕД «СИГНАЛ»

Елин Пелин чрез своите разкази, пълни със свежест, яснота и човечност, разкри нашия селски бит още преди няколко десетилетия с неподражаем реализъм. Ние пожелахме да запознаем нашите млади читатели с писателския път на Елин Пелин и при една среща водихме следния приятелски разговор:

— Интересуваме се от вашите първи литературни прояви. Как започнахте? Кое ви стимулираше тогава?

— Всъщност съвсем не исках да стана писател. Обичах да рисувам и голям мерак имах да стана художник. Като се отвори Рисувалното училище (сегашната Художествена академия), явих се на конкурс и си нарисувах добре работата. Но нещо ново си измислих. На рисунката с въглен направих с гумата няколко щрихи. Това обаче комисията не одобри и така един голям художник изчезна — завърши шеговито Елин Пелин.

— След това почнах да пописвам. Впрочем още като ученик в отделенията пишех детски работи. Баща ми беше ученолюбив човек и възпламенен от националните стремежи на предосвободителната епоха. Още в турско време той превръща нашата къща на училище. Събира децата от селото, хваща им учител, а майка ми им е варяла боб в казан.

Баща ми при всяко идване в София купуваше книги. В Байлово ние имахме почти всички излизащи тогава книги. Баща ми купи и първия сборник на Министерството на народната просвета. Като видях тази голяма книга, останах учуден. От този сборник прочетох «Под игото».

Печатах най-напред (към 1895 г.) в ученическото списание «Извор» (излизащо в Русе). В «Извор» ми поместиха някои работи и ми поразбъркаха акъла, но все пак не се увлякох много.

Като ученик живеех в Подуяне. Пишех един хумористичен вестник, който сами си литографирахме. Един юнкер (Илков) ми каза, че ако напиша нещо за «Войнишка сбирка» ще ми дадат хонорар. Във «Войнишка сбирка» ми поместиха няколко работи. Но все пак започвах без особено увлечение и без намерение да ставам писател — подчерта пак Елин Пелин.

— Кои бяха любимите ви автори — български и чужди?

— От българските автори четях Вазов, Любен Каравелов, Михалаки Георгиев. Особено впечатление ми правеше творчеството на Христо Д. Максимов (Мирчо), народник-писател, който редактираше «Целина», а после — «Учител». Обичах много руските автори. Четох целия Тургенев и Гогол. От френските автори четох в преводи Мопасан. Неговото творчество ми направи голямо впечатление. Четях и Юго, и идилии от Копе.

С упорит труд бяха пълни годините на писателското ми оформяване. Като видех нова книга, не можех да не я прочета. И треперех, когато не можех да я купя. Имахме и кръжок «Васил Левски», където често се събирахме и говорехме за литература и социализъм. Ех, какво време бе тогава! — въздъхна Елин Пелин, унесен във възпоминания.

— Кога за първи път станахте известен писател?

— След като учителствувах (само една година), почнах да мисля и чета по-другояче. Пишех, но не мислех да печатам. Тогава написах «Напаст божия», «Ветрената мелница» и «Лукаваго». Последният разказ бе напечатан в «Общо дело» на бай Янко (Янко Сакъзов — б. р.). Този разказ ме направи известен.

После Димитър Бояджиев, който бе един голям писател и естет, ми печата разкази в «Летописи».

Печатах и в «Български преглед», «Летописи», «Художник» и др.

Времето не помня. Може би към 1900 г. Тогава беше лесно да се прояви един писател. Пишеха само Стаматов, Страшимиров и някои други.

Тук нашият събеседник още един път ни навеждаше на мисълта, че случайно е станал писател.

— От хумористичните ми работи «Пролетна измама» бе първият разказ, който предизвика голям интерес. «Отечество любезно» написах по случай една вечеринка на групата «Българан» в «Славянска беседа». Салонът беше препълнен и едва се промъкнах между веселата публика.

— Кога написахте «Старият вол» и «Гераците»?

— Те са по-късни работи. Първата ми книга излезе към 1904 г., а тях писах след това. «Старият вол» писах в една сладкарница, набързо. Не бях доволен, защото съм свикнал да обмислям работите си. За този разказ Павел Генадиев (редактор на «Художник») ми даде 100 лв. хонорар. После преработих този разказ.

«Гераците» започнах да печатам на откъслеци в «Съвременна мисъл», издавана от Ал. Паскалев (и редактирана от Хараламби Христов, 1909—1910 г. — б. р.). Прекъснах го и след дълго време продължих. Не съм от тия литератори, да седна на масата, да се заровя в книги и да проучвам. Мене всяка тема не ме изкушава да пиша. Неинтересни неща не обичам да разработвам. Може да напиша просто нещо, но гледам да бъде интересно.

Прекъсвам. Понякога по цели години. Така стана и с «Гераците». Една-две години нищо не писах, след като ги бях започнал. И друг път съм имал такива случаи. След като бях прекъснал, седнах и за 2—3 дена написах изцяло «Гераците». Единствения ръкопис съм запазил от тях.

Като споменахме, че «Гераците» разкриват развалянето на нашия селски бит, Елин Пелин отвърна:

— Условията се променят често (през десетина години), но хората се променят бавно, социалната обстановка винаги тежи на човека. И затова човек дири и иска да се освободи от нея. Най-сполучливото освобождение е изкуството и затова то не може да е доктринерско.

На прощаване Елин Пелин каза:

— Изпращайте ми редовно «Сигнал».

— Но нашият вестник е повече обществено-политически — му отвръщаме ние.

— Недейте мисли, че не се интересувам от обществеността. Аз обичам младежта и нейния обществен идеализъм — завърши нашият интересен събеседник.

РАЗГОВОР С ПИСАТЕЛЯ ЕЛИН ПЕЛИН

Намерих го в кабинета му при музея «Ив. Вазов». Поведохме непринуден разговор, който смятам да споделя с читателите на в-к «Бяло море». На зададените му въпроси големият писател и поет ми отговаряше късо, прямо, искрено.

— Намирате ли нещо интересно в съвременната българска литература? — бе първият ни въпрос, който зададохме на г-н Елин Пелин.

— Намирам доста интересно брожение.

— Мнението ви за книгата на българския писател?

— Която е добра и талантлива — радва, която не е, тя е ненужна.

— Възлагате ли някаква роля на писателя в обществения живот на страната?

— От писателя преди всичко не трябва да изискваме друго, освен да бъде писател. Ако той има темперамент и сила да играе обществена роля — толкоз по-добре; но да играят роля, а да не са общественици-приспособители или въобщественици.

— Какъв трябва да бъде писателят като човек и гражданин?

— Да служи честно на народа и да обича отечеството си. Да бъде верен на себе си и на призванието си.

— Детската литература според вас каква трябва да бъде?

— Да бъде детска, а не детинска.

— Какво е състоянието на детската литература сега?

— Наводнение, което запушва каналите.

— Какво повече харесват малките читатели — прозата или поезията?

— Зависи. . .

— Защо не се чете и не се търси българската книга, г-н Елин Пелин?

— В малка страна малко книги се харчат. Където интелигенцията няма пари — още по-малко. А където няма по-голям духовен интерес — съвсем малко.

ЕДИН ЧАС ПРИ ЕЛИН ПЕЛИН

I

. . . .

Бързам по определената посока и едва ли не се сблъсквам с даровития артист Никола Балабанов. Спираме се. Разменяме няколко приказки и ето че и той пламва от желанието да види Елин Пелин. . .

Още от самото начало разговорът ни придоби едно непринудено веселие. А когато трябваше да пристъпя към задачата си, Никола Балабанов каза:

— Елин Пелин, дай някоя цигара, пък да си ходя.

— Седи, Коле, седи — духовито подметна писателят, — трябва да имам и свидетели. Нали знаеш, в интервютата едно кажеш, пък друго излезе.

Смеейки се, Никола Балабанов отвърна:

— Но все ще е по-добре да си вървя. . .

— А бре, Коле, мен не ме е срам и пред теб да говоря. Ти да не мислиш, че ще седна да се изповядвам?

Силен смях прокънтя в кабинета. След това се обърнах към Елин Пелин:

— Не бих искал да ни кажете биографията си, защото знаем, че сте роден на 18 юли 1878 г. в село Байлово, Новоселско, и че. . .

— По-хубаво е без биография — прекъсна ме Елин Пелин, — защото ние, писателите, не си знаем биографията. Пък и тия, дето ги пишат, да не мислите, че са така. Най-добри биографии се пишат сто години след смъртта на някого, защото можеш да пишеш всичко, каквото искаш.

— Няма кой да те опровергае — добави духовито Балабанов.

— Интересно ще е — попитах аз — да ни кажете какво е било отношението към книгата у нас преди войните.

— Публиката — каза писателят — и тогава се отнасяше към книгата, както и сега. Разбира се, друг беше животът. Интелигенцията беше по-малко, с по-други настроения, с по-други разбирания. Сега хората станаха по-други, времето ги измени. Обаче аз мисля, че отношението им към литературата е все същото.

— Но доколкото съм чувал, книгата преди войната много се е търсила у нас и хората са чели страстно и са поглъщали всяко добро литературно произведение.

— Е да, едно време ние четехме. Тогава съществуваха Толстой, Ибсен, Чехов, Горки — те бяха големи хора, които будеха интерес и подтикваха към литература. А сега в Европа като че ли няма такива хора.

Ония бяха колоси, всеки искаше да знае нещо от тях. Пък и тогава най-висшите културни интереси бяха литературните. Сега вече има и други работи: радио, кино и мачове. Тия неща поглъщат доста интереса на хората. И за повърхностния човек те се явяват като нещо по-задоволително. Но има и по-дълбоки хора, които търсят литература и следят. Работата е, че животът е тежък, че не могат да поддържат книгата. Обаче там, дето има в провинцията уредени читалища, ще видите, че хората четат, вземат си книги постоянно. После тия многобройни преводи, които станаха в нашата ли-

тература, също така говорят, че и сега хората се интересуват, макар че се превеждат други неща.

— Значи, според вас, интересът на хората към книгата не е отслабнал?

— С много хора съм говорил и съм казвал, че България е малка страна и че ние, когато се оплакваме, смятаме какво е във Франция, в Германия. Ние сме, пак казвам, малка страна и, разбира се, много малко са хората у нас — все трябва да има две до три хиляди читатели — които се интересуват и купуват книги. Ако книгите са малко по-евтини, ще се купуват малко повече — обаче не могат да бъдат. Така че защо ще се оплакваме? Пък и не всеки автор може да има еднакво число читатели. После и вкусът на публиката е много разнообразен сега. Различни хора различни работи търсят. По-рано излизаха по 1—2 книги на годината,а сега се издават много повече: но там е лошото, че има много, които пишат. И публиката е малко смутена, малко шашардисана, защото ѝ се предлагат какви ли не неща; но все пак художественото произведение ще се потърси.

После трябва да имаме пред вид, че книгата е за по-културен човек. Ние говорим, че масата не чете, че народът не чете. А трябва да се знае, че никъде масата не чете. Тя ще чете само тогава, когато ще засегнат нейните интереси. Аз постоянно слушам от писателите: «Народът не чете.» Но народът ни е прост, той е отдаден на грижите си, той няма охолство да чете. Книгата е за оня, който няма тежки грижи. А народът има нужда от хляб наш насущний. И не само книгата, а и другите изкуства са за културните хора. В изложбите, на концертите кой ходи? Не ходи работникът, не ходи каруцарят, а ходи студентът, по-издигнатият човек. И ако

може цялата маса да се издигне до тая висота, тогава другояче ще бъде. Обаче условията са такива, че не може.

Питам ви аз — книгата потребна ли е на човек, който храни гъски, който пасе овце и отглежда свине? Голямата маса от нашия народ са такива хора. Сега какво ще изискваме от него, какво ще го корим? Даже от културните хора мнозина не четат (ония, които минават за такива). Защото от книга, от изкуство имат нужда духовно издигнатите хора.

Ние казваме например — на английски една книга се печата в 200 000 до 300 000 екземпляра. Добре, но английски език се говори от стотици милиони по земното кълбо. Но ако вземем да направим преглед на нашите съседни, балкански страни, ще видим, че и там е така. В Гърция, говорил съм, и там се оплакват. Румъните имат повече успех, но те имат по-издигнати хора. Интелигенцията е израснала отдавна, като в отдавнашна стара държава. В Сърбия се оплакват от липса на читатели. И там, като и у нас, не могат да живеят от литературните си занятия и се стремят към служби.

— Но службата пречи и от нея страда творчеството на писателя.

Елин Пелин, без особено вълнение, поклати глава и добави:

— Някому пречи, някому помага, зависи от службата и от темперамента на човека.

— Мисля, че все е по-друго, ако човек може да живее само от перото си и да няма нужда от служба. Обаче засега това у нас е невъзможно. Но да оставим тия неща. Вие, като пишете, кого имате пред вид?

— Аз, като пиша, никого нямам пред вид. Знам, че писаното е дадено за четене: има хора, които се интере-

суват, и ще го прочетат. И понеже сега е на мода да се издигат паметници на незнайния войн, то и аз ще кажа, че пиша за незнайния читател.

— Делите ли вашето творчество на етапи?

Бележитият ми събеседник ме погледна малко сурово и сърдито отговори:

— Почти никога не съм мислил да го деля на етапи.

— А какво ще кажете вие за последната си книга — «Аз. . . ти. . . той. . .»?

— Тая книга, да ви кажа, е една случайна книга. Райко Алексиев, мой добър приятел, ме замоли да му пиша във вестника някакви си подлистници, фейлетони. И аз почнах да му пиша такива работи за хумористичния вестник «Щурец». На тях голямо значение не отдавах, но продължавах да пиша и по тоя начин се събраха доста работи. Някои хора почнаха да ги търсят за вечеринки и това ми даде идеята да ги издам, макар че на тая книга не ѝ отдавам значение. Тя си е чисто фейлетонна и е направена от това, което приказвам и което чувам.

— Но тая ваша книга, като я прочетох, ми хареса много, защото в нея виждам отношението на писателя към съвремието ни.

— Тя е злободневна книга със злободневки, както я наричат, и затова такава книга се търси и от нея се интересуват повече хора. Но все пак аз не я ценя. Тя не е книга, а майтапчийска работа и мен ме е срам за нея. В «Аз. . . ти. . . той. . .» има няколко работи, които могат да се четат. Но аз дори имам безсрамието да смятам за по-хубава книга «Под манастирската лоза», която много се похвали от критиката.

— Действително езикът на «Аз. . . ти. . . той. . .» не е блестящ, но тук има такъв хумор, такъв язвителен сарказъм и такова безжалостно бичуване на пороците

на днешното ни време, че и най-простият човек би почувствувал това.

— Не знам — каза писателят — дали съм достоен да бичувам пороците у нас.

— Та и вие ако не сте, кой друг ще е?

А Елин Пелин в това време заговори:

— Публиката не харесва писателя, който мисли различно от нея. Когато мислиш като нея и пишеш така, тогава ти харесват книгите. А тъкмо това не е добро.

— Не е добро ли казахте?

— Не е добро, разбира се, защото писателят трябва да стои над публиката.

— Тогава според тия ваши мисли писателят не трябва да бъде никой път харесван от публиката?

Телефонът извъня и отвлече вниманието ни. Възползуван от това, Никола Балабанов заговори:

— В театъра е също така. Дадеш нещо сериозно, направиш нещо тежко, никой не го харесва. А като примесиш това с друго, по-леко, и го окарикатуриш, всеки ще го посрещне радостно. Въобще това, което е по-леко, винаги се посреща от повечето хора радостно.

След като поговорихме и за въздействието на театъра върху публиката, което въздействие не е много силно според Елин Пелин, аз попитах:

— Интересно е да се знае кои писатели осмивате в разказа си за «врабчетата»?

Бележитият ми събеседник силно се засмя, облегна се на стола си и весело отговори:

— Най-напред себе си и после всичките. Ами ние развалихме на децата чувствата към поезията и убихме вкуса им към хубавото благодарение на тия многобройни детски книги, които се хвърлят на пазара.

— Вярно, че днес у нас и кьораво, и кьопаво се е заловило да пише книги за децата, и то не от някакви духовни, а от материални подбуди.

А Елин Пелин продължи:

— Ние с това ще убием всяка охота на детето да се занимава с четене на книги, като стане по-възрастно. И съм дошъл до заключението, че ако повечето от тия хора могат да мислят, те няма никак да пишат. Защото излезне ли някое християнско вестниче, току ги видиш, нахвърлят се с едни молитви. Излезне ли някое вестниче на трезвениците, и там се нахвърлят с трезвени песни. Е, най-сетне това поезия ли е, или пък играчка? Това по-скоро прилича на маймуната, дето се качва по въжето: «Хайде, Марко, нагоре, хайде, Марко, надолу. . .»

— Вие как пишете?

— Човек не знае как на писателя му дохождат темите. Като че ли те търсят почва, както тия семена от разни растения, дето ги разнася вятърът насам-натам. Ако семето падне на благоприятна почва, то може да порасне. Така мога да кажа, че и на мен темите ми са навеяни. А може би някой писател си взема темата от живота, някой случай му подскаже за нещо съвсем друго. Един анекдот може да му даде случайно тема за друго нещо. Но аз мисля, че е рядко да се взема самата случка от живота и да се дава такава, каквато е. Има някои писатели така работят, но не излиза сполучливо. Затова темата трябва да падне на благоприятна почва, да може да пусне корен, да даде плод и да стане истинско произведение. За себе си ще кажа, че аз се движа в различни среди. Ходя на лов, ловджия съм. А пък ловците са от много разнообразни хора: касапи, шивачи, бакали, обущари, чиновници и какви ли не още. И с такива разнообразни хора като имаш съприкосновение и като ги наблюдаваш, можеш да научиш много неща.

Също мога да ви кажа, че обичам и риболова, а знаете, че и между рибарите има доста интересни типове.

— Значи, според тия ваши думи, писателят не трябва да губи контакта с хората?

— Разбира се, че не трябва да се губи контактът, а, напротив — необходими са известни връзки с живота, с живите хора.

— Според вас кога едно изкуство е ценно?

— Когато е искрено, когато е просто.

— Нашата литература включва ли в себе си тия неща?

— Как да ви кажа за нашата литература. . .

Елин Пелин сви вежди, поразмисли малко и продължи:

— Тя се разширочава, но не се вдълбочава. Това е: който разбира, ще го разбере.

— Специално за младите ни писатели какво ще ни кажете?

— Всичко, каквото младите пишат, аз следя. Между тях има талантливи хора и хубаво знаят да напишат нещо, но все таки разтъпкваме.

— Много искам да знам дали критиката напълно ви е разбрала?

— Аз мисля, че сериозните работи, които се писаха за моето творчество, добре схващаха същността. Обаче на общото мнение, че аз съм някакъв битов писател, ще кажа, че не съм. Това, че съм писал разкази из селския живот — не значи, че съм битов писател. Във всичките мои работи мен ме е интересувал най-много и преди всичко човекът.

Изобщо те казват, че аз съм битов писател. А

ние всъщност сега имаме между живите само един битов писател — Т. Г. Влайков. Той е това, което се разбира литературно под «битов писател».

И сериозната критика, която сериозно разглежда моите работи, е схванала доста добре някои неща — даже по-добре от това, което аз съм можал да схвана.

— Какво ще ни кажете за нашия театър?

— За театъра, как да ви кажа, не го посещавам редовно. Ходил съм да видя някои по-интересни пиеси.

— Защо досега не сте написали нещо за театъра? Не сте ли искали, или сценическите произведения не ви се удават?

Елин Пелин повдигна ръце и отговори:

— Кой знае защо. Може би защото тоя род литература е мъчно нещо. Просто казано, не съм се наемал да се впусна в тая работа. Имам някои неща, така писани, обаче не ги харесвам и затова не ги издавам.

— Но като чета вашите разкази, в тях виждам такова движение и така ярко очертани образи, че все ми се чини, че бихте могли да напишете лесно сценическа работа.

— Е да, ама разказът е един род, пък това е друг род.

Като че ли по даден знак се умълчахме и двамата. Скимна ми да кажа:

— Изглежда, че не сте много добре разположен към киното: дори намирам, че сте жесток спрямо него. На тия мисли ме навежда вашият разказ «Обвиняемий, станете!»

— А, жесток — каза събеседникът ми, — не съм жесток, ама ей така, това е една фейлетонна работа-злободневка. Аз с удоволствие ходя да гледам някой филм. Обаче жесток съм спрямо ония, които са киноманиаци.

ЕЛИН ПЕЛИН. ПОРТРЕТ БЕЗ НАДПИС

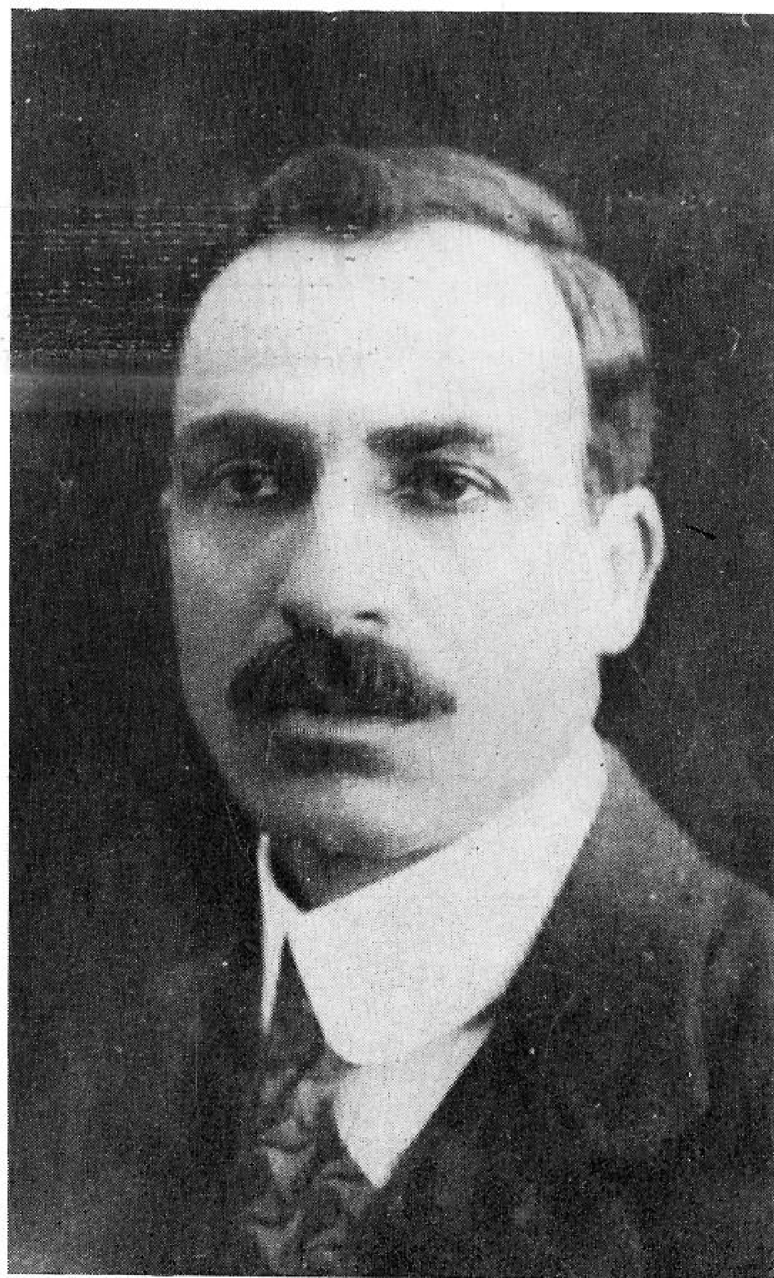

Г-жа Евгения Марсъ

Втората българска писателка подиръ Анна Карима.

ЕВГЕНИЯ МАРС, КАРИКАТУРА НА ЕЛИН ПЕЛИН, ПОМЕСТЕНА В СП. «БЪЛГАРАН», 1904, БР. 32.

ЕЛИН ПЕЛИН И АЛ. БАЛАБАНОВ, КАРИКАТУРА НА АЛ. БОЖИНОВ

ЕЛИН ПЕЛИН

До Господина
Министра на Народното Просвещение

Заявление

Отъ Димитръ Ивановъ (Елинъ Пелинъ, чиновникъ при Библиотеката на Висшето училище

Господинъ Министре,

Тъй като нямамъ възможностьта да си набавя „Сборницитѣ на Министерството на Народното Просвещение, които ми са необходими при моитѣ литературни занимания, то най-учтиво Ви моля, Господинъ Министре, да благоволитѣ и да разпоредитѣ, щото, ако е възможно, да ми се отпуснатъ даромъ отъ печатаемитѣ въ Министерството. Адресъ ул. „Ангелъ Кънчевъ“ № 36

София
1-и Януари 1904 г.

Съ отлично почитание
Д. Ивановъ (Елинъ Пелинъ

ПИСМО НА ЕЛИН ПЕЛИН ДО МИНИСТЪРА НА НАРОДНАТА ПРОСВЕТА, 1904 Г.

ЕЛИН ПЕЛИН

Самоковъ [illegible] 28-IV-944.

Драги мой Балабанче,

Отдавна те очаквах, а
днесъ получихъ твоето многочак-
вано писмо. Отъ отдавна не
бѣхъ получавалъ отъ нийде-никого
писмо, даже и отъ тебе. Твоитѣ
писма ми сѫ най-мили, най-
близки и затова най-многочаквани.
Радвамъ се че си се поправилъ
и че можешъ вече да ходишъ
по сказки и да прославяшъ
името ми. Следъ великденската
благодарствена [illegible]
се убърна. Писахъ ти азъ [illegible]

ПИСМО НА ЕЛИН ПЕЛИН ДО АЛ. БАЛАБАНОВ, 1944 Г.

ЕЛИН ПЕЛИН

— Според вас киното ще измести ли театъра?

— Ама че отде да знам. . . Нека си спорят хората.

След малко смях Елин Пелин продължи:

— Но така, както е, и театърът ще си служи с киното, и киното — с театъра. И ще се конкурират и в същото време ще си подпомагат. И за да отговоря на вашия въпрос, ще кажа, че ако може портретът да замести живия човек, то тогава ще може и киното да замести театъра.

— А сега искате ли да ни кажете как творите вие? Необходими ли ви са удобства?

— Аз не търся никаква обстановка. Когато някой редактор ми даде зор, сядам и му написвам нещо. Разбира се, нещо, което предварително съм го обмислил. Никога нищо из пръстите си не смуча, а когато сядам, знам какво да напиша. Та обстановката не ми влияе никога. Може и на топло, и на студено, може и в кабинета, и в най-проста стая. Пък може и в кафенето да пиша. Важното е да знам какво ще пиша.

Интересуваше ме да знам и историята на псевдонима Елин Пелин и затова казах:

— Една вечер бяхме се събрали приятели на маса и повдигна се въпросът за вашия псевдоним. И чух доста интересни неща. Та сега искам да проверя от вас дали има нещо вярно в тия приказки.

— Когато започнах да пиша, на мода бяха псевдонимите. И аз търсех такъв, който да окончава на «ин», защото Веселин — на Влайков — ми харесваше много. И търсейки от «клин» на «Севдалин», дойдох до «Елин Пелин», който намерих в една народна песен и както виждате, стана псевдоним.

— Искам да знам също какво е вашето мнение за плагиаторите.

Елин Пелин ме погледна дяволито и смеейки се, каза:

— Но за тия работи да не говорим.

— Защо? — попитах.

— Защото човек може да вземе известни хубави идеи, стига да е майстор да ги намери.

— Значи, и вие сте съгласен с Молиер, който е казал: «Le prends mon bien là, où je le trouve.» (Вземам хубавото, където го намеря.)

— Да, да — каза, смеейки се, писателят. След малко той добави: — Слушайте, но това не бих искал да го пишете. Когато основахме ПЕН-клуба, избрахме за председател Шишманов. После разисквахме какво да се чете на тържеството, което щяхме да дадем пред публиката. Тъй като ПЕН-клуб е международна организация, едни предлагаха да се четат преводи от големи европейски писатели, други — от български автори, а аз предложих да се четат произведенията на наши плагиатори, тъй като в тях едновременно е застъпено и чуждото, и родното. . .

Духовитостта на Елин Пелин ме разсмя.

— А какво ще ни кажете за тоя насилствен начин да чистим нашия език от чуждици?

— Какво ще ви кажа — това е смешна работа.

— Аз пък мисля, че тия неща по поръчка не могат да стават.

— Да. Езикът сам по себе си расте, чисти се, обогатява се. Той е жива сила, а не е нещо механическо, та да го чистим, да го обковаваме, да изваждаме един пирон и на негово място да туряме нов и т. н.

— Разбира се — продължи Елин Пелин,— че стремежът към чистота на езика от страна на писателя е едно голямо достойнство, обаче не така механически да се

чисти, а това да бъде една вътрешна необходимост.

— Но у нас има хора, както знаете, които се престарават в това.

— Има, има, навсякъде ги има, но те не могат да се наложат никога.

А когато си излизах, големият наш писател се обърна към мен и заговори:

— Е, какво ви казах в конце концов? Това, което всички ви казват. В интервютата хората се стремят да кажат нещо по-тежко, а то излиза обратно. Разбирам, да изберете някой непринуден разговор и да го предадете, тогава ще има много по-интересни работи. Но така, както е сега — интервюираният човек стои като някой подсъдим пред съдиите, страх го е да не каже нещо повече, с което да се изложи пред света.

ЕДИН ЧАС ПРИ ЕЛИН ПЕЛИН

II

. . . .

— Да ми кажете нещо за вашия живот?

— Моят живот е бил всякога равен и безбурен, лишен от романтични преживявания и неинтересен за разказване.

— Но всеки човек има свой интимен живот. . . .

— Казах ви, нито обичам да разправям, нито имам какво да разправям.

В първия момент останах като смаян. Недоумявах. . . И започвам веднага един след друг следващите въпроси:

— Кога и кое ви е дало повод да пишете?

— Още като дете в село аз се увлякох в четене. В нашата къща благодарение на това, че двамата ми по-големи братя бяха учители, имаше доста книги и се получаваха някои от тогавашните списания. Имахме стиховете и разказите на Любен Каравелов, които съм чел и препрочитал много пъти, а стиховете му почти всички знаех наизуст. Попадна ми и «Сборникът за народните умотворения», където за първи път се напечата «Под игото». Четох го с безкрайно увлечение и с ненаситна жадност. Оттогава книгите станаха за мене необходимост и страст. Опитвах се и аз да пиша нещо. Но моето още по-голямо увлечение беше в рисуването. Мъчех се да прерисувам всички картини от книгите и

списанията и бях изшарил всички стени на къщата ни. Когато по-после се откри Рисувалното училище, държах изпит да постъпя там, но не ме приеха. И така, вместо да стана известен художник, почнах да се проявявам като неизвестен писател.

— Имахте ли някой да ви насърчава и ръководи?

— Никой. Едва след излизането на първата ми книга с разкази за мене се заинтересува покойният Шишманов, който беше тогава министър на народното просвещение. На неговата грижа, ентусиазъм и добрина дължа много. Неговото име всякога спомням с безкрайна благодарност.

— Да кажете сами нещо за литературното ви творчество?

— То е писано, писано, че не желая да приказвам за него.

— Ами кое считате най-хубаво от съчиненията си?

— Мнозина са ми задавали този въпрос. Не мога да кажа нищо. Всеки читател ще намери нещо, което най-много му допада и му харесва. Аз отде да зная. . .

— Освен белетристичните ви трудове, правили ли сте опити в драмата и поезията?

— За стихове, виж, хабил съм си душата. Но инцидентно, случайно. Като бях млад, на 20 години, имах тетрадки с 400 стихотворения. Тетрадките ми откраднаха в един хотел в София. Оттогава престанах да пиша стихове.

— Печатани стихове имате ли?

— Да. На млади години. Повечето бяха с хумористично съдържание.

— На какви езици са преведени съчиненията ви?

— Преведени са на чужди езици много мои работи. На английски, гръцки, сръбски, чешки.

— Награда от Академията на науките получавали ли сте?

— С тая висока чест не съм никога удостояван. Може би защото начините, чрез които се получават често пъти академичните награди, никога не са били по моя вкус.

— Какво мислите за нашата литература?

— Нашата литература се развива с едно забележително оживление, макар и при най-неблагоприятни условия. Най-главна пречка за издигането на истински талантливите е неправилната оценка на всички фактори, които по закон, по дълг и по положение са предназначени да крепят, да насърчават, да издигат истински хубавото. Литературните достойнства днес се мерят с мярката, с която се мерят картофите — на килограм. А мярката за изкуството, за литературата трябва да бъде карат, както се мерят безценните камъни. Литературата не е манифактура, макар че тия две думи се римуват.

— Какъв трябва да бъде истинският писател?

— Талантлив човек, свободен ум, горд дух.

— Кажете нещо за младите писатели.

— Не казвам такива работи. Ако кажеш за един, ще се разсърди другият.

— Какво е най-голямото ви желание днес?

— Да живея, докато видя двете си деца закрепнали и подготвени за живота.

— Какви литературни планове имате?

— Човек предполага, господ разполага.

— Добре, тогава какво пишете понастоящем?

— И това не обичам да разправям — какво пиша. Защото може да го не допиша. После?

— Откога сте член на Писателския съюз?

— Не съм член на Писателския съюз, макар че съм един от основателите му.

— А защо сега не сте член?

— Доброволно се отказах. За причините не желая да говоря, пък и неприятно ми е да говоря. Отказах се от членство в него по чисто лични съображения.

— Кажете нещо за отношенията си с вашите колеги-писатели?

— Добри и приятелски с всички, но рядко съм в средата им.

— Дружбата ви с професор Балабанов?

— С професор Балабанов сме стари приятели. Приятелите, които имах от млади години, се разпръснаха. Остана само Балабанов. От него съм научил много работи. Той е учен и сърдечен човек.

— Ако ми позволите да ви запитам за една мисъл, която често се цитира от мнозина, по какъв случай сте я казали: «Ако в България някога се роди гений, то той ще бъде геният на завистта.»

— Да. Имаше в миналото едно списание «Илюстрована политика». Редакцията беше поискала от някои по-известни на времето хора да напишат по една мисъл. Писаха Вазов, Михайловски, Шишманов и др. Аз това написах.

Мислех, мислех. . . Какво друго да запитам? Часът за интервюто наполовин не беше свършил. Елин Пелин приказва малко. Отговорите му са кратки. И ни в клин, ни в ръкав като конец зададох въпрос:

— Да ни кажете нещо друго?

— Със здравето съм добре и днес времето е хубаво.

За мене последният отговор беше указание за туряне край на разговора ни.

. . . .

РАЗГОВОР С ЕЛИН ПЕЛИН

. . . .

— Това е баща ми! — сочи писателят една картина на стената.

Поглеждам: един селянин от с. Байлово, Софийско, седи и поправя колело от волска кола.

— Щастлив баща! — прошепвам аз.

— Той не е жив — казва писателят.

Връщаме се в кабинета, гдето започва същинският разговор.

— Кой пръв от нашите критици ви откри, господин Елин Пелин?

Добродушна усмивка и откровен отговор:

— Във времето, когато аз почнах да пиша, нямаше нужда от откриватели на Америка. Тогава нашата белетристика беше в началото си и не броеше освен 3—4 имена: Вазов, Влайков, Страшимиров, хаджи Бонев, а, струва ми се, и г-н Г. Стаматов. При това имаше една жива и будна интелигенция — предимно учителството, — която се интересуваше и следеше всяка проява. При тая бедност на нашата литература — специално повествователната — и при тая духовна жажда на младежта много лесно беше да се забележи всяка искрица. В случая твърде много ми помогна и псевдонимът Елин Пелин (тогава беше модата на псевдонимите),

който се яви като интрижка или по-скоро като ребус, който любопитните търсеха да разрешат. А и това беше твърде лесно, защото София, откъдето изгряваха слънцата, беше малък град, хората всички се познаваха, а компанията на «българановците» беше доста шумна и популярна с лудориите си.

— Кажете ни нещо за детската литература и откога работите в нея?

— Пак по онова време, заедно с будния учител от едно столично училище — Иван Пенев — почнахме да издаваме списание за малките — «Веселушка»; в него най-напред почнах да пиша за децата. Работите, които тогава написах, и до днес се поместват в читанките и христоматиите. Днес нашата детска литература е богата и разкошна. Признати и отлични български писатели работят за децата и издателските витрини са украсени с избрани и прекрасно илюстрирани книги. Широкото разпространение на детската книга — като всичко, което добива пазар — подмами и спекулантите, които почнаха да пущат на пазара долнокачествена стока. Това е една напаст, от която ще ни избави добрият и чистият вкус, който учителството култивира в училищата, и строгостта и високото разбиране на работата си, която би трябвало да прояви.

Спомням си, че преди години в Лом слушах Елин Пелин да чете в читалищния салон и откъси от сбирката си «Черни рози». Затова запитвам писателя:

— На какви настроения се дължи тази сбирка?

— Не мога да си спомня на какви настроения се дължи тая сбирка, както и не знам на какви настроения се дължи нейното слабо признание от критиката, па и от публиката.

Понеже философски се настроих, запитвам писателя

относно неговото мнение за светлото и мрачно начало в живота и как е отразено в творчеството му. Последва кратък, но твърде duховит отговор:

— Такива дълбоки работи не са лъжица за моите уста. Ако, пази боже, има такива страшни работи в моите писания, нека други ги разтълкуват.

. . . .

ЕЛИН ПЕЛИН ЗА ОТЕЧЕСТВЕНИЯ ФРОНТ

При тежките политически условия и при опасностите, които се надвесиха над родината, Отечественият фронт се яви като една необходимост. Организираните демократически сили на народа, сцеплени в Отечествения фронт, се справиха бързо с положението и отстраниха опасността отвън и отвътре. Изживяха се тежки дни, като при всяка революция, когато се руши старото и се гради новото. Сега вървим към успокоение и се пристъпя към нормализиране на живота за мир и стопанско заздравяване. Задачата е трудна, но сплотеността на демократичните народни сили и ясната и здрава платформа, на която стоят, не могат да не успеят.

БЪДЕЩИ КНИГИ

Преди години в малко известното списание «Слънчоглед», което редактирахме с покойния Димо Кьорчев, напечатах повестта «Нечиста сила». Не съм я по местил в събраните ми съчинения по простата причина, че не ми харесва така, както е написана. Обаче желанието ми да я преработя и поправя при удобен случай никога не ме е оставяло. Изучавал съм, наблюдавал съм и съм трупал около нея много бележки.

Сега работя за окончателното завършване на тая повест.

«Нечиста сила» е една човешка история. Тема банална, преповтаряна във всички литератури, преплитана в много романи. Баналните теми са мъчни за всеки писател, защото, ако не сполучи да им придаде известна оригиналност, работата пропада.

Сюжетът на тая повест, както всички мои сюжети, е из селския живот. Героинята е универсалната героиня на живота и на всички романи — жената, жената с нейната неразгадана сила, която или въздига, или проваля. В моя случай тя проваля.

Събитието се развива преди години в едно ханче край широкото шосе сред Софийско поле. Цековица, хубавата кръчмарка, със своя опасен чар действува като някаква нечиста сила върху мъжките души и нанася морални и материални разрушения. Неумолима и съдбоносна е нейната магическа стихия, която буди страст, ревност, престъпления и падения.

Противовес на развратната изкусителка Цековица е Магда, скромна селска девойка, олицетворение на чистата и светлата любов. Тя спасява нейния Младен, когото Цековица избира за оръдие на престъпните си цели. Другите герои са измежду известните герои на нашата селска литература — кмет, калугер, поп, добри и лоши селяни и селянки.

Това е накратко, така да се каже, кинематографичното съдържание на тая повест.

ГОЛЕМИЯТ ПИСАТЕЛ ЗА СЕБЕ СИ

. . . Омарчевски като министър имаше обичай да прави юбилеи. Направи юбилей и на мен. «Аз изчислих — каза — годините ти. Ти имаш през 1921 г. 25 години, откак пишеш.» Юбилеят тогава не можа да стане. Стана в 1922 г.

В миналото нямаше много писатели. Тогава те се брояха на пръсти. Нямаше и читатели. Тогава, както знаете, интелигенцията се зараждаше. Тя беше повече учителска, пръсната из разните краища на България. По това време започнаха да се появяват и учителките. Дотогава учителите бяха повечето мъже, с малко образование и не се интересуваха много от литература.

В тия години, когато аз започнах да пиша, в селата и градовете бяха нахлули много нови сили като учители. Те бяха единствените, които разбираха горе-долу от литература. В тия времена писателите бяха Вазов, Страшимиров, Влайков, Пенчо Славейков, Яворов, хаджи Бонев, започваше и П. Тодоров. Белетристи бяха малко. Тогава се явих и аз с моите първи работи.

Псевдонимът ми помогна за моята популярност. Аз бях млад. Беше ме срам от тая бърза популярност, защото каяфетът ми не подхождаше за нея. Ученичките понякога вървяха след мене, казваха: «Елин Пелин. . .» — и цитираха известни мои работи, а аз потъвах в земята. Тогава беше лесно да станеш писател, защото нямаше писатели. Още повече че моите работи допаднаха. В София учителите даваха вечеринки и аз приготвях специално четиво за тях. Например разказа «Душата на учителя».

Тия вечеринки ставаха в салона на Трапезарията. Сега там е работилница за обуща, «9 септември» се казва. Случайно отидох там по една работа и разбрах, че това заведение е същото. Там прочетох «Душата на учителя». Посрещнаха ме с голям възторг, ръкопляскаха ми, радваха се учителите и учителките. Присъстваше и редакторът на списание «Учител», покойният Крум Максимов, брат на Христо Максимов. Той веднага се качи на сцената при мен, взе разказа и ми даде хонорар 20 лева. Тогава 20 лева бяха много. При това не се плащаше хонорар.

Така започна моята кариера.

От тая слава и тая популярност не съм имал никаква полза. От много колеги-писатели съм чувал, че като пишат нещо, получават поздравителни писма — получават дори телеграми, с които ги похваляват или укоряват. Може да се каже, че целият български читателски свят знае моите работи, но много рядко съм получил писмо от някого да ми каже: това ме трогна, това ми се хареса или това не ми се хареса. Някой път се е случвало и да ме ласкаят. Но много ме трогна един бръснар, при когото попаднах случайно. Като започна да трака с ножицата, почна и с устата: «Аз — казва — съм чел вашите работи. Огин са, огин! Чета ги всяка вечер. Нали — казва — вий сте Майн Рид?. . . »

— В списанието «Летописи» написах някои от подобрите си работи. Беше редактор Димитър Бояджиев. Издаваше го книжарят Голов. Той ми обещаваше да ми

плати нещо за хонорар, обаче не ми даде нищо. Веднъж отидох да го помоля да ми даде нещо, понеже бях в затруднение.

— Я — казва — се качи на тавана, има там стари течения, вземи да продадеш някои и парите задръж.

Тогава нямаше писатели, но нямаше и читатели. Сега ми е приятно, че се намирам в една среда между толкова писатели — млади хора, всички талантливи. И ми е приятно, че съм доживял толкова години, да се намеря в такава отлична среда. Освен това можем да се радваме днес, че и читатели има много. Не е вече, както тогава: едно списание струваше 2 лева, например като детското списание «Веселушка», а се набираха само 500—600 души абонати. Аз завиждам на младите и ги облажавам, че живеят във време, когато българската литература се възражда и се издига.

Благодаря още веднъж за вечерята и за честта, която ми направихте с тая другарска среща.

ЕЛИН ПЕЛИН ЗА МАКСИМ ГОРКИ

Славата и името на великия руски писател избухна почти внезапно и възбуди интерес в целия свят. В тия времена аз усилено четях великите руски писатели и цял бях погълнат в тяхната дълбина. Тургенев, Гогол, Пушкин, Лермонтов, Достоевски и пр., и пр. ме занимаваха твърде много. Бях се запознал и с Чехов, който ме обая. По това време аз още не пишех, или, по-право, не печатах. С някои от първите произведения на Горки се запознах чрез големите руски журнали в Соф. народна библиотека. Побързах да си изпиша от Русия трите тома от неговите съчинения, които току-що бяха излезли. Цели два месеца ги чаках с нетърпение. Жадно ги четох и препрочетох. Нещо ново, нещо особено, нещо непознато дотогава, което откривах във всяка негова страница, ме увличаше и упойваше. Оригиналните сюжети, идейността, любовта към човека, към изхвърлените от живота хора, художествената сила на неговите описания и характеристики ме смаяха с новостта и смелостта. Неговият гений дишаше с някаква странна първична сила, която ме вълнуваше и удивляваше. Чувствувах, че съм свършил някакво голямо училище и съм обогатял с много знания, без да мога да си обясня какви са те. Именно в такава смисъл е неговото влияние над мене. Той, като всички големи хора, не можеше да бъде нито постигнат, нито подражаван. Но той ме научи на много работи, които един обикновен писател трябва да знае. . .

ПИШЕХ ЗА СЕЛОТО, ЗАЩОТО СЪМ ИЗРАСЪЛ В НЕГО

В разговор с представители на печата заслужилият наш писател Елин Пелин, чиято 70-годишнина се чествува, заяви:

«Аз мислех, че като остарявам, остаряват и моите работи. Но ето че днес, когато съм заобиколен с толкова внимание, с радост установявам, че за младите хора те представляват все още един свеж извор.

За тези млади хора аз бих искал още много да работя. Но моето здраве е разклатено, а и зрението ми много отслабна. Това ми пречи да пиша. Все пак се мъчех, доколкото ми е възможно, да бъда полезен на тия млади хора в това време, когато народът ни се възражда под ръководството на Отечествения фронт за един нов, по-съвършен живот. С най-голямо удоволствие аз се заех да изнасям четения пред деца, ученици, работници и бригадири.

Говори се, че съм бил реалист. Някои приятели казват, че съм бил представител на критическия реализъм в нашата литература. Аз се мъчих само да бъда правдив и да пиша за това, което добре познавам. Пишех за нашето село, защото ми е най-познато, защото от дете съм израсъл в него. Аз пишех за живота и за живите хора, и не можех да премълча техните страдания и неволи. Но дали съзнавах тогава, че съм писател-реалист? Може би дотолкова, доколкото оня герой от сцената, който, като мълчал, не знаел, че произнася «ерголям».

Аз съм благодарен, че можах на млади години да се запозная с руските класици Чехов и Горки. Аз съм благодарен, че попаднах в най-доброто в литературата. Те създадоха у мен вкуса към хубавото, към правдивото. Аз продължавам и сега да се интересувам от работите на великолепните представители на съвременната съветска литература, от която ние, българските писатели, които нямаме трайни литературни традиции, можем много и много да се учим.

Трябва да кажа, че съм трогнат от толкова голямото внимание на редакцията на съветската библиотека «Огонёк», която реши да издаде в тираж 150 000 бр. книги от мои разкази в навечерието на моята 70-годишнина. Трогнат съм от сърдечността и вниманието, с което ме обкръжава днес цялата наша политическа и културна общественост.»

НАРОДНОТО ПРИЗНАНИЕ И ИЗКЛЮЧИТЕЛНОТО ВНИМАНИЕ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО НА ОТЕЧЕСТВЕНИЯ ФРОНТ МЕ ПРАВЯТ НАИСТИНА ЩАСТЛИВ

Елин Пелин, единственият жив класик на българската литература, днес навършва 70 години. Той не е чужд на нашата съвременност. Отзивчив е към всички по-големи културни събития у нас. Чете свои произведения пред септемврийчета и пред ентусиазираната младеж по строителните обекти.

Именитият писател вчера прие един от нашите редактори, с когото води продължителен, непринуден и сърдечен разговор.

— Народното признание и изключителното внимание, което ми се оказва от правителството на Отечествения фронт по случай моята 70-годишнина, ме правят щастлив. Никога в живота си не съм се надявал и не съм очаквал такава силна привързаност към мен и към моето скромно литературно дело от страна на широките народни маси и правителството.

Днес Отечественият фронт изгражда здрав социален строй и щастливо бъдеще на народа и идващите поколения. Никога у нас не е имало по-грандиозно строителство от сега. Ентусиазмът на младежта, която се нахвърля с радост в бригадирското движение, ме възхищава.

На въпроса, на кого трябва да принадлежи земята, Елин Пелин каза:

— Земята трябва да бъде общо притежание, както въздухът и водата. Земята ще даде по-големи резултати при нейното задружно обработване чрез трудово-кооперативните земеделски стопанства.

— Какво ще ни кажете за българския селянин?

— Нашият селянин е разумен и мислещ. Той е бил, и днес, когато се строи нова България, е един от най-здравите двигатели за стопанското издигане на страната ни.

— Писателят трябва ли да бъде и общественик?

— Това е въпрос на темперамент. Смятам, че писателството е самò по себе си висока обществена служба и дейност.

— Кои български писатели смятате за свои учители?

— Почти от всички български писатели преди мене съм могъл да науча по нещо. Разбира се, Каравелов, Ботев и Вазов са едни от първите писатели, които бяха за мене пример на писане и идеал за догонване.

— При какви обстоятелства предпочитате да творите?

— За мене обстоятелствата не са важели. Аз най-добре съм творил при силен натиск от страна на някоя редакция. Най-хубавите си работи съм написал в някое кафененце. Някои от първите си работи съм писал и по пейките на Градската градина. Не мога да отрека, че обстановката и тишината помагат на всеки творец.

— Върху какъв труд работите сега?

— Приготовлявам една книжка приказки за деца, която ще носи заглавието «Знам и Мога». Събирам и материали за разкази из селския живот. Ще се помъча да предам новия живот на нашия селянин при новите условия, при които работи и живее сега.

— Продължавате ли да пишете стихове?

— И сега пиша стихове, но повечето за деца. Писал съм и лирически стихове, но виждам, че не ми се удава тая форма, и предпочитам белетристичните работи.

— Кое от изкуствата цените най-много?

— Смятам, че музиката е едно от най-висшите изкуства. Обаче и всички други изкуства аз ценя високо.

— Кое от вашите произведения цените най-много?

— Това не мога да кажа. Най-много и най-старателно съм работил върху повестта «Гераците».

— Коя област в литературата ви се най-много удава?

— Белетристиката.

— Какво място заема българката в нашата литература?

— Българката не е много и всестранно застъпена в нашата литература. Тя се явява по-често като баба или като мома. Като домакиня, другарка на мъжа и като майка е слабо застъпена.

— Какво трябва да бъде отношението на писателя към войната?

— Не вярвам да има някъде в света писател, който да иска война.

— Опитвали ли сте се в драмата?

— Опитвал съм се. Когато бях в Париж, даже написах една драма «Перушинки по пътя», но при едно прочистване на ръкописите си я унищожих, за което още съжалявам.

— Какво ще ни кажете за българската художествена критика?

— Ние, писателите, не сме в много добри отношения с критиката. Това, разбира се, за себе си не мога да кажа. Сега намирам, че критиката стъпя по един прав

път и че полека-лека става действително сподвижница на писателя.

— Кой славянски народ е най-творчески?

— Великият руски народ е най-творчески във всяко отношение — и в изкуството, и в науката, и в живописта.

— Кой славянски език е най-богат и най-благозвучен?

— Всички славянски езици са хубави и благозвучни. Но за мен най-хубав и благозвучен е нашият, българският език.

— Вън от литературата, какво друго влечение имате?

— На млади години съм се увличал в лова и риболова. Тоя спорт ми е помагал да видя много неща в България, да срещна много и различни хора и да опозная изобщо по-добре живота на средния човек у нас.

— Кое смятате за най-голямо постижение в живота си?

— Големи постижения в живота си нямам. Най-голямото ми постижение, след 40-годишно старание, е да платя всичките си задължения, които имах.

— Доволен ли сте от писателската си професия?

— Понеже нямам друга професия, доволен съм и от писателската.

— Духовит ли е българинът?

— Българинът обича да говори в образи, които понякога са пленителни и пълни с мъдрост и хумор.

— Кое е най-горещото ви желание?

— Да настъпи мир на земята и братство между хората.

ПРИ ГОЛЕМИЯ МАЙСТОР НА РОДНИЯ ЕЗИК: ЕЛИН ПЕЛИН ПРЕД СЕПТЕМВРИЙЧЕТАТА

Към края на учебната година е. По коридорите на Първа софийска прогимназия кънти весел шум. Неспокойни деца надничат през оградата. Септемврийчетата от литературния кръжок и градския колектив «Бодра смяна» чакат гост. И ето, той е вече сред тях. Любимият писател Елин Пелин се изкачва по витите стълби и влиза в клуба. Над главата му се залюляват пъстри гирлянди. Слънчеви лъчи трептят по новите лозунги и стенвестници.

Септемврийчетата приближават към него. Усмихват се. Стискат ръката му. Не могат да му се нагледат — същият като в христоматиите! После се нареждат край масата, накичена с червени лалета. Сяда и любимият писател сред тях.

— Другарю Елин Пелин, нашият литературен кръжок ви е избрал за свой патрон.

Всички притаяват дъх. Чува се как една пчела бръмчи по прозореца.

В стаята е много тихо. Старият писател се унася в спомени, разказва как до късно нощем четял книгите на братята си. Как денем копирал картинки от читанката и ги рисувал по бялата стена с глина. Решил да става художник и тръгнал един ден към София. Не го приели в Рисувалното училище. Там нямало място за

бедното селско момче. Върнал се в село и станал учител. Събирал старите и младежите да ги учи на четмо и писмо. А нощем до втори петли не затварял книгите. Особено му харесал романът «Под игото». Чел го, препрочитал го и решил и той да напише нещо. Когато напечатал първия си разказ, бил на 17 години.

Много книги прочел той и после, в Народната библиотека. Когато свършил българските книги, започнал руските.

— Ами как сте създали вашия хубав стил?

Елин Пелин обяснява:

— Стилът се ражда с твореца. Това е способността му да пише. Но той се оформява от прочетените книги, от работата над произведенията на големите писатели. Автор, който няма свой стил, не е голям писател.

Децата се интересуват дали случката с Белчо в «Старият вол» е истинска.

— Истинска е — отговаря Елин Пелин, — но и нещо съм поизмислил, за да бъде по-интересен разказът. Ако писателят не познава добре живота на хората и животните, той не може да напише нищо. Също трябва и много да се учи от майсторството на големите автори. Аз много обичах, обичам и сега руската литература. Особено ми харесват разказите на Чехов. Зная ги наизуст. Който иска да става добър разказвач, трябва да се учи от тях!

— Обработвате ли своите произведения?

— Разбира се — отвръща писателят. — Особено над първите си книги работех много. Повестите «Гераците» и «Земя» преписвах няколко пъти. С «Гераците» се занимавах доста време. Тогава бях 20-годишен.

— Какво ще ни кажете за организация «Септемврийче»? — интересува се Людмила.

— Организация «Септемврийче» ми е много симпатична. Радвам се, че в нея растат добри деца. Аз обичам септемврийчетата. Винаги се чувствувам много щастлив сред тях. Сега им пиша една нова книга — «Знам и Мога». Бих писал и още. Но остарях. Вече навършвам 70 години. Лекарите ми забраняват да работя. Но не ги слушам много.

Вие всички трябва да обикнете литературата — обръща се Елин Пелин към септемврийчетата. — Тя облагородява човека. Работете и през свободното си време четете много книги. Растете, живейте с тях! Чувствувайте ги близки! Книгите и школовката в «Септемврийче» ще ви направят истински хора. Сега всички имат възможност да се проявят. Вие бъдете първенците!

Колко са бързали часовниковите стрелки! Вече е 12. Трябва да се разделят. А децата искат сладкодумният гост да остане при тях до тъмно. Да им разказва дълго, а те да го слушат прехласнати. . .

Развълнуваният писател се сбогува. Септемврийчетата зашумяват край него.

— Довиждане!

Лъскавият автомобил плъзва между зданията. Децата гледат дълго след него и после тръгват бодри под цъфналите кестени.

Те няма да забравят никога тоя ден!

ПРИ ЕЛИН ПЕЛИН

Големият български писател Елин Пелин навършва днес 70 години. По този случай той беше посетен от наш представител, който му зададе няколко въпроса във връзка с неговото творчество в българската литература.

— Как гледате на изминатия от вас творчески път и на оценките, които се дават на вашето творчество?

— Работил съм честно и с любов на литературното поприще. Не съм се гордял и превъзнасял с името «писател». Не съм мислил за слава и за шум около името си. Ценил съм всякога писателското дело и всякога със страх и с чувство на отговорност съм пристъпял към работата. За моето творчество съм мислил, че то е една тънка чертица в българската книжнина. Сега, когато съм предмет на такова голямо внимание от страна на всички, изпитвам стеснение и срам, че не съм могъл да дам това, което съм желал, и това, което съм мислил. Вълнувам се от топлите чувства, с които ме поздравяват близки и далечни от всички краища на България. Но най-топло ме ласкае и радостно вълнува почитта на българската младеж и вниманието, което ми оказват искрено и непресторено младите български писатели. Оценката «класик на българската литература», «класик на критическия реализъм» и пр., която ми се

дава, смятам, че е премного надвишаване делото ми.

— Как схващате задачата си като писател сега?

— Задачата на писателя е твърде отговорна и като творец, и като писател. Смятам за твърде благородна работа участието, което взимам, в четения пред селяни, работници, пред бригадири и деца. Това ми прави голямо удоволствие и влизането в контакт с народа ме ободрява и вдъхновява.

— Какво мислите за съвременната белетристика — идейни насоки и художествена стойност?

— Открай време нашият писател е бил в служба на народа и е работил главно за неговата просвета и духовно издигане. По тоя начин думата «писател» у нас е осветена. Българският съвременен писател подема това дело с много по-високо разбиране и с много по-голямо съзнание като главна задача. Днес и поезията, и белетристиката носят вече високоидейно съдържание и стремеж към висок охудожествено превъзмогване. Налагат се и вече тежат отлични дарования.

— Как гледате като художник на нашето село днес с оглед на промените, които стават в него, и отражението в нашата литература?

— Промените, които стават във всестранното съдържание на селския бит, в личния, в стопанския и обществен живот на нашия селянин, представляват интересен процес. Нашата нова художествена литература не е оставила без внимание това. Но отражението е още слабо и не иде от по-дълбоко проучване. Трябва да се дълбае, да се прозре, да се очисти и да се проясни всичко. Тежка задача! Затова пък трябва да се насърчава всяко добро постижение, да се следи с любов и интерес всяка хубава проява и да ѝ се дава насърчение.

— Над какво работите сега и какви са творческите ви намерения за в бъдеще?

— Сега работя малко. Боледувах и се чувствувам уморен от тежестта на 70-те години, които дойдоха така нежелано, така неочаквано и ненавременно. Все пак не съм изгубил интерес към проявите на новия, така интересен живот и събирам материали, ако преживея, да има да напиша още нещо.

ЕЛИН ПЕЛИН ЗА БЪЛГАРСКИТЕ УЧИТЕЛИ

При първите мои стъпки на литературното поприще аз се движех изключително в средата на учителството. Хиляди млади хора, мъже и жени, току-що завършили гимназия или педагогически училища, бяха нахълтали масово по села и градове за учители. С воля и ентусиазъм те отдадоха всичките си сили за просвета и наука не само на децата, но и на народа. Млад, възрожденски живот кипеше навсякъде. Единствено аз, отраснал на село, с още много живи връзки там, увлечен в литературни мечтания и ламтежи, не можех да бъда сред тая ентусиазирана младеж. През това време написах най-хубавите си разкази. Те като че ли дойдоха в пълна помощ на тия вдъхновени дейци на просветата. Първите ми книги попаднаха по всички читалища и училищни библиотеки. Тогава учителите уреждаха четения и литературни забави във всеки кът на родината. Там изключително се четяха и изпълняваха мои работи.

На тая дейност на учителството, народното учителство, с което съм сроден завинаги, дължа моята популярност. И днес, когато ми се прави такова сърдечно чествуване, не мога да не си спомня за ония хубави и млади години и за всички тия светли младежи, които безкористно и самоотвержено служеха на народа. Аз остарях, но учителството е още младо. В живота, в новия живот, трепти със същия ентусиазъм делото на нашия народен учител, посветен всецяло в служба на родината за изграждане на светлото нейно бъдеще.

СРЕЩА С ЕЛИН ПЕЛИН

Ето старият писател отваря вратата. Спира се усмихнат сред септемврийчетата и се ръкува с всички. После сяда сред тях. Много радостни очи се устремяват към него.

— Много ми е приятно, че съм във вашата среда — започва той. — Вие се интересувате от живота на писателите. Това е много хубаво. Вие сега може да говорите свободно, приятелски с тия хора. Някога не беше така.

Елин Пелин им разказва колко се вълнувал, когато видял за първи път Иван Вазов. Много часове малкото момче вървяло след големия писател — да го погледа. . . Но той не го забелязал.

— Разкажете ни нещо за вашето детинство — става нетърпелива Емилия Милушева от XXII училище.

Другарят Елин Пелин намества очилата си и започва. С бавен, спокоен глас той им разказва за далечното си детинство. Говори им за хубавия баир «Фрелин», пролет потънал в люляци, за своя баща, майстор на хубави веячки, за първите си рисунки по стените на родната къща. . .

— А откога започнахте да пишете? — пита Живка Стаменова от II училище.

— Още от малък — отговаря писателят. — Един ден учителят ни накара да напишем съчинение на свободна тема. Аз описах едно мое пътуване до Кремиковския манастир. Написах го като разказ. На другия ден учителят донесе тетрадките. Моето съчинение беше най-хубаво. Той ме похвали. Каза ми: «Ти имаш дар, който може да се развие много! Пиши каквото виждаш!» — И аз започнах да пиша. . .

— А кога се подписахте за първи път с псевдонима Елин Пелин? — се изправя между другарчетата си любопитната Антоанета Маджарова от XII училище.

— Когато бях ученик в Сливен. Тогава напечатах стихотворение в едно сборниче за Васил Левски. Там се подписах първи път с псевдонима Елин Пелин.

Светнаха прожекторите. Защракват апаратите на кинооператорите.

Беседата продължава.

Белокосият писател разказва на любопитните септемврийчета за дружбата си със старите социалисти Георги Кирков, дядо Благоев, Георги Бакалов, за някогашните големи работнически събрания в София.

— Сега какво пишете? — любопитствува Богдан Петрунов от VIII училище.

— Интересува ме много животът на ТКЗС. Събирам материали. Може да напиша някои разкази, повест или роман.

— Как се отнася към вас народната власт? — пита Маргарита Димитрова от II училище.

— Много добре. Всички ме уважават. Сам другарят Димитров се грижи доста за мене. Много съм доволен.

— А какво ще пожелаете на септемврийчетата по случай юбилея ви?

— Да се учат. Да са верни на обещанието си. Да слушат ръководителите си. Да са отличници.

Септемврийчетата зашумяват. Те разказват на любимия си писател за своята организация, за кръжоците, за опитните полета. Др. Елин Пелин ги слуша внимателно. Той обича тяхната организация. Заниманията им са му много интересни. . .

Пред др. Елин Пелин застава Богдан Петрунов от VIII училище. Свежи лалета трептят в ръцете му.

— Другарю Елин Пелин, ние благодарим за скъпите произведения, които сте написали. Желаем ви здраве и дълъг живот — говори септемврийчето.

Писателят поема цветята и отговаря развълнуван:

— Приятно ми е да бъда сред вас. Вие растете с особени мечти: да има мир, да се построи социалистическият свят. . .

Ехва бодра песен, изпълва стаята и през отворения прозорец се понася над слънчевата улица. Септемврийчетата пеят с пълен глас. Сред тях е др. Елин Пелин! Сред тях е живият класик на българската литература!...

ЕЛИН ПЕЛИН РАЗКАЗВА ЗА СЕБЕ СИ

Преди десетина дни Елин Пелин имаше дълга сърдечна среща със своите най-малки читатели — септемврийчетата. Тогава той отговори с охота на многобройните им въпроси. Тук ще предадем дословно, по стенограми, част от крайно любопитните отговори на Елин Пелин. Печатаме ги в точен вид и като интересен документ за обикновената ежедневна реч на именития юбиляр.

Въпрос: Какво ви е накарало да пишете за селския живот?

Отговор: Не знам какво ме е накарало. Просто така. Аз бях учител в село една година. И там направих вечерно училище. Тогава бях млад, момче на 17 години. И какъв учител бях аз!. . . Много бях млад, но интересен. Бяхме двама учители — един стар и аз.

Именно тогава, като учител, през зимата отворих вечерно училище за моите другари, които не бяха ходили на училище — работници, момчетии. Те идваха там. Вечер ходехме на седенки. Преди да идем, събираме се в училището и там аз ги учех на четене и смятане, учех ги на грамотност, учех ги да пишат писма, като станат войници, как да се обръщат към тия, на които пишат писма, и т. н. Та, за да се научат на писма, карах ги да правят с мен упражнения: да пишат на родителите си.

Това беше забавно, полезно и интересно. Срещнах ги по-късно, като старци вече. И тогава те ми казваха: «Вие сте ни учителят.»

Освен дето ги учех на четене и смятане, аз им четях и различни книжки. Имаше училищна библиотека. Четях им нещо от Каравелов, разни работи им четях. Четях им ги еднъж, дваж. Свършиха се. И стана неинтересно. Мен тогава ми дойде на ум и аз да напиша нещо, за да им го прочета. И така ми дойде на ум да стана писател. И описах една случка из живота ни. Ама аз я поукрасих малко. Смешна беше. Смях голям падна. Познавахме всички героя. Беше весело.

Хареса им.

— Хайде да напиша още една смешка — рекох си. — И така почнах да вниквам в тия неща и да пиша именно нещо истинно. По едно време написах един разказ, «Ветрената мелница». После го разработих. . . В този разказ описах и сушата. И така я описах, че после отделих този разказ за сушата и направих от него друг — «Суша», — който е печатан в моите сборници разкази — за едно село, как болест се явява, как от сушата пресъхват кладенците. И това е. По едно време познах, че този разказ има някаква литературна стойност и че може да се печата. Но аз не бях лаком за слава. Преписвал съм го има десет пъти: разгледам го, поправям го тук, поправям го там. Не можех да търпя черновки без поправки. Все си работя, все си поправям. По този начин той стана един добър разказ и го напечатах в «Летописи». Той направи голямо впечатление.

Много хора го прочетоха. Но аз бях бедно момче. Ходех по София да си търся работа. Бях с едни панталонки закърпени и ми беше неприятна тая история. . .

Срамувах се. Но най-вече ме беше срам, като вървях по улиците. Веднъж срещнах три-четири ученички. И те се обръщаха подир мен и викаха: «Елин Пелин, Елин Пелин. . .» Къде да се дяна? Но нямаше къде. Едва се затулих и се загубих. . .

Въпрос: А как избрахте за свои герои Пижо и Пендо?

Отговор: Вие не ги познавате старите шопи. Вие познавате сегашните селяни. Но шопите бяха много интересни хора. Те носеха едни чудно красиви носии. И аз съм се чудил на тези техни бели гащи! Как не се оцапваха! Все бели бяха. И имах един познат шоп — Пендо от Княжево. . .

Въпрос: Занапред какво ще пишете?

Отговор: Занапред не знам дали ще напиша нещо. Защото вече не мога така да работя, както някога. Ама аз все си събирам разни материали. Най-много ме интересуват земеделските кооперации, понеже са селски — по моята специалност. Искам да напиша един сборник разкази за тези кооперации или нещо по-голямо като повест, като роман. . . И затова си събирам материали. Написал съм някои глави, но нищо цяло още няма, защото не съм добре и лекарят не ми позволява да работя, защото често боледувам. Ако събера материали и ако доживея още някоя година — ще напиша.

Въпрос: Често ли поправяте работите си?

Отговор: Ако смятам някои сюжети за важни — повече. Има текущи сюжети — да се напише нещо така, текущо, по повод. Тогава няма какво да се поправя. Ако обаче трябва да остане трайно — тогава е необходимо да се работи.

Въпрос: Кои чужди писатели обичахте да четете, когато започнахте да пишете като млад?

Отговор: Тогава четях много и каквото ми попадне. Защото нямаше голям избор. Книги тогава от български писатели още нямаше. С чужди писатели се запознах в гимназията. Аз и затова повтарях пети клас, защото четях по цял ден в Народната библиотека. Четях Гончаров, Чехов, четях Тургенев. . . Само в руски преводи намирах книги. Четях Виктор Юго. . . Чел съм ги все с речници. То е било бавно. Руски не научих добре, защото е трудно произношението на езика; аз като шоп не мога да го говоря.

Въпрос: Имахте ли удобства, където да пишете, като Вазов например?

Отговор: Аз много работи съм писал или в някоя сладкарница, или другаде. . . така! Не съм имал никакви удобства. На улица «Ангел Кънчев» имаше по едно време малка къщичка, обаче идеално чиста. Там написах «Гераците». . .

Въпрос: А имало ли е нещо истина в «Гераците». . .

Отговор: Ех, как да ви кажа. . . Истина! Има истина. Цялото това, дето съм го казал, е една истина.

Въпрос: А кой ви беше най-любимият писател?

Отговор: Ами аз съм се възхищавал от всичко. Например Чехов съм чел много. Максим Горки — също много. Даже, спомних си, веднъж взех пари от един лихвар и изписах от Русия първите два тома на Горки. И като получих книгите. . . хей как съм ги чел! И сега ги имам. . .

За промените, които настъпват в селото, Елин Пелин се изрази така:

— Настъпва нов живот по селата, макар че е още призори, макар че още много хора са под съмнение, под колебание. Обаче работата върви напред. Машината

ще задуши всички съмнения и колебания и всички ще почнат да работят още по-задружно, колективно. . . И ще бъдат щастливи — ще видят всички, че ще получат много повече, ако изорават добре с машините, а не чоплят земята, както сега — с рало. . .

ЕЛИН ПЕЛИН
РАЗКАЗВА ЗА МЛАДИНИТЕ СИ

Сладкодумен е Елин Пелин не само в своите разкази, но и в разговорите си. Може да слушаш ненаситен с часове как той просто, живо и образно разказва спомени.

Прясна е моята последна среща с него. Заварих писателя със стария художник Асен Белковски до една розова масичка в сладкарница «Наркооп» на ул. «Раковски». Отначало разговаряхме за здравето, за пенсиите. Елин Пелин разказа как с акламации го приели в Единната ОФ организация. Подхвърлих «да се държи за юбилея», че го чакат вълнения, да си пази здравето. А времето беше се развалило. Този ден застудя, прехвъркаха снежинки.

Към компанията се присъедини още един стар приятел на писателя. Стана дума за юбилея.

— Тези дни телефонът все дрънка — забеляза Елин Пелин. — Питат ме за туй-онуй, искат покани за тържеството, искат да дойдат в Байлово. Но аз с тези работи не се занимавам. Идват журналисти. Питат незначителни работи. И всички се залавят за псевдонима ми — как съм го измислил. Незначителни и еднакви въпроси ми задават — повтори Елин Пелин.

По едно време при нас седна професор Брадистилов. Разговорът премина върху ежедневни неща. Елин Пелин и Асен Белковскй с другари вечеряли снощи заедно. Било чудесно: дробчета, пържени работи.. .

— А риба имаше ли? — попита професор Брадистилов.

— Риба? Няма риба — махна с ръка Елин Пелин.

Тук се завързва по-нататъшният разговор. Някой попита дали са верни случките, които Димо Сяров беше описал преди няколко дни в «Изгрев».

— Досега много интервюта са вземани от мене —забеляза Елин Пелин, — но ни едни не е предал точно онова, което съм казал. Все ще го завъртят, все ще притурят нещо.

И Сяров. Писал, че съм измислял сюжетите си, като ловя риба, и даже съм записвал в бележника си. Аз треперя да хвана нещо, та сюжети ще ми дойдат на ум!

Той помисли и добави:

— Е, може някой път да си мисля нещо, но сюжети!. . . После: всички шопи ме познавали, наричали ме техен писател. Човекът, от когото купих рибата, както разказах на Сяров, бе прост рибар. Де ще ме знае той!

И живо, просто и увлекателно Елин Пелин пак разказа как уловил трикилограмовия сом.

— Ама такава риба не бях хващал с въдица в живота си! — добави той. — Хвърлих се като звяр върху сома, стиснах го за главата. Че викове, че го мерихме, теглихме. . . голяма риба беше. . .

После изплуваха старите спомени. И с типичния си хумор и жив език Елин Пелин разказа за своя пръв напечатан разказ и за своя пръв хонорар.

— Тогава бях ученик в I мъжка гимназия. Пратих за пръв път разказ във «Войнишка сбирка». Бяхме в час. Дигна ме учителят да разказвам урока. По едно време разсилният чука и носи голям плик, ей такъв. «За

Димитър Иванов!» — рече важно той. Гледам: печат на Военното министерство. Тогава много мои другари бяха подали заявление да влязат във Военното училище и завистливо поглеждаха плика, като мислеха, че тайно и аз съм пратил заявление и сега ме приемат. Като видя това, учителят, развълнуван ми каза да си седна. Разтворих аз плика и прочетох: «Господин Иванов, елате във Военното министерство да си получите една книжка от «Войнишка сбирка», дето е напечатан разказът ви «Мило е отечеството», и хонорара.» Замечтах аз за петолевка. Ех, да взема толкова пари хонорар! И тръгнахме с братовчеда си Стоян, с когото живеехме в една квартира, към министерството. Посочиха ни една къщица в двора. Влизам. Зад масата седи човек. Беше Рачо Славейков, синът на Петко Славейков.

— Какво има? — попита ме той.

— Дойдох за хонорара — рекох и му подадох писмото.

Той ме погледна изненадан и, види се, разочарован от вида ми. Попита ме:

— Ти ли си Димитър Иванов?

— Аз съм. . .

Аз бях такъв един висок, тънък, скромен, бедно облечен. Бръкна той в чекмеджето, извади един кочан и ме накара да подпиша. Не погледнах аз какво подписах. Все си мислех за пет лева. По едно време Рачо Славейков извади една сребърна петолевка и я тракна на масата. Очите ми светнаха. Тракна втора петолевка. После още една. . .

Елин Пелин се смее кротко. Брадистилов попита:

— Значи, платиха ти петнайсет лева?

— Не! Двадесет и пет лева!

— Аааа! — ахнахме ние.

— Да. Отивам при Стоян. Толкова пари не очаквах да получа. Първата ми работа беше да си купя нови обуща за пет лева. Стоян ходеше със скъсани, та и на него купих. Бях като замаян. Двайсет и пет лева за един разказ? Разбрах, че плащат на страница по пет лева. Прибрах се като трескав в къщи и започнах да пиша. Писах, писах — излезе дълъг любовен разказ. Озаглавих го «Стоян и Рада». Славейков беше ме поканил пак да дам нещо, ще го напечатат. Пратих го аз и заминах за Байлово. Всеки ден чаках пощата. Пощаджията идеше на конче. Отдалеч свиреше на медна тръба и всички излизаха да го посрещнат тържествено. Един ден пак засвири тръбата. Подаде ми той хартия и рече: «Димитре, вземай туй нещо, за тебе е. . .» Ама и той не знае какво е. Беше пощенски запис за сто лева, хонорар за разказа «Стоян и Рада». Изтеглих парите. То беше като гръм от ясно небе за селото. Толкова пари! «500 гроша, думаха селяните, не е малко нещо.» Отидох в София. Купих си костюм за 36 лева. . .

— Помня го оттогава — обади се Асен Белковски. — Пелинко ходеше все с ръце в джобовете, като вървеше, някак подскачаше, все весел.

И неусетно разговорът се отклони за стара София. Била тя малка тогава, свършвала до Народното събрание. Зад паметника на «Цар Освободител» — трапове, а по-нататък се разливала широко Перловската река. При Подуянския мост имало хан с много стаи и около двора — малки постройки за жилища. Между Държавната печатница и хана се простирала гола поляна. Заведението било прочуто, ползувало се с реноме. Там се хранели чиновници. Като ученик Елин Пелин квартирувал в една стая с братовчеда си Стоян. Там живеели музиканти, фелдфебели, каруцари, хамали.

— Далечни времена, а като че ли са вчера — казва Елин Пелин замечтан. И пак спомените напират:

— Беше весело тогава. Издавах ръкописен вестник «Тояга». Четеше го народът там и много смях падаше, защото описвах ежедневни случки из живота ни. Беше ваканция. Стоян си замина за село, а аз останах да чакам брат си, който се връщаше от Виена. А бях си купил една нова чудесна шапка, сега такива ги няма. Моята стая беше до земята. Край прозореца ми имаше пътека — хора минаваха. Оставих аз шапката на масичката, а с дъската, на която рисувах, затулях отворения прозорец. И легнах. Позаспал съм. По едно време се стреснах:

— Бум!

Дъската падна с трясък. Ослушах се — сърцето ми замря. Под прозореца чух стъпки, които спряха. Рекох си: има тук някой, но да видим какво ще прави. А държах в стаята едно дряново дърво, здраво като желязо, един селянин ми го беше подарил. Цяло оръжие. Станах полека,наместих възглавницата на леглото, а аз с дървото се свих на мястото ѝ. По едно време две ръце се хванаха за решетките на прозореца. Една физиономия надникна и посегна да хване шапката. Дигнах дряновицата и с всички сили я стоварих по ръката.

— Оохх! — изрева някой и се спусна, а аз скокнах с викове:

— Дядо Кръстьо! Дядо Кръстьоо! Крадец! Крадец!. . .

Събудиха се всички в хана. Скочиха музиканти, фелдфебели, колари. Дигна се една гюрултия, викове... А крадецът бяга из двора, мушна се в бодливия тел, после пое към реката, а подир него — фелдфебели с извадени шашки. Най-после беглецът се прехвърли през

стобора, но дрехата му̀ се закачи и той увисна, хаа да го стигнат. Но се откачи и избяга. Все ме мъчи съвестта оттогава — добави Елин Пелин, — защото може би зле нараних ръката на човека. Но тогаз станах г е р о й.

После писателят разказа, че ръкописният вестник «Тояга» спрял. Започнал нов хумористичен вестник «Фиу».

— Имах два броя запазени, ама и те се загубиха — добави Елин Пелин.

За литографиране той плащал по 5 лева. После направил сандъче като циклостил. Много смешки печатал, а и рисунки скицирал. Вестникът бил предназначен за жителите на този обширен двор с пристройки. Елин Пелин рисувал съквартирантите си — фелдфебели. И добави:

— А един музикант имаше такива завити мустаци. Мажеше ги с нещо, да стоят остри като закачалки. Те му придаваха авторитет. Дойде веднъж той със сабя, поизвади я малко. Нарисувах го, даже си приличаше. Особено внимание обърнах на мустаците. Отдолу написах: «Нашият славен Трендафил.» Тази рисунка произведе фурор.

Бях чувал и други път, че Елин Пелин е искал да стане художник. Помолих го да разкаже нещо за това.

— Да — рече Белковски. — Заедно държахме изпит в Рисувалното училище.

— Но аз пропаднах — забеляза Елин Пелин, после добави: — Всъщност не пропаднах, нарисувах една хубава рисунка, ама тогава трябваха препоръки, а аз нямах. И не влязох в училището.

Пак спомени за стара София, за нейните малки турски дворчета с обилен чимшир. Държавната печатница някога е била сред полето, до I мъжка гимназия (днеш-

ния Физико-математически факултет). Наоколо имало разкопки от римски гробища. Ученици и работници обичали да се бият със снежни топки, понякога и с камъни — добави Елин Пелин усмихнат.

— А сетне — обърна се той към Белковски. — Къде промиваха злато?

— Злато? В София? — попитах удивен.

— Да — рече Белковски. — Промиваха злато в Перловската река. Тя тогава се разливаше сред градините, не беше канализирана.

— Ние — поде пак Елин Пелин — ходехме да гледаме. Имаше върби, дето е сега градината «Септемврийче». С файтони излизаха хората на разходка там.

Разговорът пак се завъртя за рибата.

— Ех, каква риба имаше тогава в Искъра— забеляза писателят. — Помня, баща ми ходеше с кола и я пълнеше. А сега де остана?

Заговорихме за реките. Някога като че ли те са били по-големи, с повече вода и риба. И пак спомени. Нещо изплува в съзнанието на Елин Пелин. И с лекотата на своя прост образен език той разказа любопитна история. Тогава живял на улица «Бенковски» при Александър Кипров. Една вечер се връщал от кръчмата «Средна гора». Гледа — пред Кипрови стражар.

— Какво има тук? — пита Елин Пелин.

— На тавана обесен човек — казва му пазачът.

— Кой?

— Слугинята.. .

Елин Пелин се уплашил и се върнал. Не посмял да влезе в къщи. Тръгнал към «Средна гора» да търси другарите си. Ала там заварил скандал — ще стрелят с револвери. Къде да спи? И решава — на хотел. А било есен. По улиците шумели паднали листа, духал студен

вятър. Спрял пред вратата на един хотел на «Леге», недалеч от днешния хотел «Империал». Всички спят. Звъни дълго. Най-после се явило сънливо момче.

— Колко струва леглото? — попитал Елин Пелин.

— Осем лева. . .

А писателят тогава имал в джоба си само 6 лева. И тръгнал да дири по-евтино легло. Влязъл в хотел «Париж».

— Той имаше дълъг коридор — продължава Елин Пелин разказа си. — В дъното — стълби. Изведнъж чувам женски писъци. Отгоре тича жена, зад нея човек с гол нож — гони я по стълбите. Притиснах се до стената. Те минаха край мене, но аз се разтреперах и се махнах. Тръгнах по бившата улица «Мария Луиза». Там имаше долнокачествени хотели, но какво да правиш? Влязох в един. Питам хотелиера:

— Има ли стая?

— Има.

— Колко пари струва?

— Четири лева. Там ще спиш с още един човек.

Отдъхнах си. Заведе ме той в голяма стая. В дъното — креват. Спи някой. Кой ти гледа това? Събух се аз, хвърлих палтото си, седнах на кревата да се съблича̀м. Насреща до стената, на другия креват, спящият по едно време се размърда. Откриха се голи ръце до раменете. И женски глас попита:

— Къде беше досега?

Гледам: на леглото жена. Че като се уплаших пак! Как съм се обул, не помня. Избягах като луд и от този хотел. Пак скитах. Помня, беше 13-то число този ден. Най-после намерих свободна стая в друг хотел. Пак четири лева щях да платя. Съблякох се, легнах и съм

задрямал. По едно време чувам в съня си някой вика с театрален глас:

— Отвори ми, Анчее! Отворииии! Заклевам тее! Коленопреклонно те моля!

И плач зад вратата. Ставам, поглеждам през ключалката. Един офицер насреща коленичил до съседната врата. Клати се пиян и пак се моли:

— Пусни мее, Анчеее!

Но Анчето не го пуща. Тогава той скочи, извади сабята, размаха я, взе да блъска вратата, да псува. Стана един скандал. Показаха се от съседните стаи хора. . . Аз нахлузих панталоните, обух се и пак избягах. Беше почнало да се разсъмва. Отидох в първия хотел — той беше първокласен. Помолих се на момчето:

— Капнах бе, момче! Обиколих града, няма свободни легла. А в квартирата ми има обесен човек. Дръж шестте ми лева, па да вляза да поспя, скоро ще съмне. . .

Момчето най-после се съгласи. Влязох и заспах като заклан. . .

Всички тези спомени, разказани — без съмнение — с по-голям драматизъм и по-живо, отколкото успях да ги запиша, ние изслушахме с голям интерес.

Елин Пелин щеше да говори още, ала вече бе късно. Може би друг път ще се отдаде нов случай да разкаже още спомени.

ЕЛИН ПЕЛИН ЗА СВОИТЕ ДЕТСКИ И УЧЕНИЧЕСКИ ГОДИНИ, ЗА ПАТИЛАТА СИ И ПЪРВИТЕ ПИСАТЕЛСКИ СТЪПКИ

С Елин Пелин често имах продължителни и сърдечни разговори у дома му.

За детските си и ученически години писателят ми разправи:

Първите си впечатления от живота получих в родното си село Байлово.

Незабравими детски години прекарах там. Често си спомням за безкрайните игри край селската рекичка, скитането ми из полето и горите, приятелската ми дружба с животните и птиците.

В прекрасния ми роден кът научих нашия звучен език, чух чудната българска песен, извезана от красотата на най-хубавите думи, опознах нашия работлив народ, нашия човек — българина — и неговата широка, добродетелна, отзивчива душа.

В село не само играех на воля, но и помагах на родителите си в полския труд.

Аз живеех щастливо с книгите, които не падаха от ръцете ми. Обаче онова, което най-много ме интересуваше, беше рисуването. Бях нашарил всички стени на нашата къща с чудни детски изображения. В гимназията (която по мое време започваше от първи клас, а не от четвърти, както сега) се мъчех да прерисувам всич-

ки картини от книгите и списанията, които ми попадаха в ръце. Но художник не станах. Нямаше кой да се грижи, да насърчава и да напътствува наклонностите на децата, както това става днес.

През 1897 г. се явих на приемен изпит в новооткритото Рисувално училище — София. Между издържалите изпита бях един от първите. Но въпреки това не ме приеха. Не конкурсът реши приемането, а препоръките, които нямах. Никой не се застъпи за неизвестното никому селянче. И така, вместо да стана известен художник, започнах да се проявявам като неизвестен писател.

През учебната 1890—1891 г. дойдох в София, дето учих първи клас. Втори клас бях в Златица, а трети и четвърти — в Панагюрище. В София се завърнах отново през учебната 1894—1895 г. Увлечен в прочитните книги, аз се отдадох на мечти и съзерцания и не посещавах редовно учебните занятия. Получих доста слаби бележки и напуснах гимназията. На следната учебна година станах учител в родното си село. През 1897—1898 г. бях ученик в Сливен.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— След като ви изключиха от гимназията, с каква работа се заловихте?

— Направих опит да постъпя в Рисувалното училище, но не ме приеха. И аз бях принуден да се завърна в родното си село, дето прекарах около две години (1898—1899). През това време опознах още повече моите съселяни. Разбрах и почувствувах техните радости, копнежи, скърби и неволи, техния семеен, родов и обществен живот.

Селската действителност ми се показа такава, каквато е. Наблюдателен и отзивчив към тия измъчени от труд и нищета хора, аз се опитах да дам живи образи на герои, с които се срещах и дружех тогава. Някои от тях назовавах със собствените им имена. В моето родно село написах първите си сериозни работи: «Ветрената мелница», «Напаст божия», «Гост», «Изкушение» и «Пролетна измама».

София често посещавах, понеже се бях записал за свободен слушател по право. Един ден, през есента на 1899 г., реших да напусна родното си село и да си търся късмета в столицата. Големият град ми се показа чужд и неприветлив. Парите бързо се свършиха, а работа не се намираше. Незначителният хонорар, който получавах от някои списания, не стигаше за хляба. Аз ходех със стари оръфани дрехи и скъсани обувки. Много пъти си лягах гладен.

Преживях тежки и мъчителни години. Не ми беше лесно да се простя с литературата, с поезията, най-свидните си мечти и блянове. Немотията обаче ме принуди да потърся друга работа. Но където и да почуках, не ми се отваряше. По едно време постъпих като репортьор във в. «Дневник». Но и там не се задържах за дълго, понеже обещаното възнаграждение беше крайно мизерно и не ми се даваше редовно. Отчаян, аз реших да напусна София и да отида в Кюстендил, за да постъпя в сформиращите се македонски чети. Приятел на баща ми, когото срещнах случайно в Кюстендил, ме разубеди да не ставам четник. И аз заминах пеш за Дупница. Отбих се в един хан, без пари и без надежда за утрешния ден. Там почти всеки ден ме спохождаше един мой съселянин, забогатял и заселил се в Дупница. Това негово посещение ми даваше кредит пред ханджията, в чийто хан се хранех и спях. Никакъв отговор не полу-

чих на писмата, които изпратих до приятели за подкрепа. Една сутрин станах много рано и напуснах дупнишкия хан незабелязано от никого.

Беше началото на ноември 1902 г. Вървях по шосето за Самоков. Духаше силен студен вятър. Прехвърчаше сняг. По едно време до самото шосе видях малък параклис и влязох вътре. Върху една икона се виждаха налепени дребни монети, а на земята до самата икона бяха нападнали други. Аз ги събрах и сложих в джоба си. На завоя на един баир стигнах ханче. Нощта прекарах в ханчето. На сутринта продължих пеша за Самоков. Щом пристигнах в града, писах писмо на един приятел, учител в с. Долна баня, с когото се бяхме уговорили да издаваме списание. Той дойде веднага и донесе пари, с които издадох първия брой на сп. «Селска разговорка». Другите три броя излязоха в София. Списанието се посрещна добре, но поради материални затруднения не можа да продължи по-дълго време. Аз навлязох по-активно в литературата. Запознах се с някои млади писатели и младежи, които работеха в литературното поле. Много близки приятели станахме с Димитър Бояджиев, който бе уредник на списание «Летописи», на което аз станах редовен сътрудник. В това списание напечатах някои разкази, които ми създадоха име.

Всички млади хора от моето поколение, които се проявяваха като писатели, художници и учени и са направили нещо за народа, науката и изкуството, израснаха при много тежки условия.

През 1903 г., когато проф. д-р Шишманов стана министър на народното просвещение, за да ми даде възможност за по-спокойна творческа работа, назначи ме за учител в III софийска прогимназия и ме командирова за чиновник в Университетската библиотека. След това

ме изпрати в Париж, дето прекарах 7 месеца (септември 1906 — март 1907г.). Там заболях тежко от апандисит и се завърнах. В Париж видях нов свят, нова култура, нови интересни неща, които обогатиха моите познания и впечатления. После постъпих на работа в Народната библиотека, дето останах на служба дълги години. До пенсионирането си работих като уредник на музея «Иван Вазов». Оттук моята биография престава да бъде интересна.

ЕЛИН ПЕЛИН ПО ЛИТЕРАТУРНИ И ОБЩЕСТВЕНИ ВЪПРОСИ

В съвместната ни работа в редакция «Септемврийче» Елин Пелин прави изказвания, които са общовалидни за литературата ни и които изразяват неговото отношение към литературни проблеми.

— В произведенията на писателя трябва да се отразяват отношенията на хората един към друг — заявява той. — Трябва да видим и отношенията на хората към работата им, към животните, към всичко, което ги заобикаля. Хората изоставят един начин на живот и започват друг живот. Това трябва да отразим.

В разказите трябва да видим героичния човек, който не само убеждава с думи другите, но който подтиква с делата си, който дава пример, че това или онова е добро. Писателят трябва да познава живия човек. Да види как той се откъсва от частната собственост и възприема колективния начин на живот.

И като се замисля за човека в художественото творчество, Елин Пелин подчертава:

— Ние трябва да изучим човека, защото всички работи се вършат от него. Чрез човека ние ще познаем делото. Човекът, човекът трябва да се опознава и изучава.

Именитият писател се спира и на художествената сила на произведението.

— Произведението трябва да трогне човека. Да предизвика съчувствие, негодувание и т. н. Художествената литература няма въздействие, ако не трогне, ако не предизвика известни чувства.

Във връзка с въпроси около идейността в художественото произведение Елин Пелин заявява:

— Трябва да има в разказа една искрица. Той може да е хубав, но безполезен. — И писателят привежда примера за хубавата чешма, изградена сред гората. Тя може да е направена много хубава, но не ползува хората.

— В художественото произведение трябва да има извод, идея — казва той. — Да не мирише на остаряло. Да има в него нещо по-младо, по-свежо. . .

И като казва това, Елин Пелин цитира думите на др. Димитров за бодрост в изкуството.

— За да напишеш нещо значително, трябва да искаш нещо да кажеш на хората — повтарял е и друг път своето гледище големият писател. — Украсите не трябва да задръстват главното. Писателят трябва да се пази да не говори излишни работи. Най-хубаво е да не казваш излишното. Важното е да знаеш какво да кажеш. Да имаш златна мярка!

Като се спира на стила, Елин Пелин заявява:

— Когато ще кажеш нещо, кажи го просто, разбрано, увлекателно, да увлечеш човека да го прочете.

Ставало е дума за поправка на някои произведения.

— Има някои хора, които много се сърдят, че ще им направиш забележка за техните работи или ще ги поправиш. . . — намесва се Елин Пелин. И като поддържа, че това не е правилно, като разказва някой и друг спомен от редакторската си практика, заключава:

— Мене не ми е криво, нито мъчно, че ще ми кажат нещо, че ще ме поправят.

Говорили сме за строителството, за отношението на писателя към изграждането на новия живот. Елин Пелин разкрива своето най-добро отношение към всичко ново. Той го възприема с любов и радост.

— Мене много ме интересува всичко, каквото става сега у нас — казва той. — Особено на село. Аз не пропускам нищо от онова, което се пише по вестниците за ТКЗС. Чета и най-малката дописка. Ще ми се нещо да направя. . .

Това, което би искал да направи, той го заяви веднъж на една среща със септемврийчетата, които с неудържано любопитство го отрупваха с въпроси:

— Какво ще напишете занапред?

— Най-много ме интересуват земеделските, трудовите земеделски кооперации. Искам да напиша един сборник разкази или нещо по-голямо, като повест, като роман. . . И затова събирам материали. Написал съм някои глави; но нищо цяло още няма, защото не съм добре и лекарите не ми позволяват да работя.

На септемврийчетата той често е заявявал:

— Организация «Септемврийче» ми е много симпатична. Радвам се, че в нея растат добри деца. Аз обичам септемврийчетата. Винаги се чувствувам много щастлив сред тях. Сега им пиша една нова книга — «Знам и Мога».

Очите на септемврийчетата греят радостни. Сърцата трепкат от вълнение пред стария писател.

— Вие всички трябва да обикнете литературата — съветва ги той. — Тя облагородява човека. Работете и през свободното си време четете много книги. Книгите и «Септемврийче» ще ви направят истински хора. Сега

всички имат възможност да се проявят. Вие бъдете първенците!

На срещата, която наскоро стана в редакцията на в. «Септемврийче» между септемврийчетата от литературни кръжоци в София и Елин Пелин, той пак изказа своята вяра в организацията:

— Тя ще ви направи най-добри хора, способни за работа, способни за живота, за всичко.

На края той им отправи такова пожелание:

— Желая да ви кажа едно по случай юбилея ми: да се учите, да бъдете верни на обещанието си, да работите, денонощно да работите, за да бъдете отличници във всичко, да станете добри социалисти. . .

Виждам, че вие сте пораснали. . . Вие не сте, както бяхме ние като деца. Вие сте други. Вие възмъжавате по особен начин. Вие растете с мисълта, че животът може да се обнови, да се премахнат войните и да се установи социалистическият строй, където хората и народите. . . — Бурните ръкопляскания му попречват да довърши мисълта си. Но неговият бащински поглед към тях, пълен с любов и радост, разкрива мисълта му: хората и народите да бъдат щастливи, свободни от капиталистическия гнет.

Елин Пелин се е изказвал и за бригадирското движение.

— Разбира се, аз се възхищавам от него — заявява той. — Бригадирското движение ще изиграе много важна роля, много голяма роля в живота на младежта. Ще я групира, ще развие другарския живот, ще развие любовта към човека и човечеството, ще създаде стремеж не като някога за войни и завоевания, а за нещо друго — да обичаш родината и човечеството, да им служиш с всички сили, с едно желание— да отдадеш и жи-

вота си за своя народ и човечеството. Ето защо аз смятам, че това е едно движение, което ще изиграе голяма роля за полагане основите на новия живот и за изграждане същината на новия, социалистически човек.

Като става дума за селото, Елин Пелин, унесен в разговора, отправя поглед напред:

— Настъпва нов живот по селата, макар че е още в призори, макар че още някои хора са в съмнение, в колебание. Обаче работата върви напред. Машината ще задуши всички съмнения и колебания и всички ще започнат да работят още по-задружно, колективно. . . И ще бъдат щастливи — ще видят, че ще получат много повече, ако изорават добре с машината, а не чоплят земята с орало. . .

Тия мисли на големия писател още по-добре обясняват защо той поддържа народната власт и се отзовава на нейните начинания. В изграждането на новия живот у нас Елин Пелин върви с нашия народ.

БЛАГОДАРСТВЕНО СЛОВО НА ЕЛИН ПЕЛИН НА ЮБИЛЕЙНАТА ВЕЧЕР ПО СЛУЧАЙ 70-ГОДИШНИНАТА ОТ РОЖДЕНИЕТО МУ

Дълбоко развълнуван от приветствията и от оказаното му внимание, Елин Пелин произнесе следното благодарствено слово:

— Струва ми се, че много бързо и много неусетно съм стигнал до тия 70 години, които нашата общественост днес така радушно ми честити. Но като почна да прелиствам книгата на преживяното и като погледна живописната черта на изминатия път, виждам с какъв дълъг низ от случки — едри и дребни, — от грижи — тъжни и весели, — от борби — сбъднати и несбъднати, — от желания — постигнати и непостигнати — са препълнени тия мои 70 години. Да,един чуден капитал, който вече ми е невъзможно да използувам. Но аз се радвам, че го имам и че най-хубавото от него съм могъл да дам на близкия си.

По тоя дълъг път аз съм настигнал няколко нови поколения и съм тръгвал заедно и успоредно с тях, и съм се радвал на всичко ново, което тяхната младост, техните сили са внесли в живота и са го правили все по-напредничав, все по-хубав. Така доживях днешните дни и настигнах гъстите редици на днешните млади поколения, призвани от съдбата да градят с нечут ентусиазъм новия живот, новото общество.

Щастлив съм, като виждам, че днес моето дело до-

пада и на техните сърца, че е останало още младо и не е остаряло заедно с мен.

С радост се виждам обкръжен от плеяда млади писатели, ентусиазирани за работа, вдъхновени от красиви идеали. Те няма да преживеят несгодите, те няма да пият горчилката, която ние сме пили. Днес името «писател» не буди снизходително съжаление, а звучи гордо. Днес писателят, благодарение на днешната власт, в лицето на др. Георги Димитров и на високото негово покровителство, доби истинското си значение и зае своето челно място в живота като най-могъщ фактор за неговото преобразование. Жалко, че аз твърде късно застигам това поколение, но съм щастлив, че можах да го видя и да му се радвам.

Като свършвам с тия думи, дължа да изкажа моята голяма благодарност вам — на всички, които сте тук.

Благодаря на правителството на Народната република в лицето на неговия уважаван председател др. Георги Димитров, което нареди за това мое тържествено чествуване.

Благодаря на Президиума на ВНС в лицето на неговия уважаван председател др. Минчо Нейчев за високото отличие, с което ме награди — златния медал «За наука и изкуство»...

Благодаря на Националния съвет на Отечествения фронт за хубавите думи, които ми каза, и топлите отношения, които прояви към мене.

Благодаря на временната управа на Столичния народен съвет за взетото решение да се преименува на мое име улицата, на която живея повече от 20 години, и за награждаването ми с почетния знак на съвета.

Благодаря на Българската академия на науките за сърдечните пожелания, които ми отправи.

Благодаря за честитките на моите скъпи байловци.

Благодаря на всички делегации от столицата и провинцията, на учреждения и организации за техните поздрави и пожелания.

Благодаря сърдечно на всички.

КАК ПИША

(БЕСЕДА
ПРЕД ПИСАТЕЛИТЕ-БЕЛЕТРИСТИ)

Другари! Това застрашително събрание малко ме плаши, защото аз не съм написал никакъв доклад. С Даскалов говорихме да говоря върху моето творчество, върху начина на писането и т. н., но нещо да съм приготвил — не съм. Аз предлагам тук пред вас в една приятелска беседа, като пред другари, да ви разправя някои неща.

Не мислете, че ще ви открия някои чудеса или някоя магия как се пише. Аз съм писал най-обикновено, най-просто, при всякакви случаи, без никакви церемонии, без никакви фетиши около мене, съвсем просто и ясно— и съм писал само тогава, когато ми е било ясно това, което пиша, когато съм го намирал за интересно да се напише. Пазил съм се от неща, които са неинтересни да се пишат.

Аз мога да ви разправя как съм писал някои работи. Но преди всичко ще ви кажа, че един писател се оформява в средата, в която живее, в епохата, в която се ражда. Оттам се оформява и неговият мироглед, и неговият начин на писане. Неговите отношения с хората, с културния свят в тая епоха са от голямо значение и от голяма важност.

Тогава, когато аз почнах да пиша, нашата литература съвсем я нямаше още. Ние имахме големи писатели — гиганти, — обаче те бяха единици. Те бяха като едни големи дъбове в една млада гора. Ние бяхме тая млада гора. Ние гледахме на тях със страх, с почит или така — малко шеговито. Сериозно не се гледаше тогава на литературата и от страна на обществото, и от страна на самите писатели.

Тази група, която се създаде около «Мисъл», беше една чисто литературна група, с литературни интереси. Хората, които я представляваха, бяха ходили в Европа, бяха научили много работи. И те бяха едни висши същества за нас, които се движехме малко из народа, които нямахме опора в обществото, които не бяхме хванали корени никъде, а живеехме малко скитнически, малко хъшлашки. Ние гледахме много сериозно на тях, гледахме на тях като на по-висши същества, а те гледаха на нас като на низши същества. И по този начин нямаше една средна връзка между тях и нас като писатели.

Тогава — аз съм го казвал много пъти пред мои другари — беше лесно да се стане писател, защото нямаше писатели. Един Вазов стърчеше над всички, гледаха го всички. И той аслъ създаде реномето на писателя. Казваше се за него: п и с а т е л. Кой го чел, кой го не чел — сочи Вазов. Той беше символ на писател и той стоеше пред очите на всички класи в обществото. И в селата знаеха Вазов. Ботев тогава не беше много популярен. На Ботев — чрез песнопойки — му се пееха песните навсякъде, но не беше популярен като издигнат поет, като човек с висока и бурна дарба. Вазов стърчеше над всички като писател, символ на писател, символ на писателска чест, на писателско достойнство — човек, който покровителствуваше и който държеше реномето на писателите. И за малките, които се появиха, и за новите, които се раждаха, той беше една сянка,

под която те се подсланяха с надежди за бъдещето и т. н. Тъй щото тогава беше лесно да се стане писател. . .

И тогава се появиха някои отделни хора, за които вие нито сте чули, нито се сънували. Имаше един учител в гимназията — Висковски. Той написа едно-две разказчета. Той се яви като писател. Тогава от тези, които се интересувахме от литература в училището — учениците и учителството, — се казваше: «Висковски, Висковски. . .» Даже едно време, когато Влайков беше председател на Писателския съюз и устройваше вечери за разни писатели, той предложи да се устрои една вечер за Висковски, обаче тя не се състоя.

Тъй щото знаеше се Вазов. Неговите «Драски и шарки» се появиха и се четяха много. Неговото «Под игото» се знаеше, беше прочетено, беше популярна книга още тогава за нашата интелигенция и нашия читаещ свят.

Тогава се появи Антон Страшимиров. Появи се и Стаматов. Антон Страшимиров с някои разкази направи едно добро впечатление — и силно впечатление; и на него се възлагаха особени надежди, че той е един голям писател. Обаче той — аз ще ви говоря с моите впечатления, да не му е някому обидно или свидно, — той, според мене, беше един халосан човек, един човек, който нямаше никакво установено мнение: днес така мисли, утре инак мисли, днес един морал проповядва, утре — друг. Той беше една неустановена личност, разхвърляна. Такъв беше и в писанията си. Той не знаеше да пише художествено. Той не знаеше даже формалистиката, която се изисква. Той беше чужд на нея, не я познаваше. И той пишеше повече лично за себе си. Написа някакъв разказ в едно списание, което излизаше в Сливен (аз бях ученик в сливенската гимназия), «Хлопа се». Описваше се историята — как се оженил. Една

романтична женитба направи с неговата жена, която беше от Сливен. Описваше как избягала и т. н. «Хлопа се»! Обаче това е един разказ, който хлопаше навсякъде. . .

А пък в това време се зараждаше една нова интелигенция, която като че ли отведнъж нахлу в живота на България. Това беше учителството — едно младо учителство. Дотогава в училищата имаше стари учители, останали от турско време още, полуграмотни хора даже. И веднага нахлуха учители от гимназиите, свършили и недосвършили гимназия. Покрай учителите — и учителките. Напълниха се селата с учители и учителки. И всички тия млади хора дойдоха с една жажда да просвещават и учат народа.

Създаде се тогава и се организира и Учителският съюз, който и днес съществува. Заякчиха се, събраха се много сили и се почна едно такова народничество — както се казва в литературата и в обществения живот, — да се просвещава народът навсякъде.

Появи се тогава Христо Максимов, който упражни голямо влияние върху тая интелигенция. Издаваше списание «Целина» и там пишеше едни разкази съвсем тенденциозни, но хубаво написани. И много мъдри неща, и много реални работи в живота описваше. Неговите работи, може да се каже, бяха поучителни. Той създаваше тия положителни герои, които ние сега се мъчим да намерим. В неговите разкази имаше положителни герои — ония, които идат да работят между народа, които идат да просвещават хората, ония, които срещат спънки в живота и ги надделяват, и ги побеждават. Тогава той упражняваше доста голямо влияние. И аз, който тогава скитах насам-нататък из България, виждах колко голямо влияние упражнява той върху тая маса от

учителски свят, която се беше набъкала в селата с едни нищожни заплати. Хората-идеалисти служеха и почти не получаваха заплати по цели месеци, но все пак живееха и работеха.

Тогава се яви например и този Никифор Филипов — Фалко Перегринус се подписваше. Той беше член на нашия Писателски съюз. Той написа «Бирникът дошел». Почна проповеди в селата против пиянството и кръчмите. Беше учител в едно самоковско село и успя там да затвори кръчмите. Жените се вдигаха и чупеха прозорците и фирмите на кръчмите. И сполучиха в няколко села да затворят кръчмите. Това стана и в шопското пияно село Драгалевци. По едно време кръчмите се затвориха и жените тържествуваха известно време, но после не можаха да си приберат мъжете от София. Те всички идеха тук. И се принудиха да си отворят наново кръчмите. Така стана и с другите кръчми в самоковските села, които Никифор Филипов беше успял да затвори.

И тогава се правеха най-много учителски забави, учителски вечеринки и утра. Събираха се учителите и даваха представления. Представляваше се най-главно «Руска» от Вазов — пиесата «Руска», «Дядовата Славчова унука» (от Т. Г. Влайков). . . За тия утра и вечеринки, които се даваха тогава, нямаше материали. Прочетоха се вече Вазовите. Нямаше нищо духовито, нищо по-живо, по-интересно, по-ново за хората. Четяха се все стари неща от Любен Каравелов; декламираха се тогава стиховете на Полянов, които излизаха в списание «Ново време». Оттам се вземаха някои материали, обаче те не задоволяваха.

В това време аз почнах да пиша. И моите работи като че ли дойдоха тъкмо на помощ на тая интелигенция,

дошла да работи за просветата на народа. И затова моите работи веднага станаха популярни. Разнесоха ги по всички села. Нямаше вечеринка, нямаше утро, нямаше забава, където моите работи тогава да не се четяха. Аз дори бях принуден да бягам, да се крия от тия работи.

Тук, в София, се даваха много утра и вечеринки. Много често ставаха. Главно ставаха в «Трапезариите» — както казваха на един салон, в който сега се помещава обущарница «9 септември». Това беше едно салонче, където се събираше интелигенцията. Почти всяка вечер имаше забава, вечеринка. Покрай всичко това и танци имаше. И ме канеха да чета. И аз някои работи съм писал специално за тия вечеринки: като «Душата на учителя», «Сълза Младенова». Повече от тия мои работи из учителския живот съм ги писал там. Посрещаха се с голям възторг и веднага се намираше някой редактор да ги издаде. Крум Максимов — брат му Христо Максимов беше умрял — беше поел издаването на списание «Учител». Той ги вземаше веднага и ми плащаше веднага голям хонорар — 20 лева на парче. А тогава това беше най-големият хонорар. Още на сцената се качваше, даваше ми парите публично пред всички — слава голяма! — и ги печаташе. Парите още вечерта се изпиваха и изгуляваха.

Тогава, в това време, се създаде и списание «Общо дело». Мисля, че един от редакторите беше Митишев. Той беше социалист. Беше редактор и уредник на списанието. Той преведе тогава (мисля под редакцията на Ана Карима) Чехов — няколко тома. Той беше един трудолюбив човек, слаб; умря наскоро. Беше чиновник във Финансовото министерство, в Пенсионното отделение. Преводът не беше лош. Сносен превод беше. Аз

даже скоро намерих една книжка от него, прегледах го и ми се видя нелош превод, дори много добър превод. Той изигра една голяма роля в нашата литература, особено между тези младежи, които се интересуваха и които бяха склонни да пишат. От това, което се даде от Чехов, аз можах да се запозная и да науча нещо за руската литература, макар че по-рано аз бях вече чел на руски Чехов.

По тия времена там, в това «Общо дело», напечатах първия си разказ в сериозно списание. Той е «Напаст божия».

Понеже искате да знаете как съм написал тия работи, ще ви разправя нещо.

Аз написах разказа «Ветрената мелница». Трябваше ми да се опише една голяма суша, за да подтикне дядо Корчан, героя във «Ветрената мелница», да направи вятърна мелница на едно място по нашите места, където вятърна мелница само в приказките се срещаше. И аз с едно голямо старание, с писане и преписване се мъчех да опиша сушата. И действително там много сгъстено съм я описал, даже прекалено много съм писал за сушата. Това описание за сушата влизаше в разказа «Ветрената мелница».

Аз искам да ви разкажа как се появява хрумването да напишеш нещо — у мене как е ставало (у другите може да стане другояче). Смятам, че без тия хрумвания отвън не може. От едно нещо ти хрумне за друго нещо.

В моето село се появи една болест — дифтерит по децата — и през едно лято умряха 50 деца — бързо, за два месеца. Мене ме нямаше там. Връщам се в село. Научих каква е работата и почнахме с някои хора да се питаме: какво е това? Лекар нямаше. Имаше един арменец, околийски лекар в Новоселци. Обаче тази болест беше пламнала по всички села (инжекциите бяха неизвестни) — и той не смогваше да отиде да лекува хората. Там по-будните селяни се събрахме да видим какво става, отгде иде тази зараза. Хората се научиха да се пазят, да се не сношават едни с други. Отгде иде тая работа? Но хората живееха малко примитивно. Имаше един кладенец, който не беше изграден, а една много голяма коруба от дърво беше бутната в земята и той се пълнеше с вода. От тоя кладенец наливаха вода много хора. И си наливат съдовете, които носят на кобилици. Взел менчето, като дойде, върже го за нещо, бръкне — не беше много дълбоко, — налее го, сипе си. Рекохме: да не е от това нещо тази болест, да не иде оттам тази зараза? Защото действително беше ужасно нещо: 50 деца в едно малко село бързо-бързо отидоха. И мислехме. И аз, който тогава четях (имах възможност да чета медицински книги и списания, които ми попадаха, и ходех и в София като по-будно момче от селото), предполагах, че заразата иде от кладенеца. И поисках да бъде затворен тоя кладенец. Ако може — да прекратят да наливат от него вода. Най-после обявиха да не наливат от него вода. Добре, ама хората невежи: «Е, от водата ще ни дойде болестта!» Не слушаха. Някои послушаха, но не всички послушаха. Тогава се принудиха да поставят човек — да им казва да не наливат от тая вода.

От този случай ми хрумна на мене разказът «Напаст божия».

И тогава взех аз почти половината от описанието за сушата, което бях направил във «Ветрената мелница», и го поставих тук, в «Напаст божия». По този начин аз облекчих и «Ветрената мелница», защото щеше да бъде много претрупана с това описание; облекчих, тъй да се

каже, и моята работа в тоя разказ, като си послужих с това готово описание да допълня и другия разказ— така, както може би от вас мнозина го знаят от този разказ.

Та разказа аз напечатах в «Общо дело» тогава. Митишев ми го взе, намери го за добър и интересен.

След това им дадох и разказа «Изкушение». И този разказ е известен, и той беше много популярен. Тогава се четеше навсякъде. И разказът за попа, който изпил виното за комката в черквата, се напечата в «Общо дело».

Тия разкази направиха едно особено впечатление — като нещо ново, като един нов маниер на писане. Нов сюжет в литературата се появи. Страшимиров пишеше едно, Стаматов — друго, Влайков — трето. Моите работи дойдоха като по-други, които не приличаха на техните, макар че бяха в същия дух и почти на същите теми. Не приличаха на техните, но затова допаднаха много добре за целите, които тогава гонеше това многолюдно учителство, за което ви разправям, и започнаха да ги четат по утра и вечеринки. И това беше една голяма услуга за техните цели тогава.

Тогава се сдружих с някои хора в българановската компания. Вестник «Българан» беше започнал да излиза и там идеха много от тези млади хора, които пишеха. Много от тях ги няма и имената им не зная. Повечето от тях изгинаха в Балканската война. Но с един поет, за когото знаете всички — Димитър Бояджиев, който се самоуби после, — ние станахаме много добри, близки приятели. Той беше един много нежен, много красив човек, с една брада исусхристосовска, с едни хубави очи. Сдружихме се с него. Нему беше възложено да редактира «Летописи». «Летописи» излизаше под редакцията на Величков, но той беше български представител в Белград и затова тук беше възложил на Велчо Велчев (журналист, който беше началник на телеграфната агенция — «Бюро за пресата» се казваше, ако се не лъжа) редактирането. Той беше зает с работа и беше намерил Димитър Бояджиев, също чиновник в «Бюро за пресата» (който знаеше френски), да редактира списание «Летописи». И ние се сдружихме с него. Аз там напечатах най-напред «Ветрената мелница», след това напечатах някои от тези първи мои разкази, които, може да се каже, са най-популярните, по-добре ценените работи от страна на критиката и от страна на читателите. Единият се казваше «Гост». Не мога да си спомня още кои други се напечатаха там. Разбира се, срещу това ми се не плащаше нищо. Никакъв хонорар не ми се плащаше.

Списанието го издаваше софийският книжар Голов, който беше неразделен приятел на Дънов. Дънов не беше основал сектата си, а беше философ, с рошави коси ходеше; знаеха го, че е Дънов, смятаха го за магьосник, който знае да вика духове и да предсказва някои събития, по почерка да открива характерите. Тия хора живееха така, малко зад една мистична завеса, и ние ги гледахме като тайнствено нещо. Този Голов беше един много реален човек, хубав човек, мазен такъв, с един хитър глас. Имаше той книжарница, развита много добре; и той беше издателят на «Летописи»; обаче не ми даваше никакъв хонорар. В това време аз нямах никаква служба.

Аз вместо за начина на писането ви разправям биографически работи, обаче те са свързани с литературния живот тогава, та смятам, че е интересно за вас тия неща да ги знаете — да знаете, че един писател все та-

ки се изгражда от връзките, които е имал през времето, когато е живял.

Аз нямах тогава служба и, може да се каже, бедствувах. Не — може да се каже, но истински си бедствувах. С този Димитър Бояджиев, с когото бяхме приятели, си помагахме: когато той имаше пари, идехме, та се нахраним, когато аз имах (повечето нямах), разбира се — също. И така нататък си помагахме с него, и така живеехме. Той все викаше: «Голов ще ти даде хонорар.» Обещаваше, обаче не ми даваше. Напиша нещо — хареса го. Аз чаках тия хонорари. . .

Величков от Белград писал: «Кой е този Елин Пелин, тук се появи нов писател — Бояджиев ми го каза, — много интересен човек: какъв човек е, що е?» Те пишеха: такъв човек — бездействува, търси служба. Величков ми прати оттам картичка до директора на Народната библиотека, който беше този Петроне — журналист, не зная как се казваше. Беше интересен човек. Ходих при него с тая картичка. Влязох страхливо. Той ми каза: «Няма работа, няма служба.» Отчаян, аз се върнах, разбира се.

Отидох веднъж при Голов, ама доста изгладнял. Беше ми почти лошо от два-три дена. Отидох: «А бе, господин Голов, вие обещахте да ми дадете някакъв хонорар. Дайте ми малко пари, защото съм закъсал.» А той любезен: «Хайде, ти си млад човек, защо са ти пари на тебе?» Казва: «Пари нямам, ама се качи на тавана, има стари «Летописи», вземи да продадеш някои и други, да вземеш пари. Колкото вземеш — за тебе са.» Аз изтръпнах от тая работа и рекох: «Аз не мога да се качвам по вашите тавани.» Той прати едно момче да се качи горе. Чух го, топурка като плъх, събира книги по тавана, а мене ми стана лошо. . . Като се свестих, намерих се в една аптека; даваха ми някакви лекарства да пия. Значи, последната надежда отиде.

Тогава, по тия времена, излизаше списание «Просвета» — за ученици от гимназиите, за интелигенцията, за учителите: едно списание, което беше доста интересно. Интелигентско списание, може да се каже. Това списание се редактираше от Марин Пундев — един много благороден човек, учител в гимназията. Беше пенсионер вече. Много добър човек.

А пък тия работи, които пишех и печатах по това време, аз да ви кажа как съм ги писал. Имаше една сладкарница «Роза». Много от тях съм писал там. Много съм написал в ресторантчета или малки кръчмици, дето отивах да обядвам и вечерям. Така — все на бърза ръка. Напиша го, обмисля го, после се върна в къщи, в квартирката, дето живеех, и си го препиша хубаво. Аз пък бях такъв — не допущах една грешка да стане или крива буква да се напише. Много красиво пишех тогава, не като сега. Сега пиша и не мога да си прочета почерка. За една буква преписвах цяла страница и по този начин покрай буквите поправях и стила; и излизаше нещо по-хубаво и по-добро.

Този бай Марин Пундев ме намери и каза: «Дай ми нещо за моето списание.» Добре. Аз му написах тогава «Андрешко» и той човекът ми даде сто лева. Тогава сто лева бяха много пари. «Андрешко» е пак едно хрумване по един повод: чух, един колар счупил колата нарочно — да не отиде съдебният пристав да конфискува нещо на един селянин. Оттам ми дойде хрумването да напиша «Андрешко». Аз го написах другояче — как го набутал в едно блато и т. н. (известна работа). Той ми даде сто лева тогава. Той ми засили положението доста много. И ми каза: «Аз ще говоря на Шишманов да

ти намери някоя работа.» Шишманов беше министър на просветата. Надявах се аз за тая работа.

Освен това имаше един Марин Влайков, в Пловдив живееше, беше училищен инспектор — деятелен човек. Той имаше учебници за отделенията — читанки. Той ми писа и дойде тук, та ме намери и ми даде едни картинки от американски списания — много изящни картини някакви, специално за училищата дадени картини, но картини от художници. Всички бяха така хубаво отпечатани на отделни листове. Не зная отгде ги беше изписал. И той ми даде от тия картини да му напиша разказчета за читанките му. Покрай тия картини, които аз описах, тогава му написах и някои други работи, които пак ми хрумнаха — четива за деца. И може да се каже, че аз написах тогава целите читанки, всичките: за второ, трето и четвърто отделение и буквара, дето има приложена читанка. И това за едно лято му го направих. Той остана доволен и ми плати четиристотин лева за тая работа. Той обаче печели много години пари с това нещо. Те бяха единствените читанки, най-добрите и най-много разпространените в българските училища.

По това време също така ми хрумна идеята за «Гераците». Аз съм много мислил върху този разказ, преди да почна да го пиша. Мене ми хрумна това нещо така. Един ден, в село като бях, заболя ме зъб. Ама много силно ме заболя, нетърпимо силно ме заболя. В София имаше на много места бръснарници, където вадеха зъби «без ох». Пишеше: «Вадим зъби без ох» — и бяха написани тия обявления от зъби. И толкова много ме заболя, че станах от моето село една тъмна нощ, есенно време, и тръгнах за София при тия лекари да ми извадят зъба. И вървях и виках през полето, колкото мога — толкова силно ме болеше. Виках, виках, виках. . . По едно време ми се обади отнякъде човек посред нощ. Пък и бързах много — то е 45 километра. Аз не държах шосето, а вървях през полето — както знам пътя много добре. Обади ми се някой човек: «Ей, ей...» Взехме да си викаме и се срещнахме с един човек, който водеше едно детенце, едно малко дете, може би имаше 12—13 години, момченце. Беше облечено, свито в едно скъсано палтенце — не палтенце, а аба, дето го казват, селска скъсана аба. «А бе какво си се развикал» — каза тоя човек. «Как да не викам? Помагай да викаме, защото страшна работа. . .» И тръгнахме с този човек и това малко детенце дружинка. Разпитваме се: къде отиваш, за какво отиваш. . . И той ми разправи историята. «А бе, казва, това братово дете остана сираче. . .» И ми разправи как се поделили, как се разпръснали, как умрели някои, как пропаднали, как разни болести ги нападнали. . . «И това дете остана сираче. Какво да го правя, как да го гледам? Ще го водя в София да му търся някоя работа.»

От това нещо мене ми хрумна идеята за «Гераците». И съм мислил много върху това. Той ми разправи друга история, която няма нищо общо с «Гераците». Общото е това, че едно семейство пропаднало кое от пиянство, кое от лоши отношения, кое от сиромашия, изобщо — пропаднало едно семейство.

И тогава ми дойде на ума идеята за «Гераците». Много мислих върху нея, много бележки си правих и веднъж седнах и написах една-две глави от нея. Добре, написах ги и остана да продължа, обаче спрях и не можех да си развия по-нататък работата. И аз напечатах една глава от нея някъде (първата), но другото не беше написано. Кръстьо Станчев издаваше едно списание. Аз я напечатах в неговото списание «Съвременен

преглед» ли беше, «Съвременник» ли беше. . . После вече аз работех върху нея така — умствено: да речем, мислех върху тая работа — какво да стане, как да стане, какви типове, какви лица. Изобщо една обмислена работа. Боях се да не бъде неинтересна, да не бъде претрупана. Аз изобщо се пазя от това — да няма претрупаност в разказа, защото всяка претрупаност разваля и най-хубавата работа. Трябва да има същественото, което искаш да кажеш, за да се поддържа интересът на хората, на читателите.

И едно лято — хубаво, топло лято — мене ми се изясни цялата идея за «Гераците»: какво трябва да се напише за това семейство, как да бъде единият брат, другият брат и т. н. Всичко така донякъде ми се изясни. Разбира се, в процеса на работата много от тези работи се изменят, много от тези работи вземат друг характер или друг край, обаче ръководното остава, идеята остава и аз знам как да свърша вече. И смело тръгнах напред. . .

Едно лято живеех на улица «Ангел Кънчев»: в една стара къща, обаче много чиста, в една хубава стая, по старовремски хубава, чиста, значи, с едни дъски много хубаво измити, перденца чисти, много хубави — ниска до земята. Беше ми много приятно в тая къща. И аз седях сутрин бос обикновено — без да съм чел някоя рецепта за начина на писане, както правят някои писатели — но така, понеже беше горещо времето, да ми е хладно. И продължих да пиша това нещо и го написах цялото. За десетина дена го написах, отдаден всецяло на тая работа. И действително, в моята литературна работа това нещо аз съм го работил истински: работа съм вложил с мисъл, с определена задача, може да се каже, и главно с едно старание, безкрайно старание да

не пропусна нещо, да не кажа излишно, да не кажа нещо банално, изобщо, доколкото вкусът ми позволяваше — да не кажа нещо непотребно, за да излезе работата ми хубава. И го написах, и го преписах. Преписах го бързо, действително с едно истинско вълнение, мераклийски го преписах. Купих едни листове — имаше едни много хубави квадратни листове, четвъртити. Преписах го много хубаво, чистичко. И той беше един от ръкописите ми, върху който аз съм най-много работил, с най-голяма любов съм работил и може би с вдъхновение, защото действително го писах с едно вдъхновение, ако това може да се каже вдъхновение. И бях доволен от себе си, от работата си. Изобщо бях се отделил така някак си от компанията — и не ме виждаха. Защото действително то е било един творчески момент — истински в моя живот. И аз го пожелавам на всички млади да ви се случи такова нещо във вашето творчество, защото е действително много приятно и много радостно нещо.

Както и да е, аз написах това с всичките му достойнства и с всичките му недостатъци. Но го написах. Оттам, дето ви казах — от болния зъб, — се роди това нещо. Разбира се, то се измени много, но идеята си остана — моята идея да опиша едно семейство, което от доброденствие, от благосъстояние се разпада поради социални причини, поради морални причини и така се разглобява и достига дотам, щото неговите последни потомци да отиват да търсят работа вече в града.

И този ръкопис аз го пазех, но изгоря в музея «Вазов», макар че там други неща се спасиха. В моето бюро имаше книжа, които останаха. Там беше и този ръкопис. И много ми е жал за този ръкопис. Един българин, американски възпитаник, ми даваше 5000 лева за него и аз не му го дадох, макар че беше изкусителна

сума за ония времена. Аз къща правех тогава и ми трябваха пари, но не му го дадох. Исках да си го пазя. Даже листовете бяха скъсани, както ги късат в печатницата словослагателите, за да се знае кое е наредено. И така изгоря.

Та така съм работил върху този разказ. И върху всичките мои работи (които са малко), разбира се, аз съм работил пак така — с едно старание. Моята цел при работата е да гледам да бъде интересно нещо. Напразно е да се пишат неинтересни неща. Неинтересните неща си остават винаги неинтересни. Те са творения, които не могат да се преобразят. То отива така, както си е. А трябва да бъде интересно. В какъв смисъл интересно? Не в такъв смисъл, в какъвто са интересни, да кажем, детективските романи, но да закача — как да кажа — сърцето на човека, да има типове известни, които да са интересни, да има случка, която да е характерна за тия типове, те да проявяват повече свой характер. Изобщо — да е нещо, което увлича, което води, което да те заинтересува. Разбира се, че това не съм могъл да сполуча навсякъде; обаче това ми е било целта.

И това ми е най-голямата мъка: когато пишеш, да намериш един интересен сюжет. Когато бях по-млад, това лесно ставаше у мене, първо, поради тия хрумвания. От едно нещо хрумне ти друго нещо. Като ходех по лов — това мое ходене по лов, за което мнозина ми се смееха, — ми е допринесло много да се опозная с някои неща, които по друг начин не можеш да опознаеш. Ония прости хора, които се срещат по полето, по кърa — овчари, телчари, свинари, — да ги опознаваш, да ги видиш, да влезеш в разговор с тях.

Имаше един телчар в нашето село, може би най-

бедният човек в селото, обаче един оригинален човек, извънредно много умен и — как да ви кажа — любовчия. Той имаше слабост към женския пол. Затова обичах с него да си приказвам. Разправяше ми интересни работи. Бай Митре се казваше. Той ми викаше «Е, бае, ела утре, аз ще бъда там и там с телците да си поприказваме. И ти сладко приказваш, ама и много сладко слушаш.» И аз ходех при него и си приказвахме. И като приказвахме веднъж така, в една нива насреща — ама се вълнуват хубаво нивите от вятъра — нещо се мярка; ту се белне, ту се скрие. И той, какъвто беше: «Това е някоя жена» — каже. Рекох: «Бай Митре, това е истина някоя жена. Това е нивата на еди-коя си — имаше една красива булка, — дали не е тя?» Рекох: «Я иди да видиш; аз ще ти паса телците, ти върви да видиш.» И понеже той беше човек така с чувство, рипна. Беше един симпатичен човек, късичек, много беден, рипна бос нататък — отиде. Видях го по слога: така дебне, насам-нататък гледа. По едно време се връща и се смее. Казва: «А бе знаеш ли каква излезе тая работа? Една бяла забрадка се вижда в нивата, а то — една конска глава ми се озъби.» Селяните имат обичай да турят конска глава в нивата на кол и това е един вид магия: да не урочасват посевите. Това често пъти сте го срещали по полето, като ходите. «А бе — каже — не беше булката. Озъби ми се една конска глава.» Посмяхме се, поприказвахме.

Оттам ми дойде хрумването за «Пролетна измама» — разказа за калугера, който отива сутрин на разходка и вижда в нивата нещо да се белее. Това е едно хрумване, една идея. Вярвам, че на всекиго от вас, които пишете и се занимавате с тия работи, по този начин са му идвали идеи. Може да ти дойде идея и от

прочетено нещо съвсем за друго нещо — едно хрумване. Може тия работи да са свързани някак си с твоя характер, с твоя начин на мислене или кой знае как са свързани тия неща, но дохажда ти някакво хрумване. Това хрумване често пъти излиза щастливо, ако е по твоя характер на писател. По този начин съм написал някои неща, а други съм ги измислил, изсмукал съм ги от молива. Тия изсмукани неща често пъти не излизат много добри. Но, разбира се, има и неща, които ти дохождат от живота — като познаваш хората, като познаваш живота, като познаваш начина им на живот: оттам градиш. Изобщо въображението помага, но според мен трябва да знаеш действителността, да познаваш живите хора. Тия живи хора трябва някак си да ги познаваш. Твоите герои трябва да ти са малко любими хора, донякъде да ти са симпатични. Може и несимпатичен човек да описваш, обаче на тебе като писател, като творец ти е симпатичен — без да се издаваш. И по този начин, като познаваш хората и живота, можеш да пишеш за различни неща, може да ти дойдат различни интересни теми.

Много е мъчно да намериш оригинална тема за разказ. Особено да ви кажа — сега, както сме се хванали за този реализъм, е мъчно да се намери. Ние може би малко буквално схващаме тази работа, обаче нямаме разнообразие в сюжетите. В нашата белетристика се чувствува, че нямаме разнообразие на сюжетите. Като че ли в нашата общественост съществуват само селяните, бригадирите, фабричните работници, ударниците и т. н. Няма лекаря, няма попа, няма ковача, няма сума хора, които пълнят обществото — няма разнообразие от типове в живота. Затова, според мен, нашата белетристика, колкото и да се явяват хубави и добри работи,

е донякъде си бедна по съдържание и по сюжет и затова почва да става неинтересна: почва да става вече такава, че като прочетеш заглавието, знаеш какво ще пише и не ти се ще да го четеш по-нататък. Би трябвало да се позамислим повече как да обогатим нашата литература със сюжети. Не че няма сюжети — животът ги дава, но ние ги не знаем, ние не ги познаваме. Ние ги търсим на едро — както фотографите вземат една картина, която е видима, която може да бъде осветена, а по тъмните кьошета не вникваме и не можем да вземем оттам нищо.

Например идеята, която и в Писателския съюз се появи и изобщо е задача и на правителството, и на културата — нашите хора да посетят фабриките, да поживеят във фабриките, за да се научат да описват живота на фабричните работници. Аз не вярвам, че от това писателите ще извлекат голяма полза. Във фабриките да живееш — ще научиш фабричния живот, ще научиш във фабриката какво става, а живота на отделния човек не можеш да го научиш. Живота трябва в свободния живот да го учиш, да го знаеш и вън от фабриката какъв е, да знаеш ударника не само като ударник, а и вън от фабриката. Неговите страдания, неговите радости, неговите мъки, неговото семейство ти не можеш да ги научиш във фабриката. И затова някой отиде във фабрика, научи нещо, опише го, обаче то е само един репортаж за фабриката — няма нищо за човека. А човека ние трябва да го търсим навсякъде. Ние пишем за трактора много повече, отколкото за човека. А човекът е и тракторът, и ралото, и всичко. Без човека нищо не става. Човекът е душата на всички тия работи — неговият манталитет, неговият устрем, неговите желания, неговите стремления, неговото падение,

неговият морал. Човекът е във всичко. Човекът дава сила и на машината. Машината е бездушно нещо. Човекът е, който ѝ дава душа. Тъй щото човека ние трябва да търсим във всяка една работа в живота. Ако не намерим човека, ние няма да намерим и сюжет, няма да намерим един по-просторен живот и по-интересен сюжет.

Но аз се увлякох. . .

Когато вече моето име стана известно в литературата, аз, разбира се, бях вече стъпил на краката си, т. е. бях станал чиновник, можех да си изкарвам прехраната, защото от литературата не можех. Този бай Марин Пундев, за когото ви казах, беше ходил при Шишманов и Шишманов му казал: «Я нека дойде този човек при мен, да му намеря някоя работа.» Каза ми Пундев и аз отидох при Шишманов. Министерството на просветата беше в една къща зад университета, която и днес съществува. Беше къща на министър Стоилов едно време — една обикновена малка къща. Там беше Министерството на просветата. Беше лятно време. Отидох там и ми дадоха лист да попълня, за да вляза при министъра — дълги листчета се пишеха: какъв си, що си, защо отиваш. Писах: Димитър Иванов. Днес да вляза, утре да вляза. . . Той приемаше от 11 часа до 12,30 часа и си отиваше. Тогава имаше гонение на учителите — и ги размесваха насам-нататък, — та министерството беше пълно през лятото с учители и учителки: насядали — чакат Шишманов. Той приеме този, приеме онзи, а мен цялата седмица не ми дойде ред. Но аз ходех при него всеки ден и търпеливо чаках. Веднъж той дойде и видя, че много хора стоят, и почна поред (той беше един нервен човек): «Вие какво обичате?», «Вие какво обичате?», «Вие какво обичате?» . . . Дойде и до

мен. Аз рекох: «Господин Пундев ми каза да дойда при вас. Вие сте поръчали да дойда.» — «Кой сте вие?» — Той си беше турил шапката и взел пардесюто на ръка, за да си излезе. — «Кой сте вие?» — «Аз съм Елин Пелин.» — «Ха, я ела» — казва, хвана ме подръка и ме заведе в кабинета си. — «А бе ела да те видя! Мене ме лъга един три месеца, че е Елин Пелин —и пари му давах, и ми открадна балтона. Ела да те видя. Ти си бил скромен човек.» — И веднага ме назначи като волнонаемен учител в Трета прогимназия, командирован на работа в Университетската библиотека. И оттогава стъпих на краката си, станах чиновник и можех горе-долу да преживявам. И той ме обсипа с похвали.

Така се случи тази работа.

(Обаждат се: — На колко години бяхте тогава?)

— Не помня на каква възраст. Бях още млад човек: 25 години може би. И той ми каза така: «Ти имаш голям усет към литературата и голям вкус» — така ми каза. «Например — казва — прочетох «Кумови гости». (То беше излязло някъде напечатано, не беше още в книга. Бях издал обаче вече първия сборник разкази.) Той каза: «Ти — казва — с такъв мерак си го завършил, така изкусно си го направил, че това е един приятен, художествен разказ. Всеки друг можеше да го развали много и да стане нищо и никаква работа. . .» Направи ми комплимент за тази работа.

В моите работи изключително съм се придържал към тези неща — да не претрупвам работата. Гледам, у някои млади писатели в разказите им вмъкнати два сюжета, които биха могли да станат два отделни разказа. Това е малко безвкусица. В разказа трябва да има само онова, което е разказът. Например един анекдот, който е сам по себе си нещо (знаеш точно какво

е): един ще го разправи така, друг ще го разправи другояче, трети ще го разправи другояче — няма еднакво да го разправят. Но един от тези ще го разправи най-хубаво. Този, който го разправи най-хубаво, той е най-добър белетрист, да го кажем, защото ония все ще вмъкнат нещо, ще употребят излишни думи, за да пояснят нещо.

Когато почнах да пиша, много обичах да чета критиките. «Мисъл» излизаше. Четях всичките критики. Когато попаднах в Университетската библиотека, попаднаха ми «Мисли по литературата» от Иполит Тен (на руски език), от която един писател може да научи много нещо. Там има много хубави правила, много хубави мисли за литературните произведения — кое е хубаво и кое не. Така са ясни, така нагледни тия работи, че ми отвориха очите. Нещо ми се изясни. И аз се стараех това, което научих, да го прилагам и при писането. Например — да не се употребяват много прилагателни, да се туря от всичките най-доброто. Именно това — да пазиш мярката, да не пресолиш чорбата, да бъде точно всичко дадено.

По този начин аз веднъж си намерих белята, защото си позволих да кажа на Йордан Йовков за едно нещо, което беше втикнал в един негов разказ, че е излишно. Той ми се разсърди. После стана цяла разправия из литературните кръгове и аз излязох най-лошият човек, а той стана много «гонен» писател, че аз съм го «подгонил». (Обаждат се: — За кой разказ?) За неговия разказ «Балкан» (с кучето). Аз бях тук през време на войната. Във Военното министерство, което издаваше «Отечество», бяхме мобилизирани няколко писатели. Григор Василев беше негов покровител и близък приятел. Той ми даде този разказ и каза: «Вземи го, Пелине, много хубава работа.» И аз го взех. Но поради тия литературни скрупули, дето ви ги разказвам — да търся да няма излишна дума, намерих нещо излишно. Той за едно куче Балкан разправяше и беше турил и една кучка вътре, която съвсем излишно си размахваше опашката в разказа. Аз казах на Григор Василев: «Всичко хубаво, но дали би могло той да види — да премахне тази кучка, да очисти разказа.» Той му казал и Йовков се разсърдил: «Той ще ме учи мене на акъл!» И, разбира се, станах лош. Но мисля, че той я премахна после.

Тогава, на млади години, бяхме се оформили като отделна група — българановска — една компания. Около «Българан» се групираха и други хора, които не бяха писатели и сътрудници — интелигентни хора, които обичаха изкуството и музиката. И така, бяхме една интелигентска дружина, компания. Ние не дружехме тогава с писателите от «Мисъл» и те ни смятаха за по-долнопробни хора. Исках да ви кажа за някои отношения, които имаше нашата група с писателите.

Когато минах в Народната библиотека, Шишманов ни изпрати с Яворов във Франция да научим езика, да видим европейска култура. Човекът беше така добър, че ни изпрати лично на гарата. Установихме се в Нанси. Там се малко поскарахме с Яворов и аз не останах в Нанси — отидох в Париж. Той остана в Нанси и стоя дълго време. (Обаждат се: — Защо се скарахте?) Ние се скарахме за глупави работи, не литературни. . .

Заболях от апандисит и трябваше да се върна. Понеже се оказа, че много лош апандисит имам, българските студенти, които следваха медицина, искаха да ме заведат да бъда опериран. Но тогава тия операции се смятаха опасни. Аз се уплаших и казах: «Ще отида да

си умра в България.» Дойдох и се оперирах тук, в това същото здание, отгоре, ме оперираха. Тогава постъпих в Народната библиотека.

В Народната библиотека по едно време беше директор Пенчо Славейков. Имаше един Димо Кьорчев, трябва да ви е известен — много интересен човек беше. После стана политик, занимаваше се с политика. Беше в Националлибералната партия. Той беше един много начетен човек, с литературни способности,човек с феноменална памет. Като прочетеше една книга, можеше подир един месец да ти каже на коя страница какво пише. Такава памет. Той беше интересен човек, но беше малко халосан мистически. За евангелието разправяше, което беше чуждо на мен и неинтересно. Както и да е, наговорихме се с Димо Кьорчев да издаваме едно списание — «Слънчоглед». Почнахме да го издаваме, но то не излезе до края. . .

Както ви казах, по едно време директор на Народната библиотека беше Пенчо Славейков. Поднесох му първата книжка от списанието. Той го погледна и го захвърли с голямо презрение. Аз, млад писател, исках нещо радостно да ми каже, но той го захвърли с голямо презрение. Там бях напечатал «Нечиста сила». Той погледна и каза: «Това какво е? Защо с такива едри букви е напечатано?»

Изобщо по-видните писатели не се отнасяха към нас, по-младите, с някое особено насърчение и дружелюбност.

Веднъж разсилните в Народната библиотека, като излизахме за обед, ми казаха: «А бе, господин Елин Пелин, тук имаше едно писмо за вас, в пощата.» Аз все чаках писма, получавах различни писъмца. Какво писмо беше? «Май че от странство беше» — казват. Аз се

заинтересувах. Тук писмо, там писмо — няма го никакво това писмо. Какво стана това писмо? Казват: «Да не е отишло с писмата при директора Пенчо Славейков?» Мене ми дойде на ума нещо, върнах се бързо от къщи, докато той не беше дошъл в кабинета си, влязох, разтърсих му коша и намерих това писмо, разкъсано на ей такива малки парчета от този Пенчо Славейков, когото уважавах, когото почитах, към когото имах страхопочитание и от когото исках да ми каже нещо хубаво. Виж какви хора! Той е голям поет, но до какви дребнавости може да стигне и един голям човек.Аз събрах от коша всички тия парченца и цял ден си играх, докато сглобих това писмо. То беше от една немска фирма. Издателите ми пишеха, че искат нещо да преведат от мен и да го издадат. То попаднало при него, прочел го и го унищожил. Това е една характерна черта хем за Пенчо Славейков, хем за отношенията ни.

Димчо Дебелянов беше в една компания с Димитър Подвързачов. Имаше и едно много интересно момче — Кнауер, което умря. Ходеха по кръчмите, попийваха си. Димчо обичаше да се напива. Веднъж го намерих в казиното. Димчо много лошо се отнесе с мен: «Ти си един простак, ти си един глупак, ти пишеш едни просташки работи. . .»Наруга ме, много ме наруга. Аз, разбира се, се ядосах — там беше Подвързачов и други, — станах от масата, понеже бях седнал, и си излязох. Мина се време. Димчо Дебелянов ме срещна, поздрави ме. Аз не му отговорих и той замина. Друг път, като ме срещна, дойде при мен: «Бай Пелине — казва, — сгреших, прощавай. Аз бях пиян.» Рекох: «Пияните хора говорят това, което мислят, когато са трезви, и затова не ти прощавам, не, но не искам да те зная.» Така го пренебрегнах. Той праща пратеници при

мен да се помирим. Аз не го мразех, но рекох: «С Димчо не ща да приказвам, защото той ме нагруби съвсем лошо.»

Така веднъж през време на предпоследната война, като бях дежурен в редакцията във Военното министерство, иде Димчо Дебелянов при мен. Един спомен за Димчо Дебелянов исках да ви кажа, между другото, за нашите отношения тогава. Иде той при мен малко смутен, малко развълнуван и казва: «Бай Пелине (той беше тогава чиновник в Сметната палата), викат ме — казва — в армията, да се явя долу, на фронта да отида. Аз зная — казва, — че ще умра, ще ме убият.» Беше така някак си много уплашен. «Ще ме убият — казва. — Зная, че ме презираш. Аз направих спрямо тебе едно престъпление. Дойдох да си взема прошка от тебе, да те моля да ми простиш.» Прегърнахме се, целунахме се, простихме се. Той замина и не се върна човекът. Това е един спомен.

С Петко Тодоров бяхме колеги в библиотеката. Той беше чиновник и работеше в една стая, съседна с моята. Викаше ми «колега». Той имаше дълги пръсти и обичаше да хване човека и да го стисне. Беше ми неприятно, че все ме стискаше. Аз съм слаб човек и все ме заболяваше. Както и да е, той беше добър човек и наивен. Наблюдавах го как пише. Той ме питаше: «Как ти дохождат сюжетите, Пелине?» Аз бях написал разказа «Самодива». Има един такъв разказ. Той пък беше на такива проявления — самодиви, странни, любовни, индивидуалистични проявления. . . «Как ти дохождат сюжетите?» «Зная ли как ми дохождат? Така съм го написал.» После му разправям: «Понякога си записвам нещо. Чуя някой разговор — и запиша.» И действително, забравих това да ви кажа — и то е доста важно, — че

имах тефтерчета, в които си пишех разговори със селяни — не разговорите, а диалога, интересния диалог, въпросите и отговорите. Това беше много интересно, защото нашият селянин, както знаете, говори с образи, говори интересно. Той не го усуква много, а говори прямо и някога е много находчив в отговорите. Бележих си тия работи. Особено някой тип: описвам го на бърза ръка — такъв, такъв човек. . . Такива тефтерчета имах 12, които ми липсаха. Кой ми ги е взел, не зная. Липсаха от един училищен музей. Там бяха ме пратили на работа. Оттам липсаха.

Казвам: «Петко, имам тефтерчета и си бележа такива неща.» Той казва: «И аз ще почна тази работа.» Веднъж ме среща и ми казва: «И аз си забелязах нещо.» Той беше наивен човек. «Какво си забеляза?» — «Божо лице.» Чул , че някой казва на някого «божо лице». Когато не искат за мома да кажат, че е грозна, казват: «Ех, божо лице», и тя е човек, макар че е такава. Той работеше така. Беше ми казал: «Знаеш ли, колега, какво хубаво заглавие ми е дошло? — Камъни». — «Добре, камъни. . . Какво има?» — «А бе — казва — видях евреи, насядали покрай халите, със самарчета, хамали — като камъни.» Рекох: «По-нататък?» — «Ще видим — казва — по-нататък. . .» Почна да го пише. Аз почнах да го шпионирам. Той излизаше по-рано и аз отивах и гледах на масата какво е писал. Той написал на едно място: «На припек под стената там и там седяха с брадите си и с това, с онова, като камъни евреи. . .» После го поправил. После взел на друг лист написал същото с малка поправка. На друг лист написал същото изречение. На четири-пет места написал същото изречение. На другия ден още едно изречение написал отдолу. Той не знаеше какво да пише. Съблаз-

нила го тази картина, но не знае какво да я направи. И после — друго изречение, написано по същия начин, преписал го, поправил го малко и най-лошото го оставил като най-съвършено. Но този начин, изглежда, той си пишеше всичките работи. Затова са така изработени и изразени хубаво, а всъщност са сухички.

Аз ви разказах един миш-маш от биографически и литературни работи и литературни клюки от ония времена.

Сега, ако има някой да пита нещо, нека ме запита.

Веселина Геновска: До каква степен опирате героите в разказите си на автентични герои в истинския живот? За героите във вашите разкази дали можете да си спомните хора от живота, които са ви послужили за образец?

Елин Пелин: Героите трябва да си ги приспособява човек към сюжета. Те са му потребни, за да си оправдае сюжета. Героите може да имат и действителни черти. В моите работи всички имат действителни черти, защото са хора от живота. Не съм искал да описвам фантастични същества. Аз описвам хора, които зная, но ги типизирам малко, за да ги направя интересни и подходящи да изиграят случката, сюжета, така както трябва, така както съм замислил.

Бончо х. Бонев: Мене ме интересува този факт — в коя къщичка сте живели на «Ангел Кънчев»? Защото има една къща, в която е живял Христо Ясенов. Той живееше в една къщичка, която сега се пада точно срещу печатницата на Стайков.

Елин Пелин. Не, аз живеех в долния край на «Ангел Кънчев». Имаше един хотел, известен в София —

«Стара Загора»: срещу него, към «Аспарух» нататък. Тази къща не съществува вече.

Бончо х. Бонев: Друг един въпрос — за любовта. Преди да се ожените, имали ли сте любов изобщо с жени? (Оживление.) Интересува ме ролята на любовта в творчеството на Елин Пелин и дал ли е въобще израз на тия свои лични, съкровени неща в белетристиката?

Елин Пелин: Аз, като бях млад, не помня ден да е имало в моя живот да съм живял без любов, обаче — идеална любов. В ония времена ние бяхме идеалисти в това отношение, не както сега. Обаче аз с моите лични работи малко съм се занимавал. Любовта може да ме е вдъхновявала някой път, но не толкова. Тя ми е спирала повече творчеството, защото се халосвах насам-нататък и си губех времето. (Оживление.)

Стефан Мокрев: Вие сте писали много нещо за децата. Как подбирате сюжетите си и какво влагате там?

Елин Пелин: Как да ви кажа, някои смятат, че аз съм, така да се каже, първият, който е почнал да пише за децата литературно, изискано. Може би това да не е вярно, защото, когато аз почнах да пиша за децата, пишеше и Ран Босилек, и Чичо Стоян. Но аз ги пишех тия работи, как да ви кажа. . . трябваше да се живее някак си. С един виден учител тук, в София, Иван Пенев — той е много стар човек вече, — рекохме той да издава едно списание и аз да съм му редактор. Той знаеше да пише народни приказки. Почнахме едно списание, «Веселушка» се казваше. В това списание аз почнах да пиша разни приказки и от Буш превеждахме някои работи. Тогава нямаше много художници, да им кажеш нещо да ти нарисуват. Почнах да пиша моите

стихове за деца, които сега почти ги забравят и малко отхвърлят, обаче те много се търсеха. Търсят се и сега и новото издание е много добре разпространено.

Моите детски стихове са повече писани, така да се каже, по сезонно. Например за мартенската книжка трябва нещо за Баба Марта: аз имам десетина стихотворения. Или за май, за цветята, или за зимата, за шейната. . . По този начин съм ги писал тия стихове. Тия стихове са повече за природата, описани са животните и може да се каже, това са пантеистически стихотворения за природата. Има и малко хумористични. Но във всяко, трябва да ви кажа, има известна мисъл, известно нещо казано, известна фраза, която го характеризира. Това са ми казвали и други някои, които си служат със стихове за възпитание на децата. Сюжетите са такива. Не съм много труд употребил. Някои са сполучливи, но някои са стихоплетни работи. Обаче съм ги писал така, в такъв дух — като че ли детето ги казва от себе си. Например «Ласто-ласто, ластовичке» — това е детето, което го казва — «Добре дошла, пролет!». . . Детето да може да се приучва да говори, да приказва и да е нещо негово, с негови впечатления, простички. . . Дали съм сполучил, не зная. Обаче бяха много популярни моите стихове между децата. По този начин съм написал и приказките, които са взети от народните приказки и съм ги преправил. Някои съм измислил, като «Трите баби» и «Чохеното контошче». «Ян Бибиян» го писах, когато почнахме вестник «Пътека». Седмица по седмица съм го писал.

Божидар Божилов: Нека Елин Пелин да ни каже нещо за романа си «Нечиста сила», който той не е довършил.

Елин Пелин: Романът «Нечиста сила» се печата като повест — една нескопосана повест — в списание «Слънчоглед», което излизаше в малко екземпляри и което е станало една рядкост. Не може човек да го намери и да го види. Аз имам едва един екземпляр; и някой ми донесе един екземпляр, намерил някъде подвързано едно течение от пет книжки. В този роман действието се развива в едно ханче в полето тук, на Богров, където имаше действително една такава ханджийка, която опропасти две-три села, една вдовица красавица — зная я. Там минаваха много хора и който замръкне, три-четири дена седи там да се възхищава от нея и си забравя работата. Това е сюжетът — как тази жена опропастява няколко села, особено най-близкото. Това е романът. Много отдавна съм написал тази повест, но така както е напечатана, е много нескопосана и не добре изработена, и затова тя не е влязла в моите съчинения. Аз съм я преработил малко другояче, като съм я развил — един вид да излезе като един роман около 10—12 коли. Обаче тя така си стои в чекмеджето ми. Аз съм дал някои извадки за печатане. Не зная защо, не ми се ще да я печатам, особено в сегашните времена, когато тези работи не са вече на мода, понеже е повече любовна историята, макар че покрай една такава нечиста любов има паралелно друга, хубава любов, която възтържествува на края. Но смятам пак при малка обработка да се отпечата. Аз от време на време, особено когато бях болен, изваждах този ръкопис от чекмеджето — чета го и все поправям нещо. Човек, ако работи така, може вечно да си поправя. Човъркам из него от време на време и все се чудя какво да направя — да го отпечатам или да не го отпечатам.

Горчивкин: Да ни кажете нещо за вашия хумор, който е неделима част от вашето творчество. Въп-

росът е точно такъв (по право то е серия от въпроси): дали сте имали преднамерена цел в момента, когато сте сядали да пишете хумористичен разказ? После, какво е вашето отношение към сегашния наш хумор?

Елин Пелин: За хумора нищо не мога да кажа. Аз го пиша сериозно, то излезе хумор.

А за сегашния хумор какво да кажа? Хумор няма. Хумор само в «Стършел» ще намерите. На друго място не може да се намери. Има доровити и добри писатели, които пишат, но те са си изработили особен стил и всички по него се водят.

Трайко Симеонов: Правили ли сте опити да печатате свои разкази в списание «Мисъл»?

Елин Пелин: На «Мисъл» — то се знае това нещо от всички — аз веднъж им пратих един разказ да го напечатат и да ви кажа, съм благодарен, че не го напечатаха, защото той е един недобър разказ. Пратих го. Един млад човек опитва — тук се бутне, там се бутне, някъде да получи нещо. На корицата Кръстев ми обяви, че еди-кой си разказ няма да се печата. Редакторът приемаше еди-кога си и аз отидох да си получа разказа, понеже връщаха ръкописите. Той каза: «Добър е разказът, но — казва — много е фриволен.» Аз тази дума не бях я чул и не знаех какво значи. Изскочих бързо и си я написах върху ръкописа.Той още стои в чекмеджето ми (този разказ) и стои тази дума написана — фриволен. И се чудех какво е това фриволен. Срещам в градината Михалчев — той беше студент тогава — и му казвам: «Ти знаеш много работи. Какво е това фриволен?» «Фриволен значи малко мръсничък така, неприличен.» Тогава разбрах. Там се описва един калугер и една калугерка: един калугер

замръква в един женски манастир. . . И добре, че не го напечатаха, защото там аз съм малко пресолил. . .

Трайко Симеонов: Спомняте ли си да са давали добри отзиви за вас в списание «Мисъл»?

Елин Пелин: В списание «Мисъл» — не зная. Но Кръстев издаде една специална книга с критически работи за някои писатели и между тях имаше и за мене нещо написано. Кръстев смяташе моите работи анекдотични — не били литературни работи, анекдоти съм разправял аз. . .

Александър Муратов: Как е написан разказът «Под манастирската лоза»?

Елин Пелин: Да ви кажа. Аз имах един чичо поп, ама истински поп, светски поп. Отдавна умря този човек. Аз бях още дете. Той ме обичаше и ме водеше в черквата на вечерня — никой няма в черквата — и ме учеше на гласовете, да пея. И викаме, колкото можем: и той, и аз. Той си е попийнал, но аз после схванах тази работа. Между другото ходехме на разходка. Той ме водеше все из нивите и ми разправяше интересни работи за светци.Той ги разправяше по един особен начин, не с голямо уважение към тия хора — и оттам някои работи така съм схванал. Винаги са ме интересували тия неща и съм чел такива книги — житията на светците. Той ми ги даваше и аз съм ги чел. И оттам ми е хрумнало да напиша «Под манастирската лоза» с едни мои разбирания за светците.

Бончо Несторов: За «Черни рози»?. . . Според мен «Черни рози» и по тематика, и по строеж, и по идея се отличават. . .

Елин Пелин: Писах ги през времето, когато с Балабанов и Митов издавахме «Развигор». Тогава не достигаха подлистниците; и казаха: «Пелине, напиши

нещо.» И аз на бърза ръка пишех. Тогава съм написал почти цялата книга стихотворения в проза. Може да се каже, че това са едни откъслеци отсам-оттам, някои размишления, някои впечатления.

Бончо Несторов: Някаква връзка с Тургенев?

Елин Пелин: Аз знаех Тургеневите работи и исках такова нещо да напиша. Но те се пишеха бързо и попълваха подлистниците във вестника.

Крум Григоров: Нещо за «Земя»?...

Елин Пелин: Беше написана с голям зор тази книга. Кьорчев почна списание «Пролом» и казва: «Ще ми напишеш нещо.» Аз бях замислил «Земя» и ще ви кажа какво хрумване ми е дошло, за да я замисля. Имаше един познат чорбаджийски син от едно близко село до нашето — Белопопци. Много познат човек беше. Веднаж, като ходех на лов, го видях из една нива — той беше висок човек, — крачи като призрак с едни лачени ботуши: вземе пръст, мирише я и я хвърли. Този човек беше богатски син и ламтеше за земя. Оттам ми е дошло хрумването да напиша «Земя». Има нещо от съдбата на този човек, който после малко се побърка и умря; но същото, което аз описвам в «Земя», не е. Оттам ми е дошло хрумването. Тази картина ми се беше запечатала в ума: слиза от един баир и го виждам как крачи в нивата заплашително като един владетел, господар на тази земя; по едно време ровне, вземе пръст, помирише я и я хвърли. Дълго време мислих дали да го напиша. Кьорчев казва: «Напиши нещо.» Написах го, но не знаех краят какъв да бъде. Списанието излизаше и чакаше края. Кьорчев казва: «А бе, Пелине, какво правиш?...» Взех да се крия от него. Преследваше ме. Не мога да намисля края. Той каза: «Напиши го или ще седна аз да го напиша.» «Чакай, не пипай, ще дойде нещо!» Веднаж дойде и каза»: «Ще го напишеш тук, сега.» Казах: «Добре, сядай тук.» И едно момче беше довел, защото списанието трябваше да излезе вече. «Земя» се напечата в няколко книжки, а краят чак през пет-шест книжки се даде. Той седна при мене и аз пиша и му хвърлям листчетата. Той ги взема и ги дава на момчето. То тича на печатницата. Така написах края: и не погледнах какво съм написал. «Земя» така е написана.

Георги Пенджерков: Вие говорихте за хрумването. В какъв смисъл хрумване? Как се оформява във вас идеята? И втори въпрос: колко време ви отнема преработката? Вие казвате, че една думичка не ви харесва... Дали не ви харесва стилът, изложението и го преписвате, за да го поправите?

Елин Пелин: Хрумването може да дойде по всякакъв начин. Може да дойде по някоя обществена случка. Аз подчертавам това: хрумване за сюжетите главно. А пък сюжетът се ражда у човека в неговите идеи, в неговия морален склад. Той пада като едно семе в една нива. Ако падне на друго място, другояче ще излезе. А преработката е — да го стилизираш, да го направиш хубаво, да изхвърлиш непотребното. Това е стилно обработване. Това, вярвам, го правят всички. Гледал съм по музеите ръкописи на великите писатели. Те борба са водили с тази работа. В Петербруг едно време имаше един малък музей за Толстой. Гледал съм какво е правил: чертал, задрасквал цели страници. Много е работил. Така работят и други. Например поетите. Нима излизат стихотворенията така? Без зачеркване не може. Но това е вече стилна обработка.

Веселин Георгиев: Известно е, че понякога писателят творчески е замислил нещо, но когато го осъ-

ществи, не чувствува изцяло да е изпълнил този замисъл. Аз задавам такъв въпрос: Другарят Елин Пелин, когато е обмислял това хрумване в даден разказ, чувствувал ли е известно покриване между замисленото и изпълнението, или както у някои писатели — има известно неудовлетворение, че не е могъл да го разкаже?

Елин Пелин: Не всякога е доволен авторът от постигнатото нещо. Така и аз не съм доволен често пъти от постигнатото. Но както когато човек работи известно нещо и го свърши, вече му е не по силите да се връща наново (към него), така е и с писателя. Често пъти, когато е доста задоволително, може да го смята за готово.

Работата в разказа е, според мен, да му знаеш края, да знаеш как трябва да свършиш. Пътникът, ако не знае къде отива, ще излезе на друго място. Трябва точно да знае. И е по-хубаво да знаеш края, отколкото началото. Началото все ще го налучкаш. Краят трябва да те ръководи винаги, защото в края ти искаш да кажеш нещо на хората, искаш да им разкажеш за нещо, а то значи — като разказваш нещо, то не може да бъде безкрайно, то трябва да има един завършък, както всяко нещо има един завършък. Ако не знаеш този край, ти ще се измъчваш. Тъй щото задоволително е за автора, ако е постигнал, добре да завърши, което е мислил.

Георги Караиванов: Ние изморихме човека. . . но и аз ще задам един въпрос. Паралелно с желанието на писателя да удовлетвори жаждата си за творчество, изпитвал ли е непреодолимо желание да чете чужди творби, без да се излага на риска да му повлияят в отрицателен смисъл, или това явление е било благоприятно?

Елин Пелин: Разбира се, че четенето на хубави

произведения винаги (в душата на един писател) е благоприятно за творчеството му. Може да не му повлияе. Аз смятам, че много са ми повлияли някои от добрите писатели, които съм чел — като Чехов и Горки. Смятам, че те са имали едно благотворно влияние върху мен. Тъй щото не може без влияние. И през време на писането никога не е вредно човек да чете и други някои книги. Аз много повече съм чел, отколкото съм писал. Имам библиотека, доста добре подбрана, която, може да се каже, съм прочел цялата. Та четенето на хубави книги е несъмнено много благотворно върху един писател. Там много работи ще научи. Много работи ще го уплашат — както и с мене е ставало. Смятах: такова хубаво нещо е написано, а аз съм седнал да казвам на хората: Я виж тук какви хубави неща има. . . И право да си кажа, аз много пъти не, ами всякога почти съм се смятал за неподготвен за това звание — писател, така недостатъчно подготвен. Затова със страх съм пристъпвал към някои по-сложни сюжети. И затова много сюжети — хубави, които са ми хрумвали и които имам записани — не съм сядал да ги изпълня, поради това, че ме е било страх и да ги захвана, защото може да не излезе нищо от тая работа. А всъщност като една хубава книга в моя замисъл те са си оставали. Някои сложни работи съм се опитвал да ги напиша и като виждам, че не излиза, просто спирам. . .

Аз вече се уморих и ще ви моля да прекъснем. (Ръкопляскания.)

Писма

ДО ВЕЛКО ИВАНОВ

Самоков, 19/22. XI. [19]02 г.

Драги байко,

Мащеха е моята съдба. След като в продължение на толкова си време най-безбожно си игра с мене, тя най-после ме прати, както виждаш, в Самоков, дето почнах да редактирам списанието «Селска разговорка», от което ти изпращам първата книжка и което се надявам, че ще има успех. Аз с малки изключения съм още здрав... Вярвай бога, драги байко, че като почнах да ти пиша това писмо, сълзи като град бликнаха из очите ми. Аз не съм вече всякога веселия ваш брат,мене ме мъчат и грешна съвест, и несчетни неволи. Аз съм нещастен. След тия грешки, които направих спрямо тебе, аз станах мъченик сами на себе си, защото ти знаеш, че аз, макар и лош и навикван, нося едно добро сърце, което ви обича всички ви, което по цели нощи мисли за вас, за къщните и тях сънува. Но съзнавайки грешките си спрямо тях, то се чувствува крайно нещастно. Вий, под натиска на къщни и домашни неприятности, дето знам сега че царува наеженост и озлобление, де може би всеки ден против мене се сипят най-тежки думи, едва ли ще разберете и повярвате, че аз наистина ви обичам, че само мисълта за вас и за децата, които ме обичат и всеки ден може би

питат: «Тате, къде е чичо?», ме разплаква с най-обилни сълзи. Мама, нещастната, кой знае колко се измъчва. Но мен ме разделя от вас страшната пропаст на греха, на неизкупени престъпки, на неизпълнен дълг. И само мисълта, че ти си може би забравил, че ти ми прощаваш, ме измъчва страшно. Колко желая поне една минутка да видя начучулени около мене дечурлигата. . . Но аз нямам вече нито лице, нито съвест, за да стъпя там, дето сте вие, дето съм пораснал. И вий, байко, не се надявайте, че някога ще дойда пак, и не се мъчете да ме срещнете, където и да е. Аз не съм достоен за това дотогава, докогато поне материално не ви се издължа. Аз около 180 лева твои пари почти съм злоупотребил, заедно с доверието, което си имал към мене, заедно с братската любов, която си хранил към мене. Но и това едва ли ще поправи стореното. Ако искаш да ми пишеш, пиши ми само отворено писмо и само ми яви здрави ли сте. Понататъка нищо. Аз нямам смелостта да чета друго от тебе, защото чувствувам, че всяка прошка, всяка блага дума или укор от твоя страна ще ме убива като нож.

Поздрави всички домашни и мама. Поздрави Младен нарочно. Тия дни ще пиша и нему. Пратих му книжката от «Селска разговорка».

Адрес: Редактор на списание «Селска разговорка».

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

София, 16. X. [1]904 г.

Господин Шишманов,

Аз ходих един път при Вас да Ви моля, ако е възможно, да ми се увеличи заплатата. Вий ми казахте, че туй нещо може да стане от септември месец, и ако си спомняте, казахте ми да дойда към края на август, за да ви напомня. Аз става 4—5 пъти ходих в Министерството, но не могох да влеза при Вас. Затова Ви моля да ме извините, че Ви напомням писменно.

Аз получавам сега 1260 л. год. заплата (96 месечно), които едвам ми стигат за храна и квартира, а камо ли да мога да изпълнявам задълженията си спрямо съвършено бедните си родители и да се обличам по-прилично, защото мъничкото ми име на писател ме е вкарало между хора, дето човек трябва да се чувствува п о̀ ч о в е к. Тая работа, която имам, аз изключително дължа на Вас и кой знае какво щеше да се случи с мене, ако Вий не ми помогнехте. Аз също зная, че мен ще ме изгонят още първия ден, след като Вий не бъдете министър, и вярвам, че службашка кариера няма да направа. Затова ми се ще, докато има поне кой да ме покровителствува, да мога да живея един път в живота си по-добре.

Понеже Яворов, с когото се числим в едно училище,

минава на служба в библиотеката, то Ви моля, господин Шишманов, да ми дадете, ако се може, неговата заплата (1960 л. годишно), и аз ще бъда доволен и благодарен.

Понеже Вий ми дадохте работа като на човек, когото считате горе-доле за писач, то аз се считам длъжен да Ви обадя, че ще мога скоро да оправдая Вашето ласкателно мнение. Скоро ще се тури под печат един сборник от мои, повечето непечатани неща, между които има един по-крупен разказ «Гераците» — тема твърде интересна, над която внимателно съм работил.

Изобщо, благодарение на Вас, аз твърде усърдно се занимавам с литературата. Но оскъдната ми заплата може би ще ме накара да продам душата си на дяволите вестникари, които постоянно ме търсят да им пиша подлистници.

Аз уважавам доста много художеството, на което се мъча да служа, за да не им се отдам, но струва ми се, че скоро ще ми надвият.

Приемете, Господин Шишманов, отличното почитание на всякога признателния Вам

Елин-Пелин

P. S. Заявление за повишение изпращам днес чрез пощата.

Същи

ДО КИРИЛ ХРИСТОВ

За господин
Кирил Христов (писател)
квартал «Градец» 65
Кюстендил
София, 22. VIII. [1])905

Кириле,

Писмото ти получих късно, защото ходих по пуста Италия. Направихме с Божинова една сантиментална разходка до Венеция и Флоренция. Това лято прекарах само в разходки и айлазлък. Завиждам ти, като чета колко много работа си свършил. В София всичко е пусто и глупаво. На Пепо ще разправя за оная работа. Агоп се не вижда никакъв. От някое време тук се мярка фигурата на П. Ю. Тодоров.

Приеми сърдечен поздрав.

Пелин

ДО ИВ. ШИШМАНОВ

Bulgarie—Sofia
За господин
Д-р Ив. Д. Шишманов
Министър на Народното просвещение
Nancy, 6. IX. [1]906

Господин Шишманов,

Ний намерихме за по-добре да останем в Нанси, докато почнат курсовете в Париж. Тука има повече условия за учение езика. Приемете поздрав и почитание.

Елин-Пелин

ДО ИВ. ШИШМАНОВ

Nancy, 21. IX. [1]906

Уважаеми господин Шишманов,

Преди всичко прося извинение, че освен една карта не Ви писах друго досега. Причината на това е, че аз не бях решил окончателно да остана ли по-дълго тук, или да замина за Париж. Сега вече реших да стоя тука още един месец, докато свикна със страната и езика. С езика аз горе-доле бях запознат още от София, но сѐ пак се чувствувам голям невежа и изучаването ми се вижда доста трудно. Българските студенти тук са работливи и услужливи момчета и от тях аз можах да науча доста и да добия някои необходими упътвания.

Два пъти вече посетихме театъра. Пиеси особени не видохме, но видохме прочут[и]я артист от Comédie-Française Mounet-Sully в пиесата «Vieillesse de Don Juan» — написана от самия него и някой си Barbier.

Аз съм в провинциална Франция, но все пак съм сред един живот друг и нов за мене, в когото аз се въртя сѐ още като тръпен. Колко е било хубаво, ако съм бил тука по-рано! Сега аз живея, по мания или не знам по какво, с мисълта, че вече съм доста стар, и чувствувам едно съжаление към мене си и към моето минало, което е толкова печално и глупаво и което ме е направило човек стеснителен, вързан, неловък и неспособен за по-смел, да го речем, живот.

По тоя случай аз се чувствувам длъжен да Ви изкажа моята сърдечна признателност и благодарност, че Вий ме извадихте из битпазара на живота, дето от ден на все повече затъвах, и ако не бехте Вий, аз днес, уверен съм в това, нямаше да бъда нито Елин Пелин, колкото и незначително да е това, нито човек даже, Вий не ме познавахте никак и не знаехте моя живот. Вий ми дадохте работа като на един начинающ млад човек, чието име бехте чули тук-там. Вие искахте да направите добро на писателя, а спасихте човека.

Моля Ви се, уважаеми господин Шишманов, не считайте това мое изявление като едно формално благоприличие или друго нещо и ми позволете да Ви изкажа моята сърдечна признателност и благодарност за всичко добро и хубаво, което има в моя живот, от името на което аз никога не щях да мога да говоря, ако не бяхте се явили на моя път Вий. Вий мислите, че направихте малко нещо, но ако знаете какво е моето минало, Вий сам ще се уверите, че това е всичко за моя живот, че именно Вий създадохте една по-радостна и по-щастлива переспектива за моето бъдеще.

Тука живеем добре. Почти от сутрин до вечер сме в къщи. Такъв епитропски живот мен ме угнетява, но понеже не зная езика, приемам го покорно и се ползувам от това да поработа по-сериозно. Българите, с които дружа, почти всички са кариеристи, еснафи и неспособни на по-живи веселби, на които бях привикнал аз в «Българановската компан[и]я» в София, та малко криво ми пада.

Приемете, господин Шишманов, сърдечен поздрав от всякога признателния Вам

Елин Пелин

Адресът ми е: D. Ivanoff, rue Eugene Ferry 24.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

Nancy, 6 окт. [1]906 г.

Господин Шишманов,

Получих изрезката от «Соф. новини». Не можете си въобрази колко много ме възмущават подобни нечестни и неграмотни статии. От две години насам, откак Вий ми дадохте един залък хляб, върху мен се нахвъргаха с злъч и клевети какви ли не «пре[д]ставители на общественото мнение» и колко страдания ми са причинили! Мен ми е тежко и от това, че често пъти такивато безсъвестници взимат мене за камък, с когото да Ви замерат. Не искам да зная, че признават моите произведения и моето име на литератор. Това не е и важно. Но те взимат моята личност и върху нея хвърлят кал. Те казват, че съм се продал. Те не мислят какво значи това за един честен човек. Често в минути на негодувание аз съм искал да отговоря, но винаги ме е спирала мисълта, че с подобни хора освен че е безполезно да се разправя човек, но е и недостойно.

Въпросната статия в «Соф. новини» е глупава и безграмотна и аз я намирам недостойна да се занимавам с нея.

Колко още има да лаят и нас, и Вас!. . . Така върви светът. Докато съществува завистта и човешката низост, дотогава ще съществува злобата. . .

Утре аз напущам Nancy и заминавам за Париж, отдето ще Ви пиша пак. Днес получихме и заплатата си. Аз получих всичко 146 л. и 10 ст. — толко ще получавам и през годината. С езика вече горе-доле бората, купих си някои книги и полека-лека върва напред. Мислех да Ви моля да ми отпуснете като помощ за купуване книги и необходимите речници, а също тъй да мога да посета повечко и някои театри, но като виждам на какви нападки сте изложени заради нас, не ми дава сърце да Ви безпокоя повече. . .

Яворов мисли да замине за Корски [Корсика] да прекара зимата. Аз не удобрявам това му намерение, понеже положението му не е това на руски княз.

Приемете, господин Шишманов, моето почитание и сърдечен поздрав

Елин-Пелин

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

За господина
Д-р Ив. Д. Шишманов
Министър
Sofia Bulgarie

Paris, 10. X. [1] 906

Господин Шишманов,

Аз вече съм в Париж. Намерих си квартира, установих се и почнах да взимам първите уроци по запознаване с града. Получих писмо от прогимназията, с което ми съобщават да изпратя удостоверение от бирника, за да мога да си получа парите за октомври. Моля Ви се, не може ли да направите, щото на командированите в странство да не искат подобни удостоверения, понеже е много главоболна работа. Приемете, г-н Шишманов, сърдечен поздрав.

Елин Пелин

Адрес: D. Ivanoff, rue des Bernardins 50, Paris.

ДО КИРИЛ ХРИСТОВ

Monsieur Kiril Christoff
Zehlendof bei Berlin
Potsdamerst.12 Allemagne

Paris, 21. XI. [1] 906

Драги Кириле,

Аз харно направих, че дойдох в Париж, ама не съм за тука, защото парите ми са хептен малко. Тук, за да живее човек сносно, необходимо е да има най-малко 250 л. месечно — инак е тегло. Аз позакъсах тука, па и климатът не ми арадиса, та си поболедувах в началото, ама сега съм добре. Агопа остана в Нанси. Той е взел последнята премия от фонда «Вазов» и Кръстев му е бил рецензент. Тук не се получава нищо българско и студентите са мъртви душици. Аз мисля да бягам към южна Франция. Ти как си с немския език? Френският не ми върви никак. Беше ми мъчно, че толкова време не бяхме се разбрали. Не е лошо да си попроменяме по някоя и друга картичка чат-пат.

Приеми сърдечен поздрав

Пелинко

D. Ivanoff, Paris,
rue des Bernardins 50

ДО П. К. ЯВОРОВ

Париж, 11. XII. [1]906 г.

Драги Яворов,

Прочетох днес в «Демократ» съдържанието наноемвр. книж. от «Мисъл«. Ако получиш 2 книж., прати моля ти се едната на мен. Тая, която ми изпрати, прочетох цялата с голямо удоволствие. Почти всички работи в нея са хубави и интересни. Ако желаеш един комплимент — тия ти стихове извънредно много ми се харесаха. Желая да прочета и «Писма», които навярно са пратени от Нанси.

Твой Елин Пелин

Поздрав от бугарете. Поздрави тамошните.

ДО ИВАН ПЕНОВ

Paris, 20. XII. [1]906

Драги бае Иване,

С една отворена карта аз още на времето ти съобщих за получените пари, за които съм ти благодарен безкрайно много. Аз също тъй боледувах, и доста лошо, но сега се оправих и съм здрав. Моля ти се прати ми незабавно III-та читанка, в поправката на която ще ти помогна с най-голямо старание. Направи само нужните бележки в нея. Напоследък аз бях позанемарил детските работи и се занимавах повече с дъртешки, за да изкарам поскоро някоя пара и друга, защото съм загазил страшно. Също тъй усилих заниманията с ф. език — защото това е една голяма необходимост. Написах една драма — и я готва за театъра, ама не знам какво ще стане. Моята тетрадка не могох да ти изпратя, защото е пълна с непреведени изрезки на разни фр. детски стихове и разказчета и с всевъзможни картинки, пък нямам време да седна да преписвам. Още един път ти се моля да ми изпратиш веднага Читанката, втре в 15 дена ще ти я повърна с всички необходими поправки, статийки, стихове, по народен мотив — песни и каквото е необходимо.

Това писмо ти пиша набързо, но допълнително ще ти пиша и подробности.

Ако мож да ми услужиш парично — разбира се, че няма да бъде излишно за мене. Не мож си въобрази колко съм лошо поставен откъм тоя въпрос. Всеки оттук пише кой на баща, кой на майка, искат пари за празниците, пък аз — ти знаеш — за такива случаи нямам никого освен себе си. Обърнах се към някои близки приятели, които имаха пълна възможност да ми помогнат — но те не благоволиха да ми отговорят. Към теб не можех вече да се обърна, защото ти зна[е]х положението и защото ти вече ми прати. Извехтел съм доста, нямам дрехи. Обущата и тия се поусмихнаха и аз само на заплатата си чакам засега. Тя е 145 л. — понеже ми правят разни удръжки. Ще се пооправя чак към великден. Дотогава здраве му кажи. Тъй щото твоята помощ ще ми бъде едно голямо облекчение — особено по празниците.

Впрочем аз чакам главно: Читанката и 2-ро — колкото ти е възможно (ти мож да речеш: главно пари и после читанката). Приеми сърд. поздрави.

Мито.

Ако ти е възможно, прати повече пари.

Адрес: D. Ivanoff, rue des Bernardins 50, Paris.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

Paris, 1. I. [1]907

Уважаеми г-н Шишманов,

Вий ще ми простите, че не съм Ви писал скоро. Нямаше какво особено да Ви съобща оттука. Аз живея много сиромашки, но това не ми пречи да се ползувам от всичко, което трябва и което мога да използувам. Почнах вече без голяма мъка да се ползувам от фран. език, при четене, разбира се. Шопския ми акцент ми пречи страшно при говорението, но аз показвам и тука чудна смелост, което кара веселите французенки да се смеят доста.

Само че позаборчах, а дълговете носят винаги големи неприятности.

Посещавам редовно курсовете в Сорбоната и се ползувам доста.

Намирам достатъчно време още, за да готва един роман из селският огън. Написах също и една драма, но страх ме е, че не тежи май много драма.

Ето така живея, повече монотон(н]о и еднообразно, поради сиромашията, и редко си позволявам развлечения, но тука те са толкова сочни, та макар и редки, държат ситост повече.

Днес е Нова година. Честитявам Ви я от сърце и Ви пожелавам здраве и щастие.

Приемете, господин Шишманов, отличните почитания на всякога признателният Вам

Елин Пелин

Адресът ми е: D. Ivanoff, rue des Bernardins 50, Paris.

ДО ИВАН ПЕНОВ

Paris, 1. I. [1]907

Драги бае Иване,

Писах ти преди коледните празници едно затворено писмо и до днес чаках отговор, но нямам още. Наверно не си ми получил писмото по причина на празниците. Вия имате ваканция, а аз го адресирах до училището. Намерил съм се в страшна нужда. Празниците прекарах съвсем сиромашки и поради това си позволих глупостта да ти телеграфирам, и моля да не ми вързваш кусур. Човек от чудо какво не прави! Тая минута имам само 45 стот. Смятай каква е работата. Мисля да се върна в България — поради това, че нямам издръжка отникъде, а заплатата ми е малка. Готвя разни литературни работи, но не ми се ще да бързам, защото може да излезе «на исплещок». Както стана с книжката ми «От прозореца», която тъй глупаво захванах и която излезе недовършена по простата причина, че късно разбрах глупостта си (бяха отпечатани 3—4 к.), когато аз се сетих да моля издателя да не я издава и бях готов да поема сторените вече разноски на моя глава. Той не ме послуша и издаде една саката книжка, която ще ме компрометира страшно. Тая грешка аз трябва да изкупя с някой по-сериозен труд, за който съм се заел. Готва

един роман. Пипам хубаво и здраво и както върви досега — няма да се посрама.

Моля ти се още веднъж, не ми върэвай кусур за телеграмата. Ако имаш възможност, изпрати ми пари колкото мож. Аз съм лош платец, но не съм лош човек и ще гледам да ти се отплатя. Бих те молил да направиш отнякъде за мене един заем от 200 л. — със срок до великден, когато аз смятам да се даврандиша. С това ти би ми направил най-голяма услуга. Но сега за бързо ако мож да ми пратиш 100 лева, ще ме отървеш от големи главоболия, които са ме разстроили страшно. Чакам твоя отговор.

Моля ти се също изпрати ми читанката, която желаете да поправяте, с необходимите забележки, за да помогна в работата доколкото мога.

Сега, като ти честитявам още веднъж новата година, желая ти здравие, весел живот, щастие и добри кярове. Приеми сърдечен поздрав.

Твой Мито

Адрес. D. Ivanoff, rue des Bernardins 50, Paris.

ДО ИВАН ПЕНОВ

[Париж] 16. I. [1]907 г.

Драги бае Иване,

Миналия път ти писах от болницата, дето за нещастие попаднах. Мислех, че следньото писмо ще ти пиша вече вън от нея, но работата е такава, че ще стоя тук още 2—3 дена, според казванието на доктора,макар че се чувствувам вече здрав и вън от всяка опасност. Позволяват ми да хода до читалната в болницата и да се разхождам.

Днес ми донесоха и твоята картичка.

Някой от българските вестници, които ми донесоха другарите, разправят, че щели да повикат всичките командировани в странство. «Вечерна поща» пише, че ще повикат всички освен мене, Яворов и Кирил Христов. Ако научиш нещо по това — съобщи ми, моля ти се.

Приеми сърдечен поздрав

Мито

ДО ИВАН ПЕНОВ

Paris, 19. II. [1]907

Драги бае Иване,

Днес получих писмото ти и 40-те лева. Много съм ти благодарен за тая услуга. Бях останал без петаче скършено.

Боговете от София бяха милостиви за нас да ни остават още да страдаме тук. Мене ме натовари Министерството да изуча административните уредби на театрите в Париж, но аз няма да си блъскам главата с подобни дивотии. Аз мисля вече да напусна Париж поради неговата скъпотия и да замина до края на командировката си (1.VII т. г.) в Женева или, ако това не стане, да се върна в България и да си свия опашката. Сега, слава богу, съм здрав и добре закърпен, но това ми костува 200 лева. Нейсе, нали се отървах от тая беля.

Тук времето се окопити. Тая неделя имаше често хубаво слънце. Днес съвсем мирише на пролет.

Вия как си поминавате татъка, май че даскалските работи се поубъркаха. Чух за смъртта на Танчов и ми стана много жално. Какво правят даскалиците? Върви ли им на любов? Райна Христова има ли вече наследник?

Поздрави г-ца Балабанова и колегите си, които познавам.

Приеми и ти сърдечен поздрав и добри благопожелания от

Твоя Елин Пелин

ДО КИРИЛ ХРИСТОВ

Monsieur Kiril Christoff
Potsdamerst. 12
Zehlendorf bei Berlin

Paris, 25. II. [1]907

Драги Кириле, днес и аз получих послание, каквото си получил и ти. Само че мене натоварят да изуча административните наредби на театрите в Париж и да направя обстоен доклад за това. Друга манджа не ядат я. Аз тук живея един цигански живот и по цял месец стоя без пари, та ще седна да им изучавам такива глупости. Приеми сърд. поздрав

Твой Елин Пелин

D. Ivanoff, Paris, rue des Bernardins 50.

ДО П. К. ЯВОРОВ

Париж, 27. II. [1]907

Драги Яворов,

Днес получих една колективна картичка от българите в Nancy. Не зная дали ти сериозно мислиш да си отиваш, но аз имам същата мисъл. От всички командировани остават само нас 3-мата и Катя Стоянова, другите са върнати всички. Хората ще помислят, че сме стамболовисти, та се ползуваме с такова благоволение. Освен това тук много мъчно живея с тия пари, които получавам. Дошло е шило до дупило, та не знам. Пиши ми как мислиш ти. Приеми сърдечен поздрав и поздрави българите.

Твой Елин Пелин

ДО П. К. ЯВОРОВ

Париж, 23. III. [1]907 г.

Драги Яворов,

Моята работа вече се свърши, получих пари за път и в понеделник заминавам за София. В 6 часа веч. ще съм в Нанси на гарата. Ако не те мързи, ела да си кажем по една лакардия. Поздрави Попето, Станчев и всички приятели.

Твой Елин Пелин

ДО КИРИЛ ХРИСТОВ

Monsieur Kiril Christoff
Zehlendorf bei Berlin
Potsdamerstr. 12

София, 7. VI. [1]907 г.

Драги Кириле,

Не съм ти сърдит и няма за какво да ти се сърда. След завръщането ми от Париж преживявам големи разочарования и нямам ищах никому две думици да драсна. Пък и сметките съм убъркал страшно. Чакам да стане някое чудо. Интересуваме се всички да видим по-скоро ония бележки, за които поменява «Гражданин»! Приеми сърдечен поздрав и ми прати обещаните портрети.

Агопа също се завърна. Пенчо наново издава съчиненията си.

Твой Елин Пелин

София, Елин Пелин, ул. «Любен Каравелов» 32.

ДО ДИМО КЬОРЧЕВ

София, 24. VI. [1]909

Драги Димо,

Получих и двете ти писма. Тяхната топлина и обичливост ме ободри и върху душата ми лъхна свежестта на едно детинско вдъхновение. В «Нечиста сила» виждам много недостатъци, но онова, което не мога да си простя, то е, че забравих в бързината да кажа повече нещо за влюбената Магда, която толкова обичах, когато пишех втората глава. Всичко напечатано от тоя разказ в последнята книжка е писано експромто. В продължение на четири дена ставах в пет часа сутринта и поомит и непробуден още сядах на масата и пишех. Томе стоеше край масата, аз му хвъргах изписания лист, той тичаше на печатницата, връщаше [се], взимаше написаното до това време, тичаше и пак се връщаше. Кинематограф. Утешава ме обстоятелството, че тоя разказ внесе малко възбуждение тук. Кой ка ме срещне, ще ми каже нещо. Тоя това намерил, оня друго, трети недоволен, четвърти трогнат, пети възмутен. Сега планирам Гераците и почвам работа, за която като никога имам особена охота. Без тебе тук съм без приятели. Единствените хора, с които ми е приятно, са Костов и Цено. Цено е залисан в работата си по скорошната из-

ложба, а Костов се скита като изгубен подир своите естетически, японски и рисувателни въжделения и моята милост е, така да се каже, самичка. Ако не бяха няколко катастрофални падежи в банката, щях да завия от скука като куче срещу месечината. На сестра си кажи да не се кахъри за такива дребни работи.

Вчера срещнах Иванка. Тя е дошла в София, преди аз да отида в Търново, и ще стои цял месец. Днес на обед беше ми на госте в гостилницата, после я водих в Борисовата градина да се посмеем и да си спомним за зимните вечеринки и за «цар стуут»! Тя е сè така весела, се тъй сладко приказва и се смее, но не ми действува с «очарование», както казва Гогол и както действуваше зимъс. Снощи ходих в «ерусалим», обаче «много хора» са изчезнали оттам и аз се върнах, както всякога — погнусен като философ и помирен като божи човек. По ханаанската земя царува грозно безпаричие и много желанните мои заеми, както и тия на правителството, засега се осуетиха. Скоро ще съм принуден да уволня почти цялата си прислуга и да потърся по-скромно прибежище за семейството си.

Иван Кунев снощи ми даде идеята да ти отидем тия дена на гости, та не е чудно да ти се изтърсим един прекрасен майски ден, да видим «дунавските рибки».

Дано даде господ!

Прегръщам те

твоя Пелинко.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

София, 10. II. [1]911 г.

Господин Шишманов,

От отдавна искам да изповядам пред Вас една интимна моя история, в която малко или много сте посветени, и да ви искам съвет и морална подкрепа. Зная, че имате за мене добро мнение като за човек и писател, и Ви съм много благодарен, че не сте скрили това. Понеже Вий сте единствения човек на света, за когото мога да кажа, че ми е направил най-голямо добро, и единствения в цяла София, който е казал две добри думи за мене, аз ще ви изложа всичко накратко, като Ви моля да ме извините, че ви безпокоя с подобни работи.

От една година насам аз обичам от сичкото си сърце едно хубаво момиче, дъщеря на д-р К[. . .], която високо цена за нейния прекрасен характер и добро възпитание. Тя също ме обича. Това е една любов проста и честна, без всякакъв романтизъм.

По-рано аз не съм мислил за такива сериозни работи и моя живот, колкото и тих, не беше лишен от мъничко бохемство. Обаче след запознаването си с нея аз ѝ открих всичкия си живот, без да скрия нещо, и ѝ дадох дума, че ще положа всички сили и способности, колкото ги имам, да стана достоен човек, с когото, ако не може

да се гордее, то поне да не се срамува. Аз останах и ще остана верен на своето обещание и съм щастлив, че я срещнах на пътя си, защото тая любов наистина ме възроди. Понеже родителите ѝ се научиха за това, те се заинтересували за мене и почнали да питат и да разпитват що за човек съм аз, какво нещо представлявам от себе си и, главно, какво е моето материално положение. Научих се, че и Вий сте питани чрез г-н професор Агура. Тука още един път Ви благодаря, че сте казали добро за мене. Техните «научни изучавания» са ги довели до такива резултати, че аз за тях вече не съм човек, а онова чудовище от приказките, което гълта цели чуждите моми. Те не признават, че освен скромната си заплата в библиотеката, аз печеля от моето малко списание «Веселушка» още толкова и повече. Те считат това за една ветрена работа и не се отнасят сериозно към нея. Освен това те изнамерили, че съм имал 8000 лева дълг. И така полека-лека около моето скромно име сега свети като ореол една чудовищна ле[ге]нда.

Баща ѝ ми писа деликатно и учтиво да престана да безпокоя дъщеря им. Майка ѝ чрез трети и четвърти лица ми праща всеки ден подобни поздравления.

Всичко това причинява на мене и на момичето големи страдания. Хората са подплашили сърцето му. До днес аз съм мълчал, не съм се опитвал нито да се оправдавам, нито да протестирам. Аз се отдадох на работа, за да уреда сметките си и да мога с отворено лице да кажа, че всичко това е лъжа.

В София, благодарение на това, че съм мъчно общителен човек, аз нямам никакви връзки със семейства, нямам никой близък човек, който да вземе близко до сърцето си моята съдба и да ми помогне. Ето защо аз се обръщам към Вас, господин Шишманов, Вий сте

сторили толкова много за мене, дайте ми и тука Вашата морална подкрепа, застъпете се пред г-н Агура за мене. Аз зная от госпожицата, че от неговото съгласие може всичко да се очаква. Аз обичам момичето честно и искрено, не се мамя от никакви користолюбиви цели, защото знам, че няма никаква зестра и че сметките на баща ѝ са побъркани повече от моите, че всичко, което имат, е фиктивно. Аз имам 2400 л. чиновнишка заплата. «Веселушка» има 4000 абоната, които ми носят 2500—3000 лева чиста печалба. Това е моят редовен и сигурен приход, който всеки може да провери. Моите дългове възлизат до тоя час [на] 2558 лева, в разни частни банки, народната и земеделската, и даже при съдебния пристав. Моите поръчители са Илия Киселов, софийският кмет Батолов, Списаревски и Хр. Олчев. Те винаги са ми услужвали, защото знаят, какво имам и какво мога да имам. До днес аз не съм ги посрамил. За всичко това, ако родителите ѝ искат, мога да им дам едно писмено «финансово експозе» с подробности. Ако намерят вън от това други мои дългове, нека ме считат за най-безчестния човек на света.

Те узнали, от разни слухове, разбира се, че съм дължал хиляди на гостилница «Средна гора» и пр., и пр.

Господин Шишманов, извинете ме, че Ви съобщавам тия работи. Нямам никой, комуто да се оплача, а пък от някое време съм просто болен. Толкова много са ме угнетили тия разправии.

Изповядвам Ви всичко сърдечно и със срам. Вярвайте ме и обяснете на г-н Агура как стои работата. Да каже на родителите ѝ да престанат да питат, кого де стигнат и срещнат, за мене и да пощадат моето име и моята сиромашка чест. Ний с н е я се обичаме и нищо не може да ни раздели. Напразни са всички козни и клевети.

По-добре нека привикнат с мисълта да ми я дадат, за да не им е мъчно, като дода да я искам.

Като искам още един път извинение за нескромността да Ви пиша всичко това, моля Ви, господин Шишманов, застъпете се за мене и вярвайте, че няма да Ви засрама. И ако моето щастие се усмихне, Вий, вярвам, няма да ми откажете да ми станете кум.

Приемете моите дълбоки към Вас почитания и всегдашна признателност. Посмейте ми се, но ме разберете.

Елин-Пелин

ДО ДИМО КЬОРЧЕВ

С. Петербург, 23. VIII.[1]913 г.

Драги Димо,

Както виждаш, аз попаднах в Петербург. Града не ми се вижда интересен така, както го гледам, а живота не познавам. Запознах се с разни журналисти, с които се срещам често. Те наистина са много заблудени по нашите работи и нямат никакви симпатии. Не говоря за една малка част, която мисли по̀ другояче. Тук сезона още е мъртъв. Театрите са затворени и хората са повече вън по дачи. Ходих до Новий Петерхоф недалеч от тук. С града вече свикнах и отивам навсякъде. Говоря руски по ужасен начин. Надявам се, че тия дни ще дойде и Дафина, ако не е вече дошла. Утре ще ѝ пиша в института за всякой случай. Ще се радвам много, ако мога да я видя.

Не зная колко време ще стоя тук. Скъпотия ужасна, а парите се привършват. Надявам се да ми изпратят още 5—600 л. Мисля да отида и до Москва.

Иди у Никола и кажи, че тук е най-големият му враг Велчо, който гледа по всевъзможен начин да го компрометира и прави големи интриги за тях.

Засега няма що друго да ти пиша. Поздрави майка си, Трифона, Никола и пр., и пр. Ако Дафина е още там, кажи ѝ да бърза.

Твой Пелинко.

ДО ИВ. Д. ШИШМАНОВ

София, 25. VI. [1]914 г.

Господин Шишманов,

Вчера г-н М. Арнаудов ми съобщи, че аз съм «щастливецът», на когото е дадена премията от фонда «Вазов». Благодаря крайно за честта на г-да професорите от факултета и от Академическия съвет.

С настоящето Ви моля за една услуга — именно, да ми дадете една бележка до секретаря на Университета, за да мога да получа най-скоро, ако е възможно още днес или утре, сумата, защото ме преследват съдебните пристави и се боя да не ми я вземат със запор.

Като вярвам, че разбирате терзанията ми по тоя случай, надявам се, че ще ми помогнете да избегна грозящата ме опасност.

Приемете, г-н Шишманов, отличните почитания на всякога признателния Вам

Елин-Пелин

P.S. Необходимата бележка до секретариата изпратете по приносящия, за да мога лично да я представа.

ДО АЛ. ПАСКАЛЕВ

София, 14. X. 1919 г.

Драги Паскалев,

Вярвайки на твоите думи, аз смятах, че условието ни за «Светулка» между нас двамата е дело свършено. Затова съобщих на Хаджиев, че занапред преставам да участвувам в «Детска радост« — понеже съм ангажиран при тебе.

Вече правех план за бъдещето редактиране на «Светулка» и на вестничето, като готвех материал за първите броеве.

По тая причина твърде естествено аз се смятах, горе-долу, вътрешен човек на твоето книгоиздателство и с готовност влязох в комисията за читанките, като даже те подсещах няколко пъти по-скоро да я съставиш.

Затова пък моята изненада бе твърде голяма, като чух да ми предлагаш нови условия, и то така, като че не сме хич никога говорили по тая работа. Почувствувах се изигран и ми е твърде обидно, че цели месеци съм бил мамен.

Моите условия за влизането в редакцията на «Светулка» са следните:

1. Целият материал ще бъде одобряван от мене — включително рисунките, винетките и картините.

2. Вътрешното нареждане, поставяне на текста, рисунките и винетките ще бъде преглеждано в първа коректура на страници от мене.

3. Твоя работа е само да намериш редовни сътрудници.

4. Всички руски списания, немски книги и пр., от които можем да използуваме нещо, ще ги предоставиш на мене.

5. Редакционен комитет няма да има. За разни работи ще се съветвам само с тебе и бае Мито.

6. Хонорара (знаеш как сме говорили).

7. Ще ми даваш по един екземпляр от всички твои издания.

8. Задължавам се да не сътруднича в никое друго детско списание.

9. Условието трае от 1 януари 1920 г. до 1 януари 1921 г.

На другите подробности ще ни учи самата работа.

За участието в читанките условието ми е такова: Всяка година ще ми плащаш по 4% от продажната цена на всяка книга, според разпространението им.

Ако мислиш, че мога да ти бъда потребен и полезен, моля ти се, съобщи ми най-късно до утре вечер, писмено, в Народната библиотека какво мислиш ти.

С поздрав

Елин Пелин

Чух, че имаш малко момиченце. Желая му здраве и всичко добро. Дай, боже, да бъде честито в живота.

Същия

ДО АНДРЕЙ НИКОЛОВ

София, 4 април 1922 г.

Драги Андрея,

Димо Кьорчев ми прочете твоето писмо и ми стана съвестно, че не сме съобщили на тебе за голямото «тържество», което готвим за 6 май. Понеже споменаваш за лири и пр., това разгорещи приятелските ми чувства и аз бързам да ти напиша няколко реда.

Ние не сме те забравили и много често си говорим за тебе с Балабана. Преди няколко дена бяхме у началството и там видох фотографии от твоите римски изделия. Дълго, много дълго, почти цялата вечер, ги гледах с една истинска наслада и гордост. Колко ми се иска да видя тия познати неща, които тук гледахме в кал и гипс, как са се облагородили и каква сила са получили в мрямор и бронз. За жалост, те са толкова далече и надали ще имам някога възможност да ги видя непосредствено. Стамболийски е чудесен. Ти си му излял душата.

Моя юбилей щеше да стане на 2 април, но поради стачка в печатницата отложи се за 6 май. Готовността ти да услужиш ме зарадва и аз бързам да я използувам. Днес заедно с това писмо ти изпращам юбилейния сборник и няколко позива, издадени за случая. Ти знаеш

как гледам аз на юбилеите и на тия гюрултии, които се правят около тях, но работата е повече «гешефтарска» и ако излезе всичко сполучливо, резилика скоро ще се забрави и аз поне една-две години ще мога да поживея като човек.

От позива знаеш за книгата «Избрани разкази». Тя ще излезе в 200—300 екземпляра с илюстрации от Маринов и по възможност издадена разкошно. Ще се продава на баламите по 500 лева екземпляра. Ако в Рим има «родолюбиви» българи, запиши ги «спомоществователи». Ти ще имаш един екземпляр от мене като приятел. С това не те подтиквам, защото те обичам като един от добрите стари приятели.

Ако направиш някоя далавера, съобщи ми.

Приеми сърдечен поздрав от мене, от Балабана и от Кьорчев. Много здраве на госпожата. Но ако ви омръзне Рим, не забравяйте, че има и по-скучна страна — България. Хиляди поздрави

Пелин

ДО АЛ. БАЛАБАНОВ

София, 13. X. [1]924 г.

Драги Балабане,

Затвореното ти писмо получих. Хвърляш ми хубави перспективи, за да отида и аз в Рим, но това ми е невъзможно. Така сложни и заплетени са моите работи, че абсолютно невъзможно е да напусна София за повече от един-два месеца.

Тук жив[е]я по старому, но като няма тебе, понякога се чудя какво да правя и къде да отида. Повече около Багара се върта. Като бяхме в Карловските бани, той ми продаде пушката и завчера ми купи тук нова. Тия дена ще отидеме към Байлово на лов. Кънев е тук и си е довел автомобила, тъй щото имаме превозни средства. Вчера Кънев, аз и Люд. Стоянов ходихме до Чам Курия и се върнахме.

Днес получих от Брандес портрети (снимки) от нашето пребиване във Варна. Пратени са по два екземпляра, предполагам едни да са за тебе. Брандес е във Варна. Не съм го виждал. Наверно ще се върне подир 10 дена.

Елчето става един месец се дере от ужасна магарешка кашлица. Пращах ги една седмица в Своге, но там стана студено и те се върнаха. Канапето прибрах.

Преди няколко дена видях Виктория съвсем олющена. Каза ми, че хазаина на редакцията иска изпразване на стаята. Досега наверно е вече освободена. Каза ми също, че с Мъглов от един месец не се е виждала, но с другия работата нямала да стане. Той ѝ казал направо, че не може да направи никаква сериозна крачка, защото имал на главата си много задължения. «Г-н Балабанов, каза ми тя, много прибърза и сега се чувствувам малко изложена.»

Виждах Алекси Петров от Плевен (ловеца). Той ми каза, че си обещал да дадеш за Плевенския музей препарираните си птици. Добре, но аз не ги давам. Ако искаш да се лишиш от тях, по-добре дай ги на мене. Тук вече застуде. И днес, макар че грее хубаво слънце, духа студен северен вятър.

Много здраве на семейството Андрея Николов, и на Радев. Кажи му, че бекасите са вече дошли. Много здраве от нас и от Багарови на тебе, на госпожата и на децата. На Лилето и Бисето нарочно много здраве от Елчето.

Засега няма друго важно нещо, което би те интересувало.

Сърдечен поздрав
Пелина

ДО АЛ. БАЛАБАНОВ

София, 24. XII. [1]924 г.

Драги Балабане,

Ти си по-акуратен, когато е за писма, и затова ме учудваше много твоето дълго мълчание. Не бях нищо чул за тебе. Само Мушанов ми донесе много здраве и от него научих, че си добре «със здравето». Най-после завчера получих и многоочакваното ти писмо, което много ме зарадва. Прочетох го и в мене се породи страшно желание да тръгна и аз нанякъде, па макар и да страдам. И колко би било [добре] да бъда и аз при тебе. Може би и за двамата ни ще бъде по-леко. Но уви, това са само едни платонически желания и купнежи, както би казал Пенчо, защото ми е невъзможно да мръдна наникъде. Тия дена и Дафина заминава за Париж, дето ще се бави 1—2 месеца. Изобщо, който може, откопчава се и върви, а аз стоя като вързано куче.

За мене си нищо не мога да ти разправя. Живея така, както знаеш. Не работя нищо и не ми се работи. Ще ти съобща някои новини. Катя Петрунова се сгоди за Бокурещлиев. Това ми каза днес Нора. Завчера, като вървях по «Цар Освободител», чух че някой вика подире ми. Обърнах се и кого да видя — Бринк (Хвърчащият холандец). Пита ме за тебе къде си, що си. Обе-

щах му да съобща адреса ти и забравих. Ще го сторя утре. Покани ме да излезем някоя вечер по кабаретата, но аз, макар че му обещах, не го направих. С Брандес се виждахме няколко дена у Багарови, където беше на гости, а днес получих цяла сърна. Също днес научих, че той получил писмото ти. Не излизам никъде по света. Едничкото ми главно свърталище е Домът на изкуствата, където е топло и където идат сега много малко хора.

Днес бях у Багара. Праща ти много здраве.

Божинов се върна от Париж, но аз го виждах само един-два пъти на улицата. Той написа няколко бледи впечатления, от които разбрах, че той не е могъл да вникне в душата на тоя град, нито да го разбере, нито да го види с очите на художник. От Париж той е видял колкото може да види някое Цеце или Миче.

Драги Балабане, колкото и да ти е мъчен живота в Рим — седи там до края — сè хиляди пъти е по-добре да бъдеш там, отколкото тука. У дома сме добре. Елето е вече много добре и сега, когато ти пиша това — 8 1/2 ч. вечерта, то лежи в кревата и пее с всичка сила «Не искам да работиш, татко, при мене да седиш». Поръча ми няколко пъти да не забрава да пиша много здраве на Лилето и Бисето.

От Тодоров получих дълго писмо. Не весело. Кръстьо не ми се е обадил. Митов виждам често. Поздрави нарочно Андрея и Ненчо. На Ненчо ще пратя една книга от моите. Много здраве на Лия, на Лилето и на Бисето. Обаждай се по-често.

Пелина

ДО АЛ. БАЛАБАНОВ

София, 29. VI. [1]929

Драги Балабане,

Получих писмото ти с истинска радост, защото, право да ти кажа, беше ми мъчно, че толко дълго време не ми се обади. Радвам се, че си добре, и ти завиждам, че си в Берлин и че сред материални несгоди и скъпотия живееш добре, бодър си и пазиш коравината на духа си. Аз тук се мъча, съхна, живея самотно и поради тая работа в Народното събрание, която не е станала и изглежда, че няма да стане, преживявам такива морални страдания, каквито никога не съм преживял. Всички писателствующи и писатели са против мене. Правят интриги, агитират, лъжат, шушукат и пр., и пр. Писателският съюз, начело с Влайков, се събират, вземат решения, настоятелството прави тайни заседания. Получавам анонимни писма със закани и псувни. Пращат се анонимни писма до вестници, до народни представители и министри. Ч[. . .] написа една долна статия против мене във вестник «Бълг. търговско-промишлен преглед». Йовков, Казанджиев (профес.). Добре, макар че пред мене се държат «благосклонно», зад гърба ми в кафенето всеки ден говорят против мене. При това предложението на Кемилев, който изглежда също разколебан от тия

агитации, стои на една замръзнала точка и понеже камарата ще се закрие скоро, то по «нямане на време» няма да гласува. Изглежда, че след твоето заминаване аз съвсем останах без приятели. Вярно е, че не съм ги и имал. Ти си единствения, който си ме защитявал и подкрепял.

Може би цялата тая история, която много ме съсипа и отчая, ще свърши с печален край.

Драги Балабане, моля ти се, обаждай ми се по-често, пиши ми, по една думица макар. Необходимо ми е да чувствувам, че съществува на света един близък мой приятел, чиито добри чувства са тъй скъпи за мене.

Поздрави Кънев, Райчев и всички познати. Друго нещо засега не мога да ти пиша, защото не мисля за нищо.

Много ти здраве нарочно от Елчето и от Стефанка.

Твой Пелина

ДО АЛ. БАЛАБАНОВ

Самоков, Краварника, 11. II. [1]944

Драги Балабане,

Днес получих от тебе 2 писма — едно от 30 януари и друго от 6 т. м. По-рано получих едно от с. Белащица, на което ти отговорих, след него получих едно от Трявна, на което също ти отговорих. Твоите писма ме много радват и са единствените, които чакам, защото знаеш, че аз имам твърде малко писмени връзки. Радвам се, че си добре и че криво-ляво сте се установили на добро място и при това градче, където сѐ таки има културни удобства. Аз също съм добре тука. Къщата ми в София много пострада, както от първата (дневната) бомбардировка, още повече от вечерната. Още се чудя как сме останали живи.

Тук живея много осамотено. В Самоков има много познати софиянци, но аз, ето днес става един месец откак сме дошли, не съм слизал още. Падна хубав сняг, но времето е хубаво, топло и едничкото ми удоволствие са разходките, които правим с моите деца в околностите. До София се каня да ида и имам възможност, но, право да ти кажа, толко много съм наплашен, че не ми се помислюва.

Илев, за когото ми пишеш, че щял да дойде насам,

не е идвал, не зная дали е идвал и при баджанака си д-р Ковачев.

Драги Балабане, пиши ми и ми се обаждай, когато можеш. Твоите писма, повтарям пак, са едничката радост и някак ме свързват с мирния и спокойния живот, който не зная дали ще се върне някога.

Жела[я] ти, на тебе и на домашните ти, да бъдете здрави. Поздравявам ви аз и всички наши: госпожата, Лилето и Бисето. Много здраве на Разсуканов и други познати там.

Твоя Пелин

ДО Т. БОРОВ

Самоков, Краварника, 25. II. [1]944

Господин
Тодор Боров
с. Бояна — Баевица
Софийско

Драги Тодоре,

Твоето писъмце истински ме зарадва. Пръснахме се като пилци из България и не знаем, кой накъде е. Жалко е това, което ми съобщаваш за съдбата на първия том, но няма какво да се прави. Съобщи ми кога ще излезе V т. Дано с него не се случва нищо лошо. Аз съм настанен добре и имам известни задоволителни удобства, но и ние сме наблъскани доста натясно. От Балабана получих няколко писма от Трявна. Преди няколко дена научих, че заболял от пневмония и че от двореца му пратили лекар (д-р Цончев). Вчера ми съобщиха, че Д-ра се обадил от Трявна и съобщил, че Бала[ба]на сега бил по-добре. Дано се отърве с леко, както изобщо той се отървава от разни болести. Тук има много сняг, но не е никак студено. Моя Боби използува това хубаво време и цял ден ходи на ски. Живея скучно и самотно, защото съм далечко от града. Но в града още не съм ходил и не ми се ходи, не ми се срещат хора. Чета по цял ден романи от «Мозайка» и правя кратки разходки по заснеженото шосе.

Сърдечен поздрав на тебе и на домочадието. Жел[а]я ви всичко добро и леко да понасяте несгодите.

Твой Пелина

ДО АЛ. БАЛАБАНОВ

Самоков, 24. III. [1]944 г.

Драги Балабане,

Получих ти последното писмо и макар с голям труд— разгадах го. Исках да ти пиша веднага, но под тормоза на събитията волята ми се е запушила и не ми се взимаше перо в ръка.

Не ме уведоми никак за здравето си и затова мисля, че си вече добре. От всичко най-много ме интересува как си, поправи ли се. Дългият интервал, през който ти не ми писа, ме обезпокои. Всеки ден чаках.

Тук умирам от скука и гасна съвсем осамотен. Освен това тук живе[е]м настрана, както и в София. При последните бомбардировки аеропланите и на идване, и на връщане минаха над главите ни в един широк веер разтворени от Самоков до Чам-Кория.

Може би нямаше да ми бъде така скучно, ако времето (климатическото) бе по-добро, но тука е още напълно зима. Януари и февруари бяха топли, но март е студен, влажен и грозен. Всеки ден вали сняг. Вчера пък валя един черен сняг, като че бе минал през фабричен кумин. По цялата Рила бил такъв. Предположихме, че Везувий, който е почнал да изригва със страшна сила, е направил това. От вчера до днес се трупна сняг 50—60 см

дебел и тук оправят пътищата със снегоринач. С храната не сме добре. Мляко и малко масло се намира всеки ден, но месо не съм видял вече 2 седмици. А ти знаеш, че както тебе, и аз без месо не мога.

Утре наверно ще отида до София. Викат ме в комисията за общинските литературни премии. Всичко Мара втасала — сега премии ще раздава. С[ъ]общиха ми, че щяли да ми пратят автомобил да ме закара и да ме върне пак тука.

Моля ти се, пиши ми как си със здравето.

Събитията почнаха да ме плашат. Не зная дали ще можем да запазим безизходното си положение.

Много здраве от мене, от Стефанка, от Елчето и от Боби на тебе и на вашите.

Твой Пелина

ДО Т. БОРОВ

Самоков, Краварника, 29. III. [1]944 г.

Господин
Тодор Боров
с. Бояна (Баевица)
Софийско

Драги Тодоре,

Твоето писмо от 12 март ме зарадва и трогна зарад доброто приятелство и заради хубавите думи, с които кичиш моите скромни работи. Ще прощаваш, че не ти отговорих навреме. Събитията ми влияят много зле и ме правят някога страшно инертен. А условията, при които съм поставен, влияят още повече тежко. Четох много книги — американски и всевъзможни работи, главно от «Мозайка», — които не ме задоволяват и не пълнят душата ми. Напоследък и аз прочетох една книга от Чехов — «Драма на лов», — която той е писал на 22-год. възраст. Тя не е като последните му работи, но пак е дълбока, мъдра и висококохудожествена.

Моля ти се, Тошо, обади ми какво става с V-я том. Много ми е мъчно, че не ми вървят работите добре, но няма какво да се прави. Такива са времената.

Много здраве на тебе и на семейството ти от мене и от моето домочадие.

Твой Пелина

Поздрави дядо Хаджия. Кажи му за великденските празници да се сети и за мене. Ще му пиша.

ДО ПЕТЪР СЛАВИНСКИ

Самоков, Краварника, 14. IV. [1]944

Господин
П. Славински
Секретар на столичната община
София

Драги Славински,

Писмото ти от 29 март получих едвам днес. Уви, след твоето писмо стана голямата бомбардировка и навярно съвсем убърка намеренията ти по въпроса. Идеята да дойдете с комисията до Самоков е отлична. Аз също вече нямам никакво желание да отида в София. Ако уредите работите по някой начин, можете с някоя кола да дойдете тука, при мене, където бързо ще може да се свърши всичко. Моля ти се, поддържай тая идея и направи каквото можеш.

Добре ще бъде да донесеш и хонорара за комисията, та да можем веднага да го получим. Това не би трябвало да ти пиша, но съм загазил доста. Останал съм без средства, а и няколко заплати не съм получил пълни.

Моля ти се да ми отговориш.

Приеми сърдечен поздрав.

Елин Пелин

ДО АЛ. БАЛАБАНОВ

Самоков, Краварника, 28. IV. [1]944

Драги мой Балабане,

Нощеска те сънувах, а днес получих твоето многоочаквано писмо. От отдавна не бях получавал от нигденикого писмо, също и от тебе. Твоите писма ми са най-мили, най-близки и затова най-многоочаквани. Радвам се, че си се поправил и че можеш вече да ходиш по сказки и да прославяш името ми. След великденската бомбардировка пощата много се убърка. Писах и аз тук-там, но отговори отникъде. Писах и на Боров. Той веднъж ми отговори, а после не се обади. Парично и аз не съм добре. Заплатата не съм си получил пълна. Музея «Вазов» изгоря до основи, също и Нар. библиотека — откъдето си получавах заплатата. Едвам вчера влезох в телефонна връзка със Ст. п. Василев в с. Долна баня, където има някои служби от Просветата. Търсих Йоцов, но не го намерих. Той май ще изхвръкне тоя път от кабинета. [. . .] Омръзна ми много самотния живот и ми се иска да поизхвръкна нанякъде, но не ми е възможно, пък и пътуването е тежко. Ще си налягам парцалите тука.

С храната не сме вече тъй добре. Месо не съм ял от 10 дена. Голямо, сухо и лошо вегетарианство водя и за-

това шкембето ми вече изчезна и скоро ще добия младежкия си вид. Не само вегетарианството е причина на това, но и постоянните страхове, при които живеем тук — на пътя на бомбардировачите, и още нерадостната неизвестност, пред която стоим. Не зная ще се разнесе ли тоя кошмар на света и ще оцелеем ли да видим какво ще стане. Тук пролетта много закъсня. Гората още не се е развила и едвам тия дни цъфна игликата. Времето от три дена е мрачно, мъгливо, гъсто мъгливо и дъжделиво.

Жел[а]я ти да бъдеш добре със здравето, драги Балабане, и те поздравлявам от все сърце, аз, жената, Елчето и Боби.

Твой Пелина

ДО АЛ. БАЛАБАНОВ

[Самоков, Краварника] 23. V. [1]944

Драги Балабане,

Писмото ти от 5 май получих на 10 същи, а писмото ти от 4 май получих на 20 същи. Както виждаш — всичко върви редовно, дори и пощата.

Добре съм, живи сме, здрави сме, Боби порасна хубаво момче, и той ми е тука единствен приятел и другар, с който много разбрано се неразбираме и който «скучае» с мене, както едно време Бисето с тебе. Днес е един мрачен и безнадежден ден.Облаци висят над Рила и Витоша. Неприятен и много студен вятър духа и пр., и пр. Аз стоя сам в кухничката ни, където е по-топло, и реших да напиша някои писъмца, като почвам от тебе. Домашните са се пръснали всички насам-на[та]тък по съседи — дори и пазителката на кухнята Младена я няма. Ходих отзавчера на риба по Искъра. Времето бе хубаво и сред природата позабравих някои работи за малко, та вечерта, като се върнах, ядох и спах по-добре. Още повече че мина без песента на «баба Наста» — така наричат тука сирената. Ходих преди една седмица в Долна баня в Министерството на просветата и видях някои познати муцуни, които в София бяха ми омръзнали, но тука ме възрадваха.

Друго, Балабане, няма какво да ти пиша засега — всичко си е все така.

Пращам ти най-сърдечен поздрав

Твой Пелина

P. S. С радост прочетох във вестниците за твоя народен университет. Вярвам дълбоко в успеха му и вярвам, че това ти занятие ще те позабавлява малко.

П.

ДО АЛ. БАЛАБАНОВ

[Самоков, Краварника, 23. V. 1944]

Драги Балабане,

Пет минути след запечатване на това писмо донесоха ми твоето от 19 май. За 4 дена дошло. И мене ме развълнуваха спомените за срещите в кафенето, и ми стана жал, и ми омиляха всички, които виждахме и срещахме там.

Ех, драги Балабане, ти там срещаш хора сè таки от нашата черга, а тука аз съм за окайване. Ако Магда Колчакова е там, целуни я от моя страна. Тя [е] мила и забавна и разнася името ми по всички краища. Поздрави Кирил Кръстев, Марангозов, Кольо Икономов и всички познати и приятели. Как бих желал да се намеря някак си между вас.

Сърдечен поздрав и на г-жата, Лилето и Бисето от всички ни.

Балабане, твоите писма ме оживяват и възбуждат духовно. Жал ми е, че сме разделени.

Твоя Пелин

ДО АЛ. БАЛАБАНОВ

Самоков, Краварника, 7. VII. [1944]

Драги Балабане,

Не ти писах доста дълго време, защото не знаех дали си се върнал в Трявна и дали си се прибрал от твоите ученолюбиви скитания. Облажавам те, че имаш възможност и случай да се движиш насам-на[та]тък. Аз съм като дърво засаден тук. Махам клони от разни ветрове, но не мога да се поместя никъде. Отвикнах от хора и ме е страх вече от тях. Днес бях в Самоков и срещнах Кочо Щъркеля в цветуще състояние. Едвам се отървах от горещите му прегръдки и целувки. Разбрах, че е дошъл от два дена и че не знае кога и къде ще ходи.

Видях също и Факирова. Много слаба. Днес се прибира от дълго пътуване, предаде ми много здраве от тебе и от Ловеч, където сте се виждали. Преди някой ден мина оттука и Арнаудов. И той ми каза, че се е виждал с тебе. Това разбрах и от твоето писмо. Виждам понякогаж и Райко Алексиев. Той сега има собствен автомобил и се разхожда насам-нататък. Също идва случайно и Алекси Петров (аптекаря). Единствения човек, с когото прекарах приятно и който ми се видя доста интересен. Снабди ме човека с малко дървено

масло. Той беше мобилизиран в Самоков, но от вчера е отново освободен.

Откъм женска страна тука не сме добре. Рядко виждам познати и препознати. Неинтересни ствари. Понякога прескача към мене Симеон Радев, от когото научавам интересни, но не и радостни новини. Той е в Чам-Кория с момчето си. Жена му е в Търново. Мимоходом виждах и Багрянов. Вчера бях в Чам-Кория по работа (за някои лекарства до аптеката). Видях скучаещата аристокрация. Там намират за ядене и пиене всичко и плащат луди пари. Облечени изискано, с голфове и пр. правят смешно впечатление. Видях братя Миркови — много са пострадали. Видях и Сава Овчаров с дългата си жена. Видях и много други и разбрах, че света трябва да се промени основно.

И така на[та]тък, драги Балабане, и така нататък.

Пращам ти най-сърдечен поздрав и ти желая да бъдеш здрав.

Много здраве от Елчето, от Боби и от Стефанка.

Твой Пелина

ДО Т. БОРОВ

Самоков, Краварника, 14. IX. [1]944

Господин
Тодор Боров
Баевица, с. Бояна
При София

Драги Тошо,

Не зная къде си и какво си, но в тия объркани времена те търся и искам и те моля да ми се обадиш и в случая да ми помогнеш в някои работи. Нали знаеш, че Арнаудов бе предприел някои антологии и пр., за да помогне на някои от по-старите писатели. Разбира се, че тая работа пропадна. Аз от 1 юли съм уволнен, но пенсия дали ще получа — не зная, защото архив[ата] на библиотеката е изгоряла и не мога да си извадя необходимите документи, пък и днес хората са заети с други работи и едва ли някой ще се занимава с тия работи.

Като чиновник от просветата имам право на застраховка при застрахователната каса при министерството, равна на 10-месечна заплата. Дадох нужните документи и заявление на Поп Василев, но това беше един ден преди преврата. Какво стана прочее, не знам. Смятам, че тая застраховка няма да ми се изгуби, но трябва нареждане от М-вото на просветата. Зная, че новият ми-

нистър ти е познат добре, и те моля, в случая да направиш нещо, ако имаш възможност.

Аз съм още тук. Но какво ще стане, не зная. Може да ме изгонят от Краварника и къде ще ида и това не зная. Къщата ми е разнебитена, средствата ми са окончателно изчерпани. Вече харча от скромните спестовни книжки на децата.

Да ти пиша повече е излишно. Вярвам, ще ме разбереш. Чакам да ми се обадиш колкото се може по-скоро.

Балабана от месец насам не ми се е обадил. Изгубих му дирите. Ако знаеш къде е, обади ми, ако е в София — поздрави го. Пращам ти най-сърдечен приятелски поздрав.

Твой Елин Пелин

P. S. Поздрави Хаджиев.

ДО Т. БОРОВ

Самоков, Краварника, 23. IX. [1944]

Господин
Тодор Боров
Баевица, с. Бояна
Край София

Драги Тошо,

Твоето писмо ми стопли душата. Самотен и изолиран тук, не съм вече два месеца получил писмо от никого, от многото, на които съм писал и които ми пишеха. Дори Балабана, който ми пишеше през ден, през два, не ми се е обадил вече 2 месеца и не го зная къде е.

Много ти благодаря, драги Тошо, за услугата, която ми направи. Вярвам и се надявам, че ще си получа застраховката, за която е думата. Поне нея.

Преди 3—4 дена жена ми отиде в София да види на кой ред е къщичката ми и дали може що-годе да се поправи, за да се приберем в София. Тука сега живеем много тежко. Макар и да сме в Краварника, гледат ни (комитета, който се създаде) не добре и спряха някои дажби. Аз останах тук при децата и вече два дена сме на един хляб и малко мляко. Всички други производства — масло, мляко, сирене и пр. — се взима за войската. Управителят на депото е много добър и се грижи

за нас, но засега е под заповед на комитета и нищо не може да направи.

Много съм загрижен и някак си уплашен за бъдещето. Особено ако не мога да си получа пенсията скоро.

Тошо, много съм ти благодарен за отзивчивостта и приятелските чувства, които показа към мене. Ако имаш възможност (по радиото чух, че те викат, и не зная да не си мобилизиран), пак ми се обади да зная, че има някъде един човек, който се сеща за моето съществувание. Най-искрен поздрав от мене на госпожата и децата ти, които сигурно вече са порасли. Моя Боби започна 15-та година, израсна много. Записа се в IV к. на самоковската гимназия и е отлично момче.

И той те поздравлява сърдечно. Трогна се до сълзи, като му казах какво ми пишеш.

Хайде дочуване, а, вярвам, и наскоро довиждане.

Твой Пелин

ДО ГЕОРГИ ДИМИТРОВ

[София] 7 август 1948 г.

Уважаеми Министър-председателю — другарю Димитров,

Благодаря за топлия привет и хубавите пожелания, които ми изпратихте от страна на правителството и от Вас лично, по случай моята седемдесетгодишнина.

Ценейки дълбоко Вашето дело и Вашата мъдрост, която влагате във всяко начинание за всестранното преизграждане на нашата родина, хубавите думи, които ми изказвате, ме трогват и насърчават.

Благодаря Ви най-сърдечно.

Елин Пелин

ДО АЛ. БАЛАБАНОВ

София, 16. VIII. [1]948

Драги Балабане,

Получих писъмцето ти (и картата, и препорЪченото). Тука думата е за препорЪченото, на което разбрах съдържанието. Примамливи и омайни са песните на морските сирени от Бургас и развълнуваха младежка кръв, но съжалявам крайно, че не ми е никак възможно да предприема такова пътуване сега. Тая ин[и]циатива, за която ми пишеш, зная положително, че е на любезния и симпатичен наш Каракостов, и аз много му благодаря за това, но нали знаеш на кой съм ред. Колко би било хубаво да видя вашата отлична компания, да видя и морето, което от много отдавна не съм видял, но в тоя момент нямам възможност да дойда.

Тука прекарвам доста скучно, в скучната наша компан[и]я. Добре, че Писателският съюз почна преиздаването на моите «съчинения», та се намерих малко в работа, с която «заплътнявам» времето си.

В София вече застудя и есента вече ни заплашва доста сериозно.

Пращам най-сърдечен поздрав на тебе, на Нада, на Каракостов и на всички познати и непознати от вашата хубава компан[и]я, която вярвам да сте устроили.

Пелина

Бележки

В настоящия том шести от «Съчинения» на Елин Пелин са включени произведения, които писателят не е събирал и отпечатвал приживе в своите книги. В десеттомното издание от 1958—1959 г, заедно с други, те съставяха том десети. Понеже са твърде разнообразни по жанр и по характер, най-подходящо се оказа подреждането им в следните групи: 1. Статии; 2. Очерци; 3. Беседи и изказвания; 4. Писма.

Освен писмата всичко в том VI, както по-рано в т. X, се печата по текста в списанията и вестниците, дето са се появили за първи път.

СТАТИИ

Елин Пелин пише статии в редактираните от самия него периодични издания — главно в сп. «Селска разговорка» (1902—1903) и във в. «Развигор» (1921—1924). Отделни негови статии излизат в сп. «Веселушка», сп. «Отечество», в. «Военни известия», сп. «Светулка», в. «Септемврийче», в редактирането на които в различно време е участвувал. В други списания и вестници Елин Пелин е печатал статии рядко и случайно.

ЗА ЕДНИ МАЙКА, ЗА ДРУГИ МАЩЕХА. В сп. Селска разговорка, кн. 1, Самоков, ноември 1902, с. 8—11, без подпис.

НАШАТА СЕЛСКА РАЗГОВОРКА. В сп. Селска разговорка, кн. 1, Самоков, ноември 1902, с. 12—13, без подпис. Като допълнение на статията на последната страница на книжката Елин Пелин печата открито «писмо», озаглавено

«Към народните учители». В нея между другото се казва: «Ето защо ний, няколко души учители, произлезли из средата на тоя «тъмен свят» и дълго време проживели между него, се заимаме, осланяйки се на най-голяма поддръжка от страна на нашите другари, с трудната задача да запълним, доколкото силите ни позволяват, тая празнина в нашата литература, като издаваме списанието «Селска разговорка», което ще дава ред късички разказчета, популярни статийки из науката, политиката и живота на кубав и прост език, който да бъде разбиран от всички.»

ПАЗЕТЕ СЕ ОТ ЛИХВАРИ. В същата кн. 1 на сп. Селска разговорка, с. 13—14, без подпис.

НАРОДНО СЪБРАНИЕ. В сп. Селска разговорка, кн. 2, София, декември 1902, с. 11—13, без подпис.

КАКВО СТАВА В МАКЕДОНИЯ. В сп. Селска разговорка, кн. 3—4, София, януари—февруари 1903, с. 25—26, без подпис. През есента на 1902 г. Елин Пелин възнамерява да постъпи в македонска революционна чета. (Срв. Д. Кьорчев, Как беше някога, в. Развигор, г. II, бр. 66, 13 май 1922, с. 2.)

ПЕТЪР РАКОВ. Във в. Илинден, г. I, бр. 1, ноември 1907, с. I, с подзаглавие «Спомен» и с подпис «Елин Пелин». Петър Раков е бил приятел на писателя още в младежки години.

АЛЕКСАНДЪР БОЖИНОВ. В сп. Просвета, г. V, кн. 2, февруари 1910, с. 33, с подзаглавие «Бележки».

ОТЕЧЕСТВО. В сп. Отечество, г. II, кн. 2, февруари 1915, с. 26—27.

ЧИЧОВЦИТЕ. Във в. Военни известия, г. XXV, бр. 279, 19 декември 1916, с. 2, с подпис «Елин Пелин».

ИВАН ВАЗОВ. В сп. Светулка, г. XV, кн. 8, октомври 1920, с. 2—3.

ЗАЩО НЕ МИ СЕ ХОДИ В НАРОДНИЯ ТЕАТЪР? Във в. Развигор, г. I, бр. 1, 6 януари 1921, с. 1—2. Тази статия предизвиква спор в печата. В следващия брой втори в. Развигор отпечатва под заглавие «Разпри» писмо на Гео Милев до Ал. Балабанов, в което се казва: «. . .добра е и «субективната» статия на Елин Пелин за Народния театър. Трябваше само да бъде по-обширна и по-жестока.» В брой 3-и на вестника обаче се печата «Писмо от Иван Вазов», в което народният поет, без да спомене името на Елин Пелин, защищава Народния театър и дава съвсем друга оценка на статията: «Защо допускате тия върли отрицателни статии в Развигор против Народния театър? Всичко лошо, всичко грозно, всичко сбъркано там! Вярно ли е това?» В отговор на Иван Вазов в брой 4-и на вестника Елин Пелин пише статия «Писмото на Иван Вазов».

НАШИТЕ ЛИТЕРАТУРНИ СПИСАНИЯ. Във в. Развигор, г. I, бр. 2, 16 януари 1921, с. 1. В тази статия Елин Пелин косвено атакува сп. Златорог. На атаката отговаря Владимир Василев, редакторът на списанието, в статията си «Литературният сборник Сняг», която от своя страна пък предизвиква Елин Пелиновата статия «Гримаси в страниците на Златорог».

БЪЛГАРСКИЯТ ПИСАТЕЛ. Във в. Развигор, г. I, бр. 3, 23 януари 1921, с. 1.

ПИСМОТО НА ИВ. ВАЗОВ. Във в. Развигор, г. I, бр. 4, 30 януари 1921, с. 3. В своето писмо Ив. Вазов защищава реализма и остро се изказва против символистите. Ето част от писмото му: «Имам само един укор да направя на Народния театър: защо той ни дава и пиеси като «Мъртвешкият танц», «Адам, Ева и змията», «В ноктите на живота» и други подобни символистически диботии — извинете за изражението? Кому са нужни те?»

ДАЛИЛА. Във в. Развигор, г. I, бр. 5, 6 февруари 1921, с. 2. Последната фраза от статията е във връзка с точка четвърта на «Защо не ми се ходи в Народния театър?»

КАК ГИ ПОЧИТАМЕ. Във в. Развигор, г. I, бр. 6, 14 февруари 1921, с. 2. Отпечатана е непосредствено след биографична бележка «Петко Ю. Тодоров». След два дни бивши-

ят началник на редакцията на сп. Отечество излиза във в. Зора (17 февруари 1921) със статия, в която се оправдава. Тогава Елин Пелин написва «Ехо на «Как ги почитаме», дето разкрива инициалите «В. Ю.».

ЕХО НА «КАК ГИ ПОЧИТАМЕ». Във в. Развигор, г. I, бр. 7, 20 февруари 1921 , с. 3.

ЛИТЕРАТУРНИ БРОЖЕНИЯ. Във в. Развигор, г. I, бр. 8, 26 февруари 1921, с. 1.

ЛИТЕРАТУРНИ ПРЕМИИ. Във в. Развигор, г. I, бр. 9, 5 март 1921, с. 1.

МАЛКИЯТ РАЗКАЗ. Във в. Развигор, г. I, бр. 13, 2 април 1921, с. 3.

ГРИМАСИ В СТРАНИЦИТЕ НА «ЗЛАТОРОГ». Във в. Развигор, г. I, бр. 16, 23 април 1921, с. 3. Статията на Вл. Василев «Литературният сборник Сняг» е поместена в раздела «Преглед» на сп. Златорог, г. II, кн. 1—2, януари—февруари 1921, с. 87—92. С Гримаси в страниците на Златорог Елин Пелин отхвърля обвинението, че «все от закрита позиция стреля», и дава открит и ясен израз на изцяло отрицателното си отношение към сп. Златорог.

ЗЛОБОДНЕВКИ. Във в. Развигор, г. I, бр. 18, 7 май 1921, с. 2.

СВАТБАТА НА КРЕЧИНСКИ. Във в. Развигор, г. I, бр. 20, 21 май 1921, с. 4. «Сватбата на Кречински» е комедия в три действия от А. В. Сухово-Кобилин — част първа от трилогия с «Дело» и «Смъртта на Тарелкин».

«ЗЛАТНА КНИГА ЗА НАШИТЕ ДЕЦА». Във в. Развигор, г. I, бр. 20, 21 май 1921, с. 4. Двете книги на Ал. Божинов — Злободневки и Златна книга за нашите деца — излизат почти едновременно.

ЕЖБИ И ЗЛОБИ. Във в. Развигор, г. I, бр. 22, 4 юни 1921, с. 1.

ЛИТЕРАТУРНО ВЪЗПИТАНИЕ. Във в. Развигор, г. 1, бр. 25, 25 юни 1921, с. 1.

ИЗЛОЖБА НА П. МОРОЗОВ. Във в. Развигор, г. I, бр. 26, 30 юни 1921 , с. 4. П. Морозов е близък на Елин Пелин от времето на сп. Българан и компанията на българановците. От Петър Морозов е корицата на второто издание на «Пепел от цигарите ми».

ЕДНО СЪРЦЕ МЛАДО ИЗГОРЯЛО. Във в. Развигор, г. 1, бр. 30, 30 юли 1921, с. 1. Елин Пелин се познава с Дим. Бояджиев от ученическите години, когато двамата печатат първите си стихотворения в сп. Българска сбирка. Дълбока и трайна дружба между тях се установява към 1901 г. През лятото на 1902 г. Димитър Бояджиев отнася разказа Ветрената мелница на Константин Величков. Така Елин Пелин става сътрудник на сп. Летописи. Статията Едно сърце младо изгоряло Елин Пелин написва по случай навършването на десет години от самоубийството на Дим. Бояджиев — 12 юли 1911 г. Същата статия през 1927 г. е дадена като предговор към книгата със стихове от поета.

«ПАРНАС». Във в. Развигор, г. I, бр. 33, 20 август 1921, с. 1.

СЛЕД МЪРТВИЯ СЕЗОН. Във. в. Развигор. г. I, бр. 36, 10 септември 1921, с. 3.

ИВАН ВАЗОВ. Във в. Развигор, г. I, бр. 39, 28 септември 1921, с. 1. Целият брой на вестника е посветен на Иван Вазов по случай неговата смърт. Статийката на Елин Пелин е на първа страница под портрета на Иван Вазов.

ПООЩРЕНИЕ НА ЛИТЕРАТУРАТА. Във в. Развигор, г. I, бр. 40, 8 октомври 1921, с. 1. В същия брой се дават сведения за приетия тогава закон за поощряване на литературата.

ЛИТЕРАТУРНА КАРТИНА. Във в. Развигор, г. I, бр. 43, 29 октомври 1921, с. 1.

ПИСАТЕЛИТЕ И ВОЙНАТА. Във в. Развигор, г. I, бр. 46, 19 ноември 1921, с. 1. В статия, озаглавена Мъртва ивица в нашата литература и поместена в сп. Борба (г. II, кн. 1, 25. X. 1919), после препечатана в книгата Литературни очерци и бележки, Георги Бакалов пише, че всред виновниците за погрома има и «разновидност български писател». Елин Пелин излиза да защити българските писатели, а в това число и себе си.

САВА ОГНЯНОВ. Във в. Развигор, г. I, бр. 47, 26 ноември 1921, с. 2. Статията е придружена от портрет и три снимки (Вурм, д-р Ранк и Цезар). Сава Огнянов е другар и приятел на Елин Пелин от времето на сп. Българан.

НЕЩО ЗА СЕБЕ СИ. Във в. Развигор, г. II, бр. 65, 6 май 1922, с. 1—2. Тези спомени са написани за специален брой, посветен на Елин Пелин по случай 25-годишния му писателски юбилей на 6 май 1922 г. Псевдонимът «Елин Пелин» се явява в печата за първи път през 1897 г. под едно от ранните стихотворения на писателя в сп. Български преглед, г. IV, кн. 3, ноември 1897, с. 1—4. Втората напечатана с този псевдоним творба, но написана по-рано в гр. Сливен, е стихотворението «Те спят», излязло в «Сборниче Васил Левски» от 1898 г.

НЕОСНОВАТЕЛНА ПОДОЗРИТЕЛНОСТ. Във в. Развигор, г. II, бр. 68, 3 юни 1922, с. 1—2. Елин Пелин пише статията си почти веднага след излизането на Бакаловата статия. Той бърза да отхвърли обвинението на Г. Бакалов и да заяви, че уважава «комунизма като идеал за обнова на човечеството и човека». По-късно, след като премисля нещата по-спокойно, той сам намира, че образите в първата редакция на разказа Син, излязла в Развигор, не са достатъчно изяснени, а постъпките им са не навсякъде добре мотивирани. С оглед на това той преработва разказа основно, като изяснява образа на Стоян в «един чист вагабонтин».

КОГА СЕ СМЕЯТ БОГОВЕТЕ. Във в. Развигор г. II, бр. 83, 9 септември 1922, с. 2.

КАРТИННА ИЗЛОЖБА НА М. КЮРКЧИЙСКИ И Н. ВЪЛЧЕВ. Във в. Развигор, г. III, бр. 112, 7 април 1923, с. 3.

ГРИЖА ЗА ИЗКУСТВОТО И ЛИТЕРАТУРАТА. Във в. Развигор, г. III, бр. 124, 5 януари 1924, с.3.

В НАНСИ. Във в. Развигор, г. IV, бр. 156, ноември 1924. с. 2. По-късно във в. Литературен глас, г. XII, бр. 447, 1 ноември 1939, с. 3. Първия път по случай десетата, а втория по случай двадесет и петата годишнина от смъртта на Пейо Яворов. Елин Пелин и Пейо Яворов са били в Нанси през септември 1906, а не през 1905, както той пише погрешно.

ДЕТСКАТА ЛИТЕРАТУРА. Във в. Развигор, г. IV, бр. 164, декември 1924.

БЪЛГАРАНОВЦИТЕ. В сб. Александър Божинов, 1924, с. 47—49. Издаден е по случай 25-годишната дейност на Ал. Божинов — 5 юни 1924 г. Сборникът се редактира от комитета по юбилея с председател Елин Пелин и членове Ал. Балабанов, Ст. Костов, Борис Денев и др. Сп. Българан излиза от 10 януари 1904 до 23 май 1909 г.

СЪДБАТА НА КНИГАТА. Във в. Свободна реч, г. VI, бр. 1543, 23 април 1929, с. 5, заедно с изказвания на Т. Г. Влайков, Йордан Йовков, Д. Немиров, Г. Райчев, Н. Райнов и др.

«ЗЛАТНО СЪРЦЕ». В сп. Българска книга, г. I, кн. 1, януари 1930, с. 104.

ЦАНКО ЦЕРКОВСКИ. Във в. Литературен глас, г. III, бр. 116, 23 май 1931, с. 3. Тази статия Елин Пелин печата по-рано във в. Развигор, г. 1, бр. 41, 15 октомври 1921, с. 2, по случай тридесетгодишния юбилей на поета.

В Развигор тя започва с едно съобщение за тържеството в с. Бяла Черква и за гласуваните от Народното събрание 80 хиляди лева народен дар за Церковски, а завършва с констатацията, че и други писатели заслужават такова отличие, но не им се дава. Извадки от същата статия намираме и във в. Земеделско знаме, г. XXVI, бр. 509, 9 май 1948, с. 4.

ЛИТЕРАТУРНИЯТ ВЕСТНИК. Във в. Вестник на вестниците, бр. 57, 8 януари 1932, с. 2.

«ЕЛЕНОВО ЦАРСТВО» В НАРОДНИЯ ТЕАТЪР. Във сп. Беседа, г. I, бр. 7, 26 декември 1934, с. 2, с. подпис «Е. П.»

НОВИЯТ. Излиза едновременно в сборника Тодор Г. Влайков — литературно и обществено дело, 1935, с. 153—154 и във в. Литературен час, г. I (VII), бр. 1 (270), 10 април 1935, с. 5. После се отпечатва и във в. Литературен глас, г. XIV, бр. 595, 12 май 1943, с. 2.

СВЕТА ГОРА ИМА, СВЕТО ПОЛЕ НЯМА. Във в. Развигор, г. VIII, бр. 10, 4 април 1937 с. 4.

ЗА БЪЛГАРСКАТА КНИГА. Във в. Вестник на вестниците, бр. 109—110, 30 януари 1939, с. 7.

НАШАТА ЗЕМЯ. Във в. Изгрев, г. IV, бр. 1220, 25 ноември 1948, с. 4. После в Елин Пелин — споменна книжка по случай 5 години от смъртта му, изд. Бълг. библиографски институт, 1954, с. 42—43.

КАК СЪМ СЕ УЧИЛ ДА ПИША. Във в. Народна младеж, г. II, бр. 232, 16 април 1949, с. 3.

ВАЗОВ ОТДАЛЕЧЕ. В сборника Иван Вазов — спомени, материали и документи, ред. акад. Николай Лилиев, 1949, с. 123—127. Тези спомени са написани по случай 100-годишнината от рождението на Иван Вазов през 1948 г.

ВЕЛИКО ИМЕ — ВЕЛИК ПРИМЕР. Във в. Септемврийче, г. V, бр. 48, юли 1949, с. 2. В редакцията на този вестник Елин Пелин работи почти до последните дни на своя живот.

НЯКОЛКО КЪСИ РАЗГОВОРА С ДР. ГЕОРГИ ДИМИТРОВ. Във в. Литературен фронт, г. V, бр. 46, юли 1949.

ОЧЕРЦИ

НА ВРЪХ ЧЕРНИ ВРЪХ. Във в. Български търговски вестник, г. XI, бр. 169, 1 август 1903. По онова време Елин Пелин завежда подлистника на този вестник.

ФЛОРЕНТИЙСКА ВЕЧЕР. Във в. Вечерна поща, г. VI, бр. 1505, 20 октомври 1905. През лятото на 1905 г. Елин Пелин заедно с Ал. Божинов посещава традиционната в ония години художествена изложба във Венеция, а също така и градовете Фиуме и Флоренция.

НАСЛАДА. Във в. Развигор, г. I, бр. 6, 14 февруари 1921, с. 1.

ПЪТУВАЙ. Във в. Развигор, г. 1, бр. 28, 16 юли 1921.

ЗА ПРОЛЕТТА. Във в. Развигор. г. II, бр. 59, 25 март 1922, с. 1.

БЕСЕДИ И ИЗКАЗВАНИЯ

Още през 30-те години, но особено след 9. IX. 1944 г., когато вече го наричат «живият класик на българската литература», към Елин Пелин много често се обръщат с молба да разкаже за живота и творчеството си. По различни поводи и случаи, пред

журналисти, в училища и редакции, пред деца или писатели той прави много изказвания, които после се явяват с периодичния печат. Повечето от тях бяха събрани и отпечатани под редакцията на Кр. Генов в. «Събрани съчинения», т. X. В том VI на настоящото издание са включени главно ония Елин Пелинови беседи и изказвания, които или разкриват съществени страни на литературно-творческия процес, или пък са свързани с живота и творчеството на писателя и представят един блестящ коментар към него.

БЛАГОДАРСТВЕНО СЛОВО НА ЕЛИН ПЕЛИН НА ЮБИЛЕЙНАТА ВЕЧЕР ПО СЛУЧАЙ 25-ГОДИШНАТА МУ ПИСАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ. Във в. Развигор, г. II, бр. 66, 13 май 1922, с. 1.

ЕЛИН ПЕЛИН Е ПЕСИМИСТ. Във в. Нови дни, бр. 348, 17 октомври 1935, с. 7, с подпис Славчо Красински.

ЕЛИН ПЕЛИН ПРЕД «СИГНАЛ». Във в. Сигнал, бр. 13, 1 юли 1936, с. 2. Там погрешно е отпечатано, че сп. Извор излиза във Видин, че първите произведения на писателя се явяват в него към 1896 г. и че печата в сп. Войнишка библиотека. «Лукаваго» е първото заглавие на разказа «Пролетна измама».

РАЗГОВОР С ПИСАТЕЛЯ ЕЛИН ПЕЛИН. Във в. Бяло море, бр. 13, 29 юли 1936, с. 1, с. подпис Петко Тихолов.

ЕДИН ЧАС ПРИ ЕЛИН ПЕЛИН I. Във в. Литературен глас, бр. 342, 17 февруари 1937, с. 5 и 8, с подпис Коста Георгиев. Днес се приема, че писателят е роден през 1877, а не през 1878 г.

ЕДИН ЧАС ПРИ ЕЛИН ПЕЛИН II. Във в. Литературен глас, бр. 414, 21 декември 1938, с. 3, с подпис Милчо Добрев. Целият брой на вестника е посветен на Елин Пелин по случай 60-годишнината му.

РАЗГОВОР С ЕЛИН ПЕЛИН. Във в. Слово, бр. 6149, 16 януари 1943, с. 4, с подпис Методий Н. Маринов.

БЪДЕЩИ КНИГИ. Във в. Литературен фронт, бр. 3, 9 март 1945, с. 4.

ЕЛИН ПЕЛИН ЗА ОТЕЧЕСТВЕНИЯ ФРОНТ. Във в. Литературен фронт, бр. 40 от 18. VIII. 1945, с. 1.

ГОЛЕМИЯТ ПИСАТЕЛ ЗА СЕБЕ СИ. Във в. Литературен фронт, бр. 27 от 9. III. 1946, с. 2, заедно с репортаж за вечерята, която Съюзът на българските писатели дава в чест на Елин Пелин по случай 50-та годишнина на творческата му дейност.

ЕЛИН ПЕЛИН ЗА МАКСИМ ГОРКИ. Писмо от 1 юли 1946 г., изпратено от писателя до Ст. Каракостов. Напечатано е за първи път в книгата на Ст. Каракостов Максим Горки и българската литература, 1947, с. 38.

ПИШЕХ ЗА СЕЛОТО, ЗАЩОТО СЪМ ИЗРАСЪЛ В НЕГО. Във в. Земеделско знаме, бр. 581 от 1 август 1948 , с. 4.

НАРОДНОТО ПРИЗНАНИЕ И ИЗКЛЮЧИТЕЛНОТО ВНИМАНИЕ НА ПРАВИТЕЛСТВОТО НА ОТЕЧЕСТВЕНИЯ ФРОНТ МЕ ПРАВЯТ НАИСТИНА ЩАСТЛИВ. Във в. Отечествен фронт, бр. 1204, 1 август 1948, с. 6, с подпис Петко Тихолов.

ПРИ ГОЛЕМИЯ МАЙСТОР НА РОДНИЯ ЕЗИК: ЕЛИН ПЕЛИН СРЕД СЕПТЕМВРИЙЧЕТАТА. Във в. Работническо дело, седмична притурка Културен живот, бр. 56, 1 август 1948, с. 2, с подпис И. Д. В.

ПРИ ЕЛИН ПЕЛИН. В същия вестник без подпис.

ЕЛИН ПЕЛИН ЗА БЪЛГАРСКИТЕ УЧИТЕЛИ. Във в. Учителска борба, бр. 16, 14 април 1949, с. 1.

СРЕЩА С ЕЛИН ПЕЛИН. Във в. Септемврийче, бр. 31,14 април 1949, с. 4.

ЕЛИН ПЕЛИН РАЗКАЗВА ЗА СЕБЕ СИ. Във в. Земеделско знаме, бр. 800, 15 април 1949, с. 4.

ЕЛИН ПЕЛИН РАЗКАЗВА ЗА МЛАДИНИТЕ СИ. Във в. Изгрев, бр. 1392 и бр. 1393, 15 и 16 април 1949, с. 4, с подпис Петър Стъпов. Малко преди юбилея на писателя Петър Стъпов записва скришом този разговор с него и той го прочита след отпечатването му. «Спомените» на Димо Сяров «Въдичарят Елин Пелин», за които се споменава, излизат в Изгрев, бр. 1383, 6 април 1949, с. 4.

ЕЛИН ПЕЛИН ЗА СВОИТЕ ДЕТСКИ И УЧЕНИЧЕСКИ ГОДИНИ, ЗА ПАТИЛАТА СИ И ПЪРВИТЕ ПИСАТЕЛСКИ СТЪПКИ. Във в. Отечествен фронт, бр. 1423, 16 април 1949, с. 6, подпис Петко Тихолов. Тук се печата със съкращенията, направени от Кр. Генов в «Събрани съчинения» т. X.

ЕЛИН ПЕЛИН ПО ЛИТЕРАТУРНИ И ОБЩЕСТВЕНИ ВЪПРОСИ. Във в. Работническо дело, бр. 96, 17 април 1949, с. 2, с подпис Асен Босев.

БЛАГОДАРСТВЕНО СЛОВО НА ЕЛИН ПЕЛИН на ЮБИЛЕЙНАТА ВЕЧЕР ПО СЛУЧАЙ 70-ГОДИШНИНАТА ОТ РОЖДЕНИЕТО МУ. Във в. Работническо дело, бр. 97, 18 април 1949, с. 2, заедно с репортаж за чествуването на писателя в Народния театър на 16 април 1949 г.

КАК ПИША. Беседа пред писателите белетристи, изнесена на 3 май 1949 г. и стенографирана и запазена в Института за

литература при БАН. За първи път се печата в «Събрани съчинения», т. X под редакцията и с някои малки съкращения на Кр. Генов. Тук се препечатва установеният от Кр. Генов текст. В беседата си Елин Пелин неволно повтаря някои разказани порано в печата неща — например за препоръката на Марин Влайков и за първото му явяване пред проф. Ив. Д. Шишманов в Министерството на народната просвета, за групата приятели около сп. «Българан» и др.

ПИСМА

Елин Пелин не е писал и не е оставил писма с литературно-художествен характер. Част от запазените негови писма обаче са свързани с литературната му дейност и разкриват страни и моменти от нея, от живота му, от средата, в която е живял. Това даде основание в настоящия том VI да се включи отбор от 40 Елин Пелинови писма.

От тях 39 са взети от «Събрани съчинения», т. X, 1959 г., в който проф. Т. Боров събра и коментира подробно общо 76 писма на писателя. Настоящите бележки са извлечени от коментара на проф. Т. Боров. Само едно писмо — № 24 — е ново. То е взето от публикуваните по-късно в различни издания няколко писма на Елин Пелин.

1

Намира се в Инст. за лит-ра при БАН, инв. № 536. Велко Иванов е най-големият брат на Елин Пелин. Бил е учител в с. Байлово.

2

Намира се в Научен архив на БАН, ф. Ив. Шишманов, ф. 11, № 3. Като министър на народната просвета проф. Ив. Шишманов назначава на 1 ноември 1903 г. Елин Пелин за «волнонаемен учител» в III-та софийска прогимназия и го командирова на работа в Университетската библиотека.

3
Отворена картичка, запазена в ЦДИА, ф. 131, а. е. 577, л. 2. Владимир Попанастасов-Пепо (1884—1913) е млад поет, сътрудник на в. «Българан», вуйчо на Христо Смирненски. Агоп е Пейо Яворов.

4
Илюстрована картичка с изглед от Нанси, Франция. Намира се в Научен архив на БАН, ф. Ив. Шишманов, ф. 11, № 3. Елин Пелин и Пейо Яворов са командировани във Франция за една година с мотивировката «да научат език и да видят европейска култура».

5
Намира се в Научен архив на БАН, ф. Ив. Шишманов, ф. 11, № 3.

6
В Научен архив на БАН, ф. Ив. Шишманов, ф. 11, № 3. Проф. Ив. Шишманов му е изпратил статията «Тъмната политика на м-р Шишманов», отпечатана във в. «Софийски новини» бр. 35 от 30 септ. 1906 г.

7
Намира се в Научен архив на БАН, ф. Ив. Шишманов, ф. 11, № 3.

8
Отворена картичка, намира се в ЦДИА, ф. 131, а. е. 577, л. 2. Елин Пелин е бил представен за наградата от фонд «Иван Вазов» при Филологическия факултет на Софийския университет през 1905 г. за сборника «Разкази», но не я получава.

9
Отворена картичка, притежание на Ганка Найденова-Стоилова. Стиховете, за които се говори, са отпечатани в сп. «Мисъл», XVI, 9, ноември 1906, с наслова «Писма».

10
Намира се в Института за литература при БАН. Навярно става дума за «Читанка» за III отд. от Мих. Герасков, Д. Леков и Ив. Н. Пенов, издадена от Хр. Г. Данов, Пловдив.

11
В Научен архив на БАН, ф. Ив. Шишманов, ф. 11, № 3.

12
В Института за литература при БАН, инв. № 2241. В Париж Елин Пелин има «атака от апандисит», поради което постъпва в болница. Бил е опериран по-късно в България.

13
В Института за литература при БАН, ф. 41, инв. № 55 (инв. № 2244). Касае се за книжката «От прозореца», издадена от Яким Якимов — Кюстендил.

14
В Института за литература при БАН, ф. 41, инв. № 56 (инв. № 2243).

15
Отворена картичка, запазена в ЦДИА, ф. 131, а. е. 577, л. 4.

16 и 17
Отворени картички, притежание на Ганка Найденова-Стоилова.

18
Отворена картичка, пази се в ЦДИА, ф. 131, а. е. 577, л. 5. В. «Гражданин», бр. 26, от 6 юни 1907 г. печата бележката «Нови плагиати».

19
Пази се в ЦДИА, ф. 122, а. е. 13, л. 1—2. Костов и Цено са комедиографът Ст. Л. Костов и художникът професор Цено Тодоров, а Иван Кунев — брат на поета Трифон Кунев.

20
В Научен архив на БАН, ф. Ив. Шишманов, п. 535. Става дума за Д. Д. Агура (1849—1911) — професор по обща история в Софийския университет, за Илия Киселов от Свищов, за К. Д. Списаревски (1880—1953), за книжаря Хр. Олчев.

21
Пази се в ЦДИА, ф. 122, а. е. 13, л. 3—4. Елин Пелин и Ал. Балабанов са изпратени в Петербург по препоръка на Симеон Радев през август 1913 г. Вж. Ал. Балабанов, Елин Пелин и аз, в. «Мир», бр. 11521 от 23 декември 1938. Става дума за сестрата на Димо Кьорчев — Дафина Кьорчева, тогава студентка в Петербург, за д-р Никола Генадиев (1868—1923), за Велчо Т. Велчев (1867—1958) и за поета Трифон Кунев.

22
В Научен архив на БАН, ф. Ив. Шишманов. Премията от фонд «Ив. Вазов» е дадена на Елин Пелин за «Разкази», 1911 г.

23
Намира се в БИА при Народната библиотека «Кирил и Методий», ф. Ал. Паскалев, Г. 342/50. Касае се за списанията «Светулка» и «Детска радост».

24
Публикувано е от Йордан Тодоров — в. «Литературен фронт» от 21 юли 1977 г. Намира се в ЦДИА, ф. 680, а. е. 103.

25
Притежание на проф. Т. Боров. Ал. Балабанов е на едногодишна командировка в Рим от 1924 г.Споменатите лица са както следва: Б а г а р а — Велизар Багаров, търговец на розово масло от Карлово; К ъ н е в — Петко Кънев, индустриалец; Б р а н д е с — цар Борис III, В и к т о р и я — администраторка на в. «Развигор» през 1924 г.; М ъ г л о в — годеник на Виктория; Р а д е в — Гоце Радев, пълном. министър в Рим; Л и л е т о и Б и с е т о — дъщери на Ал. Балабанов.

26
Намира се в ЦДИА, ф. 100, а. е. 72, л. 1—2. Споменатите са: Никола Мушанов (1872—1947), Пенчо Славейков, Катя и Нора Петрунови, дъщери на полк. Петрунов, Георги Букурещлиев, Бринк — холандски търговец, Александър Божинов, Кръстьо Пенчев — добруджански чифликчия, Д. Б. Митов, Ненчо Илиев-Сириус, Лия — съпруга на Ал. Балабанов.

27
Притежание на наследниците на Ал. Балабанов. Предложението за отпускане на «помощ-дар» на писателя в размер на 15 000 лв. е направено в Народното събрание от правителствения народен представител Никола Милев, но не е било прието.

28
Според «Събр. съч.» т. X, с. 600 писмото е било притежание на учителя в Калофер Ст. Памуков.

29
Притежание на проф. Т. Боров. Том I от изд. III на «Съчинения» от Елин Пелин, ред. Т. Боров, е отпечатано през декември 1943 г., но изгаря изцяло по време на бомбардировките. Касае се за проф. д-р Васил Цончев. Библиотека «Мозайка от знаменити съвременни романи» се издава от Г. Д. Юруков.

30
Според «Събр. съч.» т. X, с. 601 у Ст. Памуков.

31
Притежание на проф. Т. Боров. Дядо Хаджия е директорът на изд. «Хемус» Христо Хаджиев.

32
Намира се в ЦДИА, ф. 58.

33
Намира се у наследниците на Ал. Балабанов.

34 и 35
Според «Събр. съч.» т. X, 603 у Ст. Памуков.

36
Намира се в ЦДИА, ф. 100, а. е. 72, л. 11—12.

37
Притежание на проф. Т. Боров. Елин Пелин е бил уволнен от длъжността уредник на музея »Иван Вазов» на 1 юли 1944 г. Застраховката е била изплатена по нареждане на министъра на Народната просвета, тогава проф. Ст. Чолаков.

38

Притежание на проф. Т. Боров.

39

Намира се в Института за литература при БАН, ф. 41, инв. № 38 (инв. № 1408). Телеграмата на Г. Димитров е отпечатана във в. «Работническо дело» бр., 180 от 1 август 1948 г.

40

Намира се в ЦДИА, ф. 100, а. е. 72, л. 13—14.

СЪДЪРЖАНИЕ

Статии

Очерци и скици

Беседи и изказвания

ЕЛИН ПЕЛИН

СЪЧИНЕНИЯ

В ШЕСТ ТОМА

Том VI

РЕДАКТОР СВЕТЛА ГЮРОВА
ОФОРМЛЕНИЕ КИРИЛ ГОГОВ
ХУД. РЕДАКТОР ЕЛЕНА МАРИНЧЕВА
ТЕХН. РЕДАКТОР ВИОЛЕТА КРЪСТЕВА
КОРЕКТОР ЕЛЕНА КУРТЕВА

Формат 32/84/108; тираж 60 113 екз.;
печатни коли 25; издателски коли 21,00;
Л. г. VI/32; изд. № 5000; поръчка № 108/1978 година
на издателство «Български писател»;
дадена за набор на 22 I. 1978 година;
излиза от печат на 30 VI. 1978 година.
Цена 1,99 лева.

Код 15 $\frac{9536172511}{5506-11-78}$

ДПК «ДИМИТЪР БЛАГОЕВ» — СОФИЯ